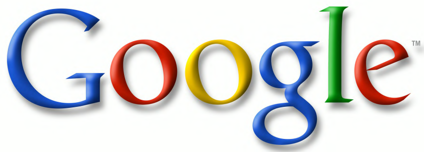

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

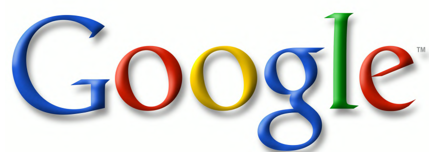
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

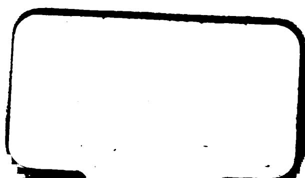
Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

HARVARD LAW LIBRARY
3 2044 057 019 697

HARVARD LAW LIBRARY.

Received Feb. 4, 1904.

Denmark
21

Hr. Professor Konrad v. Maurer
med Höjagtelse fra
Forfatteren

BAAREPRØVEN

CHR. VILLADS CHRISTENSEN

BAAREPRØVEN

DENS HISTORIE OG STILLING I FORTIDENS RETS- OG NATUROPFATTELSE

KØBENHAVN
DET NORDISKE FORLAG
BOGFORLAGET: ERNST BOJESEN
1900

905.03

Det filosofiske Fakultet har antaget denne Afhandling til offentlig at forsvares for den filosofiske Doktorgrad.

København, den 31. Oktober 1899.

H. MØLLER,
F. T. DEKANUS.

Rec. Feb. 4. 1904.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE

Som Betegnelse for det Eksperiment, der i tidligere Tid anvendtes i tvivlsomme Drabssager: at man lod den mistænkte lægge sin Haand paa den døde i Forventning om, at der da vilde indtræffe et Tegn, hvis han var skyldig, har man sædvanlig paa dansk benyttet Ordet Baare-ret. Ordet er dog ikke gammelt i vort Sprog, det forekommer først i dette Aarhundrede og er en Oversættelse af det tyske Bahrrecht (paa Latin jus feretri eller jus cruentationis). Og det er ikke noget heldigt Ord; thi der er i Virkeligheden aldrig Tale om en Ret i nogen af dette Ords forskellige Betydninger (Rettighed, Retssystem, Domstol). Jeg har derfor anvendt det mere omfattende Ord Baareprøve, under hvilket de fleste herhen hørende Tilfælde kan rummes, selv om ej heller denne Betegnelse slaar fuldstændig til overalt.

Materialet til denne Bog har maattet hentes fra mange forskellige Sider, delvis fra gamle og sjældne Bøger, som ikke fandtes her i Landet. Medens der i det 17. Aarhundrede og tidligere blev skrevet meget om Baareprøven, foreligger der fra de nyere Tider kun en enkelt samlet Behandling af dette Emne, nemlig Professor Karl Lehmanns Afhandling »Das Bahrrecht«, der paa en Snes Sider har sammentrængt et righoldigt Stof. For øvrigt er det kun spredte Udtalelser om denne Sag, som

kan findes hist og her i moderne Forfatteres Skrifter, og jeg skylder derfor enhver, som har givet mig en Haandsrækning ved Indsamlingen af Stoffet, en oprigtig Tak. Særlig maa jeg nævne Hr. Dr. phil. H. F. Feilberg i Askov, der har stillet baade sine egne Samlinger og sit paa dette Omraade righoldige Bibliothek til min Afbenyttelse.

For Danmarks Vedkommende er Oplysningerne væsentlig hentede fra Viborg Landstings og Kongens Rettertings Dombøger og fra enkelte Tingbøger. Hr. cand. mag. Mackeprang, Hr. Lærer Severin Kjær i Kongsted og Hr. cand. jur. P. J. Jørgensen har beredvillig overladt mig de Eksempler paa Baareprøver, som de under deres Læsning i Tingbøgerne er truffet paa, og jeg bringer dem herved min Tak for den Tilvækst, som min Materialesamling derigennem har vundet.

INDHOLD.

BAAREPRØVEN I MIDDELALDEREN.

I.

Baareprøvens Hjemland. Arturromanerne.

Naar vi forfølger denne Overtro saa langt tilbage, som overleverede Beretninger kan føre os, stanser vi et Steds i det 12te Aarhundrede. Og naar Sporet taber sig og Traaden brister, vil den videbegærlige altid spørge: Er vi nu ved Sagens Begyndelse? Er det her, Troen har sit Udspring?

Foran det 12te Aarhundrede ligger der en lang Række af mørke Tider, i hvilke meget kan have været, som der intet er skrevet om, og det er jo muligt, at det kun er Literaturens Fattigdom, som lader os i Stikken. Men saa meget kan dog siges, at den Traad, der taber sig i Middelalderens Mørke, den finder vi ikke igen, selv om vi søger tilbage til de fjernere Tidsrum, over hvilke Historiens Lys atter skinner med nogen Klarhed. Troen paa Baareprøven findes ikke i nogen af de Hovedkilder, hvorfra vor nuværende Kultur stammer: Grækerne og Romerne kendte den ikke saalidt som Jødedommen og den oprindelige Kristendom. Den maa da være ført ned til os af en af de smaa Bifloder, der ogsaa har givet deres Bidrag til den store Kulturstrøm, selv om deres Virkninger ikke er saa lette at paavise. Skyldes den Araberne, er den fun-

det af Korsfarerne i Østerlandene, eller stammer den maaske fra Germanerne?

For om muligt at faa et Svar paa dette Spørgsmaal maa vi nøje betragte Baareprøven, saaledes som den viser sig for os i sin tidligste Skikkelse, og altsaa fæste vor Opmærksomhed paa de ældste Efterretninger, der meddeler os noget om dens Anvendelse. Og tilsyneladende faar vi ad denne Vej et meget tydeligt Svar.

Naar Baareprøven dukker op i Middelalderens Literatur, forekommer den kun i een, bestemt afsondret, Gruppe af literære Værker, og inden for denne Gruppe omtales den ikke en enkelt Gang, men forholdsvis hyppigt, saa man paa Forhaand vil være tilbøjelig til at mene, at der, hvor disse Værker har hentet deres øvrige Indhold, har de ogsaa fundet den Forestilling, som ligger til Grund for Baareprøven. Men naar vi saa skal sige, hvorfra da disse Værker stammer, staar vi straks midt oppe i et af Verdensliteraturens mest omstridte Spørgsmaal. Thi de Værker, der sigtes til, er de paa fransk skrevne Digte og Romaner om Kong Artur og hans Riddere om det runde Bord.

Altsaa franske Ridderromaner! Længer tilbage kan vi ikke direkte følge Sporet. Frankrig er det Land, og Riddervæsenets Blomstringsperiode er den Tid, der fører Troen paa Baareprøven frem for vore Øjne gennem skriftlige Optegnelser. Men ligesom Frankrigs Befolkning i det 12te Aarhundrede var sammensat af forskellige Folkestammer, hvis Ejendommeligheder næppe endnu paa den Tid var helt sammensmeltede: keltiske Galler, romaniserede Galler og Germaner med Normanner, saaledes var ogsaa den franske Ridderdigtning opstaaet ved et Sammenløb af forskellige Strømninger. Den Oplysning, vi saaledes har faaet, betyder derfor ikke synderligt, hvis vi ikke nærmere kan udskille den Strømning,

som har ført Troen paa Baareprøven med sig. Thi ellers er der jo Mulighed for, at den lige godt kan være romansk, germansk eller keltisk eller alle tre Dele paa en Gang.

Lad os da nøje fastholde, hvad det er, vi foreløbig ved: Baareprøven findes ikke i de nordfranske Heltedigte med Roland og Karl den Store som Midtpunkt, ej heller i de sydfranske Trubadurers Elskovssange. Den forekommer alene i de Æventyrdigtninge, som grupperer sig om Kong Artur og hans Mænd, og hvis Helte alle bærer keltiske Navne.

Sagnene om Kong Artur og det runde Bord sammensmeltedes allerede i det 12te Aarhundrede, samtidig med at de udformedes i det franske Sprog, med en oprindelig helt forskellig Sagnkreds, nemlig de kirkelige Legender om den hellige Gral. De to Bestanddele er dog kun ved Forfatternes Kunst sammenknyttede med hinanden, og det er ikke ugørligt atter at skille dem ad.[1]) Hvis vi foretager en saadan Adskillelse, faar vi som Resultat: en Række biografiske Romaner og Digte med en eller anden verdslig Helt som Midtpunkt, og: en mystisk-religiøs Udmaling af Gralens tidligere Historie, af dens undergørende Egenskaber og af de Jertegn, der ledsager den. — Det er kun i den første Gruppe, den verdslige eller biografiske Del, at Baareprøven forekommer. Det oprindelige Gralsagn kender den ikke.

Vi kommer da dertil, at Baareprøven hører med til det folkelige, hedenske Stof i Arturromanerne, og at den er kommen ind i Literaturen sammen med de mange andre æventyrlige Fortællinger om Heltene med de keltiske Navne. Hvad er da til Hinder for at sige, at den selv er af keltisk Oprindelse?

---

[1]) Birch-Hirschfeld: Die Sage vom Graal. Leipzig 1877.

Der er det til Hinder, at en Indvending, som ligger lige for Døren, vil kunne omstyrte den hele Hypothese: »Selv om vi antager, at Baareprøven hører hjemme i Artursagnene, at begge Dele er kommen sammesteds fra, er dermed intetsomhetst bevist om dens keltiske Oprindelse; thi muligvis er Kong Artur selv og alle hans Mænd og alle deres Bedrifter kun Fostre af de franske Digteres Fantasi.«

Fortællingerne om Kong Artur og om den hellige Gral har haft en ganske særlig Evne til at fængsle og opfylde Menneskenes Tanker. I et halvt Aartusinde var de Evropas kæreste Læsning og omskreves atter og atter i alle Tungemaal fra Sicilien til Island. Saa maatte de omsider bøje sig for Livets Love, og som udlevede Rester fra Middelalderen blev de hengemte i Bibliothekerne og glemte. Men næppe havde man i vort Aarhundrede begyndt paany at fremdrage de gamle Haandskrifter, før der atter blev Liv og Bevægelse omkring dem. Malerkunst og Digtning har søgt Næring af dem, og Spørgsmaalet om deres Oprindelse og Alder er bleven Genstand for de mest modstridende Anskuelser. Det er ikke let at faa et roligt Overblik over Stillingen, saa længe man endnu staar midt i Kampens Bulder; men da netop disse Digtninge har saa afgørende Betydning for os her, siden det er dem, der bringer os de ældste Efterretninger om Baareprøven, er det dog nødvendigt at forsøge derpaa og se at finde ud af, hvad der egentlig kan vides om Digtenes Tilblivelse og Nationalitet.

Der har været Tider, hvor man i disse Digtninge saa ægte keltiske Sagn, genfortalte paa fransk i temmelig uforvansket Form. Man har ment i keltiske Sange og Fortællinger at kunne paavise det Stof, som de franske Heltedigte og Prosaromaner har benyttet, ja undertiden endog at kunne fremdrage selve den paa keltisk skrevne

Original, som den franske Forfatter har oversat. Da ansaa man ikke alene Kong Artur og hans Mænd for uomtvistelige gamle keltiske Nationalhelte; men ogsaa det kirkelige Gralsagn gav man en keltisk Oprindelse, og man fandt her en Forbindelse mellem den gamle kuldeiske Kristendom og Ridderromanernes Beretning om, hvorledes Josef af Arimathia bragte den hellige Gral (den Skaal som Kristus benyttede ved Nadverens Indstiftelse) over til England og kristnede dette Lands Beboere.[1])

Men senere kom den Tid, da man ubarmhjertig røbede, at Kong Artur var udpyntet med Herakles's, med Karl den Stores, ja med Vilhelm Erobrerens Bedrifter, og at Gralridderne var dannede efter Tempelherrernes Mønster; da ansaa man det for en Triumf at kunne eftervise, at de keltiske Modstykker til de franske Ridderdigtninge saa langt fra var Originalerne til disse, at de endog var temmelig sene Oversættelser fra det franske; og da naaede man omsider til at paastaa, at der i Arturromanerne ikke fandtes andet keltisk end Navnene.

Thi hvor meget der end ved omfattende Læsning i Middelalderens Literatur kunde gøres for at svække den gamle Forestilling om de uforfalskede keltiske Overleveringer, idet man snart om dette snart om hint Træk kunde paavise, at det ogsaa fandtes andensteds, at det var fællesevropæisk o. s. v., saa blev der dog bestandig een Grænse, foran hvilken man maatte standse, nemlig Egennavnene. Heltene bærer keltiske Navne, og de Lokaliteter, der nævnes, er keltiske. Dette gælder om Kong Artur selv, der i alle Romanerne holder Hof i Caerleon upon

---

[1]) Lady Guest: The Mabinogion I, London 1838. San Marte: Die Arthursage, 1842. Villemarqué: Contes populaires des anciens Bretons, 1842. Paulin Paris: Romans de la Table Ronde I, 1868.

Usk i det sydlige Wales [1]), og det gælder om alle de sagnagtige Helte, der samles omkring ham, og hvis Navne har faaet en Berømmelse, som kun faa historiske Personer kan gøre dem stridig. Der var Kongens Raadgiver, den vise og troldkyndige Merlin; der var den uovervindelige Ridder Owain ap Urien (Ivan Løveridder), den tapre og veltalende Gwalchmai (Gauvain, Walewein), den unge sværmeriske Peredur (Perceval) og alle de øvrige. Alle findes de nævnte i ægte gamle wallisiske Optegnelser. Deres keltiske Navne har maattet omforme sig efter alle Evropas Tungemaal, men den oprindelige Form er dog kendelig endnu i dem alle. Kun Lancelot du Lac, »den skønneste Mand i Britannien«, har faaet sit Navn oversat paa fransk, og den tilsvarende keltiske Form er bleven glemt. Han skal i sit keltiske Hjemland forekomme under Navnet Mael, d. e. Tjener, hvilken Betydning er gengivet paa fransk ved L'Ancelot. [2])

Vi nævnede før, at den ubarmhjertige Kritik allerede var naaet lige ind til denne Kelternes sidste Forskansning, Egennavnene. Det skete i 1887 i Wendelin Foersters Fortale til »Le Chevalier au Lion« [3]); men dermed var man ogsaa kommen saa langt frem, som man overhovedet kunde komme, og der syntes at vaagne en Forestilling om, at man vistnok var kommen for langt. Foerster selv stillede sig langt mere forsonlig over for Antagelsen af den keltiske Indflydelse, da han i 1890 skrev Fortalen til »Érec og Énide«, og hans Landsmand Professor Zimmer i Greifswalde søger med megen Grundighed at skifte Sol og Vind lige mellem begge Parter. I

---

[1]) Oprindelig i Carduel ɔ: Carlisle i Cumberland. Senere blev hans Residens flyttet med Sagnet mod Syd. (Prof. Zimmer i Göttingische gelehrte Anzeigen 1890, Nr. 12, S. 525—26).

[2]) Villemarqué: Les Romans de la Table Ronde, 1860, S. 58 ff.

[3]) Christian von Troyes: Sämmtliche Werke II, S. XXII.

Frankrig fortsætter Gaston Paris stadig sin Kamp for at hævde, at der bagved alle de franske Digtninge ligger keltiske Overleveringer. I England har Alfred Nutt i 1888 hævdet den keltiske Indflydelse aldeles i samme Omfang, som man gjorde det omkring Aarhundredets Midte, idet han endogsaa vil gøre Gralsagnet keltisk, og fra Amerika faar vi gennem Dr. Schofields »Studies on the Libæus Desconus« fra 1895 Bud om, at Strømkæntringen i dette Spørgsmaal ogsaa har naaet den unge Videnskab hinsides Havet.

Striden er ikke endt, og det sidste Ord er ikke sagt endnu. Men den Antagelse vinder Dag for Dag i Styrke, at man maa indrømme Kelterne betydelig mere Indflydelse paa de middelalderlige Romaners Indhold, end man i lang Tid har været tilbøjelig til. Og samtidig har man gennem grundige Forskninger faaet større Klarhed over den Vej, som de keltiske Fortællinger maa have gaaet, inden de kom de franske Forfattere for Øre.

Da Romerne i Aaret 411 trak deres Tropper bort fra Storbritannien, efterlod de Landet kristnet og kun svagt romaniseret. Uden for de store Byer taltes fremdeles det keltiske Sprog, og den gamle Klanorganisation bestod uforandret. Saa kom Angelsaksernes Angreb paa Øen. Folk af en fremmed Nationalitet og en fjendtlig Religion begyndte en Udryddelseskrig mod de indfødte, der under uafladelige Kampe veg længer og længer mod Vest. Det var det samme Skuespil, som gentog sig i den ny Verden, da Angelsakserne for anden Gang drog over Havet for at vinde nyt Land for sig ved at udrydde dets ældre Beboere. I Løbet af det 5te og 6te Aarhundrede blev Størstedelen af England erobret, og Kelterne holdt sig kun i de 3 vestlige Smaariger Cornwall, Wales og Cumbria. Blandt Fyrsterne i det nordligste af disse Riger nævnes allerede i wallisiske Digte, der er samtidige

med Erobringskrigen, en Artur, der skal have deltaget i Kampen mod Angelsakserne. Han har dog ikke indtaget nogen særlig fremtrædende Plads; thi de ældste Overleveringer omtaler ham kun rent i Forbigaaende. Den Begivenhed, der skulde gøre ham til den vidt besungne Sagnhelt og føre hans Navn over den hele Verden, indtraf først længe efter hans Død.

Dette Vendepunkt er Slaget ved Chester Aar 607, i hvilket Northumberlands Konge Ædelfrith tilintetgjorde det nordligste af de tre keltiske Riger og derved sprængte Forbindelsen mellem Kelterne i Wales og deres Stammefrænder mod Nord. Fra det undergaaede Rige vandrede en Del af Befolkningen ud for at søge sig et nyt Hjemland, og et saadant fandt de paa Frankrigs Nordvestkyst, i det romaniserede, men svagt befolkede Armorika. De koloniserede hele Halvøen og indrettede sig som en selvstændig Stat med deres egne Fyrster og eget Sprog, og saaledes opstod »det lille Britannia«, Bretagne. Medens de hjemmeblevne Stammefrænder i Wales og Cornwall maatte fortsætte den uophørlige Kamp med Sakserne, opnaaede Bretagnerne efterhaanden faste og ordnede Statsforhold. Fra omtrent Aar 1000 herskede der Fred og Enighed i det indre og venskabeligt Forhold til deres Naboer i Normandiet, og i Slaget ved Senlac (1066) kæmpede Bretagnerne Side om Side med Normannerne mod deres gamle Arvefjender Sakserne. Det blev derfor Bretagne og ikke det i sig selv tilbagetrukne og mod Naboerne fjendtlige Wales, der kom til at udforme det fælles Sagnstof i Digtning. I Ly af de rolige Forhold og i Vekselvirkning med de Kulturstrømninger, de modtog fra deres Naboer, udfoldedes her den keltiske Races store digteriske Anlæg til deres fulde Blomstring. Deres Kærlighed til Musik og Sang, deres levende Skønhedsfølelse og deres trofaste Vedhængen ved deres Stammes Over-

leveringer skabte en Overflødighed af Prosafortællinger, som enhver Sagnfortæller kunde udvide og sammenkæde efter Behag, og en Mængde af lyriske Digte, »lais bretons«, som deres omvandrende Sangere og Spillemænd bragte langt omkring uden for deres Hjemlands Grænser. Mere og mere samlede disse Digtninge sig om Kong Artur som Midtpunkt, og andre oprindelig selvstændige Sagnkrese, som Fortællingen om Merlin, knyttedes sammen med dem; og snart genlød Bretagne saaledes af Kong Arturs Pris, at allerede Alanus de Insulis, en fransk Skolastiker fra det 12te Aarhundrede, fortæller, at Indbyggerne i Bretagne vilde stene enhver, som benægtede Kong Arturs Eksistens [1]). Noget samlet Epos eller blot en sammenhængende Roman fik Bretagnerne dog ikke udarbejdet af det rige Stof. Men deres Digtning blev som et uudtømmeligt Skatkammer, af hvilket andre Landes Digtere senere kunde blive ved at øse, uden at Forraadet syntes at kunne slippe op.

Fra Bretagne bragtes Artursagnet i sin udførlige og bearbejdede Form over til Wales, og der nævnes en bestemt Mand, som bragte det med sig, nemlig den landflygtige Walliserfyrste Rhys ap Tewdor, der i Aaret 1077 vendte tilbage fra Bretagne til sit Hjemland og blev Fyrste i det sydlige Wales. »Han bragte med sig«, siger en keltisk Krønike, »Indretningen med det runde Bord, som i Wales var kommen i Forglemmelse og gaaet tabt, og han indrettede det med Digtere og Barder, som det bestod i Carleon ar Wysc under Kejser Artur.« [2]) Fra nu af glemtes Traditionen ikke mere i Wales, og et halvt Aarhundrede efter gav en Walliser den sin blivende Skik-

---

[1]) Thomas Stephens: The Literature of the Kymry. Llandovery 1849, S. 421.

[2]) Göttingische gelehrte Anzeigen 1890 Nr. 20, S. 796.

kelse og skabte det Hovedværk, som Bretagne ikke havde naaet at faa samlet.

Geoffrey of Monmouth fortæller selv, at han har faaet alt Stoffet til sin store »Historia Britonum« fra Bretagne, idet Ærkedegnen Walter i Oxford derfra havde hjembragt en gammel Bog skrevet i det kymriske Sprog, som Monmouth nu foregiver kun at have oversat paa Latin. En saadan Bog har dog sikkert aldrig eksisteret, og ved at fingere, at han kun er Oversætter, følger Monmouth blot Tidens Smag og Mode. Men naar Fortællingen ikke tages helt bogstaveligt, indeholder den fuld Sandhed, forsaavidt som Bretagne var det Værksted, i hvilket Sagnene om Ørigets gamle Konger og Folk blev udhamrede og hvorfra de blev satte i Omløb.

I Monmouths Bog optræder Kong Artur som den rene Sagnhelt, ganske som vi senere møder ham i Romanerne: han fordriver Germanerne fra England, undertvinger Norge, Danmark og Gallien, besejrer den romerske Kejser Tiberius og falder endelig med næsten hele sin Hær i det store Slag ved Camlan 542, ikke besejret ved sine Fjenders Magt, men ved Forræderi i sin egen Slægt. Monmouth nævner dog ikke hans Død; men saaret føres han til Øen Avallon, hvor Folketroen lader ham leve endnu, og hvorfra han ventes at komme tilbage for at genoprejse Kelternes Magt. — Med dette dristige og fantasifulde Værk havde Monmouth slaaet de keltiske Traditioner fast i en bestemt Form og henledet det literære Evropas Opmærksomhed paa, at hos hans Folk fandtes i rig Overflødighed netop det Æventyr- og Sagnstof, som Tiden krævede.

Det varede ikke længe, før Evropa benyttede sig af Anvisningen. Monmouths Bog er skrevet kort før 1140, og i 1155 blev den oversat paa franske Vers under Titlen »Brut d'Angleterre«. Dermed var Vejen vist, som

Sagnene skulde gaa for at blive Literaturens Fælleseje: de skulde behandles digterisk, og de skulde nedskrives paa fransk.

Efter 1066 var det franske Sprog bleven Nabo til de keltiske Dialekter baade i Bretagne, Cornwall og Wales, og den Paavirkning, som de to Nationer allerede tidligere havde øvet paa hinanden i Bretagne, kunde nu forstærkes ved ogsaa at virke i England. Wallisernes Forhold til Normannerne var i Begyndelsen langt mere venskabeligt, end det nogensinde havde været til Angelsakserne, og i det literære 12te Aarhundrede var Opmærksomheden vakt for det keltiske Bardevæsen og Skjaldskab. Kong Henrik II (1154—89) siges at have yndet de keltiske Sange i høj Grad og at have sørget for, at de blev opskrevne og oversatte paa Latin. Af en saadan Samling haves dog nu intet Spor, og formodentlig har den aldrig eksisteret. I vor Tid har Gaston Paris fremsat en Theori om, at der mellem de keltiske Overleveringer og de franske Digtninge, som vi har dem nu, skulde ligge et andet tabt Mellemled, nemlig Bearbejdelser paa anglonormannisk, foretagne i England. Men det er ikke lykkedes ham at fremføre Argumenter af nogen Vægt til Støtte for denne Antagelse, og den Omstændighed, at vi ikke har det mindste Spor tilbage af hele denne anglonormanniske Romanrække, taler afgørende imod Theorien. Den Antagelse bliver derfor den simpleste og sandsynligste, at der aldrig har eksisteret nogen anden skreven Samling af britiske Sagn paa keltisk, Latin eller anglonormannisk end de, vi endnu besidder, og at de franske Romanforfattere, der har benyttet keltisk Stof, har hentet dette enten fra Monmouth og hans franske Oversætter eller ogsaa uden noget Mellemled direkte fra de bretonske Æventyrfortællere og Spillemænd.

»Brut d'Angleterre« fra 1155 kan anses som Begyn-

delsen til de franske Digteres Benyttelse af britisk Sagnstof. Med stor Hurtighed er den literære Udvikling foregaaet, og i den nærmest følgende Tid er de forskellige Sagnkrese bleven samlede til større Helheder, saa at der snart forelaa en Række af Romaner paa Prosa: Merlin, Perceval, Arturs Død og Lancelot. De to førstnævnte er benyttede af Robert de Boron, da han i Tiden mellem 1170 og 1189 skrev sit rimede Værk St. Graal, i hvilket for første Gang Sagnene om Kong Artur og Legenden om Josef af Arimathia er bragte i Forbindelse med hinanden. Men tidligere end Boron, og altsaa før Sammensmeltningen af de to Sagnkrese endnu var kommen i Stand, havde Datidens største Digter Chrétien af Troyes kastet sig over det keltiske Stof og, som det synes, uden noget Mellemled øst direkte af bretonske Fortællinger. Dette gælder saaledes om det Digt, der maaske er det alleræIdste af den franske Arturcyklus, nemlig »Le Chevalier au Lion«, Ivan Løveridder, forfattet c. 1164—74.[1]) I dette Digt er der endnu ikke nogen Tale om den hellige Gral, ligesaalidt som i Chrétiens følgende Digte om Kong Artur og hans Mænd. Først i sit allersidste Arbejde, det ufuldendte »Perceval«, der er paabegyndt senest 1189[2]), gaar Chrétien i det Fodspor, som Boron imidlertid havde traadt, og sammenknytter de to Sagnkrese, saaledes som de for Eftertiden stadig staar i en uadskillelig Samhøren. — Af de episke Digte blev der senere atter gjort prosaiske Uddrag og Omskrivninger. En Del saadanne haves endnu, og de er altsaa alle yngre end Chrétien og Boron; deres Affattelsestid kan sættes til c. 1200 eller senere.

Saaledes er altsaa de Digtninge blevet til, i hvilke

---

[1]) Foerster: Chr. v. Troyes' Sämmtliche Werke, II, S. XV. — Før 1175, Romania XII, 462.

[2]) Birch-Hirschfeld, 241—42.

Baareprøven gentagne Gange forekommer og, som vi tidligere har bemærket, altid i de Partier af Værkerne, der maa antages at have hørt til den verdslige Halvdel af det samlede Hele, til de oprindelige Artursagn. Hver enkelt faar saa skønne om, hvorvidt der er nogen Sandsynlighed for, at Baareprøven selv kan være af keltisk Udspring. Os forekommer det rimeligt, men noget Bevis derfor kan vi ikke føre.

Baareprøven dukker op i Evropas Literatur just paa det Punkt, hvor en keltisk Strømning sætter ind, og nyere Forskninger har paavist, at denne Strømning gik betydelig dybere, end til blot at medføre nogle keltiske Navne. Der findes i Arturromanerne mange Enkeltheder, som bevislig kan føres tilbage til de ældste keltiske Sagn, hvis Udformning ligger før Vikingetiden, eller til keltiske Optegnelser, der er ældre end Aar 1050.[1]) Men at den Tro, hvorpaa Baareprøven hviler, hører til disse Enkeltheder, er ganske vist ikke bevist. Heraf maa dog foreløbig intet sluttes; thi keltisk Sprog og Literatur er endnu saa lidet gennemdyrket, at man ikke kan have nogen Formodning om, hvad Fremtiden muligvis vil kunne bringe ud deraf.

Vi har dvælet saa længe ved disse Ridderromaner, fordi vi i dem har Baareprøven paa dens tidligste os bekendte Trin, og derfor i en Skikkelse, som maa antages at ligge den oprindelige nærmest. Hvis Troen kunde paavises at have eksisteret tidligere andensteds, vilde Romanernes Vidnesbyrd tabe det væsentligste af deres Interesse og kun blive et Led i en Kæde i Stedet for et Udgangspunkt, en Grundvold. Men noget saadant er

[1]) Göttingische gelehrte Anzeigen, 1840, Nr. 12, S. 516.

ikke Tilfældet. Den Forestilling, der ligger til Grund for Baareprøven, er jo nok ældre end det 12te Aarh.; men den har ikke før det 12te Aarh. sat sig noget Spor, som er naaet til os, og alle Postulater og Hypotheser i modsat Retning har intet som helst at støtte sig til. Den, der vil opstille en Theori om Baareprøvens Hjemland og Oprindelse, kan ikke gaa uden om Arturromanerne: Her er Rhodus, her skal der springes!

Den tyske Retshistoriker Professor Brunner forudsætter, at Baareprøven er af en langt højere Ælde, og at det, vi kender af den, kun er de sidste Rester. Paa Grund af den afvisende Holdning, siger han, som Kirke og Stat indtog til Ordalierne, levede de kun i det skjulte, privat anvendte af Menigmand. Dette er Grunden til, at mange Gudsdomme, som i Virkeligheden ere af høj Alderdom, kun sjældent træffes i vore Retskilder og til Tider kunne synes helt forsvundne, og dette skulde da navnlig gælde om Baareretten.[1]) Men denne Hypothese om Gangen i Baarerettens Udvikling er helt i Strid med de virkelige Forhold. Det er saa langt fra, at vi i det, vi kender til Baareprøven, maa se Levningerne af en hendøende Indretning, at den tvært imod fra det første Øjeblik, den dukker op, er i stærk og stadig Stigen, indtil den fra et begrænset Landomraade har bredt sig over hele Evropa, fra Romaner og Mirakelkrøniker er trængt ind i Lovene og i Filosoffernes Skrifter, og i Praksis er bleven saa almindelig brugt, at den i flere Aarhundreder hørte til Dagens Orden. Vi ser i dens Udvikling fra det 12te til det 17de Aarh. tydelig en opadstigende, ingenlunde en synkende Linie, og at betragte de mange Hundrede af Tilfælde som svage Levninger af noget, der egentlig forlængst har haft sin Blomstringstid, er fuldstændig

[1]) Brunner: Deutsche Rechtsgeschichte II, 404—05.

urimeligt og støttes da heller ikke af Forfatteren selv ved noget som helst Bevis. Vi maa begynde at regne med Baareprøven fra det 12te Aarhundrede; da var den i sin Vorden, og der var endnu langt frem, inden den naaede sin Kulmination. — Professor Brunners Postulat er rimeligvis foranlediget derved, at han henregner Baareprøven til Gudsdommene. Han har da følt det som en Ulempe, at denne ene Gudsdom først begynder at vise sig paa et Tidspunkt, hvor de andre Ordalier er helt eller næsten forsvundne, men derefter fører en blomstrende Tilværelse i 500 Aar; og for at bøde lidt herpaa tildigter han denne Gudsdom en lang og ukendt Forhistorie, hvorved den i det mindste i denne sin første Periode kunde opnaa at blive samtidig med Tvekampen og Jernbyrden.

Den samme høje Ælde vil Felix Dahn tillægge Baareprøven, og han gaar endnu et Skridt videre, idet han paastaar, ikke blot at den er gammel, men at den er speciel gammel-germansk. »Baareretten er uomtvistelig hedensk,« siger han.[1]) »Ganske vist omtales den hverken i Folkelovene eller i Middelalderens Retskilder, og dens tidligste Spor har Grimm først fundet i Digte fra det 13. [skal være 12.] Aarhundrede. Men den Opfattelse, hvorpaa den hviler, bærer saa fuldstændig den germanske Oldtids Præg, den har saa mange Berøringspunkter med hine tyske Sagn og Æventyr, i hvilke den uskyldig myrdede paa overnaturlig Maade klager for sine Venner over den skete Forbrydelse, angiver Morderen og skaffer sig Hævn (og mest netop ved Tegn gennem Blodet, Saarene eller det endnu ligesom besjælede Legeme), at man ikke kan tænke sig en senere kristelig Oprindelse af denne Prøve.« Det sidste er vist rigtigt nok, og vi kan være enig med Dahn i, at Baareprøven er hedensk. Men hvorfor skal hedensk

[1]) Bausteine II, 45—46.

være det samme som tysk? Hvorledes vil Dahn komme ud over den Vanskelighed, at denne særlig tyske Skik fremtræder tidligst i franske, af keltiske Sagn paavirkede Romaner? Han lukker helst Øjnene derfor i Stedet for at svare og undlader helt at nævne, at de Digte fra det 13de Aarhundrede, som han taler om, er franske Digte. Ogsaa til ham kan der siges: Arturromanerne er Prøvestenen; passer Hypothesen ikke paa dem, maa den forkastes.

De Paralleller fra tyske Sagn, som Dahn nævner, er alt for almindelige til at betyde noget her, — ganske bortset fra, at de ikke er speciel tyske. At den myrdede klager sin Død for sine Venner og faar Hævn over Morderen har endnu intet at gøre med Baareprøven, og skal en saadan Slutning fra analoge Tilfælde have nogen virkelig Betydning, maa der foreligge ganske anderledes konkrete Lighedspunkter, end der er Tilfældet her. Men der er ogsaa en anden Vej, man kunde gaa, hvis man vil søge at gøre Baareprøven til en urgammel Institution; hvis man nemlig kunde paavise, at den findes hos nulevende Folkeslag paa et primitivt Kulturtrin, vilde der være nogen Grund til at antage, at den ogsaa hos mere civiliserede Nationer var et Arvegods fra Folkets første Barndom. Men noget saadant er ikke paavist; thi heller ikke her er det nok, at den har en vis almindelig Lighed med de Tryllekunster, som bruges af Heksemestrene hos forskellige Naturfolk. Det er saaledes en over hele Jorden udbredt Skik, at man spørger den døde for at faa at vide, hvem der har dræbt ham. Forespørgslen kan stilles paa forskellig Maade: den nærmeste Slægtning lægger sig til at sove med Hovedet paa Liget, og i Drømme aabenbares ham da Drabsmandens Navn; eller man lægger Liget paa en Baare, som bæres af flere Mænd; de omstaaende nævner forskellige Navne, og naar det rigtige

Navn bliver nævnet, føler Bærerne et Stød, som driver dem fremad; eller man bærer Liget omkring, og der, hvor det af sig selv gør Holdt, befinder Morderen sig. [1]) — Alt dette er meget forstaaeligt, men det ligner ikke vor Baareprøve og har intet med den at gøre. Det Fænomen, som vi beskæftiger os med, kendes ikke førend i det 12te Aarhundrede og ikke uden for Europa. Hvad der ligger før dets Fremkomst i Arturromanerne, ved vi intet om; men fra det Tidspunkt af har vi en sikker Traad i Haanden, som vi kan følge til dens fuldstændige Afslutning, og som ikke nogensinde mere glipper for os.

---

[1]) Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft, VII, Stuttgart 1887, S. 366. A. H. Post: Grundriss der ethnologischen Jurisprudenz, II, 1897, S. 458. — Ganske de samme Kunster anvendes af Heksemestre i Asien og Afrika til at udfinde en Tyv (Tylor: Primitive Culture, I, London 1871, S. 142—43).

II.

Ivan Løveridder og Nibelungenlied.

Naar saaledes Arturromanerne er og bliver den ældste Kilde, vi har til Kendskab om Baareprøven, faar de ikke blot Interesse for os ved at pege i den Retning, hvor Prøven maa antages at have haft sit oprindelige Hjem; men fuldt saa meget bliver deres Beretninger lærerige derved, at de viser os Baareprøven og den Folketro, som Prøven hviler paa, i sin gamle, af alle de senere Indflydelser upaavirkede Form.

I fire forskellige Værker af Arturcyklen træffer vi Prøven omtalt og skildret. Disse ere:

1) Chrétiens Digt »Le Chevalier au Lion«, der som før omtalt kan anses forfattet c. 1164—74.

2) Den franske Prosaroman »Lancelot du Lac«, hvis Forfatter er ubekendt. Den stammer sikkert fra ældre Bearbejdelser, men i hvert Fald i sin nuværende Form maa den antages at være yngre end Chrétien.

3) Det nederlandske Digt »Walewein«, der formentlig er affattet omtrent ved Aar 1250.

4) Digtet »Moriaen«, der ligeledes kun haves paa nederlandsk og er fra samme Tid som »Walewein« eller lidt senere. —

»Ivan Løveridder« bliver altsaa den ældste Bog, i hvilken Baareprøven omtales, og skal man nævne en enkelt Mand som den, der har indført dette Fænomen i Literaturen, bliver det Chrétien af Troyes.

Den første Del af Fortællingen om Løveridderen haves ogsaa paa wallisisk i Mabinogiet »Iarlles y Ffynnawn« (Kildens Frue). Saa stor er Overensstemmelsen mellem det franske Digt og det wallisiske Prosaæventyr, at man ikke kan anse dem for to selvstændige Bearbejdelser af samme Stof, men den ene Forfatter maa have benyttet den anden. En Tidlang gik man ud fra, at Mabinogiet var ældst, [1]) og man havde altsaa her et aldeles fortrinligt Eksempel paa, hvorledes de franske Digtere arbejdede. Men nu er denne Antagelse ganske opgivet, og navnlig har Wendelin Foerster i Fortalen til sin Udgave af »Le Chevalier au Lion« paavist adskillige Misforstaaelser i den wallisiske Tekst, som kun kan forklares ved, at denne er en Oversættelse af det franske Digt. Saa lige er det ikke at paavise de keltiske Bestanddele i Chrétiens Værker; men selvfølgelig udelukker dette ikke, at der meget vel kan ligge keltiske Fortællinger til Grund derfor, hvad Chrétien ogsaa selv henviser til i Digtets Begyndelse, hvor han omtaler »Les Bretons«. [2]) Professor Zimmer har brugt det Billede om Chrétiens Artur-Eper i Almindelighed, at de forholder sig til Bretagnernes Fortællinger, som »Købmanden i Venedig« til den Novelle, der leverede Shakespeare hans Raastof. [3]) Da Digtet kom tilbage til Wales igen som Æventyret om »Kildens Frue«, kom det heller ikke som noget nyt og ukendt. Oversætteren lader sig ikke vildlede af Heltens franske Navn Yvain, men kalder

---

[1]) Lady Guest, San Marte o. a.

[2]) Vers 38 ff. Se W. L. Holland: Chrestien von Troies, Tübingen 1854, S. 173.

[3]) Gøtt. gel. Anz. 1890, Nr. 12, S. 882.

ham Owain ap Urien, saaledes som han hed fra gammel Tid hos de wallisiske Digtere.

Det Æventyr, som alene har Interesse for os her, oplevede Ridder Ivan en Gang, han var draget bort fra Kong Arturs Hof for at opsøge og bekæmpe den Ridder, der bevogtede Kilden i den fortryllede Skov — Kilden Barenton i Skoven Bréceliande i Bretagne. Saa snart han havde fundet ham, gik de to Riddere løs paa hinanden. Lanserne brast i første Omgang og Sværdene droges. Ivan tilføjede da Kildens Ridder et dødeligt Hug, og denne vendte sin Hest og flygtede op mod sit Slot. Ivan forfulgte ham og var saa ivrig for at faa fat paa ham, at han red efter ham ind gennem Borgporten. Men i det Øjeblik Slottets Herre var kommen igennem, blev Portgitteret sænket; det faldt lige bag ved Ivan og skar hans Hest midt over, saa han selv var fangen i Borgporten. I denne farlige Situation bliver han hjulpen af en af Slottets Damer, Jomfru Lunete, der kommer til ham og giver ham en Ring med en Sten i, som har den Egenskab, at naar han bærer den med Stenen vendt indad i Haanden, bliver han usynlig. Hun fører ham derpaa ind i et Værelse paa Slottet, skaffer ham Mad og Drikke og plejer ham paa det bedste. Imidlertid er Kildens Ridder død af sit Saar, og hans Mænd har gennemsøgt hele Borgen for at finde Drabsmanden. Da deres Søgen har vist sig forgæves, maa de til at tænke paa deres dræbte Herres Begravelse, og Jomfru Lunete, som staar og ser ud ad Vinduet i det Værelse, hvor hun har gemt Ridder Ivan, udbryder da: »Jeg tror de bringer Liget herhen for at stede det til Jorden.«

Og ganske rigtig kom Processionen med Baaren ind i selve det Værelse, hvor Hr. Ivan var usynlig til Stede, og Digtet fortæller videre:

»Og Processionen skred fremad, men midt i Salen

opstod der stor Uro om Baaren, thi det varme Blod flød klart og rosenrødt ud af den dødes Saar; og det var et ubedrageligt Tegn paa, at han, som havde kæmpet og havde dræbt og overvundet Ridderen, endnu var derinde. Saa blev der søgt og ledt allevegne og søgt paany og gennemrodet, saa alle svedte af Angst og Forskrækkelse for det røde Blod, der dryppede ned foran dem. Og Hr. Ivan blev meget gennembanket og stødt, der hvor han laa, men alligevel rørte han sig ikke. Og Folkene skreg mere og mere over Saarene, som aabnede sig. Og de undrer sig over, hvorfor de bløder, og de ved ikke, hvor de skal søge Grunden dertil. Og saa sagde baade den ene og den anden: Den, som har dræbt ham, er til Stede imellem os, og vi ser ham ikke. Det er visselig et Vidunder eller Djævelskab . . . .« [1])

---

[1]) Et la processions passa,
Mes anmi la sale amassa
Antor la biere uns granz toauz;
Que li sans chauz, clers et vermauz
Rissi au mort parmi la plaie,
Et ce fu provançe veraie
Qu'ancor estoit leanz sanz faille
Cil qui feite avoit la bataille
Et qui l'avoit mort et conquis.
Lors ont par tot cerchié et quis
Et reverchié et tremüé
Tant que tuit furent tressüé
Et de l'angoisse et del tooil
Qu'il orent por le sanc vermoil
Qui devant aus fu degotez.
S'an fu mout feruz et botez
Mes sire Yveins la, ou il jut,
N'onques por ce ne se remut.
Et les janz plus et plus desvoient
Por les plaies, qui escrevoient.
Si se mervoillent, por quoi saingnent
Ne ce sevent a quoi s'an praingnent.
Et dit chascuns et cist et cist:

Forsøget maa da omsider opgives, og den døde Ridder bliver begravet. Hr. Ivan giver sig senere til Kende paa Slottet, ægter Enken og bliver selv Kildens Ridder.

Dette er altsaa det ældste Vidnesbyrd, vi har om Tilstedeværelsen af den Tro, at Liget maa bløde i Drabsmandens Nærværelse, og vi faar af Chrétiens Skildring Indtryk af, at denne Tro har været almindelig kendt hos hans Samtid. I Digtet er ingen af de tilstedeværende Personer i Tvivl om, hvad Tegnet betyder: det kan kun betyde denne ene Ting, og det kender de alle. Og Chrétien forudsætter ligeledes, at hans Læsere straks ved Besked; derfor omtaler han kun Fænomenet i faa Ord og forudskikker ingen almindelig Forklaring til Forstaaelse af det, hvad der dog vilde have været nødvendigt, hvis det, han her fremførte, var noget nyt. Ganske vist ynder Chrétien ofte at holde sine Læsere i Spænding ved at opsætte sine Forklaringer og Afsløringer saa længe som muligt. Men den underordnede Episode, som det her drejer sig om, hører ikke til de Ting, som Læseren ogsaa i det følgende skal vedblive at have in mente. Der hentydes ikke senere til den, og der kommer aldrig nogen Forklaring. Det er af den Slags Ting, som Læseren forudsættes at have forstaaet straks.

Paa dette Punkt møder os en karakteristisk Modsætning, naar vi sammenholder Chrétiens Skildring med den tilsvarende i den tyske Oversættelse af Digtet, som blev foretaget af Hartmann von Aue under Titlen »Iwein, der Ritter mit dem Lewen«. Det er det første Led i den lange Kæde af Oversættelser, der gjorde Løveridderen

---

»Antre nos est cil, qui l'ocist,
Ne nos ne le veomes mie.
Ce est mervoille et deablie« etc. (Foersters Udgave, V. 1177 – 1202).

Hr. Professor Kr. Nyrop har været saa venlig at gennemse Oversættelsen for mig.

populær blandt alle Folkeslag, og dens Affattelsestid kan sættes til senest 1202. [1])

Da Hartmann kommer til Scenen med Ligets Blødning, nøjes han ikke som Chrétien med at fortælle det faktiske, men forudskikker først nogle Bemærkninger til Forstaaelse af det, der nu skal foregaa, og betoner særlig, at det er noget, han selv meget vel kender og ofte har hørt om, ret som om han ellers frygtede, at Læseren skulde betragte det hele som taabeligt Opspind. »Det er nu noget«, siger han, »som helt ofte er bleven fortalt os for sandt: Naar En har slaaet en anden ihjel, og denne bliver baaret hen til ham, saa begynder han straks at bløde, hvor længe det end er, siden han blev saaret. Og se, saaledes begyndte hans Saar at bløde, da man bar ham ind i Slottet, og den, der dræbte ham, var i Nærheden af ham etc. . . .« [2])

Nu er det vel saa, at Hartmann helt igennem er mere ordrig end Chrétien, og ikke blot paa dette Sted, men næsten overalt har udvidet det franske Digt ved

---

[1]) Paul: Grundriss der germanischen Philologie, II Bd., I Abth. Strassburg 1893. S. 271.

[2]) Nû ist uns ein dinc geseit
Vil dicke vür die wârheit:
Swer den andern habe erslagen,
Unt wurder zuo ime getragen,
Swie langer dâ vor wære wunt,
Er begunde bluoten anderstunt.
Nû seht, alsô begunden
Im bluoten sîne wunden,
Dô man in in daz palas truoc:
Wan er was bî im, der in sluoc.
Dô daz diu vrouwe gesach,
Sî ruofte sêre unde sprach:
»Er ist zwâre hinne
Unt hât uns der sinne
Met sîme zouber âne getân,« etc.
(Benecke og Lachmanns Udgave, Berlin 1827. V. 1355 ff.).

indstrøede Refleksioner og personlige Bemærkninger. Men havde Baareprøven været vel kendt i Tyskland, endsige da været en gammel national Institution, kunde han dog umulig vælge de Ord, han nu benytter sig af, til at forberede sine Landsmænd paa den efterfølgende Scene. Vi faar Indtryk af, at han her præsenterer sin Læsekres noget, som for den er væsentlig nyt, medens han samtidig selv garanterer for, at Sagen har sin Rigtighed. Dette sit bedre Kendskab til Sagen kan han som literær Mand jo let have erhvervet sig; men for øvrigt behøver han ikke at have det fra nogen anden Kilde end selve den Bog, han var i Færd med at oversætte, og hans Kommentar beviser i saa Tilfælde kun, at han selv rigtig har forstaaet Sammenhængen med det anførte Optrin.

Altsaa: med al Hensynstagen til de to Forfatteres Ejendommeligheder, til Chrétiens Knaphed i Formen og Hartmanns større Bredde, giver en Sammenstilling af den franske Original og den tyske Oversættelse dog det Indtryk, at Troen paa Baareprøven var velkendt i Frankrig c. 1170, men var ny i Tyskland ved Aar 1200. Paa sidstnævnte Tidspunkt kan den da ad literær Vej og med Hartmanns »Iwein« som Mellemled være bleven bekendt i Naboriget; og det kan jo ingenlunde være en Svækkelse, snarere en Bestyrkelse af denne Antagelse, naar vi derefter træffer Prøven omtalt ogsaa i andre tyske literære Værker, hvis Fremkomst ligger efter »Iwein«.

Dette viser sig just at være Tilfældet, og antagelig vilde ingen have fundet nogen Vanskelighed heri, hvis ikke netop det Værk, i hvilket vi næste Gang træffer en Baareprøve omtalt paa tysk Grund, var selve det store tyske Nationalepos Nibelungenlied. Det er forstaaeligt, at man fra tysk Side har nogen Vanskelighed ved at forsone sig med en Paavirkning — selv for et underordnet Punkts Vedkommende — fra Chrétien gennem Hartmanns

»Iwein« til Nibelungenlied, da dette Digt ellers helt igennem er saa udpræget germansk. Spørgsmaalet er vigtigt. Hvis Optrinet med Baareprøven i Nibelungenlied er en ren literær Efterdigtning efter »Iwein« eller et fransk Værk betyder den intet og vil falde godt i Traad med den Udvikling, ved hvilken vi tænker os Troen udbredt i stedse videre Krese. Men indtager det nævnte Optrin en saadan Plads i det store Digt, at det maa antages at have hørt til de gamle tyske Sange, som Nibelungenlied bygger paa, saa nytter det ikke at tale om et Laan fra »Iwein«, og saa vil de Forfattere, der erklærer Baareprøven for gammel germansk, i disse Vers finde et vægtigt Vaaben.

Først og fremmest maa vi da gøre os klart, om den første Betingelse for en Paavirkning fra Iwein til Nibelungen er til Stede, den nemlig, at »Iwein« er den ældste af de to. Om Iweins Affattelsestid er der ingen væsentlig Uenighed, Foerster sætter den til senest 1204,[1]) Friderich Vogt til senest 1202.[2]) Anderledes stiller det sig med Spørgsmaalet om Nibelungenlieds Alder, ligesom jo overhovedet dette Digts Genesis har været Genstand for voldsomme literære Kampe i Tyskland.

I forskellige Skrifter om Nibelungenlied, udviklede Karl Lachmann sin Theori, der gaar ud paa, at Digtet er en Sammensmeltning af 20 selvstændige Sange, digtede i Tiden 1190—1210 og derpaa af en ubekendt Ordner redigerede til deres nuværende Form, saa at det hele var færdigt c. 1220. I den store Strid, som denne Theori har fremkaldt, har saavel Lachmanns Hovedresultater som hans Kritik af Digtets Enkeltheder mødt den stærkeste Modstand. Man har søgt at gøre Digtet saa gammelt som

---

[1]) Chr. v. Troyes: Sämmtliche Werke II, 1887. S. XV.
[2]) Paul: Grundriss, l. c.

muligt, at hævde dets Enhed og forsvare de enkelte Partiers Ægthed. [1]) Men hvad Affattelsestiden angaar har den fremskridende Forskning væsentlig givet Lachmann Ret, ja endog vist Nødvendigheden af at rykke Digtet noget længere ned i Tiden, end han vilde. Den rolige og besindige Dom, som findes i Paul's »Grundriss« fra 1893 holder paa, at Digtets »Archetypus« maa være opstaaet efter 1205, dets sidste og udførligste Recension før 1225. Der bliver saaledes Tid nok til, at en Paavirkning fra »Iwein« kan have fundet Sted, selv om vi forudsætter, at de Vers i Nibelungenlied, hvori Baareprøven forekommer, er ægte. — Men det er de ganske sikkert ikke; og bliver det først klart, at Scenen med Baareprøven er et senere Indskud, en Tildigtning, saa bliver Laanet fra Iwein en saa nærliggende Tanke, at den ikke mere lader sig afvise. For at bedømme dette, maa vi nu se paa den Situation, under hvilken Baareprøven forekommer i Digtet.

Helten Siegfried fra Nederlandene er bleven snigmyrdet ved det burgundiske Fyrstehof i Worms. Dronning Brunhild er Anstifteren af Mordet, hendes Mand Kong Gunther er Medvider, og hans højtbetroede Mand Hagen udfører Gerningen paa en Jagtudflugt. Det er aftalt, at den virkelige Sammenhæng skal forties, og man vil give det Udseende af, at Siegfried er bleven overfaldet af Røvere. Hans Enke Kriemhield aner imidlertid straks den rette Sammenhæng: thi hun selv har kort i Forvejen ladet sig lokke til at aabenbare for Hagen, hvor det eneste saarbare Sted var paa hendes Husbonds Legeme, der ellers overalt var hærdet mod Vaaben ved hans Bad i

[1]) Saaledes Karl Bartsch i sin Udgave, Leipzig 1870. Han lader Digtets ældste Form gaa tilbage til c. 1175, Enkeltheder til c. 1150, og den sidste Bearbejdelse til 1190—1200. Han tænker sig en enkelt Digter som Forfatter til det hele.

Dragens Blod. Ingen andre end Hagen kendte denne Hemmelighed, og Kriemhields Mistanke vendte sig derfor straks i den rigtige Retning. Men for at faa den bekræftet foranstaltede hun en Baareprøve, da man bragte hende Siegfrieds Lig. Da Gunther og Hagen blander sig i Sørgeskaren og begynder at bevidne hende deres Deltagelse, afbryder hun dem straks med en Beskyldning for, at de selv er Gerningsmændene, og Digtet fortsætter derpaa saaledes:

»De benægtede haardnakket. Kriemhield begyndte at tale: »Den, der erklærer sig uskyldig, han lade det se. Han skal gaa til Baaren i Folkets Paasyn. Derved kan man meget hurtig erfare Sandheden.«

Det er et stort Under: meget ofte sker det endnu, [at] saasnart man ser den blodbestænkte Morder hos den døde, saa bløder hans Saar, saaledes som det ogsaa skete nu; og deraf lærte man Hagens Forbrydelse at kende.

Saarene fløde meget, ganske som de gjorde før. De som før klagede saare, de klagede nu meget mere. Da sagde Kong Gunther: »Jeg vil lade Eder vide: Røvere dræbte ham: Hagen har ikke gjort det.« [1])

---

[1]) Si buten vaste ir lougen. Kriemhilt begonde jehen:
»swelher sich unsculdige, der lâze daz gesehen;
der sol zuo der bâre vor den liuten gên.
dâ bî mac man die wârheit harte schiere verstên.«

Daz ist ein michel wunder: vil dicke ez noch geschiht,
swâ man den mortmeilen bî dem tôten siht,
sô bluotent im die wunden: als ouch dâ gescach.
dâ von man die sculde dâ ze Hagenen gesach.

Die wunden vluzzen sêre alsam si tâten ê.
die ê dâ sêre klageten, des wart nu michel mê.
dô sprach der künic Gunther »ich wilz iuch wizzen lân
in sluogen schâchære: Hagene hât es niht getân.«

(Bartsch's Udg. V. 1043—45. I Lachmanns Udg. V. 984—86)

Om disse tre Vers erklærede Lachmann afgjort, at de var et senere Indskud, og hans Hovedargument herfor er det, at de aldeles ikke passer i Digtets Plan; thi senere omtales Gerningsmanden endnu som ubekendt, til Trods for at han her blev saa tydelig udpeget i mange Menneskers Overværelse. Endvidere gør Lachmann opmærksom paa, at der tales om at Saarene blødte, medens det af den udførligt skildrede Mordscene fremgaar, at Hagen kun tilføjede Siegfried et enkelt Saar. Dette sidste Argument skal vi ikke opholde os ved, da kun den, der besidder et indgaaende Kendskab til Nibelungenlieds Sprogbrug, vil kunne afgøre, om det betyder noget. Men den første Indvending forekommer os ogsaa at være tilstrækkelig. Ikke blot er denne Baareprøve helt overflødig, siden der intet som helst opnaas ved den, og Fortællingen derefter skrider videre, som om intet var forefaldet. Men de tre Vers bringer Forvirring i alt det følgende. Siegfrieds Banemand vedbliver at være ukendt, og Kriemhield er den eneste, som nærer Mistanke til Hagen, hvortil hun saavist efter det forefaldne havde gyldig Grund. Hvis hun skulde lade en Baareprøve afholde, var det ikke for at faa sin Mistanke bestyrket, men for at overbevise den store Folkeskare, der var samlet paa Kirkevejen, hvor Baaren stod. Men Folkeskaren har intet mærket. Og hvad skal man mene om Siegfrieds Følge, de tapre Nibelunger fra Nederlandene, der straks ved Budskabet om deres Høvdings Død griber til Vaaben for at hævne ham, skønt de dengang endnu ikke vidste, hvem de skulde vende sig imod, men som nu efter Baareprøvens Udfald forholder sig ganske rolige og lidt længere fremme i Digtet drager fredelig hjem til Nederlandene med den tomme Trussel til Afsked: »Det kunde nok hænde, at vi kom igen, naar blot vi vidste, hvem der havde dræbt

vor Høvding.« [1]) Netop denne Replik kunde Digtet umulig lægge Nibelungerne i Munden, i Fald de virkelig vidste Besked.

Allerede Lachmann udtalte den Formodning, at Scenen med Baareprøven kunde være laant fra Iwein; [2]) og i Virkeligheden ligner de to Skildringer hinanden, som om de var skaarne over samme Læst. Ganske som Hartmann begynder ogsaa Digteren i Nibelungenlied med en Redegørelse for, hvad det er, der nu skal ske, og en Erklæring om, at Sagen har sin Rigtighed:

Nû ist uns ein dinc geseit
Vil dicke vür die wârheit . . .

siger Hartmann. Og Digteren i Nibelungenlied begynder:

Daz ist ein michel wunder:
vil dicke ez noch geschiht . . .

Saa følger hos dem begge Forklaringen om, hvori Underet bestaar, og saa endelig selve Prøven. Naar det er givet, at vi i Nibelungen har at gøre med en Interpolator, der søger Anvendelse for sin Lærdom uden at tage Hensyn til, at han derved sprænger Digtets Ramme, vil det næppe være for dristigt at pege paa Iwein som den Kilde, hvoraf han har hentet sin Viden.

De Indvendinger, der er bleven fremførte mod Lachmanns Kommentar til dette Sted, har sædvanligvis indskrænket sig til almindelige Paastande. Man har sagt, at selv om Baareprøven er bleven afholdt, behøver Nibelungerne ikke at have faaet nogen Kundskab derom, eller de har ikke tillagt den nogen Betydning, eller dens Vidnesbyrd er bleven afkræftet ved Kong Gunthers Ord: »Hagen har ikke gjort det.« [3]) Det er den Slags Talemaader, der altid kan anvendes, naar man i Konse-

---

[1]) Vers 1093, Bartsch's Udg.
[2]) Anmerkungen zu den Nibelungen, Berlin 1836. V. 981—87.
[3]) Saaledes Heinrich Fischer: Nibelungenlied oder Nibelungenlieder, Hannover 1859 S. 92—94.

kvens af sit Standpunkt skal sige noget, og ikke kan hitte paa noget bedre.

Der er kun en enkelt Forfatter, som i Anledning af dette Tekststed virkelig gaar ind paa Sagen og fremfører et Argument mod Laanet fra Iwein, som kunde synes at have nogen Betydning. Det er Professor Ernst Martin i Strassburg, der i en lille Artikel »Zu den Nibelungen«, særlig beskæftiger sig med disse Vers.[1]) Han synes dog ikke at ville hævde Versenes Ægthed; thi efter at have anført Lachmanns Hovedargument derimod, tilføjer han: »gewis ein triftiger Grund«; men han bestrider kun, at der foreligger en Paavirkning fra Iwein. »Jeg kan ikke dele denne Antagelse,« siger han. »I Iwein er Saarenes Blødning et Tegn paa, at Morderen er i Nærheden: derfra og til Anvendelsen af denne Prøve for at overbevise en Morder, som nægter, er der endnu et langt Skridt. Forfatteren af disse Strofer maa have kendt Baareretten som juridisk Bevismiddel.« — Nu er vel det omtalte Skridt dog ikke saa langt, som Martin vil gøre det til. Naar det Faktum er bekendt — gennem Iwein eller paa anden Maade — at Liget vil bløde, naar Morderen kommer i dets Nærhed, skulde det synes særdeles nærliggende at foranstalte en saadan Prøve med den mistænkte. Det kunde Lægfolk godt finde paa uden at have set Baareprøven i Anvendelse for Retten, og i Virkeligheden viser Baareprøvens Historie os noksom, at det netop er den Vej, Udviklingen er gaaet. Menigmand af alle Klasser har straks haft dette Middel ved Haanden og anvendt det af eget Initiativ overalt, hvor Troen er bleven bekendt, medens Domstolene kun tøvende og sent er gaaet ind paa at anvende Prøven for Retten og tillægge den nogen Beviskraft. Dette vil formodentlig blive mere

---

[1]) Zeitschrift für deutsches Alterthum, 32te Bd., 1888. S. 380 ff.

klart i følgende; foreløbig skal her kun gøres opmærksom paa, at hvis Professor Martin har tænkt sig, at de tre Vers først er tildigtede et eller to Aarhundreder senere, da Baareprøven ganske vist var optaget i enkelte tyske Lovbøger, vil dette ikke holde Stik. Versene findes i alle Haandskrifter af Nibelungenlied og i alle de tre Recensioner, hvori Digtet er os overleveret, og de maa derfor antages allerede at have været indflettede deri omtrent ved Aar 1225, da Digtets endelige Redaktion var færdig. Men en Paastand om, at Baareprøven allerede brugtes som juridisk Bevismiddel i Tyskland før 1225, vilde dog svæve fuldstændig i Luften. Saa er det sikrere at holde sig til Iwein.

Men vi kan ogsaa ligefrem paavise, at det af Professor Martin fremhævede Skridt fra Ligets tilfældige Blødning til den bevidste Anvendelse af Baareprøven ikke er større, end at en middelalderlig Oversætter meget vel kunde tage det. For at blive Vidne hertil maa vi atter vende tilbage til Ivan Løveridder og følge ham endnu et Skridt længere frem paa hans Vandring gennem Evropas Literatur.

Et halvt Hundrede Aar efter at Hartmann havde oversat Digtet paa tysk, naaede det op til Norden, idet Kong Hakon den Gamle i Norge lod det og flere Ridderromaner oversætte paa norsk Prosa, omtrent ved Aar 1250. [1]) Denne norske Oversættelse haves nu ikke mere; men fra den stammer de rimede Bearbejdelser af Romanen, som haves paa svensk og paa dansk. Den svenske siger sig at være oversat paa Dronning Eufemias Foranstaltning i Aaret 1303, og de to kendte danske Haandskrifter holder sig tæt op til den svenske og er formodentlig kun lidt yngre end denne. Hvor disse Bearbejdelser skildrer Hr. Ivans

---

[1]) Brandt: Romantisk Digtning fra Middelalderen, III, 302.

Ophold paa Kilderidderens Slot, findes den lille Afvigelse fra den nu allerede langt borte liggende franske Original, som vi her maa gøre opmærksom paa.

Medens Hr. Ivan sidder ved Bordet og spiser, staar Jomfru Lunete ved Vinduet og underholder ham med en Beretning om, hvad der foregaar nede i Gaarden:

»Here mowe I nu bradeligh see
i thette hus ret alle the,
bode ridder och suenne,
the Eder alle med skade meene,
hure ønkeligh the lade,
och for thiere herre grede,
hans ligh the om huset bere,
och tencker Eder ther met finne here.
I hawe en løst ath see ther aa,
hure galn the om huseth gaa . . .« [1])

Ifølge denne Beretning er det altsaa ikke nogen Tilfældighed, at Liget kom i Nærheden af Hr. Ivan og derved fik Lejlighed til at røbe hans Opholdssted. Ligets Blødning var tilsigtet, og man vilde netop benytte den til at udfinde Drabsmandens Skjul. Naar man kom i Nærheden af det Sted, hvor han var gemt, vilde Tegnet indtræffe, og dermed mente de at kunne finde ham. Saaledes maa Stedet i den danske Oversættelse forstaas; men hos Chrétien staar der intet om, at dette var Hensigten med at bringe den døde ind i Slottets Værelser. Her har Bearbejderen videre udført Tanken i Baareprøven og saaledes gjort et Skridt, der ganske svarer til det, vi ser i Nibelungenlied. Prøven er kun grebet an fra den modsatte Side, men Skridtet er ikke større i det ene Tilfælde end i det andet.

Professor Martins Tankegang maatte konsekvent føre til, at han kommenterede dette Tekststed saaledes: »Den danske Oversætter maa have kendt den Skik, at man førte den dræbtes Lig omkring med sig for derved at

[1]) Brandt, I, 28.

udfinde Morderen.« Hellere end at paastaa noget saadant, vil vi tiltro baade den danske Oversætterinde af Ivan Løveridder og den tyske Efterdigter til Nibelungen saa megen Opfindsomhed, at de selv har kunnet variere den givne Anvisning hver paa sin Maade.

Professor Martin har i Spørgsmaalet om Baareprøven fundet en lærvillig Elev i Schweizeren Jacob Baechtold, der gentager alle Martins Ræsonnementer, men kun driver dem yderligere ud paa alle Punkter, saa de bliver ganske urimelige. Saaledes slutter han sig ogsaa til Martins Antagelse, at Nibelungen ikke kan have laant fra Iwein, men tilføjer: »Es ist indessen doch gewiss der umgekehrte Fall anzunehmen« [1]) — det er snarere Hartmann, der har laant fra Nibelungen. Baechtold anfører dog ingen Begrundelse af denne Paastand. Men formodentlig gaar han ud fra, at de tre Vers i Nibelungen er oprindelige, og at selve Digtet er ældre end Iwein. Men hvad end hans Tanke dermed kan have været, er jo Paastanden om, at Baareprøven i Iwein skulde være laant fra Nibelungenlied, ganske absurd. Da Hartmann har taget alt det øvrige i sit Digt fra Chrétien de Troyes, hos hvem ogsaa Ligets Blødning forekommer, har han naturligvis taget denne Episode sammesteds.

Vi nærer saaledes ingen Betænkelighed ved at trække Linien: Chevalier au Lion—Iwein—Nibelungenlied. Endnu er vi ikke kommen ud over Chrétien, vi har i Virkeligheden kun set en enkelt Skildring af Baareprøven med dens forskellige Udløbere. Som det ældste bekendte Eksempel er den lærerig; men inden vi søger at forstaa, hvad det er for en Forestilling, som Prøven hviler paa, vil vi drage de øvrige Fortællinger fra Arturcyklen med ind i Undersøgelsen og derefter betragte dem alle under et.

---

[1]) Romanische Forschungen V, 1890. S. 222, Note 1.

III.

Arturromanerne. Er Baareprøven af kristelig Oprindelse?

Hr. Ivan var ikke den eneste af Kong Arturs Mænd, der oplevede det sælsomme Æventyr, hvor den dræbtes Blod vidner mod den ukendte Drabsmand. Det samme hændte baade hans tapre Ven Walewein og Hektor, Lancelots Broder.

Gwalchmai (paa Latin Galvanus eller Walvanus, paa fransk Gauvain, paa tysk Walewein) spiller en stor Rolle i alle Artursagnene. Nogen særlig Roman eller Digtning om Gauvain haves dog ikke paa fransk, men i næsten alle de andre Romaner indtager han den næste Plads i Fortællingen efter Helten, og naar vi kommer et Trin længere bort fra Kilden, træffer vi Walewein som den særlige Helt i et nederlandsk Digt, der bærer hans Navn.

Denne »Roman van Walewein« er en af de bedst komponerede af den hele Arturcyklus, ligesom Walewein selv er den mest tiltrækkende af de ellers altfor stærkt idealiserede Helte. I Skildringen af Walewein er der Tilløb til en gennemført Karaktertegning, og de Æventyr, han oplever, er vel motiverede og sammenhængende, hvad der ellers sjældent er taget noget Hensyn til i Romanerne fra det runde Bord.

Paa middel-nederlandsk findes ikke blot en Række af de Arturromaner, som ogsaa haves paa fransk, saasom Lancelot, Graalqueste, Arturs Doot og Percheval, men ogsaa nogle saasom Walewein og Moriaen, til hvilke der ingen fransk Original kendes. Denne sidste Omstændighed i Forbindelse med den paafaldende Mængde af Arturromaner, som allerede tidlig har fundet Vej til Nederlandene, har affødt den Hypothese, at vi her finder de egentlige Originaler til alle de senere Romaner, og at nederlandsk og ikke fransk var den Port, gennem hvilken det keltiske Romanstof holdt sit Indtog paa Evropas Fastland. Det er den franske Forfatter Grev Villemarqué, der har opstillet denne Theori, og han har sindrigt sat den i Forbindelse med den historiske Kendsgerning, at der i 1108 grundedes nogle flamske Kolonier i Glamorgan i det sydlige Wales. Munkene i de nærliggende britiske Klostre skulde da have gjort de flamske Kolonister bekendt med alle disse Sagn og Digtninge, som Villemarqué forudsætter allerede tidligere var opskrevne i Klostrene. Til Støtte for sin Hypothese kan han henpege paa, at de Levninger, vi har af keltiske Fortællinger af Arturcyklen, virkelig er skrevne i Glamorgan Dialekten, ligesom han søger at paavise, at flere af Personnavnene i den nederlandske Form ligger de britiske Originaler nærmere end de franske. Men hvor tiltalende end denne Hypothese kunde være, har den ikke ladet sig opretholde. Selv nederlandske Forfattere tør ikke støtte den,[1]) og vi maa vistnok antage, at der bag alle de nederlandske Digtninge ligger franske Forbilleder, selv om vi nu ikke kender noget til dem. — Den nederlandske Walewein foreligger i et Haandskrift fra 1350, der nævner to Mænd, Penninc og Pieter

---

[1]) Jonckbloet: Roman van Walewein, II, 129 (Oude nederlandsche Letterkunde, III. 3); Roman van Lancelot, I, S. XXXIV.

Vostaert, som Forfattere. Disses Levetid er ganske ubekendt, men man mener dog at kunne sætte den første af dem saa langt tilbage som til Midten af d. 13de Aarh., og den formodede franske Original maa altsaa være omtrent fra samme Aarhundredes Begyndelse. [1])

I »Walewein« fortælles nu, hvorledes Helten en Gang havde bortført en Prinsesse og red afsted med hende foran sig paa Hesten, Undervejs mødte de en ung Ridder inde i en Skov. Ridderen var uhøflig nok til ikke at besvare Waleweins Hilsen, hvorimod han meget interesseret betragtede Prinsessen. Da han allerede var kommen et Stykke forbi dem, vendte den fremmede Ridder sin Hest om, red efter Walewein og raabte til denne, at han skulde afstaa Damen til ham. Herover kom det naturligvis til Kamp, og Walewein huggede Hovedet af Ridderen. Den døde lod han ligge, men Hesten tog han og satte Prinsessen op paa, og saaledes red de velfornøjede videre. Hen ad Aften kom de til et Slot, hvor en Hertug sad og spiste med sine Mænd. Da de begge var sultne og trætte, steg de af Hesten og fremstillede sig for Hertugen, der tog meget venlig imod dem og fik dem bænkede ved Bordet. Men midt under Maaltidet hørtes stor Jamren og Klageraab: det var nogle af Hertugens Mænd, der kom hjem fra Jagten med Liget af Hertugens Søn, hvem de havde fundet hovedløs i Skoven. Under stort Veraab blev Liget bragt ind i Stuen og stillet paa Gulvet, og saa gik det naturligvis hverken værre eller bedre, end at Liget begyndte at bløde:

»Liget var paa dette Tidspunkt blevet helt koldt, efter min Mening, og havde ophørt med at bløde. Men aldrig saa snart kom det ind i Teltet, ligesom en Ko, som man

---

[1]) Walewein II, 130, 134. — Pauls Grundriss II, I, 459 anser Walewein for at være et nederlandsk Originaldigt.

slagter og dræber, førend det øjeblikkelig begyndte at bløde. Alle Saarene aabnede sig, og Blodet løb ud paa begge Sider. Walewein forstod dette, og han tænkte sig om og sagde: »Gud i Himmelen hjælpe mig! Dette er sikkerlig den Ridder, som jeg slog ihjel derude. Det er det eneste, som det kan betyde. Her ser jeg vel et Bevis derfor; thi førend han kom herhen, blødte han ikke; men nu i denne Stund strømmer hans Saar saaledes, fordi det er mig, der slog ham ihjel. Jeg frygter, at der skal komme store Ubehageligheder for mig ud deraf, ja det ved jeg, om ikke Gud selv vil hjælpe mig.«

Endnu havde dog ingen tænkt paa Walewein, thi alle de tilstedeværende var optagne af Faderens store Sorg. Han raabte Ak og Ve, vred sine Hænder og udrev sit Haar, kastede sig ned over Liget og faldt syv Gange i Afmagt. Men imidlertid begyndte Tegnets Betydning at gaa op for de omstaaende.

»Og fordi det døde Legeme da først begyndte at bløde og komme i Bevægelse, og fordi det ikke tidligere havde blødt, hverken meget eller lidt, begyndte de alle at lægge nøje Mærke dertil, og saa sagde de alle til deres Herre: »Herre, det er paa Forhaand sikkert, at den, som har vakt Eders Harme og fremkaldt Striden, han er inde i dette Telt, og vi tror, det er sikkert nok, at det er Eders Gæst, som har gjort det. Hvem skulde det vel ellers være?« Hertugen svarede straks: »Vidste jeg blot Sandheden i denne Sag, saa skulde jeg være bedre tilmode; thi jeg skulde da hævne mig saa godt, at Folk skulde tale derom fra nu af og til Dommedag.« [1])

Walewein nægtede ikke Gerningen, men søgte at forsvare sig ved at fortælle Sagens virkelige Sammenhæng. Det nyttede dog intet, og alle Hertugens Mænd angreb

---

[1]) Walewein I, 8826—93.

ham for at slaa ham ihjel. Efter tapper Modstand blev han overmandet, bundet paa Hænder og Fødder og kastet i et dybt Fængsel. Men selvfølgelig lykkedes det ham at sprænge sine Baand, dræbe Fangevogteren og undfly tilligemed Prinsessen.

Omtrent det samme Æventyr oplevede Walewein en Gang til. Beretningen herom findes i Digtet Moriaen, der ligesom Walewein antages opstaaet c. 1250 eller lidt senere, og ligeledes kun kendes i en nederlandsk Overlevering. Dette Digt anses af nederlandske Forfattere for at være originalt, [1]) medens franske Forfattere ogsaa her antager, at et nu forsvundet fransk Digt har ligget bagved.[2]) Trods Ligheden med den tilsvarende Episode i Walewein adskiller de to Beretninger sig dog saa meget, at den ene ikke kan antages at have hentet Stoffet fra den anden. Derimod kunde man nok, hvis man forudsætter en fransk Original, eller dog en lai Breton, bag ved dem, anse dem for to uafhængige Bearbejdelser af samme Stof. [3])

I Moriaen fortælles, hvorledes Walewein og Lancelot udsendes af Kong Artur for at søge efter Perceval, der for lang Tid siden er draget afsted for at finde den hellige Gral og ikke senere er vendt tilbage. Paa deres Rejse møder de en sort Kriger, som hedder Moriaen, og som er ude for at lede efter sin Fader. Denne Fader er en Broder til Perceval og antages for at være i Følge med denne. [4]) Da de tre saaledes til Dels har samme Ærinde, følges de ad en Tidlang; men en Gang, da Vejen

---

[1]) Jan te Winkel: Roman van Moriaen (Middelnederlandsche Letterkunde 20), S. 57 ff.

[2]) Hist. litt. de la France XXX (1888), S. 254.

[3]) Smlgn. Jan te Winkel: Moriaen, S. 44.

[4]) Egentlig er det Perceval selv, der er Fader til Moriaen. Men da P. som den, der tilsidst finder Gralen, nødvendigvis maa dø »vierge«, kan han ikke have nogen Søn, og Bearbejderen har da tilføjet denne Broder som hans Stedfortræder (Hist. litt. de la France XXX, 252).

deler sig, bliver de dog enige om at vælge hver sin Rute, og saaledes bliver da Walewein alene paa den ene Vej. Inde i en Skov ser han en Ridder i Færd med at mishandle en Jomfru; han befrier Jomfruen ved at udfordre og dræbe Ridderen og kommer da samme Aften til et Slot, hvor han bliver modtaget med stor Gæstfrihed af Slotsherren. Men denne er den dræbte Ridders Fader, og netop som de sidder ved Gæstebudet, bringes Liget ind og begynder at bløde:

»Medens de stod og talte saaledes, saa de det friske Blod løbe ned gennem Salen, og det kom fra Ridderen, som laa død der, endskøndt det allerede tidligere var standset. De havde allerede vendt deres Tanker mod Walewein, deres Herres Gæst, og alle de, som var inde i Salen, sagde for sikkert (idet den ene fulgte den andens Ord), at det kunde man tydelig mærke, at han, som havde berøvet Ridderen Livet, maatte være derinde, da Liget havde ophørt med at bløde lidt efter Middag, og man ikke siden havde set det bløde: det var tydeligt og aabenbart, at han, som havde begaaet Mordet, var derinde: det var de alle sikre paa og enige om.«

De omstaaende begyndte derfor at kaste onde Blikke til Walewein og forlangte at vide, hvem han var, og hvorfra han kom. Men Herren tog ham i Forsvar og sagde, at Walewein var hans Gæst og havde hans Lejde, og det vilde blive til Vanære for ham, om der blev gjort ham noget ondt, saa længe han var under hans Beskyttelse. Men hvis det virkelig forholdt sig saaledes, at hans Gæst var Drabsmanden, skulde han vel vide at hævne sig. Han sagde derfor til sine Folk:

»Følger nu alle min Tale. I skal blive her inde i Salen, ingen maa følge mig et Skridt; og det, jeg befaler Jer, skal I gøre. Jeg vil føre min Gæst udenfor, og man skal lukke Dørene efter os. Og hører den døde da op med at bløde, saa kan vi alle sikkert vide, at han er

skyldig i denne Daad. Jeg skal da lægge Raad op, før jeg paa en passende Maade hævner min Søn uden Vanære for mig.«

Walewein gik da ud med Slotsherren, der førte ham ind i et fast Taarn, hvor der var en smuk Seng og alt, hvad han trængte til, og Værten skænkede Vin for ham, før han forlod ham.

»Han lod nogle Pager blive hos ham og vendte igen tilbage til Borgen. Da bar de den døde bort; Blødningen var nu standset overalt, han blødte hverken lidt eller meget, og hans Saar var bleven ganske tørre. Da sagde alle de, som saa det, at man behøvede nu ikke længer at spørge efter nogen anden Mand, de var visse paa, at den, der havde dræbt ham, var deres Gæst.« Slotsherren gik da tilbage til Walewein i Taarnet; han lod sig ikke mærke med noget, men sørgede kun for, at Taarnet blev lukket saa forsvarligt, at ingen kunde komme hverken ud eller ind.

Næste Morgen gav han ham hans Hest og Vaaben og bad ham drage bort. Men hvor Slottets Ejendom hørte op, var der skjult bevæbnede Mænd, som skulde dræbe Walewein, naar han ikke længer stod under Gæstfrihedens Beskyttelse. Walewein faldt ogsaa i Bagholdet, men slap dog godt derfra, da Moriaen i rette Øjeblik kom til Stede og befriede ham. [1])

Denne sidste Fortælling giver os et nyt Bevis paa det uholdbare i Martins Paastand i Anledning af Nibelungen: at det for en Digter i det 13de Aarh. skulde være et uoverkommeligt Skridt at gaa fra den tilfældige Blødning af Liget til en bevidst Anvendelse af Baareprøven for at faa den rette Gerningsmand udpeget. Blødningen indtræffer her ganske vist af sig selv, da Wale-

---

[1]) Moriaen, V. 1789—1939. — Hr. Professor Herman Møller har været saa venlig at hjælpe mig med forskellige Steder i Oversættelsen.

wein tilfældig kommer i den dødes Nærhed. Men Slotsherren foretager da med fuldt Overlæg en Kontraprøve ved at fjerne Walewein fra Liget og iagttage, hvad Virkning der saa vil følge deraf. Man ser altsaa, at den Tids Digtere ikke havde vanskeligt ved at finde paa nye Kombinationer af Baareprøven. Den direkte Anvendelse af Prøven, som omtales i Nibelungenlied, er dog i Virkeligheden mere nærliggende end den Kontraprøve, som anvendes her.

Idet vi nu gaar over til at betragte den fjerde og sidste af de Arturromaner, som interesserer os i denne Sammenhæng, faar vi at gøre med et Værk af en noget anden Karakter end de foregaaende. »Ivan Løveridder«, »Walewein« og »Moriaen« er alle rent verdslige Digtninge med en enkelt Helts Bedrifter til Genstand og alle skrevne paa Vers. »Lancelot du Lac« derimod er en omfangsrig og temmelig formløs Roman paa Prosa, i hvilken man tydelig sporer Sammensmeltningen af Artursagnene og Grallegenderne, idet de sædvanlige Ridderæventyr er isprængte med megen Mystik. Om dens Affattelsestid som overhovedet om de prosaiske Romaners Forhold til de versificerede er der endnu Uenighed; men det rimeligste synes dog at være det, at Prosa Romanerne alle er yngre end Chrétiens Digte,[1]) og »Lancelot du Lac« maa altsaa henføres til omtrent Aar 1200. Det franske Haandskrift, hvori Romanen findes, er ikke udgivet, men Paulin Paris har paa moderne Fransk genfortalt Indholdet af det. Efter hans Mening er de verdslige Partier de ældste og oprindelig sammenskrevne over forskellige »lais Bretons«, medens de religiøse Tilføjelser og Indskud skulle skyldes en senere Forfatter.[2])

---

[1]) Se saaledes Gaston Paris i »Romania« XII, 534.

[2]) Paulin Paris: Les Romans de La Table Ronde, Vol. 5, 358—59.

— I det Æventyr, vi her faar at gøre med, mærkes dog ikke noget til denne sidste. Hvad der fortælles om Baareprøven ligner ganske det, som vi allerede kender.

Hector, Lancelots Broder, er sendt ud i Verden for at søge efter Walewein. Paa sin Rejse kommer han til Slottet Windsor, netop i det Øjeblik, da tre Riddere har bemægtiget sig Slotsfruen og rider bort med hende. Hector dræber den fornemste af de tre, jager de andre paa Flugt og afleverer Damen til hendes Husbond. Derefter blev han Natten over paa Windsor Slot, men allerede næste Dag maatte han atter videre, efter de vandrende Ridderes Skik, der ikke tillod dem at sove to Nætter efter hinanden under samme Tag. Paa denne Dag var han saa heldig gennem et nyt Æventyr at befri to af Arturs Riddere, Hr. Ivan og Sagremor, der var faldne i Fangenskab, og efter en ny Nats Hvile drog de tre i Forening videre. Deres Vej førte dem ind gennem en gammel Skov. Her saa de til højre for dem en Ridder ifærd med at bortslæbe en Jomfru, til venstre en anden Ridder, som ivrig forfulgt af to jernklædte Krigere søgte Tilflugt i Skoven. »Se her er to Æventyr«, sagde Sagremor; »nu mangler der kun et tredie, for at vi hver kunde faa sit.« I samme Øjeblik hørte de en stor Larm med Klageraab og Forbandelser inde i Skoven. »Sandelig« siger Hector, »jeg tror, at Gud har hørt Sagremor: der er jo det tredie Æventyr.« Sagremor sagde: »Jeg gaar hen til den forfulgte Ridder.« Hr. Ivan: »Jeg følger efter Jomfruen.« »Og jeg,« sagde Hector, »vil se, hvor den store Larm kommer fra.«

Hector red altsaa i Retning af Lyden og traf snart en Skare af Mænd, som førte en Baare med sig. En Dverg, som red paa en mager Hest, sluttede Toget. Hector spurgte Dvergen, hvad dette Sørgetog betød; men Dvergen svarede ikke, og først da Hector i Vrede havde

sparket ham ned af Hesten, fik han Munden paa Gled og fortalte, hvem den døde var, og hvorledes hans Endeligt havde været, og Hector forstod da af denne Beretning, at den døde ikke kunde være nogen anden end den Ridder, han slog ihjel for at befri Slotsfruen paa Windsor.

Hector rider nu frem forbi Følget og hilser det, men ingen svarer. Men idet han passerer forbi Baaren, aabner den dødes Saar sig, og Blodet brød frem. Og Dvergen gav sig da til at raabe: »Grib Morderen.« De tyve Riddere, som omgav Baaren, kastede sig over Hector, der forsvarede sig mandigt imod dem, men dog var lige ved at bukke under for Overmagten, da Herren og Fruen fra Windsor i det samme kom til Stede paa Skuepladsen og befriede ham.[1])

Vi har nu gennemgaaet alle de Steder i Arturromanerne, hvor Baareprøven forekommer, og naar vi nu betragter dem under et, er det let at sammenfatte det fælles i dem alle; thi de ligner hverandre, som om de forskellige Tilfælde var dannede efter samme Mønster. Den Tanke, der ligger til Grund for disse Skildringer — ogsaa Nibelungen medregnet —, er ganske ligefrem: Ligets Blødning i Drabsmandens Nærværelse er et Naturfænomen, der indtræder med samme Nødvendighed og samme Uforanderlighed som Solens Opgang eller Ned-

[1]) Paulin Paris, III, 377—79. — Jonckbloet har i Walewein II, 317 meddelt følgende Brudstykke af denne Fortælling efter Haandskriftet: »Il va avant par devant la bière et les salue: et ils ne dient mot. Et an ce que il passa outre les plaies au mort, qui jà puoient, s'ecrièvent à seignier. Et li nains commance à crier: »Prenez lo murtrier, prenez lo murtrier!««

gang. Der behøves ingen Virksomhed fra nogen Side for at fremkalde den: Ingen Haandspaalæggelse, ingen Ed, ingen Anraabelse af Guddommen. Selv om ingen kender Gerningsmanden — ikke en Gang den kloge Dverg i »Lancelot«, der som alle Dverge kender mange skjulte Ting, — selv om den dræbtes Slægtninge ikke engang ønsker Tegnet, som i »Moriaen«, selv om Gerningsmanden er usynlig til Stede: overalt vil hans Nærværelse dog fremkalde Tegnet, fordi dette virkes af en blind Naturkraft. Et andet Træk er ogsaa fælles: Der foreligger i alle Tilfælde et voldsomt Drab, udført med blanke Vaaben i aaben Kamp. Og Tegnet indtræffer kort Tid efter Drabet (det længste Mellemrum er to Dage i Lancelot), og medens Liget endnu er friskt og helt.

Her har vi altsaa Troen i dens ældste, maaske i dens oprindelige Skikkelse, og naar vi holder os denne for Øje, vil det næsten synes overflødigt at stille det Spørgsmaal, om Baareprøven er af kirkelig Oprindelse, og om dens Anvendelse skyldes Gejstligheden. Saaledes som Forestillingen om den fremtræder i Arturromanerne, er den en ren folkelig, hedensk Overtro. Der er ikke Skygge af nogen religiøs Forestilling forbunden med den — Walewein anraaber jo endogsaa Gud om Hjælp imod Tegnet — og ingen som helst kirkelige Formaliteter at iagttage ved dens Anvendelse. Men da der alligevel til alle Tider har været Forskere, som har paastaaet, at Baareprøven var en særlig kirkelig Institution, og da denne Anskuelse endnu i vore Dage finder Forsvarere, maa vi dog et Øjeblik se paa, hvad der bliver fremført til Støtte for en saadan Theori.

At denne Anskuelse kunde opstaa i tidligere Tid, da de ældste Efterretninger om Baareprøven var ukendte eller glemte, og da man kun havde dens senere Anvendelse for Øje, er helt rimeligt; thi efterhaanden havde

ganske vist Kirken søgt at tage denne Overtro i sin Tjeneste og afpasse den efter sine Formaal. Og for en ældre Tids Nøjsomhed var det ogsaa tilstrækkeligt at begrunde Tegnets guddommelige Oprindelse ved en Henvisning til Herrens Ord til Kain: »Din Broders Blod raaber til mig fra Jorden.« Men nu er Arturromanerne udgivne, og Ordene i Genesis kunne næppe overbevise nogen. En moderne Forfatter som Professor Martin nævner da heller ikke dette Skriftsted i sit Forsvar for Baareprøvens kristelige Oprindelse; men formodentlig i Følelsen af, at en selv nok saa svag Tilknytning til et Bibelsprog vil være en næsten nødvendig Forudsætning for Theoriens Holdbarhed, henviser han til de Ord i det gamle Testamente, at Blodet er Legemets Sjæl (3 Mos. 17, 11; 5 Mos. 12, 23.) At denne Sætning intet som helst beviser om, at Jøderne nærede Forestillinger, der nærmere eller fjernere kunde svare til den Tro, der ligger til Grund for Baareprøven, er indlysende. I Kraft af denne Sætning kunde man lige saa vel henføre Baareprøvens Oprindelse til et hvilket som helst Naturfolk, da en saadan Forestilling i en eller anden Form kan træffes overalt.[1]) Der maa anføres ganske anderledes bestemte Træk for at begrunde en Tilknytning af Baareprøven til den kristne eller jødiske Religion.

Af saadanne Beviser anfører Martin egentlig kun et: det nemlig, at de første Tilfælde af Baareprøven baade i Tyskland og andensteds væsentlig angaar hellige Mænd og uskyldig pinte. Dette Argument lyder jo ganske lovende, og man venter nu, at Professor Martin skal fremføre Eksempler paa disse hellige Mænd, som er bleven uskyldig pinte, og hvis Blod efter Døden har vidnet mod deres Bødler. Men man venter forgæves. At han ikke

---

[1]) Se saaledes Tylor l. c. 389.

anfører Eksemplerne fra Arturromanerne, er forstaaeligt. De forskellige Kvinderøvere og Voldsmænd, som her vidner paa denne Maade efter deres Død, egner sig ikke til at stilles i Række med Kirkens Helgener; selv Hedningen Siegfried i Nibelungenlied vil ikke ret vel kunne bruges i denne Sammenhæng. I Stedet for alle Eksempler faar vi kun den Paastand, »at først og fremmest et Gennemsyn af Helgenlegenderne vil kunne skaffe os nye Tilfælde af Baareret.« Paa denne aldeles løse Paastand hviler hele hans Bevisførelse, og ret som om disse Eksempler fra Helgenlegenderne allerede var fundne, fortsætter han nogle Linier senere, at Digteren i Nibelungenlied kun har overført paa den uskyldig myrdede Siegfrieds Lig, »hvad Legenderne fortalte om Martyrerne.«

Det er netop dette, som Martin skulde bevise, og han burde have opsat sine Følgeslutninger, indtil han havde gennemset Legenderne og fundet de Fortællinger om Martyrerne, som han forudsætter at være til Stede. Dette Arbejde har han unddraget sig; men en anden Forsker, Professor Karl Lehmann, har paataget sig det, og han siger, at han ikke i Helgenhistorierne har fundet noget som helst om Baareprøven.[1])

Baechtold, der i alle Maader følger Martin, mener ogsaa, at Baareprøven er af kristelig Oprindelse, og søger yderligere at støtte sin Forgængers Bevisførelse. Han siger nemlig:

»Medens de fleste Gudsdomme i Tyskland forsvinder

---

[1]) Germanistische Abhandlungen zum 70. Geburtstag Konrad von Maurers, Göttingen 1893, S. 45, Anm. 88. I 1896 har Lehmann fremdraget et nyt Eksempel paa en Baareprøve fra d. 12te Aarh., hvor den myrdede var en fransk Abbed. Men da ogsaa dette Tilfælde er yngre end »Ivan Løveridder«, siger det os ikke andet, end hvad vi allerede vidste: at Baareprøven paa dette Tidspunkt var kendt i Frankrig. For øvrigt er vel heller ikke enhver gejstlig ensbetydende med en »hellig Mand«. Se S. 58 f.

efter det 14de og 15de Aarh., holdt Baareprøven, der overhovedet er af yngre, maaske kristeligt Udspring, sig mærkværdigvis ind i det 17de Aarh....

Denne Kendsgerning skyldes ubestridelig Kirkens Indflydelse, der væsentlig tog sig af dette Ordale og omgav det med indviede Former. Guds Finger viste sig her paa det vidunderligste. Paa Baareprøvens kirkelige Oprindelse tyder ogsaa dens tidligste Anvendelse paa uskyldig pinte Helgener.« [1])

Hvorfra Baechtold har faaet det sidste Argument, kender vi, og hvad han anfører derudover, siger egentlig ikke meget. Han gaar ud fra, at Baareprøven er en Gudsdom og kan sættes i Klasse med de andre Ordalier. Men hvis dette er Tilfældet, er den ogsaa bleven forbudt af Kirken sammen med disse ved Laterankonciliet 1215, og ikke senere genindført, og saaledes opfattes ogsaa virkelig Forholdet af Freisinger Lovbogen fra 1328, der nævner Baareprøven sammen med Jernbyrd og Kedelfang som »verbotene Recht.« Det er altsaa en gammel Forestilling, at Baareprøven er en Gudsdom, og Baechtold er langt fra den eneste i vore Dage, der fremdeles regner den for en saadan.[2]) Men holder vi os til den Opfattelse af Prøven, som kommer frem i det 12te og 13de Aarh., er det ganske klart, at man i hvert Fald ikke den Gang har betragtet den som en Gudsdom. Princippet i Gudsdommene er Forventningen om Guds personlige Indgriben og det deraf følgende Mirakel, saaledes som det tydelig viser sig i Jernbyrd og Prøven med kogende Vand, hvor Elementerne forudsættes paa Guds Befaling momentant at aflægge deres naturlige Egenskaber. Men i Romanerne er det jo ganske omvendt: Det er

[1]) Anf. Sted, S. 223.
[2]) Se foran S. 17.

Naturens Lov, at Blødningen maa indtræffe, det vilde netop være Miraklet, hvis den udeblev.

Kirkens Forhold til Baareprøven er vist snarest det modsatte af det, Baechtold antager: det nemlig, at Troen havde saa dybe Rødder, at Kirken ikke var i Stand til at udrydde den. Og at Gejstligheden da nødtvungen gik paa Akkord med den og forsøgte at lede den og give den et kristeligt Præg fremfor at lade den gaa sin egen, hedenske Gang, det er et Fænomen, som vi kender saa vel andensteds fra, og det gør ikke Baareprøven kristelig i sit Udspring. Og det er kun dette, Kirken har gjort, og ikke mere: At den i særlig Grad skulde have holdt sin Haand over den, og særlig omgivet den med indviede Former, skylder Baechtold Beviset for. Gejstlighedens Medvirken ved saadanne Lejligheder har bestandig været den mindst mulige. Der er vel undertiden en Præst til Stede, naar Prøven afholdes, og der foreskrives i visse Formelbøger en Fremgangsmaade, hvori kirkelige Ceremonier spiller en vis Rolle. Men langt hyppigere har Præsten intet at gøre med denne Prøve; det er den verdslige Øvrighed eller endogsaa helt uansvarlige Privatfolk, der i Regelen anvender den paa egen Haand.

Af en langt mere indgribende Art var Gejstlighedens Medvirkning ved de egentlige Gudsdomme, som allerede hos de hedenske Folkeslag havde en religiøs Betydning, og som Kirken ved et Kompromis maatte sanktionere: »De liturgiske Formularer for Elementordalierne, som ere os bekendte, have alle et temmelig ensartet Præg. Forud for Ordalets Afholdelse gik regelmæssig en kirkelig Messe, ved hvilken Bevisføreren modtog Sakramentet. Af den Fylde af Bønner og Ceremonier, som kom til Anvendelse ved Ordalet, rage tre Handlinger af den ved Ordalet assisterende Præst frem som retshistorisk betydningsfulde.

1) Adjuratio hominis, hvorved Bevisføreren formanes til at tilstaa sin Brøde, hvis han er skyldig.

2) Exorcismen, ved hvilken de onde Aander og »Djævlenes Bedrageri« blev uddrevet af Elementerne.

3) Benedictio og conjuratio, som bestod deri, at Elementerne bleve velsignede, bestænkede med Vievand og indrøgede med Røgelse, og Gud blev paakaldt om ved Hjælp af dem at bringe Skyld eller Uskyld for Dagen.« [1])

Et saadant Apparat finder vi aldrig i Brug ved Baareprøven. Hverken Messen med Sakramentet eller nogen af de tre fremhævede Ceremonier findes foreskrevet eller omtalt i Forbindelse med den, og kun den selvfølgelige Paakaldelse af Gud ved Edens Aflæggelse er fælles.

Det Ceremoniel, der foreskrives ved Baareprøven, er i Reglen ganske simpelt. Vi skal anføre det udførligste, som er os overleveret, og som tillige er det, hvori gejstlige Formularer spiller den største Rolle; men netop af dette vil det tillige ses, hvor lidt Betydning man i Virkeligheden tillagde disse Former, og hvor langt det er fra, at man kan opfatte saadanne Ceremonier som et Bevis for, at Baareprøven var et Ordale.

Dette Ceremoniel findes beskrevet i en Formularbog fra Luzern fra Aar 1542, netop fra en Tid og fra et Sted, hvor Baareprøven stod i sin fulde Blomstring. Ifølge denne Formularbog skal den anklagede rages over hele Legemet og iføres nyt Linned. Med et indviet Lys i venstre Haand føres han derpaa af tvende Øvrighedspersoner hen til den højre Side af Baaren, hvor han knæler ned og fremsiger Paternoster, Ave Marie og Trosartiklerne fem Gange. Endelig lægger han sin højre Haand paa den dræbtes Bryst og sværger, at han er

[1]) Brunner: Deutsche Rechtsgeschichte II, 438.

uskyldig i hans Død, og beder Gud ved et Tegn aabenbare hans Skyld eller Uskyld. Derpaa bliver Liget synet af syv Mænd, og hvis Saarene da bløder, er den anklagede overbevist om Mordet. Men samtidig med at alt dette foreskrives, hedder det ogsaa: »Baaren sættes under aaben Himmel paa jævn Jord, og ingen uvedkommende maa se den; thi naar Gerningsmanden ser Baaren, saa sker Tegnet (dann wann ein thäter die bar sicht, so zeichnet sie)«.[1]) Ved denne Bemærkning er øjensynlig det hele kirkelige Apparat overflødiggjort: Hvis den virkelige Morder staar ukendt i Mængden, uraget, iført sine gamle Klæder og uden noget indviet Lys i Haanden, saa er hans blotte Tilstedeværelse nok til at faa Liget til at bløde og derved nedkalde Dommen over en uskyldig. Vi har her en Opfattelse, der ganske falder sammen med Arturromanernes; alt det kirkelige Ceremoniel er kun et overflødigt Paahæng, og Prøvens Udfald bliver ingen Gudsdom.

Naar Baareprøven holdt sig i Brug saa længe, skyldes det ikke den Beskyttelse, som den nød hos Kirken. Nej, Aarsagen hertil var en helt anden: det var den Opfattelse af Prøvens Natur, som laa til Grund for den i dens oprindelige Skikkelse, og som det aldrig lykkedes Kirken helt at fortrænge: den Opfattelse, at det hele gik naturligt til. Ligets Blødning i Morderens Nærværelse var et Naturfænomen, hvis Aarsag man ikke kendte, men hvis Rigtighed man mente sig forvisset om gennem Erfaringen. Det er denne Opfattelse, vi træffer i Arturromanerne, og som vi ogsaa stadig vil møde paany i de følgende Aarhundreder. Og ud fra denne Forestilling er det let nok at forstaa, at de egentlige Gudsdommes Forsvinden ikke behøvede at paavirke Baareprøvens Anvendelse. Den holdt sig i Brug, indtil de fejlagtige Erfaringsslutninger var bleven afløste af andre og rigtigere.

[1]) Romanische Forschungen V, 223—24.

Baareprøven kan derimod rettest sammenstilles med en anden urationel Fremgangsmaade, der hyppig blev anvendt til Sandhedens Oplysning, nemlig Heksesvømningen. Ogsaa dette Undersøgelsesmiddel er bleven regnet blandt Gudsdommene, men med lige saa stor Uret. Naar en Heks blev kastet paa Vandet med korsvis sammenbundne Hænder og Fødder, behøvedes ingen Henvendelse til Guddommen, intet Ceremoniel af nogen Art, for at faa Svar paa det stillede Spørgsmaal. Det var en ganske ligefrem fysisk Lov, at den skyldige ikke kunde synke. Ved Forbindelsen med Djævelen var hendes Legeme bleven saaledes kvalificeret, at dets Vægtfylde var mindre end Vandets. Enhver som helst kunde derfor gøre Forsøget, og uden nogen Art af Forberedelse: man tog en gammel Kone og kastede hende i det nærmeste Vandhul, og Resultatet viste sig straks.[1]) Heksevejningen, der ligefrem med Vægtskaal og Lodder søger at fastslaa Heksens altfor lette Vægt, gaar ud fra det samme Princip. Og ligesom Baareprøven kunde derfor disse Undersøgelsesmaader beholde deres Kurs, i det mindste i Menigmands Øjne, lige op til det 17de Aarhundredes Slutning. —

Tvivlen er lige saa gammel som Troen. Samtidig med at Ridderromanerne behandler Baareprøven i fuldt Alvor, træffer vi den latterliggjort i en fransk Fabliau.

---

[1]) I 1687 var en Person ved Navn Mikkel Pedersen i Nibe anklaget for, at han »uden given Aarsag havde antastet paa Nibe Gade en ældgammel Tiggerkvinde af 84 Aar, ført hende ud paa Fjorden og som en Mestermands Knægt kastet hende to Gange bunden i Vandet, uden Magistratens Tilladelse eller Befaling.« Hans Hensigt dermed var at faa hende til at lyve paa sig selv og nogle flere og »derved lede dem enten af Landet eller til Baal og Brand«. (Viborg Ldstg. Justitsprotokol 1687, f. 22 b).

Det er Fortællingen om le Sacristain, Munken, der under et Elskovsbesøg hos en Hyrdinde bliver stanget ihjel af Vædderen. Efter forskellige Omskiftelser bliver Liget fundet og bragt for Retten, og Øvrigheden sætter det brugelige Apparat i Bevægelse for at udfinde Morderen. Just mens dette staar paa, kommer Faareflokken med Vædderen i Spidsen dragende tværs over Tingstedet, hvor Baaren med Munkens Lig staar midt paa Pladsen. Idet Vædderen passerer forbi, begynder Liget at bløde, Gerningsmanden er altsaa funden, og den rette Sammenhæng kommer nu for en Dag.[1]) — Denne Fabliau skal stamme fra det 12te eller 13de Aarhundrede; den er altsaa samtidig med Arturromanerne, med hvis Opfattelse af Baareprøven den jo ogsaa stemmer godt nok overens, — saaledes som en parodisk og en helt alvorlig Behandling af samme Emne maa komme til at stemme.

---

[1]) Legrand d'Aussy: Fabliaux ou contes. 4. Bd. 1829. S. 285.

IV.

Baareprøven hos Krønikeskriverne. Kirkens Indflydelse.

Vi er nu færdige med Arturromanerne og kan forlade Digtningens Verden for at gaa over til den virkelige. Vi tiltræder Vandringen med den Forestilling om Baareprøven, som Romanerne har givet os: at den kommer frem i det 12te Aarh. i Frankrig, maaske under Paavirkning af Forestillinger, der stammer fra de britiske Øer; at den allerede i Begyndelsen af det 13de Aarh. har udbredt sig til Tyskland, hvor den straks fæster Rod, og at den hviler paa en folkelig Overtro, som ikke har nogen Forbindelse med Kirken eller Religionen. Vi faar da se, om denne Forestilling vil stemme med eller stride imod det, som andre Kilder — Krøniker og Lovbøger — kan fortælle os om den.

Som det ældste Eksempel paa en Baareprøves Anvendelse nævnes overalt Fortællingen om den skotske Konge Duffus's Drab i Aaret 967.[1]) Her rykkes vi altsaa pludselig tilbage til en Tidsalder, der ligger 200 Aar forud for Chrétiens Digt om Ivan Løveridder; og hvis man vir-

---

[1]) Pitcairn: Criminal trials in Scotland. III., Edinburgh 1833, S. 191, og efter ham anført hos mange senere Forfattere.

kelig kunde stole paa denne Fortælling, vilde vi jo her have den bedste Illustration til Theorien om, at Baareprøven oprindelig hører hjemme blandt de keltiske Folkeslag. Men ser man nøjere til, vil det vise sig, at Kong Duffus kun med Urette er medtaget paa Listen over de ældste Tilfælde af Baareret. Fortællingen forekommer første Gang hos den skotske Historieskriver Hector Boethius (Boyce), der er født c. 1465 og udgav sin »Scotorum Historia« 1527. Hos hans nærmeste Forgænger, John Fordun, der samlede en Skotlands Historie kort før Aar 1400, findes den ikke, og om Boethius har haft nogen anden skriftlig Kilde, er tvivlsomt. For øvrigt har han hentet sit Stof fra mundtlig Tradition eller maaske opdigtet det selv. Men ogsaa gennem Traditionen kunde Boethius jo være kommen i Besiddelse af paalidelige Efterretninger, og det faktiske, han fortæller om Mordet paa Kong Duffus, kan meget vel have sin Rigtighed. Men til dette faktiske hører Baareprøven ikke. Boethius fortæller kun, hvorledes Ugerningens Ophavsmand omhyggelig lod Kongens Lig fjerne og nedgrave og derpaa sendte sine Medhjælpere bort i Landflygtighed til Orknøerne. Og, tilføjer Forfatteren, det gjorde han ifølge Beretningerne af den Grund, at ikke Kongens Lig, naar det senere blev fundet, skulde vidne om Gerningens Ophavsmand. »Thi det er et almindelig udbredt Rygte blandt vore Landsmænd, at Liget af et hvilket som helst myrdet Menneske vil udgyde frisk Blod af alle sine Saar, naar Morderen kommer til Stede; men om det virkelig forholder sig saaledes, maa de anførte Forfattere svare for, og de, som har undersøgt denne Sag.« [1]) Der blev altsaa slet

---

[1]) »Constans enim inter nostrates fama est, cæsi cujuscunque hominis cadaver præsente interfectore cunctis ex vulneribus recentem cruorem affluenter emittere: quod utrum verum sit, viderint authores dicti & hujusmodi rem experti.« Scotorum Historia, Paris 1574, fol. 222 b.

ikke afholdt nogen Baareprøve ved Kong Duffus's Lig, om hvilken Erindringen maaske kunde have holdt sig i Skotland, og vi faar kun at vide, at det var den hemmelige Frygt for denne Prøve, som bevægede Hertug Donald til at sende sine Medvidere til Orknøerne. Men et saadant Kendskab til Hertugens Motiver stammer selvfølgelig ikke fra nogen gammel skotsk Tradition; det er kun en Forklaring, som en senere Tid, og vel snarest Boethius selv, har fundet passende til denne Lejlighed.

Fortællingen om Kong Duffus lærer os altsaa ikke andet, end at Troen paa Baareprøven var almindelig udbredt i Skotland paa den Tid, da Boethius skrev sin Historie. Vil vi se noget mere i hans Ord, kan det kun blive det, at han synes at lægge særlig Vægt paa, at det just er hos hans Landsmænd, at denne Tro findes: »Constans enim inter nostrates fama est,« siger han; det kunde nok tyde paa, at han betragter Troen paa Baareprøven som en særlig skotsk Forestilling.

Boethius's apokryfe Historier fik større Udbredelse og Betydning, da de et halvt Aarhundrede senere blev optagne og genfortalte af den lærde George Buchanan, Reformationens dygtige Forkæmper i Skotland og Maria Stuarts bitre Fjende. Han førte Skotlands Historie ned til sin egen Tid og fik netop det store Værk afsluttet kort før sin Død i 1582. For den ældre Tids Vedkommende følger han væsentlig Boethius, og hans Beretning om Kong Duffus's Mord indeholder intet nyt. Men ogsaa han benytter saadanne Udtryk, som om han vil vindicere Baareprøvetroen for Skotland: »den fra Forfædrene overleverede Forestilling behersker endnu vore Landsmænds Sind, at naar Drabsmanden kommer til Stede, om end nok saa mange Dage efter, vil Blodet bryde frem af Saarene, ret som om Gerningen fornylig var gjort.«[1]) — Buchanan

[1]) — quod opinio, a majoribus accepta, nostrorum hominum animos adhuc obtineat, præsente cædis auctore, cruorem e vul-

var en lærd og velberejst Mand, der sikkert ikke kan have været uvidende om, at den samme Forestilling paa hans Tid fandtes overalt paa Fastlandet. Naar han alligevel lægger noget Eftertryk paa, at Troen findes hos hans Landsmænd (nostrorum hominum), og overleveret fra Forfædrene, faar man et Indtryk af, at ogsaa Buchanan vil betegne Skotland som denne Troes egentlige Hjemsted.

Men for at træffe det første virkelige Eksempel paa en Baareprøve maa vi fra Kong Duffus's Dage 200 Aar frem i Tiden; og ligesom vi derved kommer midt ind i Arturromanernes Tilblivelsestid, føres vi ogsaa netop til den Egn, hvorfra Troen første Gang træder os i Møde. Troyes og Clairvaux ligger kun i faa Miles Afstand fra hinanden, og det er just en af Abbederne i dette berømte Kloster, Petrus Monoculus (Abbed 1179—86), der giver os den ældste kendte Beretning af en samtidig om en saadan Blødning af den myrdedes Lig og Morderens derved bevirkede Opdagelse. Abbeden var vel ikke selv Øjenvidne til Begivenheden; men han foretog i den Anledning en Visitatsrejse til Gerningsstedet og nedskrev straks efter Beretningen om den i et Brev.

I Klosteret Tres Fontes, et Datterkloster fra Clairvaux, blev Abbeden dræbt, medens han laa i Bøn i Kirkens Sakristi foran den hellige Bernhards nylig indstiftede Alter. En af hans egne Munke, »en Belials Mand ved Navn Simon,« havde sneget sig ind til ham, lukket Døren efter sig og dræbt Abbeden med et Øksehug i Hovedet. Derpaa blandede han sig mellem de andre Munke og deltog i Gudstjenestens Udførelse for at skjule sin Forbrydelse under hyklet Fromhed. Og i de sørgende og sammenstimlende Munkes Mængde var han længe ukendt,

---

neribus, velut recente facinore, post aliquam multos dies manaturum. Rerum Scoticarum Historia, Trajecti 1697, S. 168.

skønt Blodets Røst udpegede ham som Morderen, idet det flød uden Ophør, saa ofte han kom i Nærheden af Baaren. Men omsider blev han paa Grund af dette og visse andre mistænkelige Tegn taget i Forhør og tilstod sig da skyldig i Forbrydelsen. [1])

Her har vi altsaa det sikre Vidnesbyrd om, at Baareprøven var vel kendt i Frankrig paa Chrétiens Tid, og vi ser tillige, at den her, i kirkelige Krese, er bleven betragtet paa samme Maade, som den fremstilles i Romanerne. Blødningen indtræffer, hver Gang den ukendte Morder tilfældig kommer forbi Liget, og den sammenstilles udtrykkelig med andre »conjecturalia signa«. Det er herved udelukket, at Forfatteren kan have anset den for et Mirakel eller en Gudsdom; og hvorvel det brugte Udtryk »Blodets Røst« kan vække Erindringen om en bibelsk Fortælling og derved minde os om, at det er en gejstlig Mand, der skriver, er hans Opfattelse af Sagen selv dog ganske den samme som Chrétiens. — Begivenheden kan ikke henføres til et bestemt Aar, da det Brev, hvori Petrus Monoculus omtaler den, ikke er dateret; men efter Abbedens Funktionstid maa den være en 10—15 Aar yngre end »Ivan Løveridder.«

Nogle Aar senere fortæller engelske Krønikeskrivere os om en Begivenhed, der forefaldt paa fransk Jordbund, og i hvilken Tidens Baareprøvetro paa en noget mere tilsløret Maade træder os i Møde. Det er i Beretningerne om den engelske Konge Henrik II's Død i Poitou 1189

[1]) Diu enim præ tumultu lugentium et concurrentium monachorum ignoratus parricida delituit, quamvis vox sangvinis sine intermissione fluentis virum sangvineum quoties feretro cominus accessisset, stillicidiali quodam testimonio demonstraret. Unde postmodum pro his et aliis quibusdam conjecturalibus signis ad rationem positus reum se patrati facinoris confitetur. — Migne: Patrologiæ cursus completus, Bd. 201, Sp. 1395—96. Meddelt af Karl Lehmann i Zeitschrift des Vereins für Volkskunde VI, Berlin 1896, S. 208

under Kampen mod sine oprørske franske Vasaller, blandt hvilke begge hans Sønner Richard og John befandt sig. Overvunden af Fjenderne, ydmyget og skamfuld over Sønnernes Opførsel, førtes den døende Konge til Chinon, hvor han udaandede d. 6te Juli. Om det, som derefter fandt Sted ved hans Lig, har vi udførlige Beretninger hos flere samtidige Krønikeskrivere.

Som den ældste Beretning kan antagelig regnes den, der findes i den saakaldte Benedict af Peterboroughs Krønike. Dette Værk ender med Aar 1192 og er rimeligvis afsluttet kort efter dette Aar.[1]) Hvad der fortælles om Aar 1189 maa altsaa være nedskrevet næsten samtidig med eller kun ganske kort Tid efter Begivenhederne.

Benedict af Peterborough fortæller nu, at Dagen efter Kongens Død førtes han til sin Grav, iført kongelig Klædning, med Guldkrone paa Hovedet, Stridshandsker paa Hænderne, Guldring paa Fingeren og Scepter i Haanden, med sporebesatte guldvirkede Støvler paa Fødderne, Sværd ved Siden og Ansigtet ubedækket. Undervejs mødte de Kongens Søn Richard, der ved Budskabet om Faderens Død var ilet Ligtoget i Møde. Men saa snart han kom til Stede, strømmede Blodet ud af den døde Konges Næse, »som om hans Sjæl harmedes over Sønnens Ankomst.« Grædende og jamrende fulgte Richard med Faderens Lig til Klosteret Fons Eboraudi, hvor den døde blev begravet.[2])

Benedicts Beretning genfindes hos et Par lidt yngre Forfattere. Først træffes den hos Roger af Howden, der havde staaet i Henrik II's Tjeneste indtil dennes Død, og som rimeligvis har begyndt at samle sin Krønike kort efter 1189.[3]) Hans Beretning afviger kun fra Benedicts

[1]) Benedict of Peterborough, ed. Stubbs, vol. I, London 1867, S. XXVIII.

[2]) Stubbs II, S. 71.

[3]) Roger de Howden: Chronica, ed. Stubbs, vol I, London 1868, S. XV, XXII, XXIV.

deri, at han først lader Richard komme til Stede, efter at Ligfølget allerede er ankommen til Klosteret, og Scenen med Ligets Blødning foregaar da inde i Klosterkirken.[1])

Hos den noget senere Mathæus Parisiensis, der døde 1259, findes Benedicts Beretning ordret; kun har Forfatteren tilføjet den Forklaring af Ligets Blødning, at Richard ansaas for at være Aarsag til Faderens Død.[2])

Uafhængig af Benedict af Peterborough findes en anden samtidig Beretning om Henrik II's Død. Den skyldes Walliseren Giraldus Cambrensis, født 1147 af en fornem keltisk Slægt, senere Biskop og i lang Tid nær knyttet til Kong Henriks Hof. Han skildrer Kongens Begravelse i et Skrift »De Vita Galfredi«, som antages at være forfattet 1193.[3]) Ifølge hans Beretning foregik Scenen i Klosterkirken, hvorhen Liget allerede var bragt, da Richard kom til Stede, og i malende Ord giver han en Skildring af, hvad der saa tildrog sig. Da Richard traadte hen til sin Faders Lig, blev Svededugen, hvormed Ansigtet var tildækket, taget bort. Kongens Ansigt syntes endnu at have Livets Farve over sig og fremviste det vante barske Udtryk, og Prinsen skælvede, medens han i Hast knælede ned ved Alteret, hvor han næppe blev liggende saa længe, som det varer at bede et Fadervor. »Men straks da han traadte ind i Kirken, udflød der Blodsdraaber af begge Kongens Næsebor, efter hvad der fortælles af dem, som selv var til Stede, saa at de omstaaende og de, der forestod Ligbegængelsen, gentagne

---

[1]) Stubbs II, S. 367.

[2]) — ac si indignaretur spiritus regis in adventu ejus, qui mortis ipsius causa esse credebatur.« Mathæus Parisiensis: Chronica majora, ed. Stubbs, vol. II, London 1874, S. 345.

[3]) Giraldus Cambrensis: Opera, ed. Brewer, I, London 1861, S. XCIX.

Gange maatte rense og aftørre Ligets Mund og Ansigt med Svededugen. Men hvad dette Tegn eller Jertegn kunde betyde — siden man ikke kan tale ligefrem om det — det maa den opmærksomme Læser selv tænke sig til.«[1])

Som man ser, kan denne Begivenhed ikke ligefrem paralleliseres med dem, der fortælles i Arturromanerne; thi Kongen var jo slet ikke bleven myrdet, og selv om det antages, at Richard var Skyld i Faderens Død, havde han dog ikke personlig lagt Haand paa ham. Det kan derfor kun blive lignelsesvis, at Begivenheden i Fons Eboraudi sammenstilles med Baareprøven; men en saadan Sammenligning synes ganske vist ogsaa at ligge bag ved Forfatternes forsigtige Udtryk. Giraldus sætter sine Ord paa Skruer, da han skal udtale sig om det forefaldne; men det fremgaar dog tydelig af Stedet, at han har sine egne Tanker om den Sag og kunde sige mere derom, hvis han vilde. Benedicts Ord, at det var som om Kongens Sjæl harmedes over Sønnens Nærværelse, giver en noget tydeligere Henvisning; men først et halvt Hundrede Aar senere finder vi hos Mathæus en udtrykkelig Angivelse af, at Blødningen blev sat i Forbindelse med den Omstændighed, at Richard blev anset for Faderens Banemand.

At Forfattere, der skrev medens Richard Løvehjerte endnu var Konge i England, ikke havde Lyst til altfor tydelig at udtale deres Meninger om denne Sag, er jo forstaaeligt. Men deres Udtryk berettiger os til den Antagelse, at de lige saa vel som Mathæus har kendt Baareprøvetroen og har haft den i deres Tanker, medens de skrev.

---

[1]) »Sed statim cum ecclesiam intraverat, sicut perhibent qui præsentes fuerunt, regis utraque naris sanguineas guttas emisit; adeo ut assidentes et funus servantes os et faciem sudario detergere et purgare aliquotiens oportuerit.

Cujus antem rei signum sive portentum hoc esse potuerit, quoniam expressa nocent, diligens per se lector advertat.« Brewer IV, 372.

Om det faktiske i Begivenhederne har de derimod udtalt sig med tilstrækkelig Tydelighed, og der kan ingen Tvivl være om, at Scenen er foregaaet, saaledes som de beskriver den.[1]) Vi maa antage, at Kongens Lig virkelig har begyndt at bløde, medens Sønnen var inde i Kirken, og at Richard har udvist alle de Tegn paa Frygt og daarlig Samvittighed, som Giraldus beskriver, og vi faar da gennem en saadan Fortælling en Forestilling om, hvorledes Troen paa Baareprøven kan være opstaaet. Her hvor Talen er om en Kongesøn, som nu selv ved Faderens Død er Konge af England, er der ingen, der siger noget. Men hvis det havde været en anden bevislig slet og opsætsig Søn, der paa den Maade var bleven udpeget af Faderens Lig, og som saa tydelig havde vist sin Frygt for den døde, mon det saa ikke i en overtroisk Tidsalder vilde ligge nær for de tilstedeværende at se en betydningsfuld Tilkendegivelse i dette »Tegn«? Det sjældne og uhyggelige ved denne tilsyneladende Livsytring hos den døde maatte skræmme uoplyste Menneskers Fantasi; den almindelige Forestilling om Blodet som Livets Bolig kunde forstærke Indtrykket af, at der maatte være en overordentlig Aarsag til Stede, som bevirkede Tegnet; og den endelige Theori laa da ikke fjernt.

Men er Troen end opstaaet ved en saadan Iagttagelse af et naturligt Fænomen, og viser end alle de ældste Beretninger om den, at den ogsaa stadig er bleven forstaaet saaledes, var der jo fra første Færd noget gaadefuldt ved den, som maatte friste til at drage den ind under

---

[1]) Der er kun Uenighed mellem dem om, hvorvidt Scenen forefaldt paa Landevejen eller inde i Kirken. Den sidste Beretning er vistnok den rigtige, da ogsaa en anden samtidig Kilde, det franske Digt »Guillaume Le Maréchal« lader Richards Ankomst til Faderens Baare foregaa i Klosteret i Fons Eboraudi, men uden at tale om Ligets Blødning. Romania 1882, S. 64—69.

det overnaturliges Omraade. At dette allerede tidlig er sket, vil vi blive Vidne til, naar vi nu gaar ned til det 13de Aarhundredes Beretninger om Baareprøven. De næste tre Eksempler, vi træffer paa, staar alle under Kirkens Tegn, i dem møder vi de hellige Mænd og uskyldig pinte, som Professor Martin har hentydet til.

Dette er ikke andet, end hvad vi kunde vente, og man kan ingenlunde heri se et Bevis paa, at hele Baareprøvetroen skulde skyldes Kirken. At den kunde bruges i Kirkens Tjeneste er aabenbart, og den kirkelige Udtydning af den laa jo saa lige for, at selv den tarveligste Munk eller Præst kunde finde paa den; thi som Baechtold siger: her viste Guds Finger sig paa det allertydeligste. Tiden svælgede jo i Mirakler og Jertegn, der ofte var langt vidunderligere end Blødningen af den dræbtes Lig; og selv om Troen paa Baareprøven aldrig havde eksisteret, kunde det let tænkes, at en eller anden Hagiograf havde opfundet den. Det vilde derfor slet ikke have været urimeligt, om man, som Professor Martin ventede, havde fundet en Del Undere, der mer eller mindre lignede Baareprøven, iblandt Fortællingerne om den ældste Kirkes Helgener og Martyrer. Nu fandt man imidlertid ingen; men at Kirken skulde vrage dette Jertegn, naar den andensteds fra lærte det at kende, vilde være for meget forlangt. Det er derfor kun hvad vi paa Forhaand maatte vente, naar vi snart skal se Baareprøven indordnet blandt de Undere, som Gud virkede paa Jorden til sin Kirkes Beskærmelse og Syndens Straf.

Denne kirkelige Opfattelse træder os ikke straks fuldt færdig i Møde, men udvikles efterhaanden, som Baareprøven bliver mere og mere omtalt. Hos Abbed Peter af Clairvaux var der endnu ingen Antydning af den, og Sammenligningen med Abels Blod stod kun fjern og utydelig i Baggrunden. Den næste religiøse Forfatter, der

vides at have udtalt sig om Fænomenet, er den jødiske Rabbi Jehuda Chassid, der levede i Grænseegnene mellem Frankrig og Tyskland og døde i Regensburg 1216. At han var Jøde, maa i denne Sammenhæng ikke tillægges nogen Betydning. Baareprøven har ingen Hjemmel i Talmud eller andre specielt jødiske Religionsskrifter,[1]) og hvad han her gør sig til Talsmand for, er kun Tidens fælles Overtro, der ikke er bunden af Konfession eller Nationalitet. Men han var en from og troende Mand, og vi sporer da ogsaa i hans Ord den Tanke, eller maaske kun det Ønske, at Tegnet var noget, som Gud lod ske i en bestemt Hensigt: »Naar Morderen nærmer sig Liget af den, han har dræbt, begynder Saaret at bløde, for at Morderen kan blive bragt til sin Straf; men dette sker ogsaa, naar en, der har spist Brød, som var dyppet i Suppe, og derpaa ikke har spist tørt Brød, nærmer sig Liget, saaledes at denne bliver holdt for Morderen. Derfor plejer Morderne, efterat de har begaaet et Mord, at spise tørt Brød.« [2]) — Det realistiske Syn paa Sagen er jo rigtignok her det overvejende, og i hvert Fald Morderne har altsaa troet, at de ved at spise tørt Brød kunde afværge Blødningen i alle Tilfælde, og hvad end Aarsagen til den var. Og det ser nærmest ud til, at Rabbi Jehuda ikke har haft noget at indvende herimod.

Det bliver da først efter det 13de Aarhundredes Midte, at vi finder den kirkelige Opfattelse af Baareprøven helt udviklet, og den Mand, som først har udtalt denne Opfattelse, er den belgiske Munk Thomas af Cantimpré. Han er født i Nærheden af Brüssel Aar 1201, blev Munk i Augustinerklosteret Cantimpré i Nærheden af

---

[1]) Efter velvillig Meddelelse af Hr. Overrabiner D. Simonsen.

[2]) Sefer chassidim (de frommes Bog) § 1143; Stedet findes dog ikke i alle Udgaver. Oversat i »Der Urquell«, Neue Folge. Bd. II, 1896, S. 6.

Cambrai, og døde i Løwen 15de Maj 1263. [1]) Han hører altsaa hjemme i en Egn, hvor Baareprøvetroen paa hans Tid har været vel kendt, halvt i Frankrig og halvt i Nederlandene. Han har efterladt sig flere Helgenlevneder; men hans Hovedværk er en Bog, der bærer den noget søgte Titel: »Bonum universale de proprietatibus apum«, et almindeligt Gode, som handler om Biernes Egenskaber. Den er forfattet i Tiden mellem 1256 og 1262, i hvilket Aar Dedikationen er skreven. Indholdet af den er lutter Helgenlegender og Mirakelhistorier, og den viser os Forfatteren som en fanatisk Lægmunk, der uden kritiske Betænkeligheder fremsætter som uomtvistelige Sandheder de utroligste Mirakelhistorier, som blot er kommen ham for Øre. At indsamle saa mange som muligt af disse har været hans Formaal, og han har i den Henseende brugt sig vel: Ogsaa Danmark er repræsenteret i Samlingen med Fortællingen om Hellig Anders's Rejse fra det hellige Land til Slagelse. Iblandt dette Mylder af Vidundere træffer vi ogsaa et Par Stykker, i hvilke Vidnesbyrdet fra den dræbtes Blod spiller en Rolle.

Den første og bedste af Historierne fortæller han saaledes: Abbed Henrik i Klosteret St. Maria de Burgo medio i Blois havde gjort sig forhadt af sine Munke ved den Strenghed, hvormed han vilde gennemføre Klostertugten. Det gik tilsidst saa vidt, at Munkene lejede tre Stimænd til at overfalde og myrde Abbeden, hvilket ogsaa blev udført.« Hans Ledsager Robert undslap og sørgede for, at Liget blev bragt tilbage til Klosteret og stillet i Kirken. »Og se, Læser, hvad der saa er sket og bevist. Da Gerningsmændene kom for at overvære den dødes

[1]) Saaledes »Nouvelle Biographie génerale« og Hans Olrik: »Danske Helgeners Levned« 1893—94, S. 319. Andre Forfattere (Potthast, Wattenbach, Hist. litt. de la France) udtaler sig mindre bestemt om hans Fødsels- og Dødsaar.

Begravelse den næste Dag, og straks som de traadte ind i Kirken: Ligesom Abels Blod raabte fra Jorden om Hævn over hans Broder, saaledes strømmede Blodet nu med voldsom Kraft ud af Saarene, der havde holdt sig tørre lige fra Gerningsstedet. Og vi har hørt, at det samme ogsaa ofte er sket andensteds.« [1]) Derpaa fortælles, hvorledes Robert blev valgt til Abbed og straks udvirkede Pavebreve til den franske Kong Philip og Grev Ludvig af Blois om at lade alle de mistænkte paagribe. Vi erfarer heraf, at Begivenheden maa henlægges til c. Aar 1200, da Kong Philip August af Frankrig døde 1223 og Grev Ludvig af Blois 1205. [2]) Thomas siger selv, at Begivenheden forefaldt »sub nostro tempore«, i vor Tid.

Vi betvivler ikke, at Thomas, som han selv siger, har kendt Baareprøven andensteds fra, ja vi kan næsten sige, at der ikke er nogen Grund til at tvivle om, at alt virkelig er foregaaet, saaledes som han fortæller det. Blødningen kan jo lige saa vel være indtruffet hos Abbed Henrik af Blois som hos Kong Henrik af England; og ellers foregaar jo Scenen ganske som de tilsvarende i Arturromanerne: Der foreligger et voldsomt Mord, Gerningsmanden kommer tilfældig til Stede, og Tegnet indtræffer Dagen efter, at Drabet er sket. Kun Sammenligningen med Abels Blod, som vi her træffer for første Gang, viser os, at Forfatteren ser anderledes paa den Sag, end Chrétien og hans Efterfølgere.

Men naar vi nu gaar videre til det næste Eksempel paa en Baareprøve, der skal være forefaldet i sidste Halvdel af 13de Aarh., er vi allerede langt borte fra den ædruelige Betragtning, som raader i Fortællingen om Abbed Henrik, og helt inde paa den frie Mirakeldigtnings Gebet. Vor Hjemmelsmand er ligeledes her Thomas af

[1]) Lib. I, cap. XVI. (Udg. Nr. 1541 paa kgl. Bibl.).
[2]) Martin, anf. St., S. 381.

Cantimpré — i hvert Fald findes Beretningen om den i hans Bog om Bierne, skønt det, som vi senere skal se, har været noget vanskeligt at forklare, hvorledes den er kommet der.

Med denne Fortælling gaar vi over paa tysk Grund, til den lille By Pfortsheim i Baden. Her havde en gammel Kone stjaalet en syvaarig forældreløs Pige og solgt hende til Jøderne. Disse dræbte hende og pressede alt Blodet ud af hendes Aarer efter først at have omviklet hendes Legeme med Lærredsstrimler, i hvilke de omhyggelig opsamlede alt det udflydende Blod. Liget kastede de i en Flod, hvor det fire Dage efter blev fundet af Fiskere fra Pfortsheim, drivende i Strømmen med den ene Haand oprakt mod Himlen. Fiskerne bragte Liget til Markgreven, der netop opholdt sig der paa Stedet, og saa snart det kom i hans Nærværelse, pegede det med en Finger først paa Greven, dernæst paa sine Saar, som for at paakalde hans Retfærdighed. Mistanken faldt paa Jøderne, — hvorfor nævnes ikke —, og saa snart de blev førte frem for Liget, udflød der Blod af Saarene — der har altsaa dog været noget tilbage. Der meddeles intet om, at Jøderne tilstod deres Forbrydelse, men derimod faar vi at vide, at de led deres fortjente Straf. [1])

Ogsaa om denne Fortælling kan det nok antages, at Theorien om Baareprøven har spillet ind med ved dens Affattelse; men for øvrigt er vi jo her helt inde paa det mirakuløses Omraade, og ved Siden af de andre Jertegn, som dette Barnelig udførte, virker Saarenes Blødning nærmest noget mat. For den Fantasi, der kunde opfinde alt det foregaaende, var der ingen Vanskeligheder ved ogsaa at konstruere Slutningen. Hvis vi ikke andensteds fra vidste, at Forestillingen om en saadan Blødnings sær-

---

[1]) II, cap. 28. (I Colveners Udg. 1627, Lib. II. cap. 29, § 22).

egne Betydning var til Stede i det 13de Aarh., vilde man ikke af denne enkelte Historie kunne faa nogen saadan Theori ud; den vilde kun staa som et ganske almindeligt Jertegn mellem de mange andre, endda langtfra et af de mærkeligste.

At hele denne Historie er Opspind, er jo indlysende, og Hensigten med at sætte den i Cirkulation er tydelig nok. Den fremkommer netop paa en Tid, da den Beskyldning overalt rejstes mod Jøderne, at de slagtede Kristenbørn for at benytte Blodet af dem til deres Paaskefest;[1]) og i Cantimprés Bog indføres den sammen med et Par andre Historier om jødiske Nederdrægtigheder, som ligeledes var gode at bruge, naar det gjaldt om at faa en Jødeforfølgelse i Gang. Ogsaa Kurfyrstens personlige Nærværelse har sikkert en bestemt Hensigt: En Fortælling, der paa en Gang lægger Jøderne for Had og forherliger Fyrsten, vilde vistnok paa Cantimpré's Tid være sikker paa sit Publikum. Alle Hovedtrækkene i denne Historie var saa nærliggende og elementære, at vi ser ganske den samme Effekt blive benyttet flere Gange. Saaledes indtraf den samme Begivenhed ogsaa i Regensburg Aar 1630, hvor en Jøde, der var beskyldt for et Mord, omsider blev overbevist om sin Forbrydelse, da Blodet brød frem af Liget i Kejserens egen Nærværelse.[2])

Men i hvert Fald: Skipperlavet i Pfortsheim bevarer endnu Traditionen om de Privilegier, som Markgreven gav deres Forfædre til Belønning for, at de fandt Pigens Lig. Og den lille Gretchen hviler endnu i en Sten-Sar-

[1]) Denne Beskyldning skal første Gang være rejst mod Jøderne 1144 i Norwich. Som bekendt har den endnu i vor Tid givet sig praktiske Udslag.

[2]) J. Chr. Hundeshagen: De stillicidio sangvinis, Jena 1679, § 109.

kofag i Slotskirken i Pfortsheim tilvenstre ved Indgangen, og paa Kisten staar følgende Indskrift:

Margaretha a Judæis occisa
ob. feliciter Anno Dom.
M C C L XVII Cal. Jul. Fer. VI. [1]).

Her har vi altsaa et bestemt Aarstal for Tildragelsen, 1267. Det stemmer ikke rigtig med, at Cantimprés Bog er afsluttet 1262, og han selv død 1263; og Sagen bliver ikke mindre indviklet, naar man ser, at Cantimpré selv i sin Bog henfører Begivenheden til 1271. Den Vanskelighed har alle de Forfattere maattet trækkes med, som i Udlandet har skrevet om Cantimpré; [2]) thi de har kun kendt Colveners Udgaver af »Bonum universale« fra 1597 og senere Aar, og i alle disse findes det nævnte Aarstal. Maaske behøver man dog ikke her at ty til en Hypothese om en senere Interpolation efter Cantimprés Død. Thi i de to meget sjældne Udgaver af Bogen, som findes paa vort kongelige Bibliothek, [3]) angives Aaret som 1261. Men hvilken af de tre Angivelser man her vil foretrække, har jo ikke stort at sige. Historien taler for sig selv, hvad enten den nu skyldes Cantimpré eller en senere Afskriver.

Men det mirakuløse Element, som her var sammenflettet med Baareprøven, træder endnu stærkere frem, naar vi nu gaar over til den tredie og sidste af de ældste kirkelige Fortællinger om Baareprøven. Denne Beretning er ikke blot lige saa utrolig som Historien fra Pfortsheim,

---

[1]) Gehres: Reuchlins Leben, 1815, S. 94.
[2]) Saaledes Hist. litt. de la France, XIX, 183.
[3]) Nr. 1540, s. l. et a. (Coloniæ c. 1473) fol. og Nr. 1541, s. l. et a. (Argent. vel potius Colon. c. 1477) fol. — Kirsch: Des Thomas von Cant. Buch der Wunder, Gleiwitz 1875, kender kun Colveners Udgaver. Potthast, 2. Udg. 1896, kender 1 Ekspl. af en Udg. s. l. et a., fol., i Univ. Bibl. i Bonn.

men den viser os tillige, hvorledes saadanne Fortællinger omdigtedes og forbedredes, indtil de endelig fik deres blivende Form. — Med denne Fortælling føres vi atter over til England.

Biskop Thomas af Hereford døde 1282 paa en Pilegrimsrejse til Rom. For at hans Ben kunde komme til Hvile i Fædrelandets Jord, blev Kødet skrabet af Knoklerne, og disse senere begravede i Hereford. I Aaret 1307 blev der gjort Forsøg paa at faa ham anerkendt som Helgen, og en pavelig Legat kom i den Anledning til England for at indsamle Oplysninger om hans Liv og om de Jertegn, der senere var sket ved hans Grav. Ikke mindre end 323 Vidner blev afhørte; men Udbyttet maa ikke have svaret til Forventningerne, siden det først i 1320 lykkedes at faa Biskop Thomas kanoniseret. Blandt de 323 var der ét Vidne, det femte i Rækken, der som sit Bidrag til Indsamlingen gav en Fortælling, som han sagde, at han havde hørt af andre. Den gik ud paa, at da Thomas's Ben i sin Tid førtes gennem Canterbury Stift paa Vejen fra Italien, begyndte de at bløde; og Anledningen hertil vilde Vidnet søge deri, at Ærkebispen af Canterbury, Johannes Peckham, havde været den afdødes Fjende og endogsaa gjort Forsøg paa at faa ham ekskommuniceret. [1]) Ingen af de andre Vidner havde dog hørt noget herom; men senere, da Biskop Thomas først var bleven erklæret for Helgen, var der nok, der kendte Historien, kun fortaltes den nu noget anderledes. Ærkebispen blev fjernet fra Fortællingen og erstattet med Grev Gilbert af Clare, der skulde have tilføjet den afdøde mange Krænkelser og gjort Indgreb i hans og Kirkens Rettigheder. Da Greven kom i Nærheden af Biskoppens Ben, og Blødningen indtraf, blev han saa rystet ved dette Syn,

---

[1]) Acta Sanctorum, 2. Oktober, S. 581.

at han tilbagegav Kirken alle de Rettigheder, han tidligere havde berøvet den, og ofte senere bragte Gaver til Biskoppens Grav. — I denne Skikkelse er Fortællingen gaaet over til Efterverdenen, medens den ældre Form er bleven glemt.[1])

Saaledes er de Beretninger om Baareprøvens Anvendelse paa hellige Mænds Legemer, som Professor Martin sigter til og venter sig saa meget af. De to sidste har vi kun omtalt her, fordi de overalt medregnes som Eksempler paa Baareprøven, og fordi de ret tydelig viser, hvad det er for Materiale, man faar at arbejde med, naar man indlader sig med Mirakelhistorier, som har gaaet gennem de middelalderlige gejstliges Hænder. Selve Fortællingernes Indhold, den tydelige Tendens i Historien fra Pfortsheim og den aabenlyse Omdigtning, der er foregaaet med Fortællingen om Biskop Thomas, vilde jo være nok til at skræmme fra enhver Benyttelse af saadant Stof, selv om vi havde flere og ældre Eksempler af samme Art. Ud af disse groteske Digtninge kan der intet læres om Baareprøven, og af Hensyn til dem behøver vi ikke at modificere den Opfattelse af Troens Natur, som vi andensteds har vundet. Fortællingen om Abbed Henrik af Blois indtager vel en helt anden Stilling; men det gælder om den som om Petrus Monoculus's Beretning fra Tres Fontes, at de meget vel lader sig forene med den Forestilling om Baareprøven, som vi allerede har hentet i Arturromanerne.

Vi har nu set Baareprøvetroen udbredt over Frankrig, Nederlandene, Tyskland og England. Endnu inden

---

[1]) Laurentz Surius: De vitis Sanctorum, 2. Oktb. — Simon Majolus: Dies Caniculares, 2. Udg. Maintz 1616, S. 18. — Schottelius: De singularibus in Germania Juribus, 1671, S. 73. — Martin, S. 382, o. a.

Middelalderens Slutning naaede den til Italien, thi Filosoffen Petrus af Appono, der døde 1316, fortæller, at han selv har set et Tilfælde af den i Venedig. [1]) Ligeledes skal Tegnet være indtruffet, da Kardinalen Angelotto Fosco blev dræbt i Rom i Aaret 1444, og vi nærmer os dermed den Tid, da Beretningerne om Baareprøver bliver almindelige i mange Lande. Vi vil dog ikke her fortsætte Opregningen af disse enkelte Tilfælde, men derimod betragte den tredie Gruppe af middelalderlig Literatur, som kan lære os noget om dette Spørgsmaal, nemlig Lovene.

---

[1]) Problemata Aristotelis . . . cum Petri de Apono commentariis, Paris 1520, fol. 81 b.

V.

Baareprøven i Middelalderens Lovbøger. Prøvens retslige Betydning.

Alle de Efterretninger om Baareprøven, som vi hidtil har beskæftiget os med, har for saa vidt været i god Overensstemmelse med hverandre, som de alle har peget mod Vestevropa. Denne Enstemmighed bliver imidlertid brudt, naar vi nu drager de ældste Lovbøger ind med i Undersøgelsen; thi de peger alle mod Tyskland.

Endnu langt ind i dette Aarhundrede kunde det paastaas, at Middelalderens Love aldeles ikke kendte Baareprøven,[1]) og skønt den senere Tids flittige Arkivforskning har omstødt denne Paastand, er det dog kun fra det tyske Retsomraade, at Eksempler paa Baareprøvens Omtale i Lovene er fremdragne. Da Tyskland vistnok er det Land, hvor Historieforskningen for Tiden staar højest, kunde man maaske være berettiget til at vente lignende retshistoriske Oplysninger efterhaanden fremdragne ogsaa fra andre Lande. Men indtil dette er sket, vil jo Baareprøvens Forekomst alene i tyske Rets-

---

[1]) Jacob Grimm: Deutsche Rechtsalterthümer, 1828, S. 930. Nordewier: Nederduitsche Regtsoudheden, Utrecht, 1853, S. 442. Felix Dahn: Bausteine II, 1880, S. 45, o. fl. — Der er noget besynderligt i at se denne Paastand gentaget saa ofte, da Ruprecht af Freisings Lovbog, i hvilken Prøven findes omtalt, allerede blev udgivet 1802 (af Westenrieder).

kilder veje noget til Gunst for den Antagelse, at selve Prøven skulde være af germansk Oprindelse — hvis ikke denne tidlige og hyppige Omtale af den paa tysk Jordbund paa anden Maade kan finde en fyldestgørende Forklaring.

Fra tysk Side er der endogsaa fremkommet fantastiske Antydninger af, at Baareprøvens Anvendelse som juridisk Bevismiddel skulde kunne spores saa langt tilbage som til de gamle Stammelove fra Folkevandringens Tid, og navnlig har man villet finde den omtalt i en Bestemmelse af Kong Chlodevig fra Tiden 500—510, givet som Tillæg til den saliske Lov. Skøndt dette er ganske grebet ud af Luften, skal vi dog for en Fuldstændigheds Skyld anføre, hvad det er, der har givet Anledning til disse Fantasier.

I den nævnte »Pactus Chlodovechi« foreskrives, hvorledes man skal forholde sig, naar et Menneske findes dræbt ved Siden af den alfare Vej eller imellem to Nabobyer. Naar Drabsmanden ikke er kendt, skal Dommeren begive sig hen til Stedet og der lade Hornet lyde. Hvis der da blandt de tilstedekommende findes nogen, som kender den afdøde, skal han underrette dennes Slægt om det forefaldne, og saa maa denne selv forfølge Sagen videre. Men hvis ingen kender ham, skal de ved Drabsstedet nærmest boende opføre et Stillads (bargum), 5 Fod højt, og i Dommerens Nærværelse lægge Liget op paa dette. Før syv Nætter er forløbne, maa Liget ikke tages ned deraf; og hvis til den Tid endnu intet er bleven oplyst, skal de omboende alle rense sig ved Ed, at de ikke har dræbt ham eller ved, hvem der har gjort det. Hvis nogen ikke har svoret inden 40 Nætter, skal han svare for Gerningen efter Loven.[1])

---

[1]) Monumenta Germaniæ, Legum II, S. 4.

Paa Grund af det enkelte Ord »bargus«, som forekommer i denne Lovtekst, har nogle heri villet se en ligefrem Anvendelse af Baareret, idet man har anset »bargus« for en latiniseret Form af Ordet Baare.[1]) Det er der dog slet ikke Tale om: da denne »bargus« skal være 5 Fod høj, har den ikke Karakter af en Baare, og Hensigten med den er øjensynlig kun den, at Liget paa dette Stillads skal kunne ses af alle forbipasserende for om muligt at blive genkendt. Endnu mindre er der Tale om, at der skal ske noget Tegn paa Liget; der handles her kun om en almindelig Renselsesed.

Ogsaa det vidtløftigere Ceremoniel, der foreskrives i den ripuariske Lov for lignende Tilfælde, er bleven tydet herhen.[2]) Men skønt Fremgangsmaaden ikke er klar, kan dog saa meget forstaas af Beskrivelsen, at det her kun drejer sig om en Ed paa den dræbtes Grav, ikke om nogen Baareprøve.

Naar vi altsaa holder os til de Lovbøger, i hvilke der virkelig tales om Baareprøven, kommer vi saa langt ned i Tiden, at der bliver rigelig Plads til den Paavirkning andensteds fra, som vi antager at have fundet Sted. Alle disse Love er nemlig forholdsvis sene i Sammenligning med Arturromanerne — Afstanden er halvandet eller to Hundrede Aar —, og længe før de blev skrevne, har vi gennem Ivein, Nibelungen, Rabbi Jehuda og Historien fra Pfortsheim faaet Vidnesbyrd om, at Troen var slaaet godt an paa tysk Jordbund. At den netop der vandt saa hurtig Indgang og fik saa frodig en Vækst, hænger vistnok sammen med særegne Træk i den tyske Nationalkarakter, og at den uden Vanskelighed kunde

---

[1]) Se Osenbrüggen: Studien zur deutschen und schweizerischen Rechtsgeschichte. Schaffhausen 1868, S. 327. Smlgn. Monum. Germ., Legum III, S. 36, Note 59.

[2]) Monum. Germ., Leg. V., S. 259. — Osenbrüggen l. c.

gaa over i de tyske Love, kan skyldes Ejendommeligheder ved den gamle germanske Retsordning.

Intet Land har saa mange Fortællinger om Baareprøven at opvise som Tyskland, og intetsteds er der skrevet saa meget for eller imod den, som der. Dette er næppe tilfældigt. Der maa have været noget i denne Overtro, som særlig har tiltalt det tyske Gemyt, og det er den rigtige Følelse heraf, der har fremkaldt Felix Dahns Forsøg paa at bevise selve Troens germanske Udspring. Dahn har kun forvekslet Følelsen af, at Baareprøven kunde være af tysk Oprindelse, med Beviset for, at den virkelig var det.

Længere fremme i Tiden, hvor Beretninger om Baareprøver bliver saa talrige, at vi kan faa Øje paa Nuancerne, viser der sig en bestemt Forskel paa Opfattelsen af den i de forskellige Lande. I Italien bliver Interessen for den væsentlig af juridisk Art, i Frankrig bliver den religiøs, men i Tyskland faar den et Præg af det »romantiske«, den Forkærlighed for det mystiske og vidunderlige, som har befolket Tysklands Bjerge og Skove med saa mange overnaturlige Væsener, og som til alle Tider har ligget paa Bunden af Germanernes Sjæleliv.

Man høre f. Eks. i hvilke Omgivelser en tysk Forfatter fra det 16de Aarhundrede fremfører Baareprøvetroen for os. Forfatteren er Philip Camerarius (født i Tübingen 1537), der i nogle saakaldte »historiske Overvejelser« indfletter et Kapitel »om forskellige mærkelige Ting, som der ikke kan gives nogen virkelig Forklaring paa.«[1])

»Man maa med god Grund spørge,« siger han, »hvorfor det kun er den gaffeldelte Kvist af Hasselbusken, og ikke lige saa vel Grene af andre Træer, der vokser paa de samme

[1]) Meditationes historicae, Cent. I, cap. 73.

Steder, der er i Stand til at vise, hvor der er sølv- eller guldførende Aarer, idet Kvisten bøjer sig ned der, hvor Aarerne gaar skjult under Jorden. — Hvem, spørger jeg, kan uden at betænke sig give sande og gyldige Grunde for, at Blodet flyder af den dræbtes Lig eller af dettes afskaarne Lemmer, naar Morderen er til Stede, selv om det er længe siden, at Drabet blev begaaet. ... Hvem, siger jeg, vil kunne forklare, hvorfor der pludselig opstaar Hvirvelvinde og Stormvejr, naar en eller anden fortvivlet Fyr har hængt sig i det usalige Reb! Og hvem har egentlig rigtig forstaaet Grunden til, at en Magnet undertiden trækker Jern til sig med den ene Ende, men støder det bort med den anden, som da kaldes Theamedes?[1]) Eller at den ved at besmøres med Hvidløg eller dækkes med Skarn mister sin Kraft baade til at tiltrække og til at frastøde, indtil den afvaskes i Vin? ... Og hvem vilde ikke anse det for Overtro, hvis ikke det bevistes ved Erfaringen, at naar Husfaderen eller Husmoderen er død, saa dør ogsaa alle Bierne i Bistaderne, medmindre de, straks efter at Dødsfaldet er blevet bekendt, flyttes hen til et andet Sted? ... Adskillige tyske Fyrster har ogsaa Forvarsler og visse bestemte Kendetegn, der kommer til Syne eller lader sig høre før eller samtidig med deres egen Død, saasom Løvebrøl og usædvanlig Hundeglam, natlig Larmen i Borgene, Klang fra Taarnurene paa urette Tider og andre overnaturlige Tegn.«

Og saaledes videre. Her er vi paa germansk Grund helt og holdent. Et Tankeliv, som vi kender fra det 19de Aarhundredes Tyskland, genfindes aldeles tilsvarende i det 16de Aarhundredes, og vi kan vist rolig tage det samme Skridt en Gang til og gaa ud fra, at saaledes var det ogsaa i det 13de og 14de Aarhundrede. Mellem

---

[1]) Theamedes er hos Plinius Navnet paa en Sten, der skal forekomme i Æthiopien og besidde den Egenskab at støde Jern fra sig.

alt det øvrige, som Camerarius ikke kan give nogen Forklaring paa, passer Baareprøven saa fortrinlig ind, som om den var opfunden til det samme. Og man forstaar saa godt, at Forestillingen om den blev grebet med begge Hænder, da den først blev bekendt i Tyskland.

Naar vi fremdeles sagde, at ogsaa den tyske middelalderlige Retsordning frembød Tilknytningspunkter, der kunde lette Baareprøvens Optagelse i Lovbøgerne, sigtede vi dermed til den udstrakte Anvendelse af Renselseseden.

Selv om det ikke ganske forholder sig saaledes, som det i lang Tid er bleven troet, at Renselseseden var saa at sige det eneste Middel, den gamle tyske Procesmaade kendte til Afgørelse af en Persons Skyld eller Uskyld, — selv om det ogsaa efterhaanden er bleven paavist, at Anklageren i det mindste til Dels havde Ret til at fremføre Beviser for sin Sigtelses Rigtighed, og at Renselseseden kun blev anvendt, hvor saadanne Beviser ikke forelaa eller ikke fandtes tilstrækkelige: saa staar det dog vedblivende fast, at den anklagedes Ret til at afværge Sigtelsen enten ved sin egen Ed eller i Forbindelse med Mededsmænd var et af Fundamenterne for den middelalderlige Bevisordning i Tyskland, ligesom ogsaa her i Danmark, og at der blev gjort en meget udstrakt Anvendelse af den.[1])

Det er da selvforstaaeligt, at Edsaflæggelsen blev gjort saa højtidelig som muligt, og at den foregik under saadanne Ceremonier, som stærkest kunde tale til den sværgendes Samvittighed; thi paa hans større eller mindre Samvittighedsfuldhed beroede jo hele Sagens Udfald. Derfor maatte den sværgende under Edsaflæggelsen berøre en eller anden indviet eller symbolsk Genstand:

---

[1]) Richard Loening: Der Reinigungseid bei Ungerichtsklagen im deutschen Mittelalter. Heidelberg 1880.

Kirkens Dørhaandtag, Alteret eller Relikvierne, en Stav, som Anklageren holdt i Haanden, eller et Sværd. [1]) Hvis det var et Mord, han var sigtet for, laa det jo nært at lade ham lægge Haanden paa den døde, idet han besvor sin Uskyldighed. En saadan Fremgangsmaade er ogsaa virkelig brugt, og det er da let at se, hvor stor Lighed denne Ceremoni allerede forud havde med en Baareprøve. Naar man senere erfarede, at den dræbtes Saar vilde bryde op paany, saa snart Morderen rørte ved eller kom i Nærheden af den døde, behøvede dette ikke i mindste Maade at ændre den tilvante Fremgangsmaade: man lod den sigtede sværge sig fri med Haanden paa Liget som før og fandt derefter hans Uskyldighed endnu yderligere bevist, naar der ingen Forandring var indtruffet paa den døde; og naar Frygten for Tegnets Indtrædelse afholdt den mistænkte fra at aflægge Eden, virkede den nye Overtro blot forstærkende i samme Retning som de tidligere Ceremonier. Ganske af sig selv vilde saaledes Baareprøven holde sit Indtog for Rettens Skranke, saa snart Troen paa den var bleven udbredt blandt Menigmand. Uden noget Lovbud eller nogen Forandring i det bestaaende vilde enhver Renselsesed i Mordsager blive opfattet som en Baareprøve. Denne Forandring er foregaaet i Løbet af det Hundrede Aar, som fulgte efter Iweins og Nibelungens Fremkomst. Derfor kendes Baareprøven ikke i de store Retsbøger Sachsenspiegel og Schwabenspiegel fra det 13de Aarhundrede, men vel i adskillige fra dem stammende Stadsretter og Landskabslove fra det 14de og 15de Aarhundrede.

Af Lovenes Udtryk er det undertiden vanskeligt at afgøre, om det, de taler om, virkelig er en Baareprøve

---

[1]) Brunner II, 428.

eller kun en Renselsesed paa Liget — en Vanskelighed, som jo netop viser, hvor nær de to Ting stod hinanden. I Ruprecht af Freisings Retsbog fra 1328 hedder det saaledes: »Bliver en Mand eller en Kvinde dræbt paa Gaden om Natten, saa at ingen ser det, skal man lade den døde staa ubegravet indtil den tredie Dag, om man kunde paagribe den, der har begaaet Drabet. Sker det saa, at man griber en for Drabet, da maa det være ham tilladt at rette (ɔ: sværge) paa den døde eller med de Folk, som han den samme Nat har været i Selskab med.«[1]) — Dette Sted er bleven opfattet som sigtende til Baareprøven;[2]) men i Virkeligheden staar der jo intet derom. Ruprecht kender meget vel denne Prøve og omtaler den andensteds; men da betjener han sig af saa tydelige Udtryk, at de ikke kan misforstaas, og indtager i det hele en saadan Holdning overfor den, at den ikke vel lader sig forene med den Maade, hvorpaa han uden noget Forbehold skulde indføre den her. Det er derfor rimeligst, at han her kun sigter til den almindelige Renselsesed.

En lignende Renselsesed paa Liget træffer vi i nogle Statuter, som »Wy Berent van Munster ende Johan van Rune, onse Echkewyff, Heer ende Vrouwe van Runen, Knape«, i Aaret 1428 udstedte for deres Undersaatter i Landskaberne Buddinc og Hakeswolde i Nederlandene. Det hedder her: »Item hvo, som bliver beskyldt eller berygtet for Mord, han skal berøre den døde, som er myrdet, og undskylde sig for Gud (ɔ: bevidne sin Uskyldighed under Ed), saa er han uskyldig.«[3]) Denne sidste

[1]) Maurers Udg. 1839, S. 240.
[2]) Loening 190.
[3]) Magnin: Besturen in Drenthe, II, 2, Groningen 1842, S. 288. Nordewier siger (l. c.), at dette Sted synes at sigte til Baareprøven.

Tilføjelse tyder paa, at der her ikke ventes noget Tegn; selve Edsaflæggelsen er tilstrækkelig.

Et helt tydeligt Eksempel paa, at de to Procesformer: Renselseseden paa den døde og Baareprøven, bestod jævnsides i den tyske Middelalder, og at Lovgiverne søgte at holde dem ude fra hinanden, finder vi i nogle Statuter for Staden Dinkelsbühl i Baiern fra første Halvdel af 14de Aarhundrede. »Hvo som bliver sigtet for et Manddrab,« hedder det her, »han skal vælge sig en Dag, og den Dag skal han have Fred, enten han er skyldig eller ikke; og han skal befri sig ved at sværge med sine to Fingre paa Saarene, og skal ikke rette paa Baaren, (mit sinen zweien vingern uf der wunden schweren, unde sol uf der bare niht rihten)«. Men hvis der findes mindst to ærlige og lovfaste Mænd, som vil sværge paa, at de har hørt og set ham forøve Drabet, kan han fældes ved deres Vidnesbyrd.[1]) — Det er oplysende at se, at Lovgiveren i tvivlsomme Tilfælde kender de to Udveje: Renselseseden paa Liget eller Baareprøven, og at han af disse to foretrækker den første. Det tyder paa — hvad der ogsaa stemmer med alt, hvad vi ellers ved om den, — at Baareprøven er kommen ind i de tyske Lovbøger — ikke ovenfra, gennem Lovgiveren, men nedenfra gennem et Tryk fra Menigmand, der har følt sig tiltalt af denne Afgørelsesform og overalt har vist sig tilbøjelig til at anvende den.

Den samme Uvilje mod Baareprøven, som kommer frem i Statuterne fra Dinkelsbühl, viser sig nemlig ogsaa i andre Retsbøger og da navnlig i den af dem, som giver de mest indgaaende Forskrifter angaaende Prøven, nemlig Ruprecht af Freisings Retsbog fra Aar 1328.

---

[1]) Gengler: Codex juris municipalis Germaniæ medii ævi, I, 1863, S. 788.

Freising er en By og et Stift i Baiern, og den Retsbog, som her er Tale om, er en Bearbejdelse af Schwabenspiegel, foretaget af den retskyndige (der Fürspreche) Ruprecht til Brug for dette Landskab. Den indeholder et Kapitel »Von todtten gericht«, som lyder saaledes:

»Ingen skal tvinge nogen, han være fangen eller fri, til at rette paa den døde, med mindre da at man sigter ham for Mordet. Er den døde ubegravet, skal man ikke vente længer end til den femte Dag. Hvis den dræbtes Venner er til Stede, og de ikke kræver nogen Ed af ham, skal han være fuldstændig fri for Baareprøven (des Todtengerichts), og man skal begrave den døde, hvad enten Vennerne er til Stede eller ikke. Hvis den, som man sigter for Drabet, ikke er til Stede, men kommer inden en Maaneds Forløb og vil rette paa den døde, saa skal man igen grave ham op med Tilladelse af den Præst, paa hvis Kirkegaard han ligger, og vaske hans Saar med Vin og Vand og bære ham paa Tinge for Retten og lade Saarene tørres, og der skal være en Læge til Stede derved samt to forstandige Mænd, der kan syne Saarene. Og han, som staar Retten, skal tre Gange gaa rundt om Baaren paa sine bare Knæ[1]) og kysse den døde og kalde ham ved Navn og sige de Ord: »Jeg vidner for Gud Herren og for dig, at jeg er uskyldig i din Død.« Naar han gør det tre Gange, og Saarene ikke forandrer sig, saa er han fri overfor Vennerne og for Retten. Men hvis de har forandret sig, saa de er blodige, saa er han skyldig i Drabet overfor Vennerne og Retten, og har selv givet sig sin Dom, idet han har underkastet sig denne Ret, skønt ingen har tvunget ham dertil. Men hvis den døde har ligget i Jorden en Maaned eller mere, saa skal man aldrig grave ham op, det er ret og billigt. — Saaledes forholdes der med alle dem, der under-

---

[1]) »der sol dreystund auf sein parn knyen umb dy par gen«. Lehmanns Gengivelse (l. c. S. 29): »der soll dreimal an der Bahre knien, um die Bahre gehen«, er urigtig.

kaster sig forbuden Ret,[1]) idet de bærer glødende Jern eller griber i en kogende Kedel; og hvis nogen brænder sig, saa er han skyldig. De har nedkaldt Dommen over sig selv, og man skal derpaa straffe enhver, efter som hans Brøde er til.«[2])

Af disse ret fornuftige Bestemmelser fremgaar det, at Ruprecht ikke har været nogen Ven af denne Rettergangsform, og at han søger at indskrænke dens Anvendelse saa meget som muligt. Derfor skal ingen kunne tvinges til at underkaste sig den, og naar en Maaned er forløbet efter Drabet, maa Prøven overhovedet ikke finde Sted. Og ved Forskrifterne om, at der skal være en Læge til Stede, og at Saarene skal være rene og tørre, før Prøven begynder, søger Lovgiveren yderligere at sikre sig mod tilfældige Misbrug. Ruprecht selv tror næppe paa, at denne Prøve betyder noget; men vil endelig nogen frivillig underkaste sig den, og Tegnet indtræffer, maa den betragtes som en Gudsdom, og Baareprøven sættes derfor i Klasse med de andre »forbudne Retter«.

En lignende Bestemmelse findes i Retsbogen for den sydtyske By Memmingen fra 1396. Den anklagede skal her træde hen til Baaren og med oprakte Fingre sværge ved Gud og alle Helgene, at han er uskyldig. Tegnets Indtræden eller Udebliven er afgørende for hans Skyld eller Uskyld.[3])

Fra den tysktalende Del af Schweiz foreligger ikke blot talrige Eksempler paa Anvendelse af Baareprøven, (det ældste kendte er fra 1417[4])), men ogsaa en Række

---

[1]) Ordalierne blev forbudte af Laterankoncilíet 1215.
[2]) Maurers Udg. II, cap. 112.
[3]) Lehmann 30. Osenbrüggen 329.
[4]) Baechtold 224.

Bestemmelser om den i Lovbøgerne. I Landrecht von Schwyz fra 1342 hedder det saaledes: »Naar nogen ihjelslaar, kvæler eller paa nogen som helst Maade dræber en anden, da skal den, som bliver anklaget og beskyldt derfor, gaa over den døde paa Guds Barmhjertighed. Bliver den døde blodig, skal man ogsaa dræbe den skyldige, og ingen skal beskærme ham derfor.«[1]) Ifølge Landbuch von Uri skal Dommeren og seks Mænd inspicere Saarene, naar den anklagede har svoret paa dem. Og hvis de seks Mænd eller Flertallet af dem bekræfter under Ed, at Saarene forandrer sig og bløder, skal han miste sit Liv. Sker der intet, er han fri.[2]) — En lignende Bestemmelse findes i »Thalbuch von Ursern.[3])

I disse Bestemmelser tillægges der altsaa — ligesom i Freisingerbogen — Baareprøven en absolut fældende eller frikendende Kraft. Den maa da nærmest opfattes som et Ordale, og herpaa tyder ogsaa det brugte Udtryk »at gaa over den døde paa Guds Barmhjertighed«. Imidlertid er det værd at erindre den mærkelige Udtalelse i Luzerner Formelbogen fra 1542, der lader en helt anden Opfattelse af Prøven bryde frem gennem den kirkelige Iklædning.[4]) Og bag Ruprechts Ord ligger nærmest den Tankegang: det er en Konvention, at denne Prøve skal afgøre Spørgsmaalet om Skyld eller Uskyld, naar det ikke paa anden Maade kan løses; men i sig selv betyder den intet.

Gaar vi til den modsatte Udkant af det tyske Sprogomraade, træffer vi Baareprøven i den paa plattysk skrevne Stadsret for Hansestaden Visby paa Gulland,

---

[1]) Baechtold 223.
[2]) Osenbrüggen 328.
[3]) Baechtold 223.
[4]) Se foran S. 51—52.

der er affattet i Tiden 1341—44[1]) og hovedsagelig grundet paa lybsk Ret.[2]) Den kender og benytter Baareprøven, saaledes som det beskrives i Kapitlet »Om Mord«.

»Bliver en Mand hemmelig myrdet, og bliver nogen Mand tiltalt derfor, og Liget har aabent Saar, saa skal Fogderne gaa til Liget og lade Saaret blotte og skal lade Liget bevogte og lade det ligge aldeles stille, saa længe som et halvt Døgn er langt; saa skal siden Fogderne og den tiltalte gaa til Liget i Huset, og ingen skal gaa med i Huset, hvori Liget er, med mindre det sker paa Fogdernes Befaling. Saa skal den tiltalte lægge sin Haand paa Saaret; bløder Saaret ikke, da skal han fri sig med tolv Mænds Ed, som skrevet staar om at sværge Ed. Bløder Saaret, saa maa den myrdedes Frænder sværge paa den tiltalte selv tolvte med gode, uberygtede og ubetalte Mænd. Den, som saa bliver forvunden, han maa løse sig.« [3])

Her træffer vi altsaa en helt anden Opfattelse af Baareprøven end den, som de sydtyske Retsbøger viste os. I Visby Stadsret er Baareprøven ikke nogen Gudsdom, overhovedet ikke nogen Afgørelse af selve det omtvistede Spørgsmaal. Den er et Vidnesbyrd for eller imod den anklagede, og paa dens Udfald beror det, om det kan tillades ham selv at sværge sig fri med Mededsmænd, eller om Anklagerne skal have Lov til at sværge ham Gerningen paa. Den endelige Afgørelse kan saaledes meget vel komme til at gaa stik imod det Resultat, som Baareprøven gav.

I Nordtyskland fik Baareprøven en ejendommelig Form og et særligt Navn, idet den smeltede sammen med en ældre Retssædvane. Her som i det øvrige Tysk-

---

1) Lehmann S. 23.
2) K. Hegel: Städte und Gilden, I, Leipzig 1891, S. 316.
3) Schlyter: Wisby Stadslag och Sjörätt, Lund 1853, S. 52.

land kendte man allerede tidligere en Renselsesed paa den dræbtes Lig; men denne Skik blev her saaledes modificeret, at man, i Stedet for at opbevare hele Liget i dette Øjemed, afskar den ene Haand eller i det mindste Tommelfingeren med de vedhængende kødfulde Dele af Haanden, og nøjedes med at opbevare denne. En saadan Haand repræsenterede altsaa »corpus delicti«. Naar man senere fik fat paa den ubekendte eller bortrømte Gerningsmand, afgav den til enhver Tid Beviset for, at Drabet virkelig havde fundet Sted; den tjente, ligesom andensteds den dræbtes Lig, til at give Edsaflæggelsen sin større Højtidelighed, og senere virkede den paa tilsvarende Maade ved Afholdelsen af Baareprøven. Denne afskaarne Haand — ligesom ogsaa Liget selv — kaldtes der Schein, og Edsaflæggelsen eller Baareprøven kaldtes Scheingehen. Da en saadan Haand, der ofte blev ophængt i Røg for at holde sig bedre, kunde opbevares, saa længe det skulde være, opnaaede man den Fordel, at Prøven kunde anstilles naar som helst, og Morderen aldrig vide sig sikker. Enkelte Steder brugte man at koge Haanden 3—4 Timer i Olje og Salt, hvorefter den forsynedes med Rettens Segl, saa dens Identitet til enhver Tid kunde konstateres, naar der blev Brug for den i Retten.[1]) Og undertiden afskar man ikke selve Haanden, men nøjedes med at tage et Aftryk af den i Voks, inden Liget blev begravet, og denne Vokshaand traadte da i Stedet for »der Schein«. Endnu langt ned i den nyere Tid opbevaredes saadanne Vokshænder eller virkelige Hænder i Kirker og Raadhuse i Nordtyskland, saaledes i Wismar, Kiel, York og flere Steder.

Denne »Handlösung« var en gammel og almindelig

---

[1]) Paul Zachias: Quæstiones medico-legales, lib. V, tit. II, quæst. 8, nr. 8. (efter Leges Municipal. Clivenses).

udbredt Skik i de nedertyske og tidligere vendiske Lande. Den nævnes 1237 i et Privilegium for Klosteret Doberan, i hvilket Fyrst Borwin af Rostock reserverer sig Domsmyndigheden i fire Arter af kriminelle Sager: Tyveri, som drejer sig om mindst 8 Solidi, Brandstiftelse, Voldtægt, naar et Raab er opløftet, og Manddrab, naar den døde Haand er til Stede.[1]) 1238 reserveres de samme fire Sager i de samme Udtryk i et lignende Gavebrev for Klosteret Dargun[2]), og de forekommer ligeledes i efterfølgende Gavebreve til de to Klostre af 1257 og 1271.[3]) Endnu midt i det 16de Aarhundrede var denne »Handlösung« i almindelig Brug.[4])

Ligesom i Sydtyskland findes Edsaflæggelsen paa Liget eller Baareprøven ikke i de ældste Love, men er først efterhaanden trængt ind. I Lübecks Stadsret fra 1294 hedder det, at den, der beskyldes for et Mord uden for Staden, skal sværge sig fri selv tolvte; men i et andet Haandskrift af samme Lov fra det 15de Aarhundrede er denne Bestemmelse ændret saaledes, at han maa sværge »up deme schine« eller rense sig ved Ed selv tolvte.[5]) »Scheingehen« findes ligeledes anvendt som Bevismiddel ved Siden af den sædvanlige Ed med Mededsmænd i en Vedtægt for Altenbruch, Lüdingwort og Nordleda, tre Kirkesogne i Landskabet Hadeln ved Elbmundingen, fra 1439. Hvis den afdøde ingen Eftermaalsmand har, skal man lade den mistænkte »to den schien gahn um sien lief na unserm landtrecht«. Har

---

[1]) Meklenburgisches Urkundenbuch I, Nr. 463.

[2]) Smstds. Nr. 490.

[3]) Smstds. II, Nr. 792 og 1237.

[4]) Talrige Eksempler hos Westphalen: Monumenta inedita III, Præf. 143 og i »Jahrbücher des Vereins für mecklenburgische Geschichte«, 1850, S. 133.

[5]) Hach: Das alte lübische Recht, Lübeck 1859, S. 289.

han derimod Slægt og Venner, skal man ingen tvinge eller nøde »to dem schien«.[1]) Ligesom i adskillige af de sydtyske Retsbøger er det her uklart, om det drejer sig om en Renselsesed eller om en Baareprøve; og den samme Tvetydighed er til Stede i den almindelige Landret for Provinsen Hadeln fra 1583.[2]) Men at man hermed — i alt Fald i den senere Tid — forstod Baareprøven, fremgaar af en Dom fra dette Landskab fra Aar 1566. Da denne Sag tillige lærer os, hvorledes Ritualet har været ved en saadan Lejlighed, skal den anføres her.

Harmen Røver i York var anklaget for et Mord og havde da tilbudt at gaa til »Gudsdom eller Schein«; men inden hans Tilbud kunde antages, maatte Retten først klare sig følgende Spørgsmaal:

1. Da nu Røver tilbyder sig at gaa til Schein, er saa den dødes Frænder pligtige til at anklage ham yderligere end sket er, da Drabet blev udraabt og Schein aftaget? — Nej!
2. Hvorledes skal han komme frem? — Nøgen, som han blev født til Verden, og kun hans Blusel bedækt med et ubenyttet Linklæde.
3. Hvorledes skal Schein bringes og af hvem? — Skal lægges imellem to ubenyttede Trætallerkener paa rent Papir. Skal bringes af Fogden, som tilforn har aftaget Schein.
4. Hvad skal Schein sættes paa? — Et Fad, bedækket med ubenyttet Linned.
5. Hvem skal foresige Harmen Røver Eden? Skal R. knæle? — Forstanderne skal foresige R. Eden og R. skal knæle.
6. Hvem skal føre R. frem? — Edsvorne Folk skal føre ham frem; men han skal gaa løs og ledig.

---

[1]) Jacob Grimm: Weisthümer IV, S. 703.
[2]) Pufendorff: Observationes juris universi, II, 1748, S. 21 f.

Derpaa kom Røver frem; han gik tre Gange efter hinanden frem til Schein, lagde sin Finger derpaa, gentog den Ed, der blev foresagt ham, og løftede efter hver Gang Schein i Vejret. Men der skete intet Tegn, og der afsagdes da følgende Dom: »Eftersom Harmen Røver har underkastet sig Gudsdommen og tre Gange er gaaet til Schein, og den Almægtige har reddet ham, og der intet Tegn er sket, saa skal han være fri paa sin Hals«.[1])

Siden Opmærksomheden blev henledet paa, at Baareprøven omtales i tyske Love fra Middelalderen, har tyske Retshistorikere jævnlig forsøgt at besvare Spørgsmaalet om, hvilken retslig Betydning denne Prøve havde for den Tid, som anvendte den. Men det er ikke lykkedes dem at fastslaa noget, som der kunde opnaas Enighed om; lige saa mange Fortolkere, lige saa mange afvigende Meninger har der været. »Hvad betyder denne Baareret?« spørger Karl Lehmann.[2]) »Er det en Domstol eller et Bevismiddel eller et Inkvisitionsmiddel? Og hvis det er et Bevismiddel, er det saa en Gudsdom eller er det Rettens umiddelbare Iagttagelse eller en Renselsesed?« — Ethvert af disse Standpunkter har i vore Dage fundet sin Forsvarer.

De fleste Retshistorikere anser Baareprøven for en Gudsdom, saaledes Phillips, Schulte, Georg Waitz, Brunner. Men med større Ret hævder Konrad Maurer det modsatte: »Baareretten kan aldeles ikke henregnes til Gudsdommene; den er ikke saa meget et Bevis- som et Inkvisitionsmiddel, og den staar derfor nærmest i

---

[1]) Pufendorff l. c.
[2]) S. 25.

Klasse med, at man lader et Sold gaa rundt for at udfinde en Tyv, og lignende.«[1]) Planck er enig med Maurer i det negative: »Baareprøven er ikke nogen Gudsdom, snarere er den en Art »leibliche Beweisung«, hvis man vil betegne den teknisk«.[2]) Og hvad han mener med dette tekniske Udtryk, forklarer han selv saaledes: »Leibliche Beweisung« er intet Bevis, men gaar ud paa at gøre Bevis overflødigt. Hvad Retten selv iagttager, ser og hører, kan det ikke nytte at benægte, og det er det overflødigt at bevise«.[3]) — Lehmanns eget Svar paa det foran stillede Spørgsmaal gik i 1893 nærmest ud paa, at han anser Baareprøven for at være en Art af Renselsesed. Men i en senere Udtalelse om denne Sag synes han at hælde til Konrad Maurers Mening, at den oprindelig har været et Inkvisitionsmiddel.[4])

At de lærde i vor Tid ikke har kunnet blive enige om, hvad Baareprøven betød i den tyske Middelalder, finder sin tilstrækkelige Forklaring deri, at Middelalderen selv ikke havde nogen bestemt og ensartet Opfattelse af den. Baareprøven hos Ruprecht er noget andet end Baareprøven i Visby Stadsret, og derfor er det umuligt at give en udtømmende Formel, som kan passe paa alle de enkelte Tilfælde. For den, der ser Baareprøvens Udvikling saaledes, som vi her har forsøgt at skildre den, er der intet paafaldende i denne Forskellighed i Opfattelsen. Udsprunget af en hedensk Forestilling om en hemmelighedsfuld Naturkraft, hvis Virkninger man gennem Erfaringen havde lært at kende, bliver den tole-

---

[1]) Arndt, Bluntschli und Pözl: Kritische Ueberschau, V, München 1857, S. 219, Anm. 1.

[2]) Gerichtsverfahren im Mittelalter, II, 1879, S. 144, Anm. 2.

[3]) Smstds. S. 148.

[4]) Zeitschrift des Vereins für Volkskunde VI, Berlin 1896, S. 209.

reret, undertiden maaske befordret af Gejstligheden, men kun paa Betingelse af, at den modtager et kirkeligt Anstrøg og lader sig udtyde som en direkte Udtalelse fra Gud, en Gudsdom. Naar den, støttet paa sin Popularitet hos Menigmand, søger at trænge ind i Lovene, er de retskyndige paa deres Post. Nogle søger helt at spærre den Vejen, andre gaar paa Akkord med den, men overalt maa den lempe sig efter og bøje sig ind under de bestaaende Retsvaner for at kunne finde en Plads. Derfor omformer den sig til Renselsesed og »Scheingehen« og »forbuden Ret«; eller den nøjes med, som paa Gulland, at blive et af de Kendetegn, hvorpaa det beror, om Klageren eller Anklagede skal have den Forret at afgøre Sagen med sin Ed.

Hvis man derfor i al Almindelighed vil sige noget om, hvorledes Baareprøven blev opfattet i Middelalderen, maa man først og fremmest klare sig, hvor den typiske Baareprøve er, den, som Definitionen skal ramme. Det har ingen af de før nævnte Germanister gjort, og derfra stammer Uenigheden imellem dem.

Skulde vi nu udpege en saadan Grundform for Middelalderens Baareprøve, er vi ikke i Tvivl om, hvor den skal søges. Arturromanernes Baareprøve er Typen, den ældste Form vi kender, hvilende paa en klar og konsekvent Opfattelse og overleveret os gennem et ret anseligt Antal Skildringer. Fra denne Form stammer de andre, og fra den har de faaet det, som trods al Omformning og alle Nuanceringer er fælles i dem alle. Og naar vi med denne Form af Baareprøven for Øje skal give den sin juridisk-tekniske Benævnelse, kan vi anvende paa den de foran citerede Ord af Planck: »Baareprøven er intet Bevis, men den gaar ud paa at gøre Beviset overflødigt«. Ved Baareprøven blev selve Drabsscenen ligesom genfremstillet for Dommerens Øjne. Naar den

virkelige Morder traadte hen til den døde, maatte Blodet flyde, ganske som det gjorde i Drabets Øjeblik, og det flød ikke for nogen anden end for ham.

Middelalderens Baareprøve hører altsaa ind under det, som man i den juridiske Terminologi kalder for inspectio ocularis (Rettens umiddelbare Iagttagelse), et Begreb, som ikke mere anerkendes i dansk Retsvidenskab,[1]) men som man i Tyskland endnu opererer med (Augenschein, leibliche Beweisung).

Vil vi have Samtidens egen Bekræftelse paa, at den virkelig har opfattet Prøven saaledes, nytter det imidlertid ikke at spørge Middelalderens Jurister. De havde ikke noget tilsvarende til vor Tids konsekvente og logiske Retsvidenskab og havde derfor, som vi har set, ej heller plaget sig med at indordne Baareprøven paa nogen bestemt afstukket Plads i et System. Men der var andre i Datiden, som interesserede sig for den Side af Sagen. Filosoffer og Naturkyndige undersøgte Baareprøven fra den theoretiske Side, og til dem maa vi henvende os med vort Spørgsmaal om, hvorledes Samtiden opfattede dette Fænomen. Svaret herpaa skal det følgende Afsnit forsøge at give.

---

[1]) Nellemann: Den ordinære civile Procesmaade, 4. Udg., S. 386–88.

DE THEORETISKE FORKLARINGER AF CRUENTATIO.

I de paa Latin skrevne Værker, som vi i dette Afsnit faar at gøre med, bruges jævnlig Ordet cruentatio (Blødning) alene, til Betegnelse af det specielle Fænomen, som korrekt skulde udtrykkes ved: cruentatio cadaveris occisi in præsentia occisoris. Da vi lige saa lidt paa Dansk som paa Latin kan udtrykke dette ved et enkelt Ord, har jeg beholdt de latinske Skribenters Forkortelse og bruger derfor Ordet cruentatio som Betegnelse for den myrdedes Ligs Blødning i Morderens Nærværelse.

I.

Middelalderen. — Skolasticismens Forklaring.

Lige fra den Tidsalder, i hvilken Forestillingen om cruentatio først træder os i Møde, og saa længe som Troen paa den overhovedet var levende, har Aarsagen til dette mærkelige Fænomen været Genstand for de lærdes uafladelige Efterforskning og Kritik. Læger, Theologer og Filosoffer har undersøgt og overvejet Sagen fra alle Sider, opstillet Hypotheser og atter omstyrtet dem, kreset om Spørgsmaalet uden at kunne slippe det og uden at kunne løse det. Adskillige Aarhundreder igennem var der kun ganske faa, som rent ud droge Sagen i Tvivl. Men paa den anden Side blev Troen paa dette »Tegn« aldrig ophøjet til et Dogme, som man ikke turde drøfte eller kritisere — tværtimod, det stod i Samtiden som et æggende Spørgsmaal, der aldrig lod Menneskenes Tanker have Fred.

Hvad der gjorde denne Sag saa tillokkende for Datidens Tænkere og fremkaldte denne utrættelige Energi til at søge efter Fænomenets Aarsag, var den Omstændighed, at man herigennem mente at finde et Vink til Løsningen af de store Spørgsmaal, som interesserer til alle Tider: Om Liv og Død, om Stof og Aand, om For-

holdet mellem Sjæl og Legeme. Naar Fænomenet selv betragtedes som fastslaaet, maatte enhver metafysisk Theori tage Hensyn til det og regne med det. Hvis cruentatio ikke passede ind i Systemet, kunde Systemet ikke være rigtigt. Hver enkelt Tidsalder maatte derfor søge at løse Spørgsmaalet i Overensstemmelse med sin hele Verdensopfattelse, og de vekslende Forklaringer, som vi i det følgende vil blive Vidne til, giver os i det smaa en Afspejling af de forskellige Tidsalderes metafysiske Forestillinger.

Det Afsnit af den menneskelige Tænknings Historie, som vi her faar at gøre med, er de 4—5 Aarhundreder, der omfatter Skolasticismens Kulmination og Nedgang, Overgangsperiodens Filosofi og den nyere Filosofis Begyndelse. For Middelalderens Vedkommende har vi allerede ad andre Veje dannet os en Forestilling om, hvorledes Baareprøven blev opfattet. Vi skal nu se, om Samtiden selv vil vedkende sig denne Opfattelse, om Skolastikernes Filosofi kan give os den theoretiske Kommentar til Arturromanernes praktiske Eksempler.

Middelalderens videnskabelige Aandsliv bygger paa to Fundamenter, den kristelige Theologi og den klassiske Filosofi. Af disse to var Theologien Herskerinden, den absolute Sandhed; Filosofien var den tjenende Hjælper, hvis Opgave maatte være at systematisere, forklare og begrunde de theologiske Dogmer uden selv at drage disses Sandhed i Tvivl. Da Løsningen paa alle Spørgsmaal saaledes var givet paa Forhaand, indskrænkedes Tænkernes Virksomhed til det blot formelle: med Datidens Naturkundskab som Underlag at opføre en Tankebygning, der var logisk sammenføjet i alle sine Led, og hvis øverste Spids netop ramte det i Aabenbaringen givne. Paa Løsningen af denne Opgave arbejdede Middelalderens Skolastik med en Tankekraft og Energi, som søger sin Lige.

Men Opgaven var uløselig, og efter Aarhundreders Arbejde maatte Forsøget opgives. Skolasticismens mægtige Tankebygninger sank i Grus, Theologien og Naturvidenskaben skiltes ad, og siden den Tid har de hver gaaet sine Veje.

Opgaven var uløselig; thi de to Systemer, som skulde sammenbindes, var forskellige i deres Grundvold.

Kirkefædrenes Metafysik, som den særlig fremstilles hos Augustinus, er supranaturalistisk. Gud og Menneskesjælen er det eneste sikre tilværende, Omverdenen er kun et Fænomen i Bevidstheden, og den interesserer kun, for saa vidt den faar Betydning for Sjælelivet. Den hele Verdensopfattelse peger mod det hinsidige.

For den græske Filosofi er Naturen en harmonisk Enhed, hvor Stof og Aand er to Sider af det samme, eller hvor det aandelige kun er en højere Udformning af det legemlige. Men allerede Oldtiden havde dog baade en mere spiritualistisk og en mere materialistisk nuanceret Opfattelse af denne Enhed. Plato havde hævdet en fra oven og fra Menneskets indre stammende Fornufterkendelse; han betragtede Mennesket som væsentlig Aand og søgte at bevise Sjælens Udødelighed. Aristoteles blev opfattet som repræsenterende den jordiske Verdenserfaring: han ansaa den legemlige Del af Mennesket for at være Mennesket selv, og man tillagde ham — om end med Urette — Læren om, at Menneskesjælen var dødelig. Allerede de gamle sagde: »Platonem ex superis, Aristotelem ex sensu philosophari.« [1]) Af disse to Filosoffer blev det Aristoteles, der kom til at beherske Middelalderens Tænkning. Plato var, om ikke helt ukendt, saa dog uden synderlig Betydning i Skolastikens egentlige Blomstringstid. Og kortelig udtrykt blev altsaa Opgaven

---

[1]) Karl Werner: Die Scholastik des späteren Mittelalters, I, Wien 1881, S. 279, IV. S. 151, 157 f.

for den middelalderlige Filosofi den: at forene Augustinus' og Aristoteles' Læresystemer.

Afstanden mellem de to Navne, som i sig selv var stor, blev endnu større derved, at Middelalderen ikke kendte den virkelige Aristoteles, men væsentlig saa ham, saaledes som han blev fremstillet af den arabiske Filosof Averroes († 1198). Han leverede en Kommentar til alle Aristoteles' Værker og gjaldt i Middelalderens Slutning for den ægte og autentiske Fortolker af dennes Filosofi. Men Averroes var Pantheist, og han omformede og udtydede den store Grækers Tanker efter sin egen Aandsretning. Den naturalistiske Verdensopfattelse, som Averroes og Aristoteles saaledes stod som Talsmænd for, blev yderligere skærpet, da Petrus af Appono († 1316) i Padua grundlagde en særlig Averroistskole, der snart ligesom dens Stifter kom i Ry for naturalistisk Vantro.[1])

Paa en Maade var selve det mangelfulde i Middelalderens Kendskab til Aristoteles en Fordel for Skolastikerne under deres Bestræbelser for at sammensmelte hans Lære med Kristendommen. De gamle græske Fortolkere havde udtydet ham paa een Maade, Averroes paa en anden; hvad var der saa til Hinder for, at Kirken kunde opfatte ham paa en tredje? Og det var just det, som Kirken gjorde og var nødt til at gøre. For at hans Lære nogenlunde kunde passe i Systemet, maatte den omformes og bøjes i kristelig Retning; enkelte Antydninger maatte uddybes, andre Tankerækker maatte afbrydes og skydes tilside. Dette Arbejde blev navnlig udført af Skolasticismens ypperste Mand, Thomas af Aqvino (1227—1274), og den Aristoteles, som Middelalderen svor til, og fra hvis Lære det blev betragtet som kættersk at afvige,

---

1) Werner: IV, 139.

er derfor hverken den græske eller den arabiske, men den thomistiske Aristoteles.[1])

En anden Omstændighed, som muliggjorde i det mindste Forsøget paa at forene den erfaringsmæssige Viden med Kirkelæren, var den, at Tidens Naturkendskab var saa overordentlig ringe. Og da man en Gang for alle betragtede den Sag som afgjort af Aristoteles, hæmmedes ethvert Forsøg paa at studere Naturen gennem Iagttagelser og Eksperimenter: det overlod man til Almuesfolk og kloge Koner, i hvis Forestillingskres de enkelte lejlighedsvise Erfaringer nedfældedes som Overtro. Baareprøvetroen er et Eksempel herpaa, et af utallige.

Hvis altsaa den lærde en Gang imellem, for at illustrere sin Skildring af Verdensbilledet, vilde gaa uden for sin Aristoteles og hente Eksempler og Analogier fra en senere Tids Naturkundskaber, havde han kun disse Menigmands ukontrollerede og misforstaaede Iagttagelser at holde sig til. Derfor bliver denne Viden kun en Samling af isolerede Brudstykker, hver enkelt Iagttagelse staaende uforklaret for sig, uden Sammenhæng med andre og selvfølgelig i de fleste Tilfælde misvisende eller fuldstændig urigtig.

Lad os tage et Eksempel paa en saadan Naturkyndig fra Skolastikens Tid, Lægen Thaddæus Florentinus, der var jævnaldrende med Thomas af Aquino (f. c. 1223, † 1303). I et »lægevidenskabeligt« Værk har han i et Kapitel »Om Kræfternes Antal og Inddeling« behandlet de menneskelige Sanser.[2]) Og da han kommer til Synssansen, fremfører han forskellige Mærkeligheder i Naturen, hvilke han paa sin konstruerende Maade sammenfatter under et fælles Begreb og derpaa forklarer ved Hjælp af

[1]) Høffding: Den nyere Filosofis Historie, S. 12.

[2]) In Isagogas Joannitianas expositio, cap. X (Expositiones, Venedig 1527, S. 363).

Synet. Som saadanne Fænomener nævner han: at nogle Dyr kan se om Natten, men andre ikke; at en Mand mister Stemmen eller bliver hæs, naar en Ulv faar Øje paa ham, at den myrdedes Saar begynder at flyde med Blod, naar Morderen kommer til Stede, at et Spejl bliver plettet, naar en menstruerende Kvinde betragter sig selv i det, at trøsket Træ og Fiskeskæl lyser i Mørke m. m. Det er, som man ser, en helt tilfældig Blanding af ganske usammenhængende Fænomener, nogle rigtige, de fleste forkerte. Men for Thaddæus har de alle ganske den samme Betydning og Vigtighed. Han tvivler intet Øjeblik om, at det altsammen forholder sig rigtigt, samt at det hele gaar naturlig til, og til hvert enkelt Fænomen har han en kort og kategorisk Forklaring, der ikke lader Plads for nogen Indvending eller Tvivl.

Det kan under disse Omstændigheder ikke forundre os, at han ogsaa nævner cruentatio mellem sine Eksempler. Denne Sag var jo for ham ikke det mindste mærkeligere end Fosfor-Skæret fra det trøskede Træ, og dens Realitet sikkert lige saa godt bevist, som Virkningen af Ulvens Blik paa Mennesket. Og naar hans System kan forklare Fænomenet med Kvinden og Spejlet, behøver han ingenlunde at staa raadvild overfor et Ligs Blødning. Hvorfor han just sætter dette Fænomen i Forbindelse med Synssansen, vil senere blive os klart. Foreløbig vil det af det anførte fremgaa, at Thaddæus betragter Blødningen udelukkende som et Naturfænomen, der ikke har noget med Aandeverdenen at gøre. Og i denne Opfattelse er han i god Overensstemmelse med hele den skolastiske Lærebygning.

Thi det maa jo erindres, at alle Forsøgene paa at overvinde Dualismen, paa at sammensmelte Aristoteles og Kristendommen, bestandig mislykkedes. Verden vedblev at være skarpt sondret i Aand og Stof, og Forestil-

lingen herom laa mer eller mindre klart udtrykt bag ved alle Skolastikernes Systemer, og den bryder hvert Øjeblik igennem deres Bestræbelser for at væve Grækerne og Kirkefædrene sammen til en Enhed. I en saadan Verden, hvor Aand og Natur fra først af er opfattede som to hinanden saa modsatte Kvaliteter, at de ikke kan forenes, maa ethvert Fænomen skyldes enten den ene eller den anden af disse to Faktorer. De Tegn, der sker med det døde Legeme, efter at Sjælen har forladt det og Adskillelsen mellem Aanden og Stoffet er bleven fuldbyrdet, maa enten skyldes et Mirakel — fremkaldt af Gud eller Djævelen — eller være en naturmæssig Ytring, der alene bunder i Stoffets Egenskaber og altsaa maa kunne forklares ud fra Aristoteles' Naturlære.

Vi har set, hvorledes Cantimpré traf sit Valg og holdt paa Miraklet, som han jo i det hele taget var tilbøjelig til at se virksomt overalt. Men han repræsenterer paa dette Punkt kun den troende Lægmands Standpunkt. Thaddæus har derimod Tidens officielle Videnskab paa sin Side, naar han gaar den modsatte Vej og uden nogen Betænkning sætter cruentatio i Række med andre for ham helt naturlige Fænomener.

Men Italieneren Thaddæus er ikke den første, der har givet denne Forklaring paa cruentatio. Det tidligste Forsøg paa at begrunde Fænomenet ad videnskabelig Vej møder vi i Frankrig, i Arturromanernes Hjemland og i det Slægtled, som var samtidig med deres Blomstring Den Forfatter, som først har bragt disse gamle Spekulationer til vor Kundskab, er Dominikanermunken Vincentius fra Beauvais.

Han er formodentlig født i Slutningen af det 12te Aarhundrede, og hans Dødsaar sættes til 1264. Han stod i Yndest hos Ludvig den Hellige, der opmuntrede og understøttede hans literære Virksomhed og stillede sin egen,

efter de Tiders Forhold betydelige, Bogsamling til hans Raadighed. Saaledes blev det muligt for Vincentius at fuldføre det Kæmpeværk, til hvilket hans Navn især er knyttet, en Række af mægtige Folianter, som kaldes »Speculum majus«. Det er en Encyclopædi over hele det 13de Aarhundredes Viden. Vincentius har inddelt den i 3 Dele: speculum historiale, naturale og doctrinale, og efter hans Død har en Anonym hertil føjet en fjerde Del, speculum morale. De tre Dele synes at være afsluttede 1256, og den Del, som vi her faar at gøre med, speculum naturale, er antagelig fuldendt 1240. Speculum naturale omhandler Naturvidenskaberne, hvilke Vincentius faar bragt i et Slags primitivt System ved at behandle alle de skabte Ting i den Rækkefølge, i hvilken de fremstod i Skabelsens seks Dage. Man finder altsaa her en begyndende Spire til Astronomi, Mineralogi, Zoologi, Botanik etc. Behandlingen af hvert enkelt Fag bestaar i, at han efter Tidens Skik sammenstiller og kommenterer en Mængde enkeltstaaende Fænomer, der naturligvis ofte hviler paa fejlagtige Iagttagelser. I dette Værk behandler han ogsaa cruentatio, og den Plads, han anviser den i Naturens Rige, bestemmes nærmere derved, at han omtaler den i Afsnittet om Luften. Her findes en Paragraf, som Benediktinerne i deres Udgave fra 1624 har forsynet med følgende Titel: »Om det Kopsætningsapparat, som han med et barbarisk Ord kalder for Sugekop (ventosa, fransk ventouse).« Vincentius' Udtalelser herom lyder saaledes:

»Naar Blaaren antændes i Sugekoppen, fortynder Ilden den omgivende Luft i Koppens Indre og meddeler den sit eget Væsens Lethed. Men naar den er slukket, og Sugekoppen anbringes paa Legemet, vender Luften i Koppens Indre af sig selv tilbage til sin oprindelige Tæthed og indtager da et mindre Rumfang end tidligere; og for at ikke den Plads, som den

før indtog, skal staa tom, trænger Blodet med Magt ud af Legemet for at udfylde Pladsen, og paa den Maade fremkommer Luftens Tiltrækning. Det samme sker med en Krukke, der er fyldt med en eller anden Vædske, og som er gennemhullet i Bunden; thi for at der ikke skal fremkomme et tomt Rum, kan intet løbe ud af Krukken, saa længe den øverste Aabning er tilstoppet, og der hverken kan trænge Luft eller andet derind. Men hvis man lukker op for den øverste Aabning, vil Vædsken straks løbe ud; og lige saa meget som der løber ud forneden, lige saa megen Luft vil der trænge ind fra oven til Udfyldning. Ligeledes skyldes det Luftens Tiltrækning, at et Menneske, der gaar forbi Liget af en, der er myrdet, rystes af Rædsel, selv om han ikke bemærker Liget; det kommer nemlig af, at hans spiritus [Udtrykket for den fysiske Livskraft] modtager en, om end nok saa lille Paavirkning (infectio) og lader den gaa videre til Sjælen (anima). Endvidere trækker Saaret, der er inficeret af Morderens spiritus, den [paa samme Maade] inficerede Luft til sig, naar Morderen gaar forbi; og naar denne [Luft] er opfanget, kommer Blodet i Bevægelse og flyder ud, hvad der ikke sker hos den, der endnu er levende. Thi det levende Menneskes Natur vilde trække det gode Blod til sig, som det, det selv er beslægtet med (ut sibi amicum), og udelukke den inficerede Luft, som er det fjendtlig, og denne Tiltrækning sker naturligvis mekanisk (accidentaliter) paa Grund af Ligheden.« [1])

Den Forklaring er jo alt andet end tydelig; men saa meget er dog sikkert, at det hele efter Forfatterens Mening gaar helt naturligt til. Her er ikke et Ord om Guds

---

[1]) Vincentius fortsætter umiddelbart derefter: »Item si mulier acum qvantulocumque fumo ex cadavere resoluto per suturam portaverit super jacentis viri nephariam actionem impedit«. Dette Eksempel sættes altsaa i Række med de foregaaende, men Meningen heraf er mig ikke klar. Speculum majus, Douai 1624, I, 240. (Lib. 4, cap. 13). — Speculum naturale, Venedig 1494, fol. 40, har lidt afvigende Læsemaader.

Indgriben eller noget overnaturligt Element, men kun jævne Sammenligninger med et Kopsætningsapparat og en Krukke med Huller i Bunden. Men der var rigtignok et enkelt Ord i Vincentius' Forklaring, som vi maa se lidt nærmere paa, da det er det, som det hele drejer sig om. Det er Ordet spiritus. Hvad mener da Vincentius med det?

Middelalderen var naturligvis ikke blind for, at naar Sjæl og Legeme er to aldeles heterogene Substanser, kan der ikke bringes nogen Samvirkning til Stede imellem dem, hvad jo dog den simpleste Erfaring belærer os om, at der er. For at bøde herpaa maatte man afdæmpe den skarpe Modsætning mellem Aand og Stof paa det Punkt, hvor de mødes inderligst med hinanden, i Mennesket. Det er særlig Skolastikeren Duns Scotus, som her, i nogen Modsætning til Thomas af Aquino, har gjort Forsøg paa at komme over Vanskeligheden. Han hævder, at hvorvel Legeme og Sjæl repræsenterer Stof og »Form« (det aristoteliske Udtryk for Aand), er dog hver af disse Enheder igen sammensat af Bestanddele af begge. Legemet har sin egen særlige »Form«, og Sjælen er ikke et absolut aandeligt Væsen, som Gud, men er, ligesom alt det skabte, selv af sammensat Natur. [1]) Der bliver saaledes i Virkeligheden flere forskellige Sjæle i hvert Menneske. Duns Scotus antager en Rækkefølge af tre Trin: anima vegetativa, sensitiva og intellectiva, og hver af dem kan for øvrigt atter udstykkes (anima vegetativa f. Eks. i anima nutritiva, generativa etc.) Ved Døden antages et eller to af de lavere Trin at forblive hos Legemet og gaa til Grunde med dette, medens den udødelige Sjæl fortsætter sin egen Eksistens. Nogen Løsning paa Spørgsmaalet er altsaa i Virkeligheden ikke fundet; man

---

[1]) Werner I, 280.

har kun flyttet Skellet mellem Stof og Aand over paa et andet Punkt. Men vel kunde denne Hypothese bruges til at forklare det Sammenspil, som hos Mennesket finder Sted mellem de psychiske og de fysiske Virksomheder.

Det laa i Skolasticismens Væsen, at den ikke kunde opstille en saadan Hypothese uden at have en Autoritet at støtte den paa. Og i Skriften stod der intet om en saadan Overgangsform mellem Sjæl og Legeme, den kendte ikke noget til et Stof, hvoraf den trinvise Række af Sjæle kunde bygges. Men heldigvis havde jo Skolasticismen to Ben at staa paa. Kunde ikke Skriften hjælpe, havde man Grækernes Filosofi, og hos dem fandt man det, man søgte, Bindemidlet mellem Sjæl og Legeme, netop det, som Vincentius kalder for spiritus.

Spiritus er det latinske Ord for det græske Pneuma, Luft, Vind, Aande. Hos mange Naturfolk tænkes Sjælen som en Art Luft eller Damp; den viser sig i Dampen af det varme Blod og i Menneskets Aande. Denne Tankegang genfindes i det hebraiske Ord »Ruach« og i det græske »Pneuma«.[1] Fra Folketroen gik denne Forestilling over i de videnskabelige Systemer, af hvilke Pneuma blev opfattet snart som Bæreren af den fysiske Livskraft, snart som Mellemledet mellem den materielle og den aandelige Verden og snart som Sjælen selv. Gennem hele Oldtidens og Middelalderens Videnskab betragtedes Tilstedeværelsen af Pneuma som en utvivlsom Kendsgerning. Pneuma dannes ifølge de græske Læger af den ydre Luft, der med Aandedrættet føres ind i Lungerne. I Forbindelse med de Dampe, der udvikler sig i Organismen ved Fordøjelsen, og gennem forskellige Processer, navnlig i Hjertet, lutres den til en bestandig finere Substans; sam-

[1]) Hermann Siebeck: Geschichte der Psychologie, Gotha 1880, I, I, S. 4. — Eksempler paa det samme fra mange Naturfolks Sprog hos Tylor, I, 390—91.

men med Blodet, af hvilket den udgør en Del, føres den rundt i Legemet gennem Aarerne, og endelig gaar den i sin subtileste Form ind i Hjernens Hulheder, hvorfra den leder Tænkningen og Lemmernes Bevægelse.

Aristoteles optog denne Theori uden at have noget at indvende imod den. Ganske vist behøvede han den ikke for at udjævne Modsætningen imellem Legeme og Sjæl, da der hos ham ingen saadan Modsætning var til Stede; men den kunde anvendes som forklarende Aarsag til adskillige fysiologiske Processer. Langt større Betydning fik den efter hans Tid hos Stoikerne, i hvis Natursystem Pneumalæren kom til at danne det egentlige Midtpunkt. Alt det tilværende blev af dem gjort til Pneuma: Pneuma er Guds Princip og Verdens Stof, Sjæl og Legeme er kun forskellige Former af Pneuma. Hos Nyplatonikerne, der tildelte det sjælelige en selvstændig Eksistens, blev Pneuma bibeholdt som det forbindende Mellemled; og hos Galen blev dette Stofs Betydning i medicinsk Henseende nærmere udviklet og for lange Tider fastslaaet.[1])

For Kirkefædrene og Skolastikerne kom denne overleverede Pneumalære særdeles belejlig, da de netop trængte til et Middel, som kunde hjælpe over den dybe Kløft, de selv havde slaaet mellem Sjæl og Legeme. Og de kunde med saa meget roligere Samvittighed antage sig den, som Aristoteles selv havde anerkendt Læren, om ogsaa han kun havde benyttet den til mere underordnet Brug. Alle de tidligere Afskygninger i Pneumalæren findes atter repræsenterede hos de forskellige middelalderlige Skoler. Hos Hilarius tilskrives Pneuma kun Sjælens vegetative og sensitive Virksomhed, hos Tertullian er det selve Sjælen.[2]) Gaar vi ned til Skola-

[1]) Siebeck I, II. 180 ff. — Høffding 84, 89.
[2]) Siebeck I, II. 364, 371.

stikerne, finder vi den hos Alexander af Hales († 1245) som Overgangsleddet mellem Sjæl og Legeme. Thomas af Aquino forkaster ethvert saadant Bindemiddel; men han beholder Pneuma som det fysiologiske Instrument for Organbevægelse. Denne samme Opfattelse findes hos en anden af Skolasticismens berømteste Mænd, Albert Magnus († 1280), og kan vel betegnes som den egentlig orthodokse.[1])

Saaledes var altsaa Materialet lagt til Rette paa den Tid, da Vincentius skrev sit Speculum, og naar vi nu ved, hvad han mente med sine spiritus, kommer der nogen Mening i Stykket, og vi forstaar bedre hans Sammenligning med Sugekoppen og hans Forklaring om Luftens Tiltrækning. Thi spiritus eller Pneuma er jo kun Luft, lutret og forfinet Luft, bearbejdet i Menneskets Organisme saa længe til den er bleven præget af hans Væsen og bleven en Del af hans Person, men alligevel kun Luft, og naar den atter skilles fra sin Herre, eller denne er død, maa den være underkastet de samme Naturlove, som anden Luft. Princippet i cruentatio er da dette, at det ensartede eller beslægtede tiltrækkes af hinanden. Noget af Morderens Pneuma findes i den dræbtes Saar; kommer han selv til Stede, vil denne Del trække mere til sig, og saa fremkaldes den Bevægelse i Saaret, som faar Blodet til at flyde ud. Vincentius opfatter altsaa Pneuma som en rent legemlig Substans. Den har ikke Evne til nogen Art af Selvvirksomhed, men forholder sig passiv og ligegyldig over for alle Paavirkninger. Den kan inficeres paa denne eller hin Maade og atter lade denne Infektion gaa videre, omtrent som naar Smitte overføres fra den ene Person til den anden. Men det sker altsammen mekanisk og ubevidst. I denne Opfattelse af

[1]) Smstds. 429, 450.

spiritus finder han Medhold hos Skolasticismens største Mænd, og hvorvel ingen af disse har udtalt sig om cruentatio, maa vi formode, at han ogsaa i denne specielle Anvendelse af Theorien er i Overensstemmelse med sine Læremestre, og at hans Forklaring af Fænomenets Aarsag og Forløb repræsenterer den Tids officielle Videnskab. Dette bestyrkes yderligere ved, at de andre Udtalelser, vi har om cruentatio fra Skolasticismens Tid, kun gentager Vincentius' Forklaring med uvæsentlige Ændringer.

Den næste Udvikling af Baareprøvens Theori, vi træffer i Middelalderen, skyldes den før nævnte Læge Thaddæus († 1303). »Naar en Mand saarer sin Fjende«, siger han, »saa trænger de fjendtlige spiritus ind sammen med Saarene, og naar disse spiritus kommer i Nærheden af den Helhed, hvorfra de er udgaaet (suum totum), gaar de atter ud af Saarene, hvorved den saaredes Porer aabnes, og Blodet begynder at flyde formedelst spiritus' Bevægelse. — Thi den enkelte Del drages naturlig hen til sit Hele, fordi den der er i Sikkerhed.« [1])

Dette er jo i Hovedsagen Vincentius' Forklaring; der foregaar en Tiltrækning mellem de paa ensartet Maade inficerede Luftpartikler, som dels omgiver Morderen, dels er indesluttede i den dræbtes Saar, og ved den derved foranledigede Bevægelse bryder Saaret op. Han har kun en enkelt Afvigelse fra Vincentius, som ubetinget maa anses for en Forbedring, nemlig den udtrykkelige Fremhæven af, at det er Helheden, der tiltrækker Delene, altsaa Morderens Legeme, der drager Luftpartiklerne i Saaret til sig, medens Vincentius har brugt det mindre nøjagtige Udtryk, at det er Saaret, som udøver Tiltrækningen. — Idet Luftpartiklerne drages ud, fremkommer

---

[1]) Anf. Sted.

der altsaa en Sugning, og det bliver saaledes mere forstaaeligt, at denne netop maa bevirke Blodets Udtræden af Saaret.

Det blev dog hverken Vincentius eller Thaddæus, der hos Efterverdenen fik Æren for at have fastslaaet denne Forklaring af cruentatio. Theorien var endnu i Udvikling, og først paa sit tredie Standpunkt fik den en Form, der i hvert Fald i lange Tider kunde tilfredsstille de søgende, og som var støttet af tilstrækkelig Autoritet. Den Forfatter, som gav den denne Form, var atter en italiensk Læge og Filosof, noget yngre og langt mere bekendt end Thaddæus, nemlig den saa ofte paaberaabte og stærkt priste »Conciliator« Petrus fra Appono († 1316). I en Kommentar til Aristoteles' Problemer kommer han til at omtale Baareprøven, som han siger han selv har set anvendt i Venedig, og giver da følgende Forklaring af den: »Det kommer af den Bevægelse (motus), som Drabsmanden ved sin stærke Fantasi og sin Lidenskab har frembragt hos den dræbte. Man siger nemlig, at han i Drabets Øjeblik har paatrykt denne sine af Fjendskab mod ham optændte spiritus, som atter sættes i Bevægelse ved Dræberens Nærværelse og fra den dræbte søger tilbage til den, fra hvem de er udgaaet, hvorved der foraarsages Bevægelse i den dræbtes Legeme, og Saarene paa den Maade udgyder Blod.« [1]) Appono anfører det hele som andres Mening; men da han intet indvender imod den, antog Eftertiden almindelig, at den tillige var hans egen, og naar denne Forklaring af cruentatio omtales, henføres den i Regelen til Appono som Theoriens Ophavsmand.

Appono har ikke udtalt sig om, paa hvad Maade denne Overførelse af spiritus finder Sted. Senere Forfat-

---

[1]) Problemata Aristotelis . . . cum Petri de Apono commentariis. Paris 1520. Fol. 81 b.

tere, som refererer hans Mening, gaar dog stedse ud fra, at dette skulde ske gennem Øjnene, og det samme maa have været Thaddæus' Opfattelse, siden han anfører cruentatio under sine Bemærkninger om Synssansen. Ogsaa heri kunde man støtte sig til de gamles Pneumalære. Stoikerne lærte nemlig, at Synsevnen beror paa, at der fra Øjets Pneuma udgaar et kegleformet Knippe af Lysstraaler, hvis Spids befinder sig i Pupillen, og hvis Bundflade berører Genstanden. I Overensstemmelse hermed antog de, at der i Øjet fandtes en speciel Art af Livsluft, som de benævnede Se-Pneuma. [1])

I Hovedsagen er de tre Forfattere saaledes enige, og navnlig mødes de i Forvisningen om, at det er et helt naturligt Fænomen, som her foreligger. Men i Opfattelsen af den Livsluft, som fremkalder Virkningen, er der dog allerede en Udvikling at spore hos dem. Hos Vincentius er spiritus kun Luft, helt materiel og livløs, og dens Overførelse til den dræbte lige saa vel som dens Tilbagevenden maa antages at ske rent mekanisk ved Udbredelse gennem det Morderen omgivende Luftlag. Thaddæus taler derimod om fjendtlige spiritus (spiritus inimicitiæ) og bruger om deres Overførelse til den dræbte det Udtryk, at de trænger ind (ingreditur) i Saaret. Hos ham tænkes altsaa spiritus udrustede med en vis Selvvirksomhed, og det er ikke tilfældigt, men i en bestemt fjendtlig Hensigt, at de søger hen mod den saarede. Hos Appono endelig skyldes deres Indbringelse i Saaret en ren psychisk Virksomhed, idet Drabsmanden kun gennem sin ophidsede Fantasi og sin Lidenskab (virtute suæ fortis imaginationis et furiæ) slipper dem løs paa sin Modstander.

Den Udvikling, som her er begyndt, fortsættes yderligere, efterhaanden som Forklaringen af cruentatio ved

---

[1]) Siebeck I, II 186 f., 194.

Hjælp af Pneumalæren bliver gjort til Genstand for Renæssanceforfatternes Undersøgelser. Vincentius' Theori var for plump og haandgribelig til at kunne tilfredsstille de mere subtile Skribenter, som fulgte efter; men inden vi gaar over til at fremstille deres Meninger, vil vi blot minde om, at Skolasticismens Theori passer fuldstændig paa Arturromanernes Fremstillinger af cruentatio. Videnskaben og Digtningen har set ganske ens paa den Sag i det 13de Aarhundrede, cruentatio var en helt naturlig Ting, der foregik i Overensstemmelse med de vel kendte Love om den udstrømmende Lufts Sugning og Naturens Afsky for det tomme Rum. Den Opfattelse af Baareprøvetroens Natur, som vi allerede læste ud af Romanernes praktiske Eksempler, har i Skolasticismens Theorier faaet den bedste Bekræftelse, vi kunde ønske.

II.

Renæssancen. — De naturlige Forklaringer.

---

1. *Overgangstidens Filosofi og Forsøgene paa at finde Baareprøven hos Oldtidsforfatterne.*

Forsøgene paa at sammensmelte Aristoteles og Kirkefædrene var altsaa mislykkede. Det græske Hedenskab og den kristne Theologi hævdede hver for sig Verdens Enhed, men ud fra saa modsatte Synspunkter, at de ikke kunde forsones, og for den, der betragtede dem begge som uangribelige Autoriteter, var det umuligt at komme ud over Dualismen. Den Enhed, som Thomas af Aquino tilsyneladende havde tilvejebragt, beroede da ogsaa kun paa et Selvbedrag. Han havde i Virkeligheden ofret den ene Part. Han opererede med en Aristoteles, der føjede sig efter Kirkens Fordringer; men det var ikke den virkelige Aristoteles, og Illusionen om hans Samstemmen med Dogmerne kunde kun opretholdes, saa længe Kendskabet til ham var saa ufuldkomment, som det var i Middelalderen. Da den virkelige Aristoteles begyndte at blive kendt, var ogsaa hans Føjelighed forbi. Vi har allerede nævnt, at Petrus af Appono ud fra et nøjere Studium af Averroes stillede sin Opfattelse af Aristoteles i Modsætning til Kirkens; men heller ikke Averroes' Kommentar fik Lov at staa uantastet, og de senere Aristote-

likere fandt omsider den rette Vej: at søge hen til Mesteren selv og hans nærmeste græske Fortolkere.

Var Aristoteles' Filosofi saaledes selv paa Vej til at emancipere sig fra Theologiens Førerskab, saa fik Bevægelsen dog ganske anderledes Fart, da der opkom filosofiske Retninger, der rent ud benægtede Aristoteles' Eneret til at repræsentere den græske Filosofi. Det blev under Platos Banner, at Kampen mod Middelalderens Aandsretning blev ført, og i ham havde Banebryderne for den nye Tid fundet den Autoritet, som de mente skulde afløse baade Kirken og Aristoteles. Marsilius Ficinus (1433—99) grundede det første platoniske Akademi i Florens, og snart fandt det talrige Efterfølgere og Tilhængere baade syd og nord for Alperne. —

Men idet Filosofien saaledes frigjorde sig for Theologiens Førerskab, ja endog ofte vendte sig fjendtlig mod sin tidligere Herskerinde, maatte den jo ogsaa selv overtage Forpligtelsen til at løse de Gaader i Tilværelsen, hvis Forklaring den før fandt givet i Theologien. Idet den blev klar over, at Skolastikerne ikke havde kunnet besejre Dualismen, maatte den selv forsøge paa at genoprette Tilværelsens Enhed; og i Opposition mod sin Forgænger tog den da sit Udgangspunkt fra den Side, som hidtil havde været den underordnede af de to: i Naturen og i Mennesket selv. En overvældende Mængde af nyt Stof blev derved inddraget under dens Omraade og tvang den ind paa nye Methoder. I Stedet for til den aabenbarede Skrift bliver Tænkeren nu alene henvist til sig selv og Omverdenen. Iagttagelser og Eksperimenter afløser derfor Middelalderens Syllogismer og Deduktioner over opgivne Emner; det Resultat, som Tænkningen skal naa, betragtes ikke længer som givet paa Forhaand, Naturvidenskaben bliver frigjort, og Respekten for Autoriteterne er brudt. »Sig mig«, udbryder Paracelsus, »hvem skal

man tro med Hensyn til de naturlige Tings Evner og Kræfter? Dem, som har skrevet derom, og ikke har forstaaet at prøve det, eller dem, som har vidst at prøve det, men ikke har skrevet derom?« Derfor holder han mere paa gamle Koners, Rakkeres og Zigøjneres Viden, end paa alle Højskolernes Lærdom. [1])

I Tidens Løb skulde denne forandrede Anskuelse føre til Naturvidenskabernes storartede Opsving. Men foreløbig var dog den empiriske Viden for ringe til, at der kunde bygges noget paa den alene, og Bruddet med Middelalderens Verdensopfattelse havde da som sin første Følge, at Dørene aabnedes for al Slags Mystik og Overtro. Stjernetydning og Magi holder sit Indtog, og Trolddom og Hekseprocesser gaar i Følge med den frembrydende Videnskabelighed.

Thi for at øge sit Naturkendskab gik man netop til saadanne Kilder, som dem Paracelsus nævner, og man fandt der de Forestillinger, som vi allerede har set optegnede hos Thaddæus Florentinus. Men den Anvendelse, man nu gjorde af dem, var vidt forskellig fra det 13de Aarhundredes. Thaddæus kan affærdige dem i faa Ord som Ting, der ikke interesserer væsentlig. Humanisterne maatte efter deres Syn paa Naturen tillægge dem den største Vægt; thi gennem Kendskab til Naturen gik for dem Vejen til Kendskab om Gud.

Humanisterne vilde forene Aand og Natur som de græske Filosoffer, og deres Verdensopfattelse kom derfor til at ligge nærmere ved Oldtidens end ved Middelalderens. Men vi ved, at det ikke heller for dem lykkedes at løse den stillede Opgave; de havde taget saa meget i Arv fra deres Forgængeres Theologi, at de ikke kunde helt frigøre sig derfor, og da de fremdeles, ligesom Skolasti-

---

[1]) Sigwart: Kleine Schriften, I, 39.

kerne, opfattede Gud som en ren aandelig Enhed, var Kløften til syvende og sidst stadig til Stede, og det lykkedes dem ikke at faa den udfyldt.

Men Forsøget blev gjort, og en Verdensbygning rejste sig, hvor Himmel og Jord, Aand og Stof dannede en uafbrudt Enhed. Fra Jordens Midtpunkt til den yderste Himmel var Universet som et storartet Urværk, hvor det ene Hjul greb ind i det andet, og hvor intet kunde foregaa paa ét Sted, uden at dets Virkninger maatte spores gennem alle Lag. »Verdens-Altet er en Cither, hvis Strenge, naar de røres i den ene Ende, sitre i hele deres Længde.« [1])

Af denne Verdensopfattelse resulterede Astrologien og Magien. Til hver Stjerne paa Himlen svarede et Stof paa Jorden; enhver Virkning maatte frembringes ved Indvirkning af de Ting, som var beslægtede med hverandre eller var underlagte de samme Aarsager. — Ogsaa i den lille Afkrog af Tænkningens Rige, hvor Aarsagen til cruentatio drøftedes og undersøgtes, mærkedes snart denne Forandring; den simple nøgterne Forklaring, som Skolastikerne havde fundet sig tilfredse med, og som stemmede godt med Middelalderens Læresætninger, passede ikke mere til de nye Tider.

Bindemidlet mellem alle de skabte Ting er den overalt tilstedeværende gensidige Sympathi. Men da Aand og Materie trods alle Forsøg stadig skiller sig fra hinanden i to, bliver Renæssancen ligesom Skolasticismen nødt til at indskyde et forbindende Mellemled, Livsaanderne, mellem Sjæl og Legeme. Og da alle Virkninger i sidste Instans bliver aandelige, aabnes her Muligheden for Fantasiens overvældende Indgriben.

Eftervirkninger af Middelalderens Theologi og af Oldtidens Naturopfattelse samvirkede til »at berøve de fysisk benævnede Principper deres fysiske Betydning, og i at

---

[1]) Viktor Rydberg: Middelalderens Magi, Overs. S. 5.

give Fantasien Overmagten over Forstanden i Opfattelsen af Naturen . . . .

Fantasiens Overvægt viser sig navnlig i den digterisk-fantastiske Anskuelse af Naturens Livsenhed, og af dens umiddelbare, de fysiske Betingelser overspringende Sympathi. Overalt i det konkrete bliver Fantasien raadende Magt, og Tanken følger den ligesom beruset paa dens bacchantiske Tog.« [1])

Saaledes har vi her de tre Elementer, af hvilke Renæssancetiden benyttede sig til Forklaring af cruentatio: Livsaanderne, Sympathien og Fantasien.

Et Fænomen som cruentatio var noget, der paa Forhaand maatte være sikker paa Humanisternes største Interesse. Det var et typisk Eksempel paa de Naturiagttagelser, fra hvilke Tiden nu skulde hente sin Viden, og det havde det rette gaadefulde, mystiske Præg, som tiltalte den Tids Aander. I et System, hvor Aand og Stof skal smelte sammen og Naturen gøres levende, stod denne Livsytring fra det døde Legeme næsten som et Symbol paa den hele Verdensbygning, som det mest direkte Vidnesbyrd om Sammenhængen mellem Aand og Stof. Forklaringen af cruentatio blev som en Prøvesten for hver enkelt Tænkers Theori; thi Kendsgerningen selv blev ikke betvivlet. Derfor er det ogsaa først nu, at Drøftelsen af Baareprøvens Væsen rigtig tager Fart.

Det første og mest haandgribelige Udslag af denne nye Interesse for Fænomenet er den utrættelige Iver, hvormed Humanisterne begyndte at gennemsøge den klassiske Literatur for at se, hvad Oldtidsforfatterne havde sagt om dette Spørgsmaal. — At de intet skulde have sagt derom, maatte anses for ganske utænkeligt.

---

[1]) Brøchner: Philosophiens hist. Udvikling, Kbhvn. 1869, S. 148 f.

Thi Humanisterne havde vel frigjort sig fra Fortidens Afhængighed under Kirkens Autoritet; men de benyttede kun deres Frihed til selv at underordne sig under en ny. Paa alle Punkter søgte de tilbage til den klassiske Oldtid. Selv i Slægt med den hedenske Aand og grebne af den antike Verdens Skønhed og Tankerigdom, som pludselig var traadt dem i Møde efter Aarhundreders Søvn i gamle Haandskrifter, saa de Middelalderen kun som Mørke og Barbari. Skulde noget have Værdi, maatte det hentes fra Klassikerne, og snart naaede de da dertil, at Oldtidsforforfatterne for dem fik den samme ubetingede Autoritet, som Theologien havde haft for Skolastikerne. Alt hvad man selv lærte og troede paa, skulde støttes ved Citater fra Oldtidsforfatterne, og naar Grækerne og Romerne ikke havde kendt en Sag, var det en meget betænkelig Ting at slutte sig til den. Troen paa cruentatio stod fast, den maatte altsaa ogsaa findes hos de gamle; og hvor der er en god Vilje til at søge, finder man jo som oftest ogsaa noget. Ved et flittigt Studium fandt Renæssancens Forfattere saa meget, at de med en god Samvittighed kunde slutte sig til Troen paa cruentatio uden at føle sig selv som Barbarer, og man maa lade dem, at de fik gjort det mest mulige ud af de Antydninger, som det lykkedes dem at opspore. — Det, de fandt, var følgende:

1. Galeottus Martius var den første, der opdagede, at Tegnet allerede forekom hos Homer, idet det skulde have vist sig paa Patroklos' Lig, da Hektor kom i Nærheden af det. Opdagelsen var forhastet og maatte atter opgives; men heldigvis fandt Hieronymus Magius et bedre Citat af Iliaden, saa man ikke kom til at savne Homers Autoritet. Det var Euphorbos' Lig, der blødte i Menelaus' Nærværelse, saaledes som det udtrykkelig beskrives i Iliadens 17de Sang (Vers 79—86, Wilsters Oversættelse). Citatet er ganske rigtigt; kun kan Blødningen

i dette Tilfælde lettere forklares paa anden Maade, idet den indtraf umiddelbart efter at Menelaus havde stødt sin Lanse gennem Euphorbos' Hals, og medens han endnu var i Færd med at trække Brynjen af ham.

2. Samme Hieronymus Magius paastaar endvidere, at Aristoteles har udtalt sig om cruentatio i Skriftet »Problemata«. Han anfører dog ikke nøjere, hvor Udtalelserne findes; men senere Skribenter ved, baade at de staar i Kapitlet »de naribus«, og hvorledes Aristoteles' Ord lyder.[1]) Dog er det ikke muligt nu til Dags at finde noget desangaaende paa det nævnte Sted. Maaske staar der noget om Sagen i en eller anden af de Samlinger af »Problemer«, som en senere Tids Læger og Filosoffer forfattede og lod gaa under Aristoteles' Navn; men det er mere sandsynligt, at Aristoteles selv er bleven forvekslet med en af hans senere Kommentatorer. Herpaa kunde det tyde, naar en af de Forfattere, der beraaber sig paa hans Autoritet, henviser til »Ficinus in Aristot. problemata cap. de naribus.« [2]) Men heller ikke dette Citat er rigtigt, da Ficinus ikke vides at have skrevet nogen Kommentar til »Problemerne«. Derimod har Petrus af Appono leveret en saadan, og han omtaler her cruentatio, ganske vist ikke paa det anførte Sted, men i et Kapitel om Sympathien. Herfra stammer muligvis det hele; i hvert Fald vilde en saadan skødesløs Citationsmaade ingenlunde være nogen Sjældenhed blandt den Tids Forfattere, hvad der har været rig Lejlighed til at erfare under Udarbejdelsen af nærværende Bog. [3])

---

[1]) F. Eks. Franciscus Casonus Opiterginus: »Aristoteles respondit, hoc esse opus divinum et naturale, quia sangvis clamat vindictam contra interfectorem, et rationes multas affert, vide eum in problem. c. de naribus.« (Tractatus duo juris civilis, Kølln 1604, S. 10 b).

[2]) Godfred a Bavo: Theorica criminalis, Utrect 1646, S. 349.

[3]) Eksempelvis skal nævnes, at en Række Forfattere anfører Ud-

3. Mere Held havde man med Plato. I hans Bog »Om Lovene« cap. 9 fortælles, at de dræbtes Aander forfølger og plager Morderne for at hævne sig paa dem. Ganske vist nævner han intet om cruentatio; men denne kunde jo dog tænkes som en af de Former, under hvilke de hævngerrige Aander søgte at komme Morderen til Livs. Det var Marsilius Ficinus, der først gav denne Anvisning,[1] og den blev derpaa flittig udnyttet af efterfølgende Skribenter. Man opsøgte alle de Steder hos Oldtidsforfatterne, hvor der tales om vrede Aander, og saa heri lige saa mange Beviser for Baareprøvens klassiske Herkomst. Paa den Maade kunde man beraabe sig paa Plutarch, der fortæller om Spøgerier paa det Sted i Chæronea, hvor Damon blev dræbt (Kimons Biografi), og paa Svetonius, der omtaler noget lignende efter Caligulas Drab. Man støttede sig fremdeles paa beslægtede Steder hos latinske Digtere (Virgil og Ovid) og forsmaaede end ikke Æventyrene hos Apuleius. Men alle disse Bevissteder lider af den Svaghed, at netop det Tegn, som vi her søger Oplysning om, ikke nævnes i noget af dem.

4. Lidt nærmere til Sagen kom man ved at forfølge et andet Spor, nemlig de hos senere græske Forfattere opbevarede Efterretninger om Ceremonier, som man foretog

---

talelser om cruentatio af Petrus Pomponatius med Henvisning til bestemte Steder i hans Skrifter. Udtalelserne findes ikke, og de stemmer ej heller med Pomponatius' Anskuelser; derimod falder de fuldstændig sammen med Marsilius Ficinus' Bemærkninger om denne Sag, og det er rimeligvis disse, der ved en Fejltagelse er bleven tillagt Pomponatius. — Flere Skribenter beraaber sig paa »Thondeus Medicus« og anfører hans Ord, som om de selv havde læst dem; det har de sikkert ikke, da de saa nok havde opdaget, at den paagældende Læge hed Thaddæus (Florentinus). Den ene Forfatter har skrevet ud efter den anden, og det en Gang forvanskede Navn eller det misforstaaede Citat gaar saa igen hos hele Rækken.

[1]) De immortalitate animorum, Paris 1559, Lib. 16, cap. 5, Litr. M.

med de myrdedes Lig. Julius Pollux fortæller saaledes, at naar den dræbte skulde begraves, blev en Lanse baaret i Forvejen, og en bestemt Frist blev fastsat til, at Liget kunde synes, om det havde lidt nogen Vold.[1] Man fortolkede dette Sted saaledes, at Hensigten hermed var at udfinde den ubekendte Morder, og med endnu større Dristighed underskød man, at han skulde aabenbares ved, at Liget selv viste Tegn eller forandrede sig.[2] — Og i Apollonius' Digt »Argonauterne« lagde man Mærke til de Ceremonier, Jason udfører, efter at han har snigmyrdet Medeas Broder Absyrtus: »Jason udfører de fromme Ceremonier for det udgydte Blod og soner saaledes sin Brøde. Han skraber Huden af den dræbtes Legeme, udsuger Blodet tre Gange og spytter det tre Gange ud igen. Saa begravede han Liget under sammendynget Jord.« Man forstod dette Sted saaledes, at Jason derved vilde forhindre den afdøde i senere at aabenbare, hvem Gerningsmanden var, naturligvis gennem cruentatio.

5. Ingen af disse Analogier var dog helt tilfredsstillende. Thi det kunde jo ikke nægtes, at der intetsteds var Tale om Blodets Frembryden som Tegn paa Drabsmandens Tilstedeværelse. Men den ihærdige Søgen skulde dog ikke blive ubelønnet; man fandt omsider det rette Citat, og det var atter Ficinus, som var den heldige.[3] Stedet findes hos Lukrets[4]) og lyder saaledes:

---

[1]) »Hasta in funere vi peremptorum præferebatur, et præscripti dies ob hoc statuebantur, ut corpus videretur, num vim aliquam tulisset.« (Onomasticum Græco-Latinum, Amsterdam 1706, II, 893).

[2]) Saaledes anfører Tholosanus Ordene hos Jul. Pollux og fortsætter derpaa i umiddelbar Følge: refervescit namque occisi sangvis etc. (Syntagma juris universi, lib. 36, cap. 20 Nr. 8).

[3]) Comment. in convivium Platonis, orat. 7, cap. 5.

[4]) De rerum natura, IV, 1045 f.

»Idque petit corpus, mens unde est saucia amore:
namque omnes plerumque cadunt in vulnus, et illam
emicat in partem sangvis, unde icimur ictu,
et si comminus est, hostem ruber occupat umor.«

(Sjælen drages mod det Legeme, af hvilket den fik sit Elskovssaar; thi alle plejer at falde paa Saaret, og Blodet sprøjter ud mod den Side, hvorfra Slaget ramte os, og den røde Vædske bestænker Fjenden, hvis han er i Nærheden.)

Her er dog endelig Tale om Blod og Saar, ja om Blod der springer ud af Saaret og overstænker Gerningsmanden, »hvis han er i Nærheden.« Og med en mærkværdig Haardnakkethed lukkede man Øjnene for disse Liniers virkelige Mening, som dog ikke kan have været skjult for de lærde Renæssanceforfattere, der anfører og benytter dem. Thi det er jo ikke et Lig, her er Tale om, men det levende Legeme; og den Anvendelse, Lukrets gør af dette Billede, har intet med Baareprøven at gøre, — han bruger det til at forklare Kærlighedsdriftens Opstaaen: »Paa samme Maade«, fortsætter han, »søger den, der er ramt af Venus' Pile, hen mod det Legeme, fra hvilket Saaret er blevet ham tilføjet.«

Men trods dette gjorde Ficinus' Fund overordentlig Lykke i Samtiden. Lukrets' Vers citeres eller paaberaabes hos næsten alle de mange Forfattere, der efter hans Tid har skrevet om Baareprøven, og endnu en helt moderne Videnskabsmand som Italieneren Patetta har ikke kunnet frigøre sig for det. Ogsaa han maa berøre Lukrets' Vers i sine Betragtninger over Baareprøvens Ælde og Oprindelse, dog naturligvis kun for at afvise det.[1])

Det Resultat kan altsaa siges at være vundet ved disse lærdes ihærdige Anstrengelser: Man kan betragte det som givet, at Baareprøven var aldeles ukendt i den klassiske Oldtid, og at der ikke i den til os overleverede

[1]) Le ordalie, Torino 1890, S. 201.

græske og romerske Literatur findes et eneste Sted, som kunde tyde paa Tilstedeværelsen af en saadan Skik eller Overtro. Naar saa mange lærde Humanister, af hvilke hver enkelt var fuldt fortrolig med Oldtidens Literatur, og hvem det var saa magtpaaliggende at finde Udtalelser i denne Retning, ikke kunde opspore andet end de ovennævnte sparsomme Surrogater for et Citat, er Grunden sikkerlig den, at der intet som helst har været at finde.

---

2. *Livsaanderne.*

Det lykkedes altsaa Humanisterne at opretholde Illusionen om, at Baareprøven var kendt i Oldtiden og omtalt hos Klassikerne; men noget Forsøg paa at udtyde Fænomenet havde de dog ikke fundet hos Oldtidsforfatterne, og her maatte de vende sig andensteds hen for at finde et Udgangspunkt. Et saadant forelaa i den Theori, som Skolastikerne havde overleveret dem, den eneste Forklaring af Fænomenet, som indtil da var bleven forsøgt.

Humanisterne kunde ikke undvære det forbindende Mellemled mellem Sjæl og Legeme, og de overtog da Læren om Livsaanderne som Arv fra deres Forgængere. Denne Theori afgav jo virkelig en brugbar Forklaring paa en Mængde fysiologiske Fænomener, som man ikke den Gang, og vistnok heller ikke nu, har noget bedre at sige om. Og da disse Fænomener spillede en ganske anderledes Rolle i Overgangstidens Filosofi, end de havde gjort under Skolasticismen, kom ogsaa Livsaanderne til at gøre Tjeneste i en langt større Udstrækning end før, og man møder dem overalt i Renæssancemændenes Skrifter.

»Spiritus« siger den italienske Humanist Galeottus

Martius († 1478) »er Livsaanderne, der dør med Legemet, modsat anima, den selvstændige, udødelige Sjæl. Spiritus er Dampen af det varme Blod (vapor sangvineus temperatus), de findes altsaa ogsaa hos Dyrene og føres af Blodet omkring i hele Legemet. Paa Grund af deres Lethed bidrager de til at løfte Legemet i Vejret. Derfor vejer et levende Svin mindre end et dødt, og et Menneske, der har spist og drukket godt, er lettere for Trækdyrene at føre, end den, der er fastende og udhungret. Under Indtrykket af stærk Glæde eller Skræk strømmer Livsaanderne altid mod Hjertet, Livets Borg. Dette kan undertiden ske saa voldsomt, at de ligesom kvæler Hjertet og foraarsager Døden.« [1])

Gennem hele den Periode, vi her beskæftiger os med, træffer vi stadig disse Livsaander i fuld Kraft. Den bekendte Læge Andreas Libavius († 1616), der har opfundet Blodoverførelsen, tvivler intet Øjeblik om deres Eksistens: »Det er sikkert,« siger han, »at der fra ethvert Menneske uophørlig udgaar en stor Mængde Dunster og Aande (magnam vim vaporum et spirituum), og de udspreder sig i en vis Distance og bliver i nogen Tid hængende i de Genstande, som man sidder, staar eller ligger paa. Det er ved Hjælp af dem, at Hunde kender baade Venner og Fjender. Og man fortæller, at naar en sovende Mand bliver overrasket af sin Fjende, vil en indre Kraft aabenbare ham Fjendens Nærhed og bevæge ham saa stærkt, at han springer op af Søvne og griber sine Vaaben. Bodinus og andre fortæller, at Sjælen kan gaa ud af Legemet og fjerne sig i lang Afstand, bringe Breve, Penneknive og andet. Og det var maaske paa den Maade, at Elisa forudsagde, at han vilde blive dræbt af Samarias Konge Jorams Soldater.« [2])

---

[1]) De doctrina promiscua, cap. 22.

[2]) Tractatus duo physici, Frankfurt 1594, S. 253.

Libavius var Videnskabsmand og en af de mest oplyste Mænd i sin Tid. Og naar han udtaler sig saaledes, maa vi ikke undres over at finde en endnu langt mere æventyrlig Forestilling om Livsaanderne hos de mindre bekendte blandt hans samtidige Kolleger. Som en af disse kan vi anføre den neapolitanske Læge Antonius Santorelius, der ogsaa har forsøgt sig med en Forklaring af Baareprøven. »Vi maa først forudskikke den Bemærkning,« siger han, »at der fra ethvert Legeme udgaar spiritus og Dunster, der er af samme Beskaffenhed (naturam redolentes), som det Legeme, hvorfra de udgaar. De som udgaar fra et sundt Legeme, er sunde, fra et urent, urene. Deraf forklares Smitte, og deraf kommer det, at gamle Mænd, hvis Sjæl lugter ilde (quibus male olet anima) forynges af smukke og kraftige nygifte unge Piger.[1]) Men lige saa meget, som de styrkes af Pigens milde og bløde Aande (halitus), lige saa meget svækkes hun af den gamles urene spiritus. Jeg bemærker dernæst, at disse udsendte Livsaander i Kraft og Mængde retter sig efter Sindets forskellige Lidenskaber. Derfor udkræves altid Fjendskab hos den, der vil forhekse en anden, da selvfølgelig de stærkt opflammede Livsaander trænger dybere ind i Objektet og saarer det heftigere.« Idet Santorelius nu overfører dette paa Liget, viser han sig som fuldblods Spiritualist. »Naar Morderen ser paa den dræbte (occisum, som vel maa være brugt anteciperende) udsender han visse spiritus fulde af Vrede og Had, og derved dræber han ham (idcirco enim occidit).« Man forstaar saa godt, at en Realist rent ud erklærer denne sidste Paastand for Vrøvl (futilia). »Jeg vil hellere, at min Fjende sender mig Tusinde spiritus paa Halsen, end at han tilføjer mig selv det ubetydeligste Saar,« siger den spanske Læge Gutierrius. »Jeg benægter ikke

---

[1]) Smlgn. Fortællingen om Kong David, 1. Kongernes Bog 1, 1—4.

Santorelius' Præmisser,« tilføjer han. »Det kan have sin Rigtighed med Smitten og de unge Piger og gamle Mænd; men det beviser ikke, at spiritus paa den Maade kan indsendes i et fremmed Legeme. Det bevirkes alene ved Aandedrættet og den naturlige Varme.«[1]) Selve Livsaandernes Tilværelse anerkender han fuldt ud; men han opponerer mod Paastanden om, at de skulde være Aarsag til cruentatio, da de ikke vilde kunne bevares i Liget uden at gaa til Grunde. Thi Livsaanderne er »de letteste og varmeste Substanser i os, de hurtigste til at opløses og de letteste til at forgaa. De bevares kun i os ved uophørlig Beskærmelse af de ædle Organer, i hvilke de opstaar, og naar de underkastes blot den mindste Forandring, gaar de til Grunde. Saaledes forholder det sig jo ogsaa efter Naturens Orden med adskillige blandede Stoffer, at jo lettere deres Dannelse foregaar, desto lettere er de til at opløses. Det maa derfor synes umuligt, at de skulde kunne leve i et Lig uden Varme og uden Blodets Bevægelse.«[2])

Naar en Læge, der levede midt i det 17de Aarhundrede, endnu fastholder denne Theori, kan det ikke forbavse os, at vi ogsaa finder den hos en italiensk Filolog som Lælius Bisciola († 1629), der mener, at det er spiritus, som fremkalder Skiften af Ansigtets Farve, »ligesom Hanekammen bliver rødere, naar Hanen er vred, men atter afbleges, naar Vreden er ovre.«[3]) Eller for at tage et Eksempel fra den modsatte Yderkant af Evropa, hos Præsten Otto Casman i Stade († 1607), der i Læren om de fra ethvert Legeme udstrømmende Livsaander ikke blot finder Forklaringen paa Sygdommes Overførelse ved Smitte og paa Hundens Sporsans, men ogsaa paa

[1]) De Fascino, Dub. VII. § 22—24.
[2]) Smstds. § 21.
[3]) Horæ subsecivæ, Kölln 1618, II, S. 1034.

den Kendsgerning, at enkelte Mennesker kan mærke, at der er en Kat i Stuen, selv om de ikke kan se den.[1])

Lad os ved et enkelt Eksempel illustrere den Anvendelse, som Datidens Videnskab gjorde af disse spiritus. Vi vælger et, som er typisk for det hele Tidsrum, og som tillige staar Baareprøven saa nær, at de to Fænomener gensidig belyser hinanden, nemlig Læren om Helbredelse af Saar ved Hjælp af Vaabensalven eller det sympathiske Pulver.

Denne Lægemethode beroede paa de samme Principper, som Baareprøven, og danner en oplysende Parallel til denne, hvorfor de to Eksperimenter ogsaa jævnlig omtales sammen. Fremgangsmaaden var den, at naar et Menneske var bleven saaret, besmurte man det Vaaben, hvormed Saaret var bibragt, med den nævnte Salve, og mente derved at kunne bevirke hans Helbredelse, selv om han var langt borte og ikke vidste noget af, hvad der foregik. Og heri var der ingen som helst Overtro eller Trolddom; det var efter Tidens Mening en fuldstændig rationel, videnskabelig Kur, der faldt i Traad med alt, hvad man ellers vidste om Naturens Indretning og Virksomhed. Thi Hemmeligheden var kun den, at der paa Vaabnet skulde findes Pletter af den saaredes Blod med de deri fæstnede og fra ham uddragne Livsaander. Derfor kunde ogsaa det blodige Klæde, som havde været brugt til Forbinding, træde i Stedet for Sværdet.

Om dette Emne holdt den engelske Statsmand og Naturfilosof Sir Kenelm Digby i Aaret 1657 et Foredrag paa Højskolen i Montpellier for en talrig Forsamling af franske Videnskabsmænd.[2]) Som Udgangspunkt for

---

[1]) Somatologia, Frankfurt 1607, cap. 20, quæst. 5.

[2]) Discourse touching the cure of wounds by the Powder of Sympathy. By Sir Kenelm Digby, Knight. London 1658.

sine Betragtninger benyttede han Fortællingen om en af de mange Kure af den Slags, som han selv havde udført.

Forfatteren James Howell blev en Gang slemt saaret i sin ene Haand, da han vilde skille to af sine Venner ad, som havde trukket Kaarderne mod hinanden. Saaret blødte stærkt, og hans Hosebaand blev da lagt om Haanden som en første Forbinding, indtil han kunde komme under Lægens Behandling. Men Saaret vilde ikke heles, Mr. Howell havde stærke Smerter i Haanden, og efter 4—5 Dages Forløb begyndte Lægen at frygte for, at der skulde gaa Koldbrand i Saaret, og at Haanden maatte sættes af. Mr. Howell gik da til Sir Digby og bad ham forsøge sin bekendte Kunst. Digby var straks villig, han bad Mr. Howell om et eller andet, som hans Blod havde plettet, og Hosebaandet blev snart skaffet til Veje. Digby rekvirerede derpaa et Fad Vand, kastede noget Vitriol deri og dyppede Hosebaandet i Vandet, idet han samtidig iagttog Mr. Howell, der stod og talte med en Herre i et Hjørne af Værelset uden at lægge Mærke til, hvad Digby foretog sig. Det gav et Sæt i den saarede, som om der foregik en eller anden pludselig Forandring med ham, og paa Digbys Forespørgsel svarede han, at Smerten i Saaret var lindret øjeblikkelig, og at han i Stedet for den tidligere brændende Svie følte en behagelig Kølighed, som om et fugtigt Klæde var bleven spredt over Haanden. Mr. Howell gik fornøjet bort; men da han vel var kommen hjem, tog Digby Hosebaandet op af Vandfadet og holdt det hen foran Ilden og lod det tørres. Næppe var dette gjort, før Howells Tjener kom styrtende med Bud fra sin Herre, at der maatte være noget galt, thi Saaret brændte nu som aldrig før, det var som Haanden laa mellem glødende Kul. Men Digby kastede Hosebaandet i Vandet og svarede, at det var kun, hvad han havde forudset, og inden Tjeneren kom tilbage, vilde Smerten

allerede være forbi. Saaledes gik det ogsaa, og efter faa Dages Forløb var Saaret lægt.

Efter at have refereret denne Tildragelse gaar Sir Digby over til at give den sin videnskabelige Begrundelse.

For det første hævder han, at hele Luftkresen er opfyldt med Lys, og dette Lys er ikke et ulegemligt Stof, men en virkelig materiel Substans. Lysstraalerne, som udgaar fra Solen, brydes og kastes tilbage overalt, hvor de rammer en fast Genstand; de fortsætter derpaa deres Vej i den nye Retning, de har faaet, indtil de paany reflekteres, og saaledes videre, indtil de omsider indesluttes af faste Legemer paa alle Sider eller trættes og falder til Jorden.

Dernæst følger det af disse Lysstraalers materielle Natur, at de, hver Gang de tilbagekastes af en fast Genstand, tager nogle Smaadele eller Atomer af denne Genstand med sig paa deres videre Løb, ligesom en Bold, der kastes mod en Væg, modtager et Mærke af Kalken eller Farven paa Væggen. At det forholder sig saaledes ses f. Eks. af Maanestraalerne. Disse er ikke andet end reflekterede Solstraaler; men paa Grund af, at de, inden de naar til os, har berørt denne døde Klodes kolde og fugtige Overflade, bliver de selv kolde og fugtige, medens de direkte Solstraaler er varme og brændende. Naar man samler Maanestraalerne i et hult Sølvfad, kan deres Fugtighed fortættes saaledes, at man kan vaske sine Hænder deri, og en saadan Afvaskning er, naar den gentages nogle Gange, et ufejlbarligt Middel mod Vorter.

Luften er altsaa helt igennem opfyldt med saadanne løsrevne Smaadele, ja det, vi kalder vor Luftkres, er i Virkeligheden ikke andet end en Samling af slige Atomer. Disse føres ustandselig afsted i enhver Retning, regelmæssig baarne af Lysstraalerne, men ogsaa ofte af Varmestrøm-

ninger og andre tilfældige Aarsager bortledede fra deres sædvanlige Vej. Og kommer saadanne Atomer da i Nærheden af Legemer, som er af samme Natur som de selv, vil de drages ind mod dem paa Grund af Ligheden.

Dermed er Forklaringen givet, og nu forstaar vi, hvorfor Mr. Howells Saar blev lægt. De spiritus, som fandtes i hans størknede Blod, gøres fri ved Vandet og Varmen; thi Opløsningen skal om Dagen sættes i Solen, om Natten i Arnekrogen, for at den bestandig kan have en passende Temperatur. Livsaanderne indgaar Forbindelse med Vitriolgejsterne og spredes sammen med disse til alle Sider. Men snart finder de den rette Vej; thi fra det betændte Saar i Mr. Howells Haand udgaar en stadig Strøm af andre, brændende hede og inflammerede spiritus; og for at udfylde deres Plads maa Saaret lige saa uafbrudt trække anden Luft til sig, saa der opstaar bestandige Strømninger omkring Saaret. Naar omsider nogle af de fra Hosebaandet løsnede spiritus naar derhen, vil Saaret særlig tiltrække dem og lade den øvrige Luft stryge forbi. Og da disse spiritus tiltrækker hverandre, danner de snart en uafbrudt Kæde fra Vandfadet i Sir Digbys Stue til den saarede Haand. Naar de kommer ind i Saaret, indtager de deres forrige Plads og forbliver der. Vitriolatomerne, som har en rensende og lægende Kraft, følger med derind, og snart vil Helbredelsen være indtraadt.

Dette Stykke Naturvidenskab fra det 17de Aarhundrede er typisk for hele Renæssancetidens Filosofi. Her er Eksperimentet som Methode, »Naturens hemmelige Kræfter« som Emne, Livsaanderne og Sympathien som Mekanismens bevægende Kraft. Der er en tilsyneladende Enhed og Sammenhæng i det hele, og et Resultat, der under Tænkerens Haand indgaar som et Led i de »ma-

giske Videnskaber,« og i Almuens Forestilling bliver til en af de Tryllekunster, der bragte saa mange gamle Koner paa Baalet.

Parallellen med Ligets Blødning, naar Morderen gaar forbi, ligger lige for, og skulde Sir Digby have udtalt sig om dette Spørgsmaal, vilde han have haft sit Svar paa rede Haand. Hans Forklaring vilde være bleven en Tilslutning til Vincentius', udførligere begrundet og passende modificeret i Overensstemmelse med hans Samtids noget ændrede Opfattelse af Livsluften.

For Vincentius og Thaddæus var Sagen saa uhyre simpel, altfor simpel. Oplært som de var i en dualistisk Verdensopfattelse, havde Sagen for dem kun een Side, den materielle. Den aandelige Verden havde intet med den Ting at gøre. Derfor blev deres Forklaring saa plump og deres Analogier saa haandgribelige. De behandlede Livsluften i Hjernen som enhver anden Luft og lod den være de samme Love underkastet som denne. Men det forstod Humanisterne, at en saadan Forklaring var for let købt. Idet de for Alvor stræbte efter at forbinde Aand og Natur, saa de meget vel, at den Proces, der foregik, naar et Lig blødte, fordi Morderen gik forbi, var alt for sammensat til, at den uden videre kunde indordnes mellem de Fænomener, der skyldtes Luftens Tiltrækning. Denne Sag skulde, som alt andet, begribes indenfra, ved Forstaaelse af Naturens inderste Væsen og alt det skabtes Sammenhæng. Havde man først fundet den rigtig ud, vilde hvert enkelt Fænomen af sig selv falde ind i sin rette Plads. Og havde man først rigtig Rede paa de Traade, der knyttede alt det skabte sammen, vilde ogsaa cruentatio vise sig at være et Udslag af Universets Enhed.

Denne Tankegang førte dels til en anden Opfattelse af Livsaanderne, dels til Erkendelse af, at de alene ikke

var tilstrækkelige til at gøre Sagen klar. Den Udvikling af Begrebet spiritus, som vi allerede har sporet fra Vincentius gennem Thaddæus til Appono, blev derfor yderligere fortsat, saa at spiritus fra at være livløs Luft tilsidst blev opfattet næsten som en Slags levende, villende, selvvirkende Smaavæsener. Og deres Vandring frem og tilbage mellem Morderen og Drabsmanden kunde ikke gøres afhængig af noget saadant som Luftens Ledeevne, men maatte have en aandeligere Motivering. Den naturlige Sympathi laa lige for Haanden som Forklaring paa deres Tilbagevenden til det Sted, hvor de hørte hjemme; og for deres Udsendelse søgte man Motivet i Drabsmandens Vilje og Lidenskab, saaledes som det kommer stærkt frem hos Santorelius. Forskellige Forklaringer løber saaledes over i hverandre og kan ikke holdes strængt adskilte. Men eftersom Forfatterne lægger mest Vægt paa det ene eller det andet af de Momenter, der spiller ind, skiller de sig dog i forskellige Grupper — nogle mere gammeldags, andre mere fremskredne — og indbyrdes bekæmper de hverandres Theorier med stor Hidsighed.

En ren og klar Tilslutning til Vincentius' Theori finder vi i »Heksehammeren« (1489). Dennes Forfatter beraaber sig udtrykkelig paa Vincentius og udvikler derpaa sin egen Opfattelse ganske i Overensstemmelse hermed: Den Luft, som findes i Saaret, blev indelukket deri, mens Morderen var til Stede, og er altsaa ligesom udgaaet fra ham; og dette er Grunden til, at den atter sættes i Bevægelse og træder ud, naar han kommer til Stede, og saaledes bryder Saaret op. »Heksehammeren« kender ogsaa en overnaturlig Forklaring paa denne Sag, men erklærer den for at være ubeføjet, og sluttelig siges udtrykkelig, at dette har intet at gøre med Heksenes Gerninger, da det alt sammen sker paa naturlig Maade.[1])

[1]) Malleus maleficarum. Pars. I, quæst. II.

Dette være sagt til »Heksehammerens« sjældne Ros. Det er ellers ikke ofte, den foretrækker en naturlig Forklaring for en overnaturlig, hvor den har Valget.

Som en Tilhænger af Vincentius' Forklaring maa ogsaa nærmest regnes Italieneren Simon Majolus, Biskop i Volturara, der døde henimod Aar 1600 og efterlod sig et Værk om Naturens Vidundere under Titlen »Samtaler i Hundedagene«. Deltagerne i disse Samtaler er en Adelsmand, en Filosof og en Theolog, og den første Samtale drejer sig om Luftens Fænomener (meteora). Her bringer da Adelsmanden, som nærmest synes at være til Stede for at blive belært af de andre, Spørgsmaalet om cruentatio paa Bane, idet han ønsker at vide, om den skyldes Luftens Tiltrækning eller andre ubekendte Aarsager. Filosoffen besvarer Spørgsmaalet med en udførlig Redegørelse, der i det hele er en Gengivelse af Vincentius' Theori og ikke indeholder noget ud over denne. Derpaa faar Theologen Ordet for at hævde, at der her foreligger et virkeligt Mirakel, hvilket han vil bevise ved at fortælle Historien om Biskop Thomas af Hereford. Theologen faar det sidste Ord i Diskussionen — som det sig bør hos en Biskop —, men det er dog Filosoffen, der gør Indtryk af at repræsentere Forfatterens egen Anskuelse.[1])

Altsaa endnu op imod Aar 1600 finder Vincentius' Forklaring fra det 13de Aarhundrede Tilhængere og Forsvarere i sin ægte, gamle Skikkelse. Men disse staar rigtignok som Efternølere, der ikke har fulgt med Tiden. Allerede for længst var andre Kombinationer forsøgte.

De Forfattere, vi hidtil har hørt, har jo alle været enige om, at de Livsaander, der bevirkede Blødningen, var udgaaede fra Morderen. Men der maa hos Tilhængerne af denne Forklaring have været ikke saa lidt Util-

---

[1]) Dies Caniculares, 2. Udg. Mainz 1616, S. 18.

fredshed med Theorien og Trang til at faa den forbedret, siden de opgiver denne relativt forstandige Tanke for idelig at prøve, om Sagen ikke kan blive bedre ved at vendes og drejes paa alle Kanter. Marsilius Ficinus (1439—99), der jo ogsaa paa anden Maade havde indlagt sig Fortjeneste af denne Sag, er den første, der paastaar, at de optrædende spiritus i Virkeligheden udgaar fra den dræbte,[1]) og en anden italiensk Filosof Ludovicus Cælius Rhodiginus (1450—1520) har optaget og yderligere udviklet denne Tanke: »Den, som saares og dræbes,« siger han,[2]) »vender sig i Smerte mod Angriberen, og hans Tanke søger begærlig efter Hævn. Derved optændes hans Galde, og Blodet kommer i Hede, og med al sin Kraft styrter det voldsomt mod Saaret, dels for at bringe Lindring, dels for at søge Hævn. Tillige flyver spiritus ud, og i Kraft af deres medfødte Lethed flagrer de snart omkring Angriberen. Ved hans Varme holdes de i Live og forbliver der i nogen Tid. Hvis han da i Løbet af dette Tidsrum kommer i Nærheden af Saaret, løber Blodet ud imod ham, dels fordi dets Varme endnu ikke er udslukt, og den indre Bevægelse endnu ikke har lagt sig, dels fordi det tidligere har været ophidset [netop] mod ham. Desuden søger Blodet sine egne spiritus tilbage, og omvendt drager disse spiritus Blodet ud.«

Naar man først var naaet saa vidt, udkrævedes der jo ikke megen Opfindsomhed til at kombinere de to Forklaringer og derved gøre Sagen endnu bedre. Ophavsmanden til dette nye Trin i Udviklingen, Galeottus Martius († 1478 som Professor i Bologna), har dog selv anset sin Opdagelse for at være af adskillig større Betydning, end den fortjener, at dømme efter den Brask

[1]) Comment. in convivium Platonis, orat. 7, cap. 5.
[2]) Lectiones antiquæ, Basel 1517, S. 61.

og Bram, hvormed han fremsætter den, og den Overlegenhed, hvormed han affærdiger sine Forgængere. Han har skrevet en Bog »De doctrina promiscua«, i hvilken et Kapitel handler om spiritus og deres Virkninger, om Luftaanderne og om Solens Indtræden i Vædderens Tegn.

Galeottus forsikrer os, at cruentatio er noget ganske almindeligt, og at han selv ofte har set den med egne Øjne. »I Regelen indtræffer den i Løbet af 10 eller 12 Timer, meget sjældent derudover. Nogle tilskriver den Dræberens, andre den dræbtes spiritus, hvad der ikke er Mening i (qvod absonum est). Thi for at bringe Bevægelse i det allerede afkølede Blod, er den ene Parts spiritus ikke tilstrækkelig, men begges maa bidrage dertil. I Drabets Øjeblik flyver de to Parters spiritus imod hverandre, idet hver af dem søger at hjælpe sin Herre, saaledes som deres Sædvane er. Naar Drabsmanden senere kommer i Nærheden af Liget, sættes spiritus atter fra begge Sider i Bevægelse, idet enhver af dem søger tilbage til sit eget Legeme. Derved frembringer de Bevægelse i det Stof, som de bor i, nemlig Blodet, og dette, som allerede var ude af Stand til at flyde længere, sættes nu i Bevægelse ved den mangefoldige Kraft i Dræberens og den dræbtes spiritus. Saa stærk en Attraa har de nemlig efter deres eget Legeme, at de vil mærke deres Herres Tilstedeværelse og søge hen til ham, selv om han er skjult, naar blot han kommer i deres Nærhed i Løbet af den Tid, vi har angivet; thi saa mange Timer kan de leve. Det finder dog ikke Sted hos alle dræbte, men vel hos de fleste; thi nogles Natur er saa svag, at deres spiritus slappes paa et Øjeblik. Disses Legemer maa altsaa, for at det kan gøres, være varmere end de andres; thi ved Varmen holdes spiritus i Live.« [1])

[1]) Anf. Sted.

Saaledes var nu alle Kombinationer af Livsaanderne udnyttede, og nu begynder Kritikken at vende sig imod det hele System. Som Repræsentant for Tidens Indvendinger mod denne Lære kan vi tage den italienske Retslærde Hieronymus Magius, der i venetiansk Tjeneste var Dommer paa Cypern, deltog i Øens Forsvar mod Tyrkerne og efter dens Indtagelse blev dræbt i tyrkisk Fangenskab 1572. Magius gaar særlig løs paa Galeottus' Theori, som han finder lider af indre Modsigelser. Da ogsaa Dyrene efter Galeottus' egne Ord har deres spiritus, burde det samme Tegn intræffe ved Dyr, der dræbes i Kamp, f. Eks. Tyre, der fældes ved offentlige Skuespil. Endvidere maatte det bemærkes i saadanne Tilfælde, hvor en Mand bliver saaret i Kamp, men ikke dør deraf; men intet af disse Tilfælde har man nogensinde bemærket. Derimod sker det med Liget af Mennesker, der pludselig dræbes fra et Baghold eller myrdes i Søvne, og i saadanne Tilfælde, hvor der ikke har været nogen forudgaaende Kamp, ser man ikke, hvorledes den gensidige Ombytning af Livsaander kan finde Sted.[1] »Mangen Snigmorder nedlægger sit Offer paa lang Afstand med en Bøssekugle,« tilføjer en senere Skribent. »Er det da Meningen, at Morderens subtile Vredes-Dunster føres ind i den dræbtes Legeme sammen med Kuglen?«

Foruden disse indre kritiske Grunde, der særlig rettes mod Galeottus, anfører Magius et Argument af en helt anden Art, der rammer Theorien under alle dens Former. Han paastaar nemlig, at de fleste Læger slet ikke anerkender Tilværelsen af disse »Livsaander, som udvikles i Leveren og bor i Blodaarerne og Blodet.«[2]) Denne Ud-

[1]) Gruterus: Lampas artium liberalium, II, Frankfurt 1604, S. 1370 ff.

[2]) spiritus naturales, qui, ab epate ortum ducentes, venas pulsu carentes et sangvinem incolant.

talelse viser, at i hvert Fald nogle Læger allerede paa hans Tid havde opgivet det gamle galen'ske Standpunkt. Men naar Magius beraaber sig paa »de fleste«, siger han dog sikkert for meget. Vi har jo tidligere anført Udtalelser, selv fra en senere Tid, som klart viser, at denne Theori stadig havde mange Tilhængere. Flere vil vi faa at se i det følgende, og det er bekendt, at »Livsaanderne« endnu findes hos Cartesius som »esprits animaux.«

En langt dybere gaaende Kritik blev spiritus-Forklaringen senere underkastet af den franske Filosof Marinus Mersennus (1588-1648), Cartesius' Ven og selv en Tænker af Rang. Han refererer Forklaringen, som den blev fremsat i sin oprindelige Skikkelse af Vincentius, og søger derpaa at gøre sig den forstaaelig. Kærnen i Sagen ser han i den »similitudo infectionis«, som findes imellem den Luft, der til Stadighed omgiver Morderen, og den, der findes i den dræbtes Saar. Ogsaa denne skal paa en eller anden Maade være paavirket, ligesom forgiftet af Morderens Person, og paa Grund af denne Ensartethed finder en Tiltrækning Sted imellem dem. Mersennus strejfer nu her den Theori, der søger Aarsagen i Sympathien. Den inficerede Luft og Blodet i Saaret, siger han, viser ligesom Tegn paa Glæde ved Morderens Nærværelse; derfor strømmer Luften ud, og Blodet syder op og kommer i Bevægelse. Men hvad Mersennus savner i denne Forklaring, er et Bevis for, at en slig Ensartethed er til Stede, ja blot en Forklaring af, hvad det egentlig er, der er indbragt i Saaret, og hvorledes det er kommen derind. Og da ingen har givet ham noget tilfredsstillende Svar herpaa, vover han selv en Hypothese, der viser, med hvilken Alvor og Energi hans Tanke har fordybet sig i sit Emne: »Man kunde maaske sige, at selve Liget er en ny Genstand, som er frembragt af Morderen og derfor knyttet til ham ved et Slags Venskab som til sin Herre og Ophavsmand. Derfor

skulde det altsaa glæde sig over hans Nærværelse og løbe ham i Møde, saaledes som vi ser Heliotropen aabne sine Blomster for Solen, dreje Hovedet efter den og vise andre Tegn paa Glæde.

Denne Forklaring vilde jeg anse for den rigtigste, hvis det forholdt sig saaledes, at nydannede Former bevarede den samme Afhængighed af de tilfældige Aarsager (causæ per accidens), som af de virkelige Aarsager (causæ per se), der have frembragt dem. Men dette er ikke Tilfældet, og Morderen er ikke den virkelige Ophavsmand til Liget, ligesaa lidt som han er det til det Scotiske (?) Legeme, der levede, før Mordet fandt Sted. Derfor vil Blodet ikke løbe efter ham, mere end det løber efter den Tagsten, der falder ned paa Gaden og slaar et Menneske ihjel.« [1])

Man maa beundre den Energi, hvormed Datidens Mennesker Gang efter Gang søgte at besvare det uløselige Spørgsmaal, som de selv havde stillet. Under de Dynger af misforstaaet Lærdom og fantastiske Paastande, som føres i Marken, ligger der ofte en saadan Skarpsindighed og en saa oprigtig Søgen efter Sandheden, at hine Mænds Arbejde maa vække vor Sympathi, selv om vi nu meget vel ved, at det hele kun var en Kamp mod Vejrmøller. Vor Tids Videnskab har let ved at undgaa de Skær, som Fortidens strandede paa. Vi er ikke saa let udsatte for den Fare at ville udforske Aarsagerne til

---

[1]) Mersennus: Quæstiones celeberrimæ in Genesim, Paris 1623, 1444 f. — Allerede Skolastikerne havde ført Strid om, hvorvidt det døde Legeme var numerisk identisk med det levende, eller om der indførtes en ny »Form« i Liget, naar det levende Legemes »Form« gik bort. (Werner II 444, IV, I, 171).

et Fænomen, før selve Fænomenets Rigtighed er fastslaaet; thi vi har lange Erfaringsrækker, hvor vore Forfædre kun havde spredte Iagttagelser, vi har systematiske Eksperimenter, hvor de maatte famle sig frem. Renæssancetidens Filosoffer havde en stor Opgave at løse og kun ufuldkomne Redskaber at arbejde med. De vilde opføre en mægtig Bygning af et tarveligt og sparsomt Materiale; derfor maatte deres Theorier være langt forud for deres erfaringsmæssige Viden, og de maatte fylde Bygningens Huller med Hypotheser, hvor vi kan arbejde med Kendsgerninger.

Dog — ogsaa Fortiden paastod, at den arbejdede med Kendsgerninger, og var sig vel bevidst, at det først og fremmest gjaldt om, at selve det faktiske var tilstrækkelig godtgjort. Da Kenelm Digby i 1657 holdt den før nævnte Forelæsning i Montpellier, begyndte han med at minde om et Sted hos Plutarch, hvor denne undersøger, hvad der kan være Grunden til, at de Heste, som har være forfulgte af Ulve, medens de var Føl, senere hen bliver de hurtigste Løbere. Det kan komme deraf, siger Plutarch, at Frygten og Livsfaren har bragt disse Føl til at anstrenge deres Styrke til den yderste Grænse, saa deres Ledemod er bleven saa bøjelige, deres Sener saa stærke, som det overhovedet var muligt; og det glemmer den Hest saa aldrig igen. Det kan ogsaa være, siger han, at det stammer derfra, at kun de Føl, som af Naturen er de hurtigste, undslipper fra Ulvene, medens de andre bliver indhentede og dræbte. Og endelig slutter han sine Betragtninger med den Bemærkning: det kan ogsaa være, at hele Historien slet ikke er sand. »Det skulde gøre mig meget ondt,« siger Sir Digby derpaa, »om nogen af mine Tilhørere skulde anvende denne sidste Paastand paa det, som jeg nu her vil søge at forklare for Dem«.

Formodentlig har ingen af Tilhørerne i 1657 betvivlet

Rigtigheden af de Kendsgerninger, som den lærde Englænder fremsatte. I vore Dage findes der omvendt ingen, som tror paa dem. Kan hænde, at der ogsaa blandt de Kendsgerninger, som vi nu bygger paa, og hvis Aarsag vi søger at udforske, findes adskillige, som ej heller i Fremtiden vil faa Lov at beholde dette Navn.

Theorien om »Livsaanderne« er nu opgivet, og vor Tid tænker sig andre Maader, paa hvilke de Funktioner udføres, som tidligere blev tilskrevne de middelalderlige »spiritus«. Egentlig ved man dog lige saa lidt om den Ting nu som før; her har kun en ny Hypothese afløst den ældre.

---

3. *Sympathi og Antipathi.*

> »Jeg holder ikke af dig, Volusius!
> Jeg kan ikke sige hvorfor. Kun det
> kan jeg sige: Jeg holder ikke af dig«.
> *Catullus.*

Gennem de Theorier, der fortolkede cruentatio som en Virkning af de i Saaret indsendte og derfra atter tilbagevendende Livsaander, har det stedse været forudsat, at disse Livsaander havde en naturlig Tilbøjelighed til at søge hjem til deres oprindelige Opholdssted. Lejlighedsvis har der vel ogsaa om denne Tilbøjelighed været brugt Ordet »Sympathi«, og saaledes faar denne ældre Forklaringsmaade her et Berøringspunkt med den nærmest efterfølgende, som vi nu skal gøre Bekendtskab med.

Vi har set, hvorledes Livsaanderne blev taget i den nye Videnskabs Tjeneste og maatte gøre Nytte overalt i Grænseegnene mellem Aand og Stof. Men deres Virkefelt var kun inden for Menneskets eller de levende Væ-

seners Kres. Til at forklare den fælles Sammenhæng i hele Naturen, til at danne Bindeledene mellem det organiske og det uorganiske, strakte de ikke til. Her indførte Renæssancens Filosofi et Princip af sit eget, noget helt nyt og derfor noget, som i langt højere Grad er betegnende netop for dennes Verdensopfattelse. Dette nye er Læren om Tingenes Sympathi og Antipathi.

At det ensartede eller beslægtede tiltrækker hinanden, var en gammel kendt Sætning, og i den ligger Udgangspunktet for Læren om den naturlige Sympathi. Da alt, hvad der er til, paa en vis Maade er sammenhængende, udøver ogsaa hver enkelt Ting en vis Indvirkning — tiltrækkende eller frastødende — paa alle andre. De højere Ting behersker de lavere, men omvendt virker disse tilbage paa hine; og alt, hvad der staar paa samme Trin, influerer gensidig paa hinanden.[1]) Hele Universet gennemkrysses af usynlige Traade, der forener alle de samhørende Ting; og naar man blot kender, hvilke Stoffer der er underlagt de samme fælles Kræfter, har man Muligheden for gennem et af disse at paavirke alle de andre, der ved Sympathiens Baand er knyttet sammen dermed.

I denne Lære var Grundlaget givet for de »magiske Videnskaber«'s Blomstring, og i den kunde Overgangstidens grublende Aander ret tumle sig efter deres Hjerters Lyst. Her var frit Flyverum for den dristigste Fantasi og tilstrækkeligt Mørke for den gaadesøgende Mystiker. Her havde man fundet et Princip, der kunde forklare alle de urigtige Naturiagttagelser, som Tiden sad inde med, en Kraft, der virkede ens og samtidig paa Stjerner og Planeter som paa det mindste Sandskorn paa Jorden — saaledes som Universets Enhed maatte kræve det.

---

[1] Alfr. Lehmann: Overtro og Trolddom II, 109 ff., 160 ff.

»Først vil vi tale om Tingenes skjulte Venskab og Fjendskab, det som man kalder Sympathi og Antipathi, og som er det aller mærkværdigste i hele Naturen. Hanekyllingen, som næppe er kommen ud af Æget, frygter hverken for en Hest eller en Elefant; men ser den langt borte en Glente, flygter den straks forskrækket til Moderen .... Marser og Psyller [1]) behandler Slanger uden at tage Skade .... Lynet smelter Guldet uden at berøre Æsken, det ligger i, og det udtørrer Vinen uden at beskadige Skaalen. Bukkeblod siges at være det eneste, som kan blødgøre Staal, og vi ser, at naar en Streng sættes i Bevægelse paa en Cither, klinger den tilsvarende med paa en anden Cither, selv om den ikke en Gang er i Nærheden .... Herkulesstenen trækker Jern til sig, Staalet og Ravet tiltrækker Haar og Spaaner. Og er der noget saa mærkeligt til, som det for de gamle ukendte Mirakel med den magnetiske Styrenaal, hvis yderste Ender bestandig peger, trods umaalelig Afstand, hen mod de Egne, hvor Polerne er? Eller at Løven, alle Dyrenes Rædsel, frygter for en Gaardhane, som udstøder et Gal? Det paastaas, at den mest rasende Tyr bliver rolig, saasnart den bindes til et Figentræ. Mellem Kaal og Rude er der et saadant Fjendskab, at de ikke vil plantes ved Siden af hinanden, og en Agurk krummer sig tilbage, naar der hældes Olje paa den. Guldet indsuger hverken Olje eller Vand; men Kviksølv fortærer det straks og hurtig paa en eller anden Maade .... Dyret Catablepha dræber et Menneske, naar det faar Øje paa ham paa 1000 Skridts Afstand..... Aldeles ubegribeligt synes det at være, at den lille Sugefisk midt ude i Havet kan fastholde et Skib, der føres afsted for Vindens fulde Kraft.« [2])

Det vrimler i den Tids filosofiske og naturvidenskabelige Skrifter af saadanne Ting. Misforstaaede Iagtta-

---

[1]) Et Folk paa Afrikas Nordkyst. Ligesom Marserne var de ansete for Slangebesværgere og for at kunne helbrede Slangebid.

[2]) Hieronymus Fracastorius: De sympathia et antipathia, Lyon 1550, S. 21 ff.

gelser havde man nok af, enhver Krønike, der fortaltes hos Plinius eller Ptolomæus, blev taget for god, og overalt var den vidunderlige Sympathi til Rede som en Forklaring.

Nu fik Thaddæus et andet Svar paa sit Spørgsmaal om Ulven, der ved sit Blik gør Mennesket stumt eller hæst, og nye gaadefulde Virkninger af Tingenes Sympathi og Antipathi opdagedes og forklaredes for hver Dag der gik.

»Gennem Sympathien virker den ene paa den anden, selv om han er langt borte. Den enes Gaben faar den anden til at gabe, naar den ene strækker sig, gør den anden det ogsaa. Det onde Øje skader Børn og Kvæg, Synet af en Ulv gør Mennesker hæse. Lyden af en Fil, der skurer mod Jern, gør ondt i Tænderne, samme Fornemmelse faar man, naar man ser en anden spise skarpe Løg. Synet af den røde Farve frembringer Næseblod; af store Saar Mørke for Øjnene.« [1])

»Dyrene kender deres Fjender blandt Menneskene. Svin er altid fjendtlige mod Slagterne, og Hundene forfølger de Hanskemagere, som arbejder i Hundeskind. Men hvorfor anfalder Bierne sædvanligvis de hidsige og koleriske Mennesker?« [2])

»Blandt de livsløse Ting er Magnetens, Ravets og flere Ædelstenes Kraft bekendt. Kviksølv flyer Ilden som en Fjende, men slutter sig kærlig til Guldet: det slutter sig ikke til noget andet Metal saaledes som til Guldet. Der er Samklang mellem Elementerne og de himmelske Ting; men der er ogsaa Modsætning imellem dem, saaledes som det fremgaar af visse Konstellationer, hvis Kraft bringer Jorden til at skælve.

Ogsaa hos Planterne ser vi noget lignende: Alle Gartnere ved, at Vinranken bøjer sig bort fra Kaalplanten for ikke at røre ved den.« [3])

---

1) Bisciola, l. c. § 22.
2) Walter Charleton: Physiologia Epicuro-Gassendo-Charletoniana, III, cap. 15, art. 3—4.
3) Libavius 213, 219.

»Vi vil ikke paastaa det for sikkert, men det fortælles, at da man havde plantet Roser paa to Fjenders Grave, der laa ved Siden af hinanden, kunde man ikke faa dem til at vokse sammen til ét, selv om man omhyggelig flettede dem ind i hinanden. Omvendt fortælles, at det ikke var muligt at adskille Roser, der var plantede paa to Elskendes Grave.« [1])

»Det kan bevises, at selv de Ting, som synes at være livløse, opvække saadanne Følelser og Stemninger hos hverandre, som ellers er særegne for den besjælede Natur. Naar man slaar paa en Tromme, der er lavet af Ulveskind, springer de Trommer, som er lavede af Lammeskind eller af et andet Husdyr, fordi den tilvante og ligesom indslumrede Følelse vækkes paany, og Skindet derved trækker sig sammen. Af den Grund fortælles ogsaa, at en Konge i Bøhmen gav Befaling til, at der skulde laves et Trommeskind af hans Hud, for at Fjenderne, der plejede at skælve for ham, medens han levede, kunde forfærdes ved Lyden af den efter hans Død .... Trommer af Ulveskind menes at kunne skræmme Heste, af Drageskind Elefanter .... Citherstrenge af Dyr, som er hinanden fjendske, lyder disharmonisk, naar de anslaas, og springer itu. Der er en naturlig Antipathi mellem Tingene. Thi hvem kunde ellers forklare, hvorfor en dræbt Slange, der lægges under Skyggen af et Esketræ, vedbliver at bevæge sig saa længe, til den er kommen bort fra den? Men der er ogsaa Sympathi; thi hvem kunde ellers finde Grunden til, at naar man lider af Miltsyge og hænger Milten af et andet Dyr op i Skorstenen, saa vil ens egen Milt svinde ind og blive tør, efterhaanden som den ophængte Milt tørrer ind? Det lige glædes ved det lige (simile simili gaudet). Herhen hører ogsaa den sympathiske Salve, med hvilken Croll mener at kunne helbrede fraværende.« [2])

»Det er mærkværdigt, hvilke vidunderlige Kræfter, der

[1]) Schottelius l. c., S. 81.

[2]) Mersennus 1438—39. — Oswald Croll († 1609), Livlæge hos Fyrsten af Hessen, var en Tilhænger af Paracelsus og opfandt flere stærkt benyttede Lægemidler.

kan findes i smaa Sten. Alectorius [en Ædelsten, der findes i Hushanens Mave,] skaber Dristighed, fordi den er udtaget af den kække Hanes Legeme. Hanens fremherskende Egenskab, som altsaa er indpræget i Alectorius-Stenen, frembringer en beslægtet Følelse hos Stridsmanden, saa han bliver vældigere til Kamp .... Og den vidunderlige Kraft hos Koraller, der modvirker Feber, hos Topaser, Amethyster og Smaragder, der virker mod Gift, og hos Bezoarstenen, der hjælper mod Pest! Magneten virker gennem ethvert Legeme, ligesom Lyset gaar gennem det tykkeste Glas. Hver Gang en Ting møder sin Ven eller Fjende, vil den tiltrække eller frastøde ham. Overalt i Naturen er der Sympathi og Antipathi.« [1])

Saaledes var da denne Lære ret et ægte Barn af sin Tid og derfor ogsaa Tidens egen Kæledægge. Ligesom den stikker sit Hoved frem overalt i Humanisternes Verdenssystem, saaledes maatte den ogsaa gøre Tjeneste som Forklaring af cruentatio.

Det er naturligt og forstaaeligt, at Sympathi og Antipathi bestandig nævnes ved Siden af hinanden i Renæssancens Skrifter; thi de hører jo saaledes sammen, at den ene ikke kan tænkes, uden at man samtidig tænker den anden; de er som den magnetiske Sydpol og Nordpol, der fødes og dør i samme Øjeblik og kun eksisterer som hinandens Modsætning. Men denne Samhøren har ikke været heldig for Princippets Anvendelse paa cruentatio. Skribenterne har ikke ret kunnet klare sig, hvilken af de to Kræfter, det egentlig var, de tænkte paa, og de bruger jævnlig begge Ordene i en Sammenhæng, hvor det dog maatte være nødvendigt at træffe et Valg og kun holde sig til den ene af dem.

Selve Kendsgerningerne syntes yderligere paa en drilagtig Maade at ville forvirre Filosofferne og gøre dem

[1]) Athanasius Kircher: Magnes sive de arte magnetica, Kölln 1643, S. 723 f.

Valget vanskeligere; thi i ét Tilfælde vilde man nærmest tænke paa Sympathien, i et andet paa Antipathien som virkende Aarsag.

Efterhaanden som Iagttagelserne var bleven talrigere, kunde man jo ikke undgaa at lægge Mærke til, at Blødning af et Lig ogsaa undertiden indtraf, naar der ingen Morder var til Stede, ja naar det var bevisligt, at den døde slet ikke var bleven myrdet. Af de talrige Eksempler, der nævnes, faar man det Indtryk, at det ikke var ualmindeligt, at Liget af en, der var druknet, udgød Blod af Næse eller Mund, naar det blev trukket op af Vandet. Da det i særdeles mange Tilfælde kunde konstateres, at den afdødes nærmeste Slægt havde været til Stede ved disse Lejligheder, passede den naturlige Sympathi fortrinlig som virkende Aarsag her.

Der var Forfattere, som var konsekvente nok til i alle Tilfælde at ville søge en og samme virkende Aarsag. De ser altsaa helt bort fra Antipathien, der aabenbart ikke kunde bruges over for Slægt og Venner, og de søger at se alle Tilfælde som Virkninger af Sympathien. Som Ordfører for denne Retning kan vi tage Svenskeren Jacob Rudbeck, Rektor i Ørebro, der i 1623 forfattede en »kort og enfoldig Betænkning over det, som hænder med Manddrabere, at naar de lægge Haanden paa dem, de have slaget, give de Blod fra sig gennem Mund og Næse.« Anledningen til Skriftets Affattelse var netop den, at en Pige var druknet i Ørebro Aa, og da hun blev optaget af Vandet, flød der saa meget som en Skefuld Blod ud af hendes Næse. Rudbecks Afhandling blev fremlagt i Svea Hofret under Processen mod den Person, som netop havde rørt ved Pigens Lig, i det Øjeblik Blodet flød, og som derfor blev sigtet for at have myrdet hende.

Rudbeck begynder som de fleste af hans samtidige med en Henvisning til Sympathien og Antipathien:

»Iblandt naturlige Ting, ja ogsaa dem som intet Liv har, findes nogle, i hvilke en saadan Ejendommelighed er indpodet, at de drager andre Ting til sig og i deres Nærværelse er friske og kraftige, men adskilte fra dem svage og kraftesløse. . . . Omvendt er der ogsaa nogle, som har et saadant Mishag eller Fjendskab til andre Ting, at de enten med Magt støder dem fra sig eller mister deres Kraft, naar de kommer i Nærheden af dem, eller flyr for dem med Skræk og Rædsel. Saaledes skrives om den æthiopiske Sten Theamedes, at den støder Jernet fra sig.[1]) Sejrstenen [Magneten] mister sin Kraft, saa den ikke kan drage Jern til sig, naar en Diamant lægges hos den. Og Kyllingerne ræddes og skælver, naar Høgen flyver hen over dem; men for andre Fugle frygter de ikke.

Til saadant medfødt Had og Fjendskab henregner Skribenterne ogsaa det, at visse Mennesker har en uovervindelig Afsky og Vederstyggelighed for en eller anden Slags Spise eller for visse Dyr eller for Mennesker, som de aldrig før har set eller kendt. Dernæst henregner de ogsaa dertil det, om hvilket der handles her, nemlig at de dræbte paa Grund af et saadant naturligt Fjendskab udgyder Blod imod Dræberens Haand. Men andre henfører dette til det naturlige Venskab og til Sympathien, og denne Mening synes at være den rimeligste og sandeste efter det, som nu følger.

Det ommeldte Venskab og Fjendskab imellem naturlige Ting kommer af Tingenes egentlige Temperament, det er: den særlige Elementernes Blanding, som findes i denne Ting, og ikke findes ganske saaledes i nogen anden.

Dette Temperament forandres som oftest af forskellige Aarsager, særlig i de levende Væsener, saa at det forholder sig anderledes til den ene Tid, end til den anden. Dette kan saaledes mærkes paa Menneskenes Blod og Legeme, der forholder sig anderledes, naar En er glad, anderledes naar En er vred, anderledes naar En er bedrøvet.

---

[1]) Se Anm. S. 78.

Heraf kommer det, at det Menneskes Blod har anderledes Fart og Art, som bliver dræbt midt i sin Ivrighed, end dens, som dræbes i Rædsel og Bæven. Thi naar den, som dræbes, bliver overfalden af en kold Rædsel, som hastig og voldsomt driver Legemets Varme tilbage til Hjertet, saa forandres Blodet derved og faar en saadan Kvalitet og Beskaffenhed, at det først sent gaar i Forraadnelse og ikke kan drages fra sit Sted uden med en særlig Kraft.

Men netop den samme Beskaffenhed og Kvalitet faar ogsaa Dræberens Blod, naar han tvinges til at lægge sin Haand paa den slagne, og det sker af de samme Aarsager; thi paa Grund af Sjælens Ængstelse og onde Samvittighed paakommer der ham en indvortes Rædsel og Skræk, der forandrer og kvalificerer hans Blod paa samme Maade, som det skete med den dræbtes.

Og ligesom nu efter Naturens Vis de modstridende Ting driver hinanden bort: Ilden forjager Kulden, Vædsken det tørre, saaledes drager ogsaa de Ting, der er hinanden lige, deres lige til sig. Da altsaa Dræberens Blod faar samme Beskaffenhed som den dræbtes, naar han lægger Haanden paa ham, saa tiltrækker den ene den anden, paa samme Maade som man ser, at den ene Magnetsten drager den anden efter sig...

Denne Mening bestyrkes ogsaa ved det, som skrives: at de dræbte ogsaa udgyder Blod, naar deres nære Slægtninge lægger Haanden paa dem.

Thi det Blod, som indeholdes i den dræbtes Legeme, har tvende Kvaliteter. Den ene er Blodet medfødt, den har man fra sine Forældre og Forfædre, og hvorvel den ved Døden er forandret, er den dog ikke helt tilintetgjort. Den anden er Blodet paatrykt og indpodet af den Skræk og Rædsel, som paakom det i Døden. Med den første Egenskab ligner det Slægtninges og Paarørendes Blod og er af samme Beskaffenhed som deres. Derfor strømmer det ud imod dem, naar de rører ved den dræbte. Med den anden Egenskab ligner det Dræberens Blod, og af den Aarsag flyder det ligeledes ud mod hans Haand . . . .

Saaledes sker det altsaa snarere paa Grund af den naturlige Lighed eller det, som man kalder Sympathi, end paa Grund af nogen Slags Fjendskab eller Antipathi.« [1])

Som man ser — det er ganske sindrigt udtænkt, og Systemet er konsekvent ved overalt at søge Aarsagen i den samme Naturkraft. Men der var kun faa, som dristede sig til at tage denne Konsekvens og forudsætte en Følelse af Sympathi mellem Morderen og hans Offer — kun Mersennus var, som vi har set, inde paa den samme Tanke. I Almindelighed var man langt mere tilbøjelig til at se et Udslag af Antipathi i det, som bevægede den dødes Blod; og det er da ogsaa den Vej, som de fleste af Filosofferne gaar, hvorvel den er vanskelig at komme frem ad, ja egentlig paa Forhaand aldeles haabløs.

Samtiden var ikke blind for disse Vanskeligheder, og den fremsatte dem ofte med stor Skarphed. Og de talrige Forfattere, som trods alt holder fast ved denne deres Yndlingstheori, maa i Regelen, naar de vidtløftig har forsøgt at komme over Vanskelighederne, ende med en Indrømmelse af, at Sagen dog endnu ikke er helt i Orden, — for saa til allersidst at erklære, at de dog nok tror, at Antipathien alligevel er den rette Grund.

Der var først den Hovedindvending, som jo tillige gjaldt alle de andre naturlige Forklaringer: at Tegnet ikke indtraf altid, naar en Morder blev ført hen til den dræbtes Lig. Og det burde dog uvægerlig ske, hvis det her var en hemmelig Naturkraft, som virkede: »Enhver Magnet, i hvilket Land den end er født, enten i Byen Magnesia i Makedonien eller i Landskabet Magnesia ved

---

[1]) Rudbecks Afhandling findes i Haandskrift i Upsala Universitets Bibliothek (Cod. Mss. Nr. 312, fol., 102 ff.). Ved Imødekommenhed af Bibliothekaren Dr. Annerstedt har jeg haft Haandskriftet til Afbenyttelse her i Byen.

Mæanderfloden i Ionien eller andensteds, peger bestandig mod Nord og drager bestandig Jern til sig; ethvert Stykke Staal, hvor det end er kommen fra, siges at springe i Stykker, naar det bestænkes med Gedeblod; Avner vil tiltrækkes af en hvilken som helst Agat, og Magnetstenen vil af et hvilket som helst Hvidløg berøves sin Kraft til at tiltrække Jern. Thi som Aristoteles siger: »Naturen virker bestandig paa en og samme Maade.« [1])

Paa denne Indvending blev der aldrig svaret noget ordentligt. Her var en Vanskelighed, som ikke kunde løses uden at ty til Miraklet, og Tilhængerne af de naturlige Forklaringer foretrak at tie stille herom.

Men der var endda Angrebspunkter nok for dem, der vilde Theorien til Livs. »Den naturlige Antipathi fødes med selve Tingen og bestaar lige saa længe som den. Er det da Meningen, at et saadant Fjendskab altid har været til Stede mellem de tvende, som kæmpede den dødelige Kamp? Hvis Fjendskabet er opstaaet senere af en tilfældig Aarsag, har det jo intet at gøre med den naturlige Antipathi.« [2])

Atter møder vi den samme Tavshed fra Tilhængernes Side.

Og fremdeles: »Er der nogen Grund til at antage, at en saadan Antipathi ogsaa kan holde sig efter Døden? Eksemplerne med Planter og Sten beviser intet; thi de har altid været de samme, har ikke gjort Skridtet fra Liv til Død. Men har man nogensinde set en Mand, der hele sit Liv afskyede Ost, eller ikke kunde taale at se en Mus eller ikke udholde Duften af Roser, ogsaa efter sin

---

[1]) Fortunius Licetus: De quæsitis per epistolas a claris viris responsa, Bologna 1640, S. 252.

[2]) Georg Horst: Opera medica, I, Nürnberg 1660, S. 145. Gaspar de los Reyes: Elysius jucundarum quæstionum campus, Brüssel 1661, S. 232.

Død ved en eller anden Bevægelse vise den samme Afsky og Modbydelighed? Og hvorfor skulde den ene Antipathi holde sig bedre end den anden?« [1])

Intet Svar.

Men Invendingerne vedbliver at møde frem. Selv om vi springer over alle de nævnte Betænkeligheder og forudsætter Antipathien som givet, vil den da kunne forklare, at Blodet strømmer ud af den dræbte, fordi Morderen kommer til Stede? Ingenlunde, svarer Libavius. »Blot og bar Dispathi jager den ene Part paa Flugt, saaledes som Vinranken flygter for Kaalen og Faaret for Ulven, eller som Blodet standses af Høgestenen og den indiske Sten, ret som om det blev greben af Skræk, eller som Skorpionen bliver ubevægelig, naar den berøres af Aconit. Derfor skulde man snarere vente, at den overvundnes Blod trak sig tilbage og flygtede for Sejrherren, fremfor at det skulde strømme ham i Møde.« [2])

»Men,« tilføjer Libavius, »det er overalt kun den ene Part, der flygter. Kaalen skyr ikke Vinranken, ej heller er Ulven bange for Faaret: den behandler ikke dette som en Fjende, men betragter det som et kært Maaltid.« — Heri kunde synes at ligge et Vink: hvis den dræbtes Blod havde Følelsen af, at det nu var den stærkeste Part af de to, var dette maaske en Forklaring paa, at det rykkede frem og gik Fjenden paa Livet. Libavius har dog ikke gjort denne Anvendelse af sine Ord; men Mersennus, der aldrig lader nogen Mulighed uforsøgt, har ogsaa ladet sin Tanke vandre et Stykke ad denne Vej: »Man kunde maaske sige, at Livsaanderne ved, at Morderen vil blive domfældt af Øvrigheden, hvis de gaar ud,« siger han. Men han værger sig dog straks mod Mistanken om, at han selv skulde tro, det forholdt

[1]) Reyes 233.
[2]) Libavius 304 f.

sig saaledes: »Man bør ikke hænge sig i falske Meninger, fordi man ikke kender det rette. Facessant istæ næniæ!« [1])

Man kom ingen Vegne med Antipathien. Den blev vendt og drejet saa mange Gange, afslebet og tillæmpet paa saa mange Maader, at der tilsidst ikke var andet end Navnet tilbage af den, og saa hjalp det ikke endda. Man tog Livsaanderne til Hjælp og udstyrede dem med et Arsenal af Fjendskab og Had; men da disse Egenskaber ikke var oprindelige hos dem, men først kom til Stede i Drabets Øjeblik, var man derved gaaet helt bort fra den naturlige Antipathi. Den Forandring, som Blodet tænktes at undergaa, og hvorved det skulde faa den mystiske Evne til senere at bryde frem i det rette Øjeblik, bliver Genstand for en hel ny Række Undersøgelser. Men disse fører omsider helt bort fra Antipathien og ind paa en ny Forklaring, det tredie og sidste Forsøg paa at faa den Sag ordnet i Overensstemmelse med Naturens Love. Ligesom Sympathisterne væsentlig bygger paa Læren om Livsaanderne, danner Antipathisterne Gennemgangsledet til den Theori, at cruentatio skyldes den dræbtes Fantasi. Ingen af de to Forklaringer kan holde sig ved egen Kraft.

Trods disse uovervindelige Hindringer for en Anvendelse af Antipathien i dette Tilfælde er der dog mange Forfattere, som ikke kan slippe den. »Jeg ved intet bedre at anføre herom end det sædvanlige: Antipathien,« siger Delrio. [2]) »Sympathi og Antipathi synes mig at have Sandsynligheden for sig,« siger Bisciola. [3]) »Ingen naturlig Forklaring hjælper«, siger Mersennus, »medmindre vi vil henfly til Antipathien som til et Asyl.« En Matematiker som Casper Schottus, en Læge som Tim. Bright, en

---

[1]) Mersennus 1441.

[2]) Disquisitiones magicæ, I, Mainz 1606, S. 55.

[3]) L. c. § 31.

Jurist som Torreblanca og mange andre erklærer sig afgjort for Antipathien som Aarsag til cruentatio.

Denne Forklaring var øjensynlig den svageste af alle dem, der blev forsøgt; men den var tillige Tidens kæreste, og den, som der blev skrevet mest om.

---

4. *Fantasien.*

Antipathisterne var i deres Forsøg paa at begribe cruentatio omsider standsede ved det samme Resultat, som vi ogsaa saa Jacob Rudbeck hævde paa Sympathisternes Vegne: at Blødningen skyldtes en ejendommelig Forandring af den dræbtes Blod, som var foregaaet i Drabets Øjeblik. Hvori denne Forandring skulde bestaa, og hvad der havde fremkaldt den, blev da Genstand for en ny Række Undersøgelser.

Libavius tænker sig, at Forandringen kunde skyldes en Art Gift, der overføres i Blodet fra Morderen, en Gift, der vel ikke virker som saadan over for alt Blod, men vel over for dette. Det beviser intet herimod, siger han, at den Vilde kan æde Kødet af den Fjende, som han selv har dræbt. Thi man siger, at heller ikke Thora skader, naar den bliver spist. Theriak bruges af Ninundacerne og Dalmaterne til at forgifte deres Pilespidser med; men selv spiser de den uden Skade. Det er ikke alle Legemsdele, der har den samme Modstandskraft som Maven.

Licetus sammenligner Forandringen med den, der foregaar, naar Ulven bider Lam eller Kid. Ulvens Varme føres da ind i Blodet, hvor den ligesom koger og mørner Kødet. Derfor mente de gamle med Rette, at saadanne Lam var de mest velsmagende paa Grund af det møre Kød.

Men Sammenligninger og Billeder nyttede jo ikke noget. Det var Forstaaelse, man søgte, og hvis virkelig den dræbtes Blod undergik en saadan Forvandling i Drabets Øjeblik, maatte det vel ogsaa kunne forklares, hvorledes denne gik for sig. Efterhaanden samledes da alle Stridsmændene paa denne Side om et bestemt Slagord: De søgte og fandt Aarsagen til Blodets Forvandling i den dræbtes Fantasi.

Da Aand og Natur blev hævdede som ét, og alle Virkninger i sidste Instans blev aandelige, maatte det være muligt for den menneskelige Aand direkte og uden noget materielt Værktøj som Mellemled at indvirke paa den fysiske Natur. Ligesom Mennesket var underlagt Stjernernes og saa mange andre Tings Indflydelse, havde det paa sin Side ogsaa en vis Magt over disse i Kraft af det samme hemmelige Baand, hvormed de var knyttede sammen. Den Side af Menneskets Væsen, paa hvilken disse Indflydelser virkede, eller hvorfra de udgik, var dets Fantasi (imaginatio), og Fantasien faar derved en alt beherskende Stilling og Indflydelse saavel i hvert enkelt Menneske som i det hele Universum.

Læren om denne Fantasiens Magt var navnlig kommen til Humanisterne gennem den arabiske Filosof Avicenna (980—1037), og den blev særlig udviklet og hævdet af den berømte Paracelsus.

Ifølge Avicenna er det kun den ufuldkomnere menneskelige Fornuft, der virker gennem en Rækkefølge af forskellige Tanker. Den højeste og egentlige Fornuftakt er derimod en umiddelbar Griben af det, der skal erkendes, uden Modsætning eller Mangfoldighed, uafhængig af legemlige Organer og fuldstændig adskilt fra Materien. Fornuften i denne sin højeste Form findes kun hos Gud; men den menneskelige Sjæl har dog Muligheden for at kunne nærme sig til den og blive delagtig i den. Dette

opnaas bedst i Alderdommen, naar Sanseorganerne er svækkede, og Sjælen er tilstrækkelig lutret og forberedt. Forstaaelsen kommer da som en Aabenbaring, som en guddommelig Emanation, der i et Blink oplyser det dunkle og forbinder den erkendende og det erkendte til en Enhed uden Forskel. — Ud fra denne Lære var det let for Avicenna at forklare selv de besynderligste sjælelige Virkninger, saaledes navnlig Spaadomskunst og Drømmetydning: I Søvne, naar Lidenskaberne tier, er Sjælen i særlig Grad modtagelig for saadanne Aabenbaringer, af hvilke da først de Bevidsthedsbilleder fremgaar, som udgør Drømmenes Indhold.[1])

Denne østerlandske Tankegang genfindes hos Paracelsus, der ligeledes lærer Muligheden af en direkte Forbindelse mellem den menneskelige Sjæl og Omverdenen med Fantasien som Mellemled. Men Paracelsus giver rigtignok Fantasien en langt videre Magtsfære, end den har hos Avicenna: han sætter Fantasien som Aarsag til alle Virkninger og anerkender intet ved Siden af den. Saaledes gaar det jo med alt, hvad denne mærkelige Forfatter rører ved; det bliver overdrevet næsten til Karrikatur, og hans Udtalelser er altid fremsatte i et voldsomt og digterisk Sprog, der ganske vist gør hans Skrifter saa pirrende at læse, men samtidig vækker grundig Mistillid ved altid at skyde over Maalet. Han har aldrig kunnet holde sig ved Jorden; det er vel Grunden til, at Videnskaben lige fra hans Samtid til vore Dage bestandig har vægret sig ved at optage ham i Rækken af sine Banebrydere og Stridsmænd.

I sit billedrige Sprog sammenligner Paracelsus Imaginationen i Mennesket med Solen i Universet:

---

[1]) Siebeck II, 437.

»Solens Skin kan ikke gribes, og dog brænder det Huse af, frembringer Ild, Kul og Aske. Naar et Menneske vil frembringe Ild, maa han have Flintsten, Tønder, Svovl, Lys — saa har han Ilden. Men Solen bruger ikke Flint og Tønder, den gør det altsammen ved sig selv, og ingen ser dens Fyrstaal. Hvad er vel Imaginationen andet end en Sol i Mennesket? Den farver sit Stof, den maler, men ingen ser dens Pensel, Potteskaar eller Farver.

Men Solen har kun een Evne, Maanen ogsaa kun een, og hver Stjerne een: Mennesket derimod er alle Stjerner; han er det, han tænker, og saaledes som han tænker, er det. Tænker han paa Ild, saa er der Ild; tænker han paa Krig, saa er der Krig. Deri alene ligger det, at Imaginationen i sig selv bliver en Sol.

For at skabe og føde sin Imaginatio til en Sol, saa den bliver fuldkommen og fuldbringer sit Værk, maa man være svanger. Den, hvis Imaginatio er rettet paa at dræbe en anden, maa være svanger med Nid og Had, saa sker det, ligesom naar det kendes paa Fosteret, at en frugtsommelig Kvinde har haft sin Imaginatio rettet paa et eller andet. Imaginationen er som Kvinden, i hvilken Fosteret udvikles; men Lidenskaben er Manden, der besvangrer.

Derfor gaar en Forbandelse sædvanlig i Opfyldelse, thi den kommer fra Hjertet; og i Hjertet spirer den Sæd, som besvangrer.

I os selv kan vi intet imaginere, saaledes at det sker; men selve Tingen bliver draget ind i os ved Imaginationens tiltrækkende Kraft. At en Kvinde ser en Fisk, mærkes ikke paa hendes Foster; men hvis hendes Lyst til Fisken drager denne ind i hendes Tanker, saa vil det kendes. Og ligeledes hvis man ved Imaginationen vil dræbe eller lamslaa en anden: saa maa man først optage Redskabet dertil i sin Imaginatio, og derefter kan det virke. Thi hvad der er kommen ind gennem Tanken, kan atter bringes ud gennem Tanken, ret som om det blev gjort med Hænderne. Det er, som naar man giver en Billedskærer et Stykke Træ og siger: »Gør mig

det og det deraf«. Saa bliver netop det gjort, som man har haft i sin Tanke.

Kvindernes Imaginatio overgaar Mændenes, thi de er hidsigere i deres Hævn, mere opfyldte af Had og Nid end Manden. Naar en Kvinde i sin Fantasi eller i Drømme imaginerer, at hun gør det og det, saa sker det. Kun fordi saa mange af dem ikke ved Besked derom, derfor imaginerer de ikke. Deraf følger ogsaa, at man ikke skal lade Kvinderne være alene og ikke lade dem melankolisere, men holde dem i godt Humør og lade dem bo mellem Folk; og man skal intet sælsomt lade dem høre eller se, men omgaas dem i Enfoldighed. — For Imaginationen er Jorden ikke for stor, den kan virke i mere end 1000 Miles Afstand, ja den kan virke helt op i Himlen. Thi ligesom Stjernerne kunne forgifte os, saa vi mangen Gang dør her paa Jorden uden nogen Aarsag hos os selv, saaledes kunne vi ogsaa forgifte Stjernerne.

Ogsaa Dyrenes Imaginatio virker paa samme Maade, saaledes hos Løven, der føder sine Unger døde, men skriger dem levende. Og naar Basilisken dræber med sit Blik, saa sker det ved dens Imaginatio, der er inddrukket med saa stærkt et Had, at den ønsker alt det dødt, som dens Øjne ser. Og det sker til et Eksempel for os, at vi skulle være Herrer over vor Indbildningskraft og ikke bruge den paa saadan Maade.

Forstaa altsaa det, at Imaginationen er stærk, at den er stærkest hos svangre Kvinder, og at den vækkes af Lidenskaberne. Frygt, Forfærdelse, Lyst, Begær, Glæde og Had: disse 6 Ting med deres Virkninger er stærkere end Menneskets Stjerne — de drager den, som de vil, de regerer den. Thi Stjernen er den, som giver Vækst og Form, den er Imaginationens Tømmermand; men hvad der af de 6 Ting kommer ind i Imaginationen, det er Tømmermandens Materiale, ham er det befalet at bearbejde det. Og det samme Øjeblik, da det kommer derind, er ogsaa Bygningens Tid og Time; længere varer det ikke, saa staar det der.

Derfor skal vi arbejde og virke og ikke hengive os til

Spekulation. Thi fra Spekulation og Fantaseren stammer Afguderi og andet ondt.« [1])

Ingen taler som Paracelsus, men der er mange, som i jævnere Ord behandler det samme Emne, som han. Paa Fantasiens Magt beror alle Tryllemidler, de gamle Koners onde Blik og Torpedofiskens bedøvende Evne.[2]) Men særlig viser den sig hos frugtsommelige Kvinder, og utallige er de Historier, der fortælles om de mærkværdige Skabninger, Kvinder har bragt til Verden, fordi de ikke har kunnet eller villet beherske deres Fantasi. En Kendsgerning er det, at Jacob I af England ikke kunde udholde at se et draget Sværd, og man forklarede det deraf, at hans Moder Marie Stuart havde set Rizzio blive gennemboret for sine Øjne paa den Tid, da hun var svanger med Sønnen. Kenelm Digby fortæller humoristisk, hvorledes det gik til, da Kong Jacob skulde slaa ham til Ridder. Medens Digby knælede foran Kongen, rakte man denne et blottet Sværd; men for ikke at se det vendte Kongen Hovedet bort, og i Stedet for at berøre Digbys Skulder vilde han have stukket hans Øjne ud med det, hvis ikke Hertugen af Buckingham, der havde forudset, hvorledes det vilde gaa, havde grebet fat i den anden Ende af Sværdet.

Da Paracelsus er Hovedmanden for den Retning i Renæssancetiden, der hævder Fantasiens alt beherskende Indflydelse, bliver hans Autoritet ogsaa stadig paaberaabt af de Forfattere, der forklarer cruentatio som en Virkning af Fantasien; og »Avicennister« eller »Paracelsister« bliver det Kendingsnavn, hvormed denne Gruppe af Skribenter stadig betegnes fra Modstandernes Side. Men

---

[1]) Fragmentum libri de virtute imaginativa. Huser: Paracelsi Bücher und Schriften IX, Basel 1590, S. 298 ff. (Her sammendraget).

[2]) Walter Charleton: Physiologia Epicuro-Gassendo-Charletoniana, London 1654, III, cap. 15, sect. 3, art. 17—19.

selv har Paracelsus dog ikke benyttet denne Hypothese til Forklaring af cruentatio, og han indtager i dette Spørgsmaal, som vi siden skal se, et helt andet Standpunkt end hans Elever.

Den Indvending, der stadig møder Paracelsisterne, naar de vil forklare cruentatio i Overensstemmelse med deres Yndlingstheori, er den ganske nærliggende: »Lad være, at Fantasien har aldrig saa megen Indflydelse, saa kommer den dog ikke i Betragtning her; thi der findes ingen Fantasi hos et Lig«.

For at svare herpaa, var der to Veje at gaa. Enten kunde man paastaa, at den døendes Fantasi havde en saadan Magt, at den, inden den forlod Legemet, kunde paatrykke Blodet Evne til senere at kende og ved Tegn røbe den virkelige Gerningsmand. Eller man maatte sige: Der er fremdeles nogen Fantasi tilbage i det døde Legeme, med andre Ord: Liget er ikke ganske dødt. — Det er den første af disse to Paastande, som Paracelsisterne i første Række søger at hævde; men undertiden bliver deres Udtalelser saa dunkle, at de to Standpunkter ikke kan skelnes fra hinanden.

Til Repræsentanterne for denne Retning hører Cornelius Gemma (1534—79), medicinsk Professor i Løwen. Han nævner blandt andre Eksempler paa Fantasiens Magt ogsaa det, »at det døde Lig indtil den tredie Dag bevarer Morderens Billede ligesom skjult i det stivnede Blod, og at de spiritus, som er tilbage i Blodet, vækkes op i Morderens Nærværelse paa Grund af denne indprægede Forestilling«.[1] — Med flere Ord og større Vidtløftighed faar vi den samme Forsikring og lige saa liden Forklaring hos den engelske Læge Walter Charleton (1619—95) i et Værk fra Aar 1654.[2]

---

[1]) De naturæ divinis characterismis, I, c. VI.

[2]) l. c. S. 364 ff.

»Denne Blødning af Liget er i Sandhed det ædleste Vidnesbyrd om Antipathien«, begynder han — følgende Tidens Smag og Sprogbrug; thi det er i Virkeligheden slet ikke Antipathien, han taler om, som hans efterfølgende Betragtninger viser — »og næppe nogen, som har skrevet om Naturens Hemmeligheder og Vidundere, har undladt at tale om den. Dette Liv i Døden, denne Hævn fra Graven, dette lydelige Sprog under den stille Opløsning har mange ærværdige og fromme Filosoffer anset for aldeles mirakuløs og overnaturlig, en Tilkendegivelse af Guds retfærdige Dom. ... Men dens Forekomst synes ikke at ligge uden for de naturlige Tings Omraade, og dens hele Forløb og dens Aarsagsrække kan forklares paa følgende Maade: Det er en højst rimelig Antagelse, at under enhver heftig Lidenskab dannes der en vis Forestilling, saavel af den Genstand, paa hvilken Fantasien er stærkest rettet, som af det gode eller onde, der er knyttet til og ventes fra denne Genstand, og at denne Forestilling, ved en Art uforklarlig Besegling, saa at sige indtrykkes paa Livsaanderne, i samme Øjeblik som Sjælen fyldes af Beslutningen om at efterstræbe eller undfly den paagældende Genstand. Og saaledes bliver da ved Hjælp af Livsaanderne (disse Sjælens Sendebud) denne samme Forestilling overført til Blodet og gennem Arterierne udspredt til alle Legemets Dele og indbragt i Nerverne og Musklerne. Men naar dette forholder sig saaledes, kan vi forstaa, at den overfaldnes Fantasi danner Forestillingen om Had, Modstand og Hævn, og at denne Forestilling indpræntes paa Livsaanderne og gennem dem udbredes i Blodet. Efter Døden bliver Blodet vel mindre flydende i Aarerne, paa Grund af at Hjertets pulserende Virksomhed er standset. Men ...« og saa kommer Forfatteren til det svage Punkt i Theorien, som han ved mange glatte Ord, der intet

siger, søger at komme hen over. »Men ...« Blodet kender alligevel Morderen paa de Uddunstninger, der udgaar fra ham, og ved hans Nærmelse fornyes, saa at sige, den forrige Kamp, idet Blodet kommer i Kog og farer op og ned gennem Aarerne for at søge en Udfaldsport mod Fjenden. En saadan finder det i det aabne Saar, eller naar Drabet er forøvet paa ublodig Vis, gennem Næsen og Munden, hvor Blodkarrene er lettest at sprænge.

Charletons Bevisførelse glipper paa det afgørende Punkt, og vi faar ingen ordentlig Forklaring paa det, som er Hovedsagen: at Fantasiens Magt over Blodet kan vedblive at virke i nogen Tid efter Døden. Dog synes hans uklare Tanke at være den: Blodets Bevægelse i det døde Legeme er en Refleksbevægelse, der nærmest kan sammenlignes med de andre uvilkaarlige Bevægelser, som skyldes Vanen.

At en saadan Tankegang har været til Stede hos denne Retnings Tilhængere, kommer tydeligere frem hos en anden af dem, nemlig den spanske Jesuit Eusebius Nieremberg (1590—1653). De forskellige Sindstilstande, Vrede, Had o. s. v. kan, siger han, forandre Legemet ved at paatrykke det visse særlige Egenskaber. Og han finder det ikke mærkeligt, at disse Egenskaber bliver tilbage i det døde Legeme paa Grund af Vanen, efter at Sjælen nu i saa mange Aar har boet i det. Hvis en Mand f. Eks. havde været hævngerrig i sin Livstid, vilde de samme Omstændigheder, der altid plejede at sætte hans Blod i Bevægelse, ogsaa gøre dette efter Døden. — Men andre Udtalelser af Nieremberg kan rigtignok opfattes saaledes, som om han mente, at Liget ikke var helt dødt.[1]

[1] Hans Udtalelser anføres hos de los Reyes: Elysius jucundarum quæstionum campus, Brüssel 1661, S. 233, og hos

Den altid forsigtige Libavius har ogsaa underkastet denne Forklaring en omhyggelig Prøvelse og nøje afvejet Grundene for og imod. Han underkender ingenlunde Indbildningskraftens store Indflydelse, thi han har baade set og hørt om dens mærkelige Virkninger. »Saaledes fortælles om en medicinsk Student, der daglig spekulerede over Feber, Vattersot eller anden Sygdom, indtil han troede, han selv havde den, og ikke opgav denne Forestilling, førend Lægen blev hentet.

»Cornelius Agrippa havde det paa en mærkelig Vis: thi blot Synet af afførende Medicin var tilstrækkelig for ham til at udtømme sig fuldstændig. — I Jena blev os fortalt om en, der aldrig kunde faa Aabning, førend hans Kammerat havde indtaget Medicin, hvilken imidlertid slet ikke virkede paa den, der tog den.

»Jeg har med mine egne Øjne en Gang set et mærkeligt Kærlighedens Tegn: En ung Adelsmand sad til Bords med en fornem og dydig Enke, som han var heftig forelsket i, og ogsaa senere blev gift med. Og mens han sad og talte med hende under Frokosten, se, da aabnedes pludselig en Aare i hans Tinding, tæt ved Øret, og der udflød en Strøm af Blod, som han forsøgte at standse med den Krans, han havde om Hovedet.

»Ogsaa Vreden kan saaledes paavirke Folk. Jeg har en Gang kendt en gigtsvag Mand, der ikke kunde gaa og ikke bevæge sine Lemmer; men naar han blev vred paa sin Kone, stråkte han Benene ud og løb alene tværs gennem Sovekammeret.« [1])

Ogsaa den Mulighed, at en saadan Virken af det ophidsede Blod kunde vedvare i nogen Tid efter Døden, søger Libavius at forstaa paa samme Maade som Nierem-

---

Vincentius Moles: Philosophia corporis Christi, Antwerpen 1639, S. 276—78. — Nierembergs eget Skrift har jeg ikke fundet.

[1]) Libavius S. 157, 254, 298—99, 302.

berg. Han sammenligner det med, at naar Vreden er vakt hos Dyr eller Mennesker, behøver den altid nogen Tid for at sætte sig igen. »Det betænkte ikke den Bjørnetrækker, der blev sønderrevet af Bjørnen.«

Men alligevel tilfredsstiller heller ikke denne Forklaring ham, og hans Indvendinger imod den formes til et Angreb paa Læren om Indbildningskraftens overvættes Indflydelse i det hele taget. »Vi tror ikke paa Paracelsus' Lære, der synes at have overtaget Magernes Fædrenearv«, siger han, »ved at tillægge Fantasien en saadan Kraft, at man ved den kan paatvinge andre sine Forestillinger og faa Forbindelse med de himmelske Kræfter, saa vi kan lokke dem ind i os, hvis de er heldige, men aflede dem, hvis de er uheldige. Hvis det var Tilfældet, vilde de melankolske blive lykkelige, de fattige rige. Og hvem af os vilde leve, hvis vore Fjenders Fantasi havde en saadan Magt over os! De syge vilde paa den Maade befri sig fra deres Sygdom; men Erfaringen lærer os, at mange vel paadrager sig Sygdomme ad denne Vej, men kun faa bliver fri for dem.« — Havde Libavius oplevet vore Dages Mirakelkure, vilde han dog have set, at denne sidste Paastand ikke holder Stik. — Nu kan han ikke slutte sig til denne Forklaring saa lidt som til nogen anden; men det synes dog at være den, som alligevel ligger hans Hjerte nærmest.

Derimod er denne Forklaring ganske utiltalende for Mersennus, der overhovedet ikke har noget Anlæg for det mystiske, men kun forlanger Klarhed. »Man siger, at Sjælen, mens den endnu er i Legemet, har paatrykt Blodet en saadan Egenskab, at det ogsaa efter Sjælens Bortgang fortsætter Kampen mod Morderen. Men Blodet kan jo ikke modtage andre Paavirkninger end Bevægelse, Varme og lignende. Og naar disse ophører med Døden, hvad er der saa tilbage?«

Ja, hvad er der saa tilbage! Naar der skal gives et Svar herpaa, staar vi ved den anden Udvej, som blev forsøgt for at komme over det vanskelige Punkt: den Paastand nemlig, at Liget ikke er ganske dødt. Denne Tanke træffer vi tidligst hos den nederlandske Læge Levinus Lemnius (1505—68), der dog stiller Sagen i Tvivl. Han kender andre Eksempler paa, at der kan være vegeterende Kraft i et Lig, som naar dets Haar og Negle kan vokse, ligesom afskaarne Grene kan skyde Blade og sætte Blomster. Uden at ville strides med dem, som har andre Meninger om denne Sag, tror han derfor, at cruentatio ogsaa kan føres herhen. »Saa stor og saa voldsom er nemlig den skjulte Naturs Kraft og »Imaginatio«, saa snart blot noget Liv er tilbage, eller det døde Legeme er varmt, at Blodet vil tage til at bruse og syde, naar Galden kommer i Bevægelse (accensa bile).«[1])

Bestemtere og med fuld Konsekvens findes denne Anskuelse udtalt hos Thomas Campanella (1568—1639). I et Værk »De sensu rerum et magia« har han et Kapitel,[2]) som handler om, »at der findes Følelse hos Lig.« Ved Døden, siger han, gaar Sjælen ud i Luften og mister Erindringen om det Legeme, i hvilket den tilforn var indesluttet; thi Følelsen af den store Forvandling udsletter alle tidligere Fornemmelser, og Døden selv er Lethes Flod. Men Legemet bliver tilbage med en vis sløv Bevidsthed, stemmende med dets egen Natur (cum sensu proprio obtuso, naturæ ipsius conveniente). Omsider er der ikke andet tilbage end Knoklerne med deres helt sløvede Følelse (obtusissimus sensus), og de forvandles da tilsidst til Jord eller gaar over i et

---

[1]) De Miraculis occultis Naturæ. Jena 1588, S. 303—04.
[2]) Lib. 4, cap. 9.

andet Legeme. Som Vidnesbyrd om, at det døde Legeme ikke er helt livløst, anfører han de samme Eksempler, som Lemnius, og desuden det velkendte Træk, at en afhugget Hale af en Slange eller et afrevet Ben af en Edderkop kan vedblive at bevæge sig. Og ganske i Jævnførelse hermed nævner han Blødningen af det dræbte Menneskes Lig i Morderens Nærværelse.

Men denne Hypothese, der dog havde det Fortrin fremfor de fleste andre, at den virkelig gav en Forklaring, havde kun faa Tilhængere, og naar man ser de Argumenter, der fremføres imod den, bliver det forstaaeligt, at kun faa havde Lyst til at forsvare den. Thi Læren om, at Sjælen ikke helt forlader Legemet ved Døden, mødes fra anden Side med de uhyggelig klingende Ord, at en saadan Paastand vist næppe kan fremsættes uden Frafald fra den katholske Kirke.[1]) Humanismens religiøse Frisind var nu forlængst veget for en ny og nøjeseende Ortodoksi, og Campanellas lange Fængselsliv og Mærkerne paa hans Legeme af Inkvisitionens Pinebænk viste noksom, hvad en saadan Mistanke for kætterske Meninger kunde koste.

---

5. *Filosofiens sidste Ord.*

De »naturlige« Forklaringer havde lidt Skibbrud overalt, og Filosofferne havde ikke mægtet at løse den uløselige Opgave. Men det skal siges til deres Ros, at de havde stridt mandelig for Videnskaben og ikke nedlagt deres Vaaben, før de var drevet ud af den sidste Forskansning. Men ogsaa den har vi nu set falde, og der

---

[1]) Gutierrius: De Fascino. Lyon 1653. Dub. VII, § 27.

var intet andet Kaar tilbage for Tanken end Underkastelse under Miraklet eller — Beviset for, at den hele Tro beroede paa en Misforstaaelse. De bedste Mænd i de kæmpendes Rækker, Libavius og Mersennus, ser dette Valg, men kun uvilligt bøjer de sig for Nødvendigheden. Libavius slutter sin Bog i Raadløshed; han tør ikke forkaste Kendsgerningens Rigtighed, og dog kan han ikke slutte sig til nogen af de opstillede Forklaringer, efter at han har prøvet dem alle. Han kan kun raade til Forsigtighed ved Prøvens Anvendelse, og man skimter tilsidst bag hans Ord den Tanke, at det hele dog maaske er et Mirakel eller et af Troldmændenes Bedragerier.

Mersennus er fuldt overbevist om, at Ligets Blødning ved Morderens Berøring er et Faktum. »Der er dem,« siger han, »som løser Spørgsmaalet ved et enkelt Ord, idet de benægter det hele: hver Gang en Blødning er sket, er det fordi Liget bevæges, en Aare brister eller lignende.« Men disse Skeptikere anser han for ikke bedre end Pantheister, Deister og Rosenkreutzere, hvilke han af sit ganske Hjerte ønsker forfulgte og udryddede overalt.

Mersennus var en gejstlig Mand og noget mere tilbøjelig end Libavius til at ty ind under Miraklet. Og dog vil heller ikke han slippe Troen paa den naturlige Sammenhæng, saa længe der er nogen Mulighed for at redde den; og idet han nu opgør Resultatet af sine Undersøgelser, fremsætter han som den sidste Udvej til Spørgsmaalets Løsning et Forslag, der er helt betegnende for den haardhændede Grundighed, hvormed han stadig har taget fat paa dette Spørgsmaal. Det er den nye Videnskabs Methode, det rationelle Eksperiment, som han her vil bringe til Anvendelse, og det efter følgende Forskrift: [1])

---

[1]) Sp. 1447—48.

1. Man stiller forskellige Manddrabere hen foran Ligene af dem, de har dræbt, — snart en, der dræber med Strikke eller ved Drukning, snart en, der bruger Vaaben eller Gift, — og lægger Mærke til, om Resultatet bliver det samme ved enhver som helst Dødsmaade, saa at Blodet altid flyder af Næse, Mund eller Saar.

2. Venner og Slægtninge stilles foran Liget, dels samtidig med Morderen, dels uden ham. Herved ses, om de kan være Aarsag i cruentatio, og om de selv samtidig udgyder Blod.

3. Det samme prøves med andre Personer, som hverken er Mordere eller Slægt og Venner.

4. Medvidere, som har været til Stede ved Drabet og billiget det, stilles frem.

5. En Manddraber, som handlede i Selvforsvar, ligeledes.

6. Fremdeles en Soldat, der har dræbt en anden Soldat i Krigen, dels i en retfærdig, dels i en uretfærdig Krig. Duellanter kan ogsaa bruges.

7. Man prøver med en Hund eller et andet Dyr, som er dræbt af et Menneske; Forsøget gøres baade med en Hund, der før Drabet var opirret og vred, og med en, der blev dræbt, mens den laa rolig og sov.

8. Endelig prøves, om det samme sker, naar den ene Hund dræber den anden.

Saa barokt end dette Forslag ser ud i hele sin grove Konsekvens, er Mersennus' Tanke dog fuldstændig rigtig. Her staar han netop ved Sagens Kærne, og naar vi nu forlader ham, mærker vi tydelig, at vi er paa Tærskelen til den nyere Tids Videnskabelighed. Humanisterne begyndte med at detronisere Spekulationen og grundlægge de nye Lærdomme paa Iagttagelsen; men de fulgte ikke selv i Praksis deres Theorier. De var for bundne af Fortidens

Tankegang til at kunne frigøre sig for den, og deres Erfaringsviden var for ringe til, at den kunde give dem tilstrækkeligt Stof at arbejde med. Derfor blev Overgangstidens Filosofi halvvejs en Fortsættelse af Middelalderens, halvvejs en Forberedelse til Nytidens. Det har vi ogsaa erfaret i det lille Spørgsmaal, som vi her har gennemgaaet. Overleverede Meninger, nye Hypotheser og enkelte løse og ukontrollerede Iagttagelser er det Materiale, hvoraf de bygger deres Systemer op. Først Mersennus ender med at pege paa det, hvormed den hele Undersøgelse burde være begyndt: at Fænomenets Realitet først nøje maatte fastslaas, inden man begyndte at strides om dets Aarsager. — Det Værk, hvori han fremsætter de ovennævnte Forslag, udkom i Aaret 1623.

Mersennus venter ikke selv, at disse Eksperimenter nogensinde vil blive udførte, dertil er de for vanskelige eller urimelige. Men, siger han, skulde de engang blive gjorte, vil man af dem kunne lære, om cruentatio er naturlig eller skyldes et Mirakel, og indtil videre maa det da staa enhver frit for, om han vil henføre denne Blødning til Guds Indgriben eller ikke. — For os er der jo ingen Tvivl om, hvilket Resultat Mersennus vilde være kommen til, hvis han havde faaet sine Eksperimenter udførte. Da han selv har afvist den Mulighed, at det hele kunde være en Fejltagelse, maatte det sandsynlige Resultat, Tegnets fuldstændige Udebliven under alle Forsøgene, bestyrke ham i Troen paa, at der forelaa et virkeligt Mirakel i de enkelte Tilfælde, hvor Blødningen faktisk var indtruffet.

III.

Reformationstiden. — Den theologiske Forklaring.

»In rebus naturalibus iisque obscuris ad causas supernaturales immediate confugere est præ inscitiâ Naturæ librum a Deo apertum claudere.«
Joh. Sperling.

I de Forklaringer af cruentatio, som vi hidtil har set, har der overalt været Sammenhæng og Udvikling. Den ene er bleven affødt af den anden, og medens de alle er gaaet ud fra samme Grundtanke, har hver efterfølgende kun søgt, yderligere end Forgængerne havde gjort, at uddybe og begrunde den fælles Opfattelse. Fra Vincentius til Mersennus var de alle enige om, at Tegnet maatte have en naturlig Aarsag og skulde forklares i Overensstemmelse med Naturlovene. Skolastikens naive Udtydning maatte omformes og uddybes, efterhaanden som man mere og mere fik Øje paa Spørgsmaalets Vanskeligheder, og eftersom Kendskabet til Naturlovene steg; men Renæssancens Forfattere byggede kun videre paa det givne Grundlag, og den gamle Lære om Livsaanderne findes lige saa fuldt hos Charleton i det 17de Aarhundrede som hos Vincentius i det 13de.

Men jævnsides med denne Opfattelse gik en helt anden: den, at Tegnet var et Mirakel og i hvert enkelt Tilfælde bevirkedes ved en direkte Indgriben af Gud. Vi saa den tidligst komme frem hos Cantimpré, og lejlighedsvis senere. Og sikkert har den til enhver Tid haft sine Tilhængere. Ja, der er vel Grund til at tro, at den hos Menigmand stadig har været den almindelige, og at de lærde Spekulationer, som vi har forsøgt at fremstille, ikke har været kendt synderlig langt ud over de lærdes egen Kres. Men inden for Videnskaben var det i hvert Fald alene de naturlige Forklaringer, som blev undersøgte og diskuterede.

Det taler til Skolastikens Ære, at den forsmaaede den nemme Udvej, som Cantimpré fulgte, til at slippe uden om Sagen. Vincentius og Thaddæus indlader sig aldeles ikke paa denne Forklaring; Peter af Appono nævner den, men tager intet Hensyn til den. Skolastikernes System skulde være et videnskabeligt System, og de paatog sig samvittighedsfuldt Forpligtelsen til at forklare Fænomenerne som Udslag af lovbundne Kræfter: Theologien indeholdt ganske vist den højeste og endelige Sandhed, men for de jordiske Ting raadede Aristoteles.

Dette blev anderledes, da Theologien og Filosofien skiltes ad ved Skolasticismens Fald. Nu blev der Plads for en særlig theologisk Forklaring af cruentatio, lige saa vel som for en ren naturvidenskabelig, og medens Humanismens Mænd, som vi har set, kæmper for denne sidste, gaar de religiøst bevægede Aander i den gærende Reformationstid uden Betænkning over til det modsatte Standpunkt. Idet de opgav Skolasticismens Forsøg paa at forene Kirkens Lære med Naturens Love og kun tog Hensyn til den ene Side, blev for dem Læren om, at Gud greb ind i Verdens daglige Gang ved direkte Mirakler, en hel selvfølgelig Sag, og den blev da ogsaa

fremsat af dem med en ganske anderledes Kraft og Tydelighed, end i Skolastikernes forsigtige Henstillinger.

Thi Reformationsbevægelsen var ikke saa meget en Protest mod enkelte Dogmer i den herskende Kirke, som en heftig Opblussen af den religiøse Følelse, der under Katholicismens Udvorteshed efterhaanden helt havde savnet Næring. Reformatorerne krævede Inderlighed og personlig Tro hos den enkelte, hvor Pavekirken kun forlangte Lydighed under Kirkens Forskrifter og Overholdelse af dens Ceremoniel. Det afgørende bliver forlagt fra Kirkens Festligheder til den troendes Lønkammer, og idet hver enkelt faar Ansvaret for sin egen Sjæls Frelse, har han til Gengæld Forvisningen om, at Gud vaager personlig og direkte over ham og følger og leder ethvert af hans Skridt.

Hvem der ud fra en saadan Betragtning møder et Fænomen som cruentatio, vil ikke let tænke paa at undersøge, hvilke fysiske Aarsager, der medvirker derved, eller gøre noget Forsøg paa at knytte det til andre kendte Fænomener i den naturlige Verden. For ham ligger den Forklaring lige for Haanden, at det er Guds Finger, som her drager Sløret fra det, som var skjult for Menneskenes Øjne.

Det er jo let at se, hvilke overordentlige Fordele denne Stilling frembød, ja det er ubetinget den eneste, som kan fastholdes med Konsekvens. Tilhængerne af denne Forklaring er da heller aldrig i Forlegenhed for Argumenter: naar Tegnet indtræffer, ser man deri Guds straffende Haand; naar det udebliver, har det sikkert sin gyldige Grund, som kun Gud alene kender: »Da Gud virker fuldstændig frit, og frit styrer alt, som han vil, saa anvender han heller ikke altid denne Maade til at aabenbare Drabets Ophavsmand, enten fordi Morderen ogsaa uden det er tilstrækkelig kendt, eller fordi den dræbte

selv har givet Anledning til sin Død, eller har fortjent den ved tidligere Misgerninger, eller fordi Morderen opbevares til en tungere Straf, eller fordi Drabet er sket uforsætlig og af Vaade, eller Gerningsmanden paa anden Maade kan fortjene Tilgivelse.« [1]) Som man ser: her er Muligheder nok.

Men ligesom Humanisterne søgte hen til Oldtidens Forfattere for at finde et Fingerpeg til Løsningen af denne Gaade, søgte Theologerne naturligt hen til Bibelen. Og de var for saa vidt heldigere i deres Søgen end hine, som de havde de klare Ord i første Mosebog at holde sig til: »Din Broders Blod raaber til mig fra Jorden.« I denne Sætning var Forklaringen givet med Herrens egne Ord: Han selv havde nedlagt den Kraft i den myrdedes Blod, at det kunde aabenbare den hemmelige Morder og vidne lige til Himlen om hans Forbrydelse.

Men naar Theologerne gik der ud over og søgte videre i Bibelen efter Støttepunkter for deres Opfattelse, blev Resultatet af deres Anstrengelser kun ringe. De fandt Jesu Ord til de skriftkloge: »Alt det retfærdige Blod skal komme over Eder, som er udgydt paa Jorden« (Matth. 23, 35), og de forsmaaede ikke det Billede hos Profeten Habakuk: »Stenen af Væggen skal raabe, og Bjælken af Træet skal svare den« (2,11). Men navnlig fandt de et Skriftsprog i Apokalypsen, som næsten bliver paaberaabt lige saa ofte som Ordene i Genesis: »Og der Lammet oplod det femte Segl, saa jeg under Alteret deres Sjæle, som vare myrdede for Guds Ords Skyld, og for det Vidnesbyrds Skyld, som de bare. Og de raabte med høj Røst og sagde: Herre, du hellige og sanddru! Hvor længe tøver du at dømme og hævne vort Blod paa dem, som bo paa Jorden?« (6, 9—10). — Det var saadanne Til-

[1]) Hier. Nymann, anført hos Spejdel: Speculum, Nürnberg, 1683, additio ad Baarrecht.

knytningspunkter, der skulde godtgøre, at Baareprøven var af guddommelig og kristelig Indstiftelse. Men det siger sig selv, at disse Skriftsteder lige saa lidt gør Baareprøven kristelig, som Citaterne af Julius Pollux og Lukrets gør den klassisk.

Men samtidig med at Reformationstidens Theologi stillede den enkelte i et mere personligt Forhold til Gud, end Middelalderen havde kendt, rykkede ogsaa Djævelen op til at spille en ganske anderledes Rolle i Tilværelsen end før. Ligesom Luther selv saa ham livagtig for sine Øjne, stikker han Hovedet frem overalt i den Tids — og Eftertidens — religiøse Literatur; og da Videnskaben kappedes med Kirken om at berede ham Vejen ved at fylde Menneskenes Sind med Mystik og Fortællinger om magiske Kunster, befandt han sig ret i sit Element og viser sig snart overalt som en næsten jævnbyrdig Medbejler af Gud til Herredømmet over Verden. I denne Omstændighed laa den værste Vanskelighed, som Theologerne og deres Meningsfæller havde at kæmpe imod. Thi naar først den Forestilling var opgivet, at det hele foregik paa naturlig Maade, laa den Indvending jo nær, at man som den virkende Aarsag lige saa vel kunde tænke sig Djævelen som Gud. Det er da ogsaa den Vanskelighed, Theologerne navnlig har at kæmpe imod, og næsten alle de, der opfatter Baareprøven som et Mirakel, maa først gøre Forsøg paa at rydde Djævelen til Side. Det lykkes for de fleste af dem, dog ikke for alle.

I Stedet for at anføre en Række af forholdsvis ubetydelige og ubekendte Skribenters Udviklinger af dette Spørgsmaal, vil vi give Ordet til en af den Tids højst begavede Aander, en Mand, som vi maaske ikke skulde vente at træffe i denne Lejr, nemlig Theophrastus Paracelsus. Iblandt de talrige Skrifter, som gaar under hans Navn, findes ogsaa et Brudstykke af en »Bog om

Blodet efter Døden«, hvis Indhold næsten udelukkende drejer sig om det Jertegn, der sker ved Baareprøven. Da en kritisk Adskillelse af de ægte og uægte paracelsiske Skrifter endnu ikke er foretaget,[1]) og der bevislig gaar meget omkring under hans Navn, som han aldrig har skrevet, kunde det jo formodes, at dette Skrift hører til de uægte — dets Indhold synes jo at stemme daarligt med den Kendsgerning, at hans egen Samtid stadig betegner ham som Ophavsmand til den Theori, der gør cruentatio til en Virkning af den dræbtes Fantasi. Imidlertid har vi allerede tidligere nævnt, at Paracelsus ikke — saa vidt vi har kunnet se — nogensinde selv har sat dette Tegn i Forbindelse med Fantasien.[2]) Og da det er bekendt, at han i sin sidste Levetid forfattede theologiske Skrifter, er der næppe fra Indholdets Side noget til Hinder for, at det kan stamme fra ham. Og hvad der taler stærkt for Skriftets Ægthed, er det voldsomme, lidenskabelige Sprog, hvori det er skrevet, et Sprog, som vist ingen anden end Paracelsus var Mand for at føre. — Skriftet udkom første Gang i Trykken i 1567, 26 Aar efter Paracelsus' Død.

Forfatteren af dette Skrift frygter ogsaa kun den ene Indvending, at det hele skulde foregaa ved Trolddom og Djævelskunster. Og imod denne Anskuelse kæmper han derfor paa det heftigste, rigtignok mere ved Hjælp af

---

[1]) Karl Sudhoff har bebudet en saadan Undersøgelse i Bd. III af sit Værk »Versuch einer Kritik der Echtheit der Paracelsischen Schriften«, af hvilket hidtil kun Bd. I og II er udkommet.

[2]) Hos Besoldus (Thesaurus: Baarrecht) refereres hans Mening saaledes, at han antager, Mennesket har et dobbelt Legeme, det synlige og et usynligt, som han kalder »Evestrum«. I Sammenhæng hermed har Mennesket et dobbelt Liv, og deraf kommer det, siger Paracelsus, at Blodet kort efter Døden flyder ud ved Morderens Nærmelse.

trosivrige Paastande end ved logisk Bevisførelse, der jo i det hele taget ikke er Paracelsus' Sag.

»Det bør alvorligt overvejes her, hvad og hvorledes det Blod er, om det er virkeligt Blod eller noget andet, som underskydes .... Hvis nogen maaske kunde tro, at hint Blod kun er Indbildning og Blændværk, han skal vide, at magisk Blod ikke har nogen Legemlighed, saa vist som Aanderne hverken har Knokler eller Kød eller Blod. Og ingen Tryllekunster kan faa en udtørret Haand eller en tør Knokkel til at udgyde Blod .... Men det bliver nødvendigt at imødegaa et Eksempel, som maaske kunde synes helt at omstyrte denne vor Paastand: Det er rigtigt nok, at Heksen kan malke Mælk af en tør Stok eller af et Søm, og det er virkelig Mælk, ikke noget Skin eller noget Falskneri. Men hvis Heksen gør det samme med Blod, og malker Blod af de tørre Ben, saa er det ikke virkeligt Blod. Derfor bliver der her hverken Tale om Djævelen, Aander eller Hekse .... Naar der flyder Blod ud af et Indsnit i Træer og Planter, kan det vel skyldes Heksen. Thi Hekse kan gøre saadanne Ting, ligesom Faraos Præster eftergjorde Mose Mirakler. Men det er kun Skinnet og Ligheden, de frembringer, ligesom et Billede, der ligner Mennesket uden at være det. — I visse Træer er der desuden skjult en Nymfe. Naar der skæres i Træet, flyder der Blod ud, fordi Nymfen saares. Ligeledes flyder der Menneskeblod ud, naar man saarer en Varulv eller Troldkat.«

Efter saaledes, som han mener, at have gendrevet denne Anskuelse, fremsætter Forfatteren sin egen Mening, og det med al ønskelig Kraft og Tydelighed:

»Det maa, som vi har sagt, staa fast, at vi atter skal opstaa fra de døde i dette Legeme for at gøre Regnskab for det, som vi har fuldbragt her paa Jorden. Og de, som filosoferer over disse Ting uden at have denne Tro, de kan ikke indse eller forstaa, at det neddryppende Blod er Blodet af det Menneske, fra hvilket det tidligere har flydt, eller at det

er det samme Blod, som Morderen har udgydt. Thi de, som mangler Troen paa Opstandelsen, forstaar ikke, at dette Blod kan indesluttes i Guds Haand og opbevares der til den fastsatte Tid, eller at det, naar det gøres nødvendigt, atter kan komme til Syne og flyde ud. Derfor tror disse Mennesker, at hint Blod er magisk Blod, at det har Blodets Udseende, men ikke er det virkelige, sande og ægte Blod af ham, som blev dræbt . . . Men de er i deres Vildfarelse langt borte fra Sandheden. Thi hint Blod er den dræbtes eget Blod og ikke Tegnet derpaa. Ja, for saa vidt er det et Tegn, som det udstrømmer af det forraadnede Legeme, af det indtørrede Lem eller den møre Knokkel. Men selve det, som flyder ud, er ikke noget Tegn, men det er selve det virkelige Blod . . .

At dræbe en uskyldig er saa gruelig en Forbrydelse, at Blodet raaber til Gud uafladelig og uden Ophør. Og naar vi staar for Guds Trone paa den yderste Dag, skal der kræves »Racha« eller Hævn af alle dem, som er dræbte fra Abels Tid lige til den sidste Dag. Paa den Dag vil ogsaa Christi Blod raabe om Hævn over alt Jødernes og Farisæernes Folk. Og alle de uskyldige, som er dræbte og omkomne i Krig, skal kræve deres Hævn. Fordi Gud har sagt: »Du skal ikke ihjelslaa,« derfor raaber alt det uskyldige Blod til Gud. Men man skal vide, at Guds Dom er langmodig her i Tiden, og derfor ser vi mange Røvere og Mordere færdes paa selve de Steder, hvor uskyldigt Blod ofte har flydt, uden at dog Blodet altid flyder eller bryder frem. Dette Blod raaber vel til Gud om Hævn over Drabsmændene; men dette samme Blod skal vi ogsaa se flyde paa Dommens Dag. Og ligesom Menneskene her paa Jorden forfærdes ved at se Blodet flyde fra en indtørret Haand, saa at Haarene rejser sig paa deres Hoved af Rædsel: saaledes skal det blive et frygteligt Syn for alle Mennesker, naar Blodet paa den yderste Dag atter flyder af de uskyldige, der ynkeligt er myrdede over hele Jorden.

. . . . Gud har sagt: Den som griber til Sværdet, skal omkomme ved Sværdet. Derfor kan et Mord aldrig tilgives her paa Jorden eller sones ved Skriftemaal. Den, som ikke

her straffes med Døden af Øvrigheden, vil hisset blive straffet med den evige Død. Røveren paa Korset bliver først indbudt til Paradiset, efter at han har lidt sin Straf .... Derfor bør navnlig Øvrigheden kende og forstaa, hvorfor Blodet flyder af den tørre Haand eller det forraadnede Lig. Thi det uskyldige Blod vil ikke høre op med at raabe til Gud, før Retfærdigheden er sket Fyldest, enten her eller hisset.«[1])

En Patos som hos denne lidenskabelige Prædikant vil vi ikke træffe oftere; men i jævnere Ord og i mere nøgterne Ræsonnementer finder vi de samme Tanker udtrykt hos mangfoldige Forfattere fra Reformationsaarhundredet og senere. Vi kan nævne ingen ringere end Philip Melanchthon som Tilhænger af Troen paa cruentatios guddommelige Oprindelse. I et Kapitel »De providentia« i Skriftet »Initia doctrinæ Physicæ«[2]) søger han ved forskellige Eksempler at vise Guds Forsorg for Menneskene. Han anfører Aarstidernes Skiften og lignende som hørende herhen og finder endvidere et saadant Bevis deri, at »gruelige Straffe regelmæssig følger paa gruelige Forbrydelser, saasom Mened, Mord og Utugt, saaledes som alle Tiders Historie viser det, ja der er endogsaa af Gud givet de dræbtes Legemer vidunderlige Tegn, ved hvilke de aabenbare Mordets Ophavsmand. Thi de døde Legemer udgyde Blod, naar Morderen nærmer sig til dem.«

En senere luthersk Theolog, Polycarpus Lyser (1552—1610), udtaler sig vidtløftigere om Spørgsmaalet i en Kommentar over Herrens Ord til Kain i Genesis:[3]) »Her hen hører ogsaa det Spørgsmaal, som overvejes af saa mange: Hvorledes gaar det til, at de uskyldig myrdede udsveder og udgyder Blod, saa snart Morderen føres

---

[1]) Huser IX, 280 ff. Opera omnia, Genf 1658, S. 465 ff. (Forkortet og sammendraget).

[2]) Corpus Reformatorum, Bd. 13, S. 205.

[3]) Adamus, Leipzig 1604, S. 407.

hen til Liget? Læger og Physici søger forskellige Aarsager dertil, nogle denne, andre hin. Men utvivlsomt kan der ikke gives nogen sandere Forklaring end den, som afledes af dette Skriftsted, hvor Blodet siges at raabe til Gud og bønfalde om Hævn. Og lad være, at dette Tegn ikke indtræffer altid og i ethvert Tilfælde: saa ofte det indtræffer, er det dog Guds Hensigt at paamindeMénneskene om, at han ikke har glemt det uretfærdig udøste Blod.« Den samme Anskuelse nærer selvfølgelig ogsaa den snæversynede Theolog Kong Jacob I af England. »Dette hemmelige og overnaturlige Tegn« siger han, »har Gud selv indstiftet for at aabenbare skjulte Forbrydelser.«[1]) Men hos næsten alle Tilhængerne af denne Retning træffer vi ogsaa de samme Overvejelser, som kom saa kraftigt frem hos Paracelsus: Kan det ikke lige saa godt være Djævelen som Gud, der bevirker dette Tegn? De fleste, og da navnlig alle Theologerne, standser som Paracelsus ved sidstnævnte Antagelse — den gav jo i Virkeligheden ogsaa den bedste Løsning og var den letteste at forsvare;[2]) men andre især verdslige Skribenter kan ikke

[1]) Dæmonologia, III, c. VI. — Ogsaa andre uden for Theologernes Kres nærer denne Anskuelse. Hermann Conring, Prof. i Helmstadt (1606—81) siger, at Tegnet er overnaturligt og skyldes Gud; det er derfor ikke et halvt Bevis mod den anklagede, men et helt, thi ethvert guddommeligt Vidnesbyrd fortjener fuld Tiltro (De forma judiciorum, Op. IV, 707 f.). Juristen Joh. Hering (1599—1659) er tilbøjelig til at se Forklaringen i Ordene i Genesis. »Hvorvel det Raab fra Jorden, som der tales om, maa tages figurligt, ligger der dog noget mere i Udtrykket end en blot og bar hebraisk Talemaade.« (De Homicidio, Bremen 1632, S. 126—31). Jacob Døpler anser »Guds Finger« for den rimeligste Forklaring. (Theatrum poenarum, 1693, S. 47.) — Blandt Lægerne er Franskmanden Valleriola († 1580), Spanieren Vincentius Moles o. fl. Tilhængere af denne Forklaring.

[2]) Saaledes Melanchthon, Lyser, Dominikanermunken Bar-

træffe deres Valg,[1]) og der findes endelig ogsaa nogle, som vover at give Djævelen Skylden for det hele.

Mersennus er inde paa denne Vej, da han endelig og haardt mod sit Ønske ser sig nødsaget til at forlade de naturlige Forklaringers sikre Grund. Han ser, at kun Miraklet bliver tilbage, men han har ogsaa Betænkeligheder ved at vælge dette; thi, siger han, paa den Maade kunde Djævelen jo volde de uskyldiges Død og udrive de skyldige fra Straf ved at lade Blodet flyde paa urette Tid. Man maa herefter næsten antage, at han, naar det ikke kan være andet, hellere vilde anse Djævelen end Gud for Ophavsmanden til dette Tegn.

Den tyske Jurist Heinrich Bocer har i et Skrift fra 1607[2]) drøftet det samme Spørgsmaal: »Man kan ikke tro,« siger han, »at dette Tegn stammer fra Gud, da det ikke findes at være bestandigt, og da det ofte slaar fejl. Desuden har Herren selv sagt, at vi ikke maa søge himmelske Tegn, og Skriften forbyder at gøre Spørgsmaal til de døde og friste Gud .... »Guds hemmelige Indgriben« er i hvert Fald saa hemmelig og skjult, at vi ikke kan følge den.« Da ogsaa de naturlige Forklaringer synes ham utilstrækkelige, kommer han derfor til det Resultat, at det snarest maa skyldes Djævelen, der ofte virker ved slige Gøglerier og Jertegn. — Med Rette nævner Bocer her, som en Vanskelighed ved at henføre Tegnet til Gud, den Omstændighed, at det ofte slog fejl. Men med god Grund kunde det modsatte Argument anvendes mod hans egen Fortolkning: det, at Tegnet ogsaa ofte slog til. Thi

---

tholomæus Sybilla (c. 1425—95, Speculum peregrinarum quæstionum dec. 3, c. 8; quæst. 4), Biskop Simon Majolus o. s. v.

[1]) Saaledes Antoninus Thessaurus, Gregorius Tholosanus o. fl.

[2]) De quæstionibus et torturis, c. III, § 21.

Vanskeligheden ved at gøre Djævelen til Fænomenets Ophavsmand laa jo væsentlig deri, at det ikke var let at se, hvilke Motiver der kunde bevæge ham dertil. Hvis Tegnet var et falsk Tegn, vilde Sagen være simpel nok, og det udtaltes derfor ogsaa jævnlig, at naar Blodet flyder paa urette Tid, er det Djævelen, som her igennem forsøger at styrte en uskyldig i Fordærvelse. Men Ulykken var jo, at efter den almindelige Antagelse var det netop kun i den virkelige Morders Nærværelse, at Blodet flød. Hvorfor skulde da Djævelen lade dette ske? De fleste mangler Svar herpaa; kun Thomas Fienus, medicinsk Professor i Leyden († 1631), er ikke veget tilbage for Vanskeligheden, men har udfundet den Forklaring, at Djævelens Hensigt kunde være »at styrte Morderen i Fortvivlelse.«[1]) Selv denne temmelig forbryder-venlige Fortolkning blev ikke anset for mere urimelig, end at forskellige senere Forfattere kunde omtale den med Anerkendelse.[2])

Det forstaar sig, at Filosofferne, som kæmpede for de naturlige Aarsager, ikke rolig kunde se paa, at Theologerne og disses Meningsfæller skød alle deres sindrige Fortolkninger til Side; og det er ikke uden Interesse at se, hvad man fra de verdsliges Lejr kunde og turde anføre som Indvendinger mod den theologiske Opfattelse. Vi faar her som sædvanlig bedst Besked hos Andreas Libavius. Efter at han i Almindelighed har anket over, at Theologerne blander sig i alt, som de ikke forstaar sig paa, saaledes ogsaa i Lægernes Anliggender, at de stadig henfører til overnaturlige Aarsager, hvad der kun

[1]) De viribus imaginationis, Leyden 1635, S. 374.
[2]) Saaledes Heinrich Kornmann: De miraculis mortuorum IX, c. 23.

skyldes dunkle Naturkræfter, og at de overalt tillægger Djævelen for stor Indflydelse,[1]) udbryder han:

»Nu skal ingen sige om os, at vi er saa ugudelige som Plinius, Seneca og andre Stoikere, der lærte, at Gud ikke kunde gøre andet, end hvad der var overensstemmende med Naturen. Vi anerkender lige saa vel som Theologerne, at for Gud er alting muligt. Men da han her benytter Naturen til sit Formaal, skønt han lige saa vel kunde opnaa det samme uden den, er det ikke uberettiget, at vi søger Aarsagen i Naturen, saa vidt den kan findes der. Gud bruger Naturen som sit Redskab; men Redskabet maa være saaledes beskaffen, at det kan udrette det, som det skal bruges til. Det er derfor ikke blot tilladeligt at raadspørge Physici i denne Sag, men det er netop det eneste, man kan og bør gøre ....

»Selv om der sker guddommelige Ting, skal man være forsigtig, da det er meget vanskeligt at tyde dem rigtig. Thi i denne Sammenhæng er der ingen naturlig Forbindelse mellem Aarsag og Virkning. Jøderne mente, at et flammende Sværd paa Himmelen var et guddommeligt Tegn paa deres Beskyttelse. Andre anser det med større Ret for et Tegn paa Straf over deres Synder og et Varsel om deres yderste Undergang. Nogle mener, at Kometer varsler Fyrsters Død, Krig og Hungersnød. Men andre mener, at de viser sig ganske naturligt, og at der intet sligt følger med dem, undtagen tilfældigt, ligesom naar en dør ved Fuldmaane. For øvrigt meldes ogsaa om to lykkelige Kometer, den ene paa Kejser Augustus' Tid, den anden i vore Dage, og der har muligvis været flere, hvis de var bleven observerede. Men de anses nu for at varsle ondt, fordi der i Regelen sker mere ondt end godt i Verden. Og i adskillige Spaamænds Almanakker vil man næppe finde en eneste Dag, som ikke er mærket med sort.«[2])

---

[1]) S. 140–46.
[2]) S. 206–07, 260–61.

Derfor skal man være forsigtig med at efterspore »Guds Finger« i det, man ikke forstaar. »Og det er jo sjældent, at Gud giver saadanne aabenbare Eksempler paa sin Straf: skønt der er mange store Syndere til, rammes de dog ikke alle af Himmelens Lyn, og ikke alle Mensvorne faar Apopleksi.«[1])

Theologernes Svar paa disse og lignende Indvendinger er i Regelen en kort og fyndig Afvisning: Filosofferne og de naturkyndige er jo selv indbyrdes uenige, den ene siger et, den anden et andet; ingen af dem ved noget, og deres Snak kan det slet ikke nytte at høre efter.

Patetta har ment at finde en national Forskel i den Maade, hvorpaa Baareprøven i sin Tid blev opfattet: I Italien betragtede man den som en Virkning af en ubekendt Naturkraft, i Tyskland derimod som et Resultat af Guds direkte Indgriben.[2]) Saaledes udtalt holder Sætningen dog næppe Stik, — Libavius og adskillige af hans Meningsfæller var jo Tyskere. Men naar det dog kunde se ud, som om denne Forskel var til Stede, ligger det snarere i, at det er to forskellige Tidsaldre, vi her har at gøre med. Italienerne førte Ordet i denne Sag paa et tidligere Tidspunkt end Tyskerne; de skrev allerede om den i den skolastiske Middelalder (Thaddæus, Peter af Appono) og senere under Indflydelse af den hedenske Renæssance (Ficinus, Galeotto etc.). Derimod bliver Tyskerne det ledende Folk i Striden om Baareprøven, efter at Reformationen havde bragt de religiøse Lidenskaber fornyet Næring, og de kommer saaledes

[1]) S. 154.
[2]) Le ordalie, S. 200.

naturlig til at staa som Repræsentanter for den ændrede Opfattelse af Baareprøven, som nu efterhaanden bliver den raadende.

Først efter at Reformationsbevægelsen havde givet den Anskuelse Vind i Sejlene, at cruentatio skyldes et direkte Mirakel, faar vi et Grundlag for den Opfattelse, at Baareprøven er en Gudsdom. Denne Paastand er, som vi tidligere har set, jævnlig bleven fremsat i nyere Tider; men efter at vi nu har set saa mange Prøver paa Samtidens egen Opfattelse af denne Sag, tør vi nok fastslaa, at Baareprøven ikke blev almindelig betragtet som et Ordale af de Mennesker, som anvendte den og troede paa dens Beviskraft. Hvis vi udelukkende tager Hensyn til de Mænd, hvis Anskuelser er bleven os overleverede gennem deres Værker, kommer vi til det Resultat, at langt den største Del af Videnskabens og Literaturens Dyrkere — blandt disse ogsaa mange gejstlige Mænd — til enhver Tid har hævdet, at cruentatio var Virkningen af en Naturkraft, som man blot ikke var fuldt paa det rene med. Det er rimeligt, at Forholdet har stillet sig anderledes blandt den ikke-skrivende Del af Menneskeheden, hvis Anskuelser ikke er bleven Eftertiden bekendt. Blandt dem har maaske nok Tilhængerne af den mirakuløse Udtydning været i Majoritet. Men det er jo ikke den uoplyste Mængdes Overtro, der er bestemmende for en Tidsalders Meninger. Cantimpré var en enlig Repræsentant for denne uvidenskabelige Menigmands-Betragtning. Men først paa Reformationstiden faar den saadanne Tilhængere og Forkæmpere, at den naar op til Overfladen i Tidens Aandsliv og kan gøre Forsøg paa at skyde de »naturlige« Forklaringer til Side og sætte sit eget Dogme i Stedet for Videnskabsmændenes famlende Theorier.

BAAREPRØVENS
BLOMSTRINGSTID OG FORFALD.

I.

Juristerne. — Baareprøvens Anvendelse i Praksis.

»Was wirklich ist, ist vernünftig.«
Hegel.

Medens Læger, Filosoffer og Theologer stredes om Aarsagerne til den vidunderlige Blødning og hver for sig følte sig forpligtet til, ud fra sin Videnskab, at levere en theoretisk Forklaring af Fænomenet, havde dette for Juristerne en afgjort praktisk Betydning. Thi det var jo alle de stridende Parter enige om: at hver Gang Tegnet indtraf, betød det en og den samme Ting. Og naar kun Blodet flød i Morderens Nærværelse, var det for Dommeren ligegyldigt, hvilke Kræfter der virkede i Liget i dette Øjeblik. For ham stillede Spørgsmaalet sig saaledes: Kan der fra dette Tegn hentes noget Bevis i tvivlsomme Drabssager? Og mere specielt formuleredes det derhen: Er cruentatio et tilstrækkeligt Indicium til, at mistænkte paa det kan underkastes Tortur?

Gennem denne Vending blev det lærde Stridsemne paa en Gang aktuelt. Resultaterne af de metafysiske Spekulationer og de fysiologiske Undersøgelser skulde nu anvendes praktisk af Dommeren. Spørgsmaalets Besvarelse har ikke længer en blot videnskabelig Interesse for de lærde, deres Ja eller Nej bliver skæbnesvangert for

hver enkelt blandt Menigmand; hvad Øjeblik det skal være kan det komme til at gælde hans Hals.

Der er paa Forhaand ingen Grund til at tro, at Juristernes Mening om den Ting skulde afvige synderligt fra deres Samtids, og efter at Troen paa Baareprøven er vokset saa godt fast, som vi allerede har set, maa vi være forberedte paa, snart at se den optræde med Pinebænken som Følgesvend. Og et bedre Redskab til Troens Udbredelse og yderligere Stadfæstelse kunde ikke let findes. Vi kan forestille os, hvorledes Dommeren første Gang beslutter sig til at anvende Torturen, efter at Tegnet er indtraadt, dog endnu tøvende og uvis i sit Hjerte, om det ogsaa er forsvarligt. Men se! det lykkes fortrinligt. Den anklagede tilstaar, og da Tilstaaelsen i den Tids Rettergang var alt, hvad der behøvedes til Domfældelse, fuldbyrdes Eksekutionen uden yderligere Omsvøb og Tidsspilde. Den ved Torturen fremkaldte Tilstaaelse har styrket Troen paa Ligblødningens Betydning; næste Gang vil Tegnet ufravigelig have Torturen til Følge, og saaledes er en Svikmølle etableret, der nok skal skaffe Troen Udbredelse og forsyne dens Tilhængere med et overvældende Forraad af Eksempler og Beviser paa dens ufejlbarlige Sandhed. Pinebænken har altid været et fortrinligt Instrument til at gøre Propaganda med, selv for de urimeligste Forestillinger. I Hekseprocessernes Historie har dette vist sig til Fuldkommenhed.

Vi har set Troen paa Ligblødningen som en folkelig Forestilling i de franske Ridderromaner fra det 12te Aarhundrede. I det 13de begynder den lærde Verden at beskæftige sig med Spørgsmaalet. Men vi skal endnu et Par Aarhundreder frem i Tiden, inden Juristerne kommer med, og inden vi finder Vidnesbyrd om, at Baareprøven er bleven anvendt som Bevismiddel for Retten.

Ogsaa her er Italien det Land, der gaar i Spidsen og fører Bevægelsen frem.

Den første Retslærer, hos hvem vi finder Sagen omtalt, er den berømte Paris de Puteo fra Neapel (1413—1493), Generalauditør, Medlem af Kong Alfons' Regeringsraad og Rigsforstander i Kongens Fraværelse. For ham stiller cruentatio sig som et utvivlsomt Faktum, og i Overensstemmelse hermed tilraader han Prøvens Anvendelse.

»Naar den dræbte fremstilles for Morderens Øjne,« siger han, [1]) »vil Blodet farve Saarene rødt, og denne Prøve vil være et stærkt Indicium. Dommeren bør derfor ikke undlade at anstille den, thi Erfaringen er vor Læremester i alle Ting.«

Det blev skæbnesvangre Ord. Paa Grund af Puteos Autoritet som Jurist og den Tids kritikløse Afskriven af Forgængernes Udtalelser, træffer vi snart efter den samme Sætning i juridiske Værker fra alle Lande. Overalt lyder det os i Møde: »Dommeren bør ikke undlade o. s. v.; thi Erfaringen er vor Læremester i alle Ting.«

Men det har sin Interesse at se, at straks her, hvor Baareprøven holder sit Indtog i Retsvidenskaben, beraaber Forfatteren sig saa stærkt paa Erfaringen (experientia). Det er altsaa Menigmands Iagttagelser, som han vil bygge paa, ikke nogen lærd Theori eller noget kirkeligt Dogme, som han vil knæsætte. Og hans Forsvar for det berettigede heri røber ogsaa, at han er sig vel bevidst, at det, han her gør sig til Talsmand for, er noget nyt i Juraen.

At Kendskabet til denne Prøves Beviskraft er kommet til Juristerne nedenfra, faar vi et tydeligere Vidnesbyrd om hos en lidt yngre italiensk Retskyndig Hippo-

---

[1]) Tractatus de Syndicatu, verb. Tortura, § Mandavit, Nr. 29.

lytus de Marsilia, Dr. jur. fra Bologna (1450—1529). Medens han drøfter Betingelserne for, at Tortur kan anvendes, og undersøger hvad Betydning Dommeren bør tillægge Spaadomme og Tryllekunster, griber han Lejligheden til at fortælle en lille personlig Oplevelse.[1])

»Jeg husker, at jeg engang i min Ungdomstid saa en mærkværdig og forbavsende Ting, dengang jeg var Byfoged i Byen Albenga i Provinsen Genua, omtrent 6 Mil paa den anden Side af Savona. Thi da blev et Menneske funden dræbt ved Nattetide, og man vidste ikke, hvem der var Gerningsmanden, men mange var mistænkte. Og da sagde en gammel Mand til mig: »Hr. Byfoged! Hvis I vil vide Sandheden om dette Manddrab, saa lad Liget af den døde bringe hen for Eder, og lad saa alle dem, der er mistænkte for Manddrabet, kalde frem, og lad dem komme den ene efter den anden hen til Liget. Naar saa den rette Manddraber kommer frem, vil Saarene paa Liget udgyde Blod paa ny, og saaledes vil I faa Vished om dette Drab.« Da jeg hørte dette, lod jeg Liget bringe hen til mig, og lod dem, der var mistænkte for Drabet, kalde frem en efter en, og da den virkelige Manddraber kom frem, begyndte Ligets Saar at skumme og udgyde Blod, hvorover jeg blev meget forundret. Dog sagde jeg intet, eftersom jeg ikke fæstede Lid til en saadan Ting, som intetsteds er anerkendt (quæ nullibi probatur). Men efter nogle Dages Forløb blev der fundet tilstrækkelige Beviser til at anvende Tortur paa denne samme mistænkte, og jeg lod ham fængsle. Han tilstod da paa Grund af Vidnesbyrdenes Mængde og uden Tortur, at han havde dræbt hin Mand, og derpaa dømte jeg ham efter Lovens Maade og hin Bys Vedtægter.«

Denne Beretning er interessant ved Prøvens rent ud mønstergyldige Forløb fra først til sidst. Drabet er forøvet med skarpe Vaaben, siden der tales om Saar; Prøven finder Sted, medens Liget endnu er helt og friskt, og

---

[1]) Practica causarum criminalium, § Diligenter, Nr. 181.

den udpegede Gerningsmand tilstaar uden Anvendelse af Tortur. En mere fuldendt Illustration til Arturromanernes og Nibelungenlieds Baareretstro kunde Virkeligheden ikke give. Og ligesom i Digtningen er Optrinet saa dramatisk mellem den gamle Mand, der begynder sin Tiltale med »Domine Gubernator!« og hele Tiden tiltaler Byfogden i anden Persons Flertal, og den skeptiske unge lærde, der ikke tror paa andet, end hvad der staar i Lærebøgerne (probatur). Hvis der var nogen Grund til at antage den gamle Jurisconsultus for Novellist, kunde man næsten fristes til at tro, at han selv havde forfattet Historien, da han mange Aar senere sad og skrev sit lærde Værk om Kriminalprocessen. Men en saadan Mistanke er dog aldrig bleven fremsat imod ham. Det eneste, hans Kolleger bebrejder ham i Anledning af denne Historie, er hans Paastand, at Baareprøven »nullibi probatur«. Hvis han havde læst rigtig i sin Puteo, siger de, vilde han have vidst, at den Ting havde sin Rigtighed.

Men Hippolytus' Fortælling er endvidere interessant derved, at vi her træffer en dannet Mand, der aldrig har hørt Tale om nogen Baareprøve, før den gamle i Albenga fortæller ham derom. Og skønt Tegnet indtræffer, forholder han sig stadig vantro over for det og foretager intet mod den mistænkte, før dennes Skyld paa anden Maade er bevist. Som det gik her, er det sikkert gaaet flere Steder. Den folkelige Overtro har bredt sig nedenfra og først efterhaanden trængt ind i de lærdes Krese, i Overensstemmelse med Puteos gyldne Ord: »Erfaringen er vor Læremester i alle Ting.«

Hippolytus udtaler sig ikke om, hvorvidt han efter den Tid fik et andet Syn paa cruentatio. Men da han i Bogen anfører den mellem Spaadomme og Tryllekunster, »ved hvilke Menneskenes Sind ofte drages og tilskyndes til at tro, at noget er, eller at det ikke er,« ser det nærmest ud til, at han er forbleven i sin Ungdoms Skepticisme.

Hvad Hippolytus' Fortælling lærer os indirekte om Baareprøvetroens Udbredelse gennem Menigmands Fortællinger, fremgaar ogsaa af en Bemærkning hos en anden gammel italiensk Retslærer Marcus Antonius Blancus (1498—1548), idet han foruden Puteo og andre Autorer nævner »den almindelige Folkesnak« (communis hominum sermo) som Kilde til sit Kendskab om denne Sag. Blancus selv ser ligesom Hippolytus meget fordomsfrit paa Sagen. Blødningen har intet at gøre med Hekseri og Trolddom, siger han, men skyldes en naturlig Grund, som vi ikke kan gøre Rede for. Dens Indtrædelse kan nok berettige til at indlede en Undersøgelse, men ikke til Tortur (ad inquisitionem, non ad torturam). Men Dommeren vil kunne benytte denne Prøve for at iagttage, om den mistænkte er rolig eller om han skælver, om han blegner eller rødmer, og deraf vil Dommeren kunne ledes paa Spor efter Sandheden. [1])

En saa helt moderne Betragtning af den mistænktes Konfrontation med den dræbtes Lig er et Særsyn paa denne Tid; men gennemgaaende maa det dog siges, at de italienske Jurister tog paa den Sag med mere Besindighed, end man paa Forhaand skulde formode. Skønt de fleste af dem har læst deres Puteo og ikke helt kan frigøre sig for hans Autoritet, søger de næsten alle paa forskellig Maade at sikre sig mod Fejlgreb og tilraader gennemgaaende stor Forsigtighed ved Prøvens Anvendelse. Matthæus de Afflictis fra Neapel (1440—1520) anser Prøven for tilstrækkelig til Tortur, naar Blodet flyder idet den mistænkte føres frem til Liget, og holder op at flyde, naar han atter føres bort. [2]) Franciscus Casonus kræver tillige, at Tegnet skal være sket inden

[1]) Tractatus de indiciis homicidii, §§ 397 og 408.
[2]) Commentaria super librum feudorum, III, rub. XXXI, § 4 Nr. 34.

7 Timer efter Dødens Indtrædelse.[1]) Jacob de Novello fra Venedig, der selv saa et Eksempel paa cruentatio, medens han var Heksedommer i Tarvis, tillægger Tegnet Betydning, naar det understøttes af det almindelige Rygte og notorisk Fjendskab mellem mistænkte og den dræbte.[2]) Og til denne Anskuelse slutter sig ogsaa Joseph Mascardus († 1588),[3]) Jacob Menochius (1532—1607)[4]) og den pavelige Fiskal Prosper Farinacius (1544—1618)[5]).

Antoninus Thessaurus, første Senator i Piemont, hører til dem, der ikke er sikre paa, om Tegnet er et Mirakel, eller det bevirkes af Djævelen. Han ser derfor helst, at det slet ikke bliver anvendt, saa meget mere, som de italienske Love intet indeholder derom, og han desuden ofte har hørt af Embedsmænd, som har med kriminelle Sager at gøre, at Tegnet har vist sig falsk. At der kan udflyde Blod af Lig er ham ganske vist bekendt — det skete saaledes med en Nonne i Hyporidia, der var bleven kvalt, og i 1585 gentog det sig med et Lig i Sospitelli, der blev gravet op efter at have ligget to Dage i Jorden. I sidstnævnte Tilfælde blev den mistænkte underkastet Torturens 2den Grad; men Thessaurus billiger det ikke og formaner Dommerne til at være forsigtige. — Midt under disse lærde Undersøgelser faar Thessaurus dog Lejlighed til at lade os forstaa, at der ogsaa paa hans Tid fandtes Folk, som tog mindre højtideligt paa Spørgsmaalet. Han mindes nemlig sit vittige

---

[1]) Tractatus duo juris civilis, I, cap. III.

[2]) Practica et theoretica causarum criminalium. Venedig 1554, S. 29 (§ 73).

[3]) Conclusiones omnium probationum, II, conc. 867. nr. 24.

[4]) De arbitriis judicum, II, cent. III, c. 270, § 16. — De præsumt. I, qu. 89, nr. 128.

[5]) Praxis et theorica criminalis, pars I, tom. II, qu. 52, § 154—56; qu. 36, § 61.

Bysbarn Juvenalis Capellus, der plejede at sige, at paa Grund af denne Tro gik Lægerne ikke med til deres Patienters Begravelse; thi de vidste sig aldrig sikre paa, om de ikke selv var Skyld i vedkommendes Død. [1])

Saaledes er de italienske Juristers Stilling til dette Spørgsmaal i det hele taget forstandigere, end man paa Forhaand skulde vente, og en Sammenligning mellem dem og de samtidige Filosoffer viser afgjort Juristerne som de klareste Hoveder. Og det samme Indtryk vil møde os, naar vi gaar over til Inkvisitionens og Torturens specielle Hjemland, Spanien.

Her træffer vi den berømte Jurist Antonio Gomez, der i Midten af det 16. Aarhundrede var Professor i Salamanca, som en bestemt Modstander af Baareprøven. Han fortæller, at denne Bevisform var bleven anvendt under en Proces i Ledesma 1546, og han havde selv set de originale Akter. Sagen angik en døvstum (»mutus«) og hans Fader, hvilke begge blev underkastede Tortur og derpaa dømte.

»Men«, siger han, »med al Respekt for andres Mening holder jeg paa det modsatte, og jeg vilde aldrig anvende denne Prøve, fordi dette Indicium er overordentlig usikkert og stammer fra fjerne Aarsager, som ere os ubekendte. Derfor bør det ikke anvendes. Og da desuden Torturen er det stærkeste Præjudicium (actus gravissimi præjudicii) og let kan have Døden til Følge, saa vilde det i Tvivlstilfælde være bedre, at lade en skyldig gaa fri, end at dømme en uskyldig .....

Det Indicium, som vi her taler om, kender vi ikke af nogen Lov, ej heller af noget Forhold, som har retslig Betydning. Altsaa gælder det ikke, og paa Grundlag af det bør ingen anklaget føres til Tortur.« [2])

Det er humant tænkt og velgørende kraftigt sagt. Og

---

[1]) Novæ decisiones sacri senatus Pedemontani, dec. 173.

[2]) Variæ resolutiones III, cap. 13, § 15.

paa Grund af Gomez' Autoritet kom disse Udtalelser snart langt omkring i Evropa og har maaske mange Steder friet en eller anden, der var faldet i Rettens Hænder, fra at prøve den skarpe Eksamination.

Endnu længe efter Gomez' Tid blev Baareprøven anvendt i Spanien; men vi mærker tydelig den store Lærers Paavirkning gennem de senere retskyndiges Ræsonnementer, saaledes som vi gør Bekendtskab med dem i Anledning af en Mordsag, der i 1607 blev procederet for den højeste Ret i Aragonien. Forsædet i denne Ret beklædte Joseph de Sesse; men da han netop paa dette Tidspunkt var fraværende, havde hans Kollega Francisco de Puego indtaget hans Plads, og det er ham, som har beskrevet os Sagen. [1])

En Faarehyrde var bleven dræbt i en Landsby i Aragonien, og 4 Dage efter fandtes hans Lig paa et øde Sted, skjult under Kviste og Stene. Mistanken faldt paa to Brødre af gammel og fornem Slægt; men de nægtede sig skyldige og maatte derfor dømmes paa Indicier, »som brugeligt er i Aragonien.« Blandt disse Indicier nævnes følgende:

»Begge Brødrene førtes hen til Liget, der laa synligt for alle paa Landsbyens Gade. Og straks da den første kom frem, begyndte Blodet at flyde. Da den anden Broder førtes hen til Liget og bad Himlen give ham et Vidnesbyrd om hans Uskyld, hævede Liget den højre Arm, pegede med Fingeren paa Saaret, hvoraf Blodet udflød, og derefter paa den anklagede. Angaaende denne Begivenhed, som alle de omstaaende saa, blev der af Notarius publicus udfærdiget et offentligt Dokument, dateret 15de Novbr. 1607. Dokumentet blev fremlagt i Retten og 10 af de tilstedeværende Vidner mødte for at bekræfte dets Indhold.«

Hertil bemærker nu Puego, at Miraklet med Armen

---

[1]) Decisiones sacri senatus Aragonum, dec. 111.

beviser intet; thi det kan være sket ved Trolddom og Djævelskunster — vi vilde maaske snarere sige Taskenspillerkunster. Blødningen betyder noget mere; men efter flere lærdes Mening udgør dog heller ikke den noget Bevis, da den stammer fra indre og skjulte Aarsager, om hvilke Gud alene maa dømme, og ikke Mennesket, der kun skal dømme efter Aktstykker, Love og visse paa bekendte ydre Omstændigheder grundede Formodninger.

Vi ser, at det er en Tankegang, som er Gomez' Lærling værdig. Her er den samme ædruelige Forsigtighed over for de Ting, som man ikke ved Besked med, og den samme korrekte Opfattelse af Grænsen mellem det, der kommer Dommeren ved, og det, han skal lade ligge. Joseph de Sesse har til denne sin Kollegas Beretning føjet en rosende Efterskrift, hvori han fuldt ud slutter sig til de deri fremsatte Betragtninger.

Gennem disse Udtalelser af de betydeligste Retslærde i Sydevropa faar vi saaledes ikke noget ugunstigt Indtryk af disse Landes Dommerstand. Den maa vistnok i Forhold til Tiderne anses for ganske oplyst. Men Billedet bliver adskilligt mørkere, naar vi kommer nord for Alperne og Pyrenæerne.

I Frankrig, det Land hvorfra Troen tidligst træder os i Møde, og hvor de ældste Tilfælde forefaldt, var Jordbunden vedblivende gunstig for denne Vildfarelses Vækst, og blandt de franske Jurister findes Mænd af stor Anseelse, som gør sig til Talsmænd for den. Nicolaus Boerius, Dommer i Bordeaux (1469—1539), betvivler intet Øjeblik Sagens Rigtighed: han har selv set to Tilfælde, der begge forefaldt i Retssalen i Bordeaux. Det ene af dem angik tilmed en Mand, der havde ligget to Maaneder i Jorden, inden han blev gravet op, og alligevel udgød Blod af Saarene, da Morderen gik hen over ham. Boerius finder Sagen tilstrækkelig godtgjort ved Bibelens Ord om

Abels Blod og stoler for Resten paa Puteos og Apponos Autoritet.[1])

Det samme Resultat er Petrus Gregorius Tholosanus († 1595) kommen til. Han siger rent ud, at cruentatio holdes for »et aldeles sikkert Vidnesbyrd« (indicium certissimum),[2]) og tager ingen Reservation for sit eget Vedkommende. Den berømte og paa andre Omraader saa fortjenstfulde Jurist og Filosof Jean Bodin († 1596) paastaar,[3]) at mangfoldige Dommere bekræfter Rigtigheden af cruentatio, og mener, at den anklagede paa dette Bevis alene kan føres til »Qvæstio« (Tortur). Som Filosof søger han tillige at forstaa Fænomenets Aarsager, og hans velkendte Hang til overtroiske Forestillinger bringer ham da til blandt de mange Forklaringer at vælge en af de sjældnest repræsenterede: Theorien om, at det er de afdødes hævnende Aander, som her driver deres Spil.

Hvor megen Vægt de franske Jurister tillagde dette Tegn, fremgaar til Fuldkommenhed af en Sag, som i 1548 blev bragt for Parlamentet i Paris, Frankrigs højeste Domstol. En Mand i Montbrison var bleven skudt ved Nattetid med en Pil. Hans Tjener, som havde været til Stede, havde ikke kendt Gerningsmanden, men »syntes«, at det var deres Nabo Guidon. Da det endvidere hed sig, at denne Guidon stod i Forhold til den dræbtes Kone, blev der anstillet en Husundersøgelse hos ham, ved hvilken man fandt en Armbrøst, som den udskudte Pil kunde passe til. Guidon blev derpaa af Øvrigheden ført frem til Liget, som den Gang havde ligget 16—17 Timer, og Blødningen indtraf.

Paa Grundlag af dette blev nu Guidon underkastet

---

[1]) Decisiones Burdegalenses, dec. 166.

[2]) Syntagma juris universi, l. 48, c. 12, nr. 18, smlgn. l. 36, c. 20, nr. 8.

[3]) De magorum dæmonomania, II, c. 3.

Tortur, og han sagde ikke den Gang noget om, at han vilde appellere denne Afgørelse. Men »efterat der var fyldt to Skaale Vand i ham, og han ikke længer kunde udholde Pinslerne uden at bekende,« erklærede han, at han vilde appellere den Kendelse, ifølge hvilken han var lagt paa Pinebænken. Øvrighedspersonen blev bragt i Forvirring herved og lod Torturen standse. Guidon førtes derpaa for Paris' Parlament, som sendte ham tilbage med den Afgørelse, at den første Kendelse skulde fuldbyrdes, han selv sættes i den Tilstand, hvori han var, da han appellerede, og Torturen derpaa føres til Ende.[1]) — I Motiverne bemærkes udtrykkeligt, at Parlamentet lagde den største Vægt paa, at Blodet kom i Bevægelse og flød ud, da Guidon blev ført frem for Liget; hvis ikke denne Omstændighed havde været, kunde den Tortur, han allerede havde lidt, have været tilstrækkelig. Nu blev altsaa Torturen ført til Ende; men Guidon fastholdt sin Benægtelse og blev løsladt.[2])

Men i Bodins noget yngre samtidige, Petrus Ærodius (1538—1601), havde Frankrig dog ogsaa en Retskyndig, der rent ud bryder Staven over den hele Theori. »At der i selve Liget skulde være nogle Levninger af Bevidsthed tilbage, som bevirker, at Saarene bløder paa ny, naar Morderen rører ved det eller gaar hen over det, og at denne Hypothese skulde kunne bevise noget som helst med Hensyn til Drabet: det forekommer mig at være Kællingesnak (videtur mihi anile esse).« »Det kan være rigtigt nok,« tilføjer han, »at udstille Liget, føre de mistænkte hen til det o. s. v., fordi mange derved kunne bevæges af deres Samvittighed. Men Liget selv mærker intet dertil. Hvis Døden ikke er fuldstændig, er den intet.

---

[1]) Paa den Maade slap man over den Vanskelighed, at Torturen ikke maatte »gentages«, men vel »fortsættes«.

[2]) Paponius: Corpus juris Francici, l. 24, tit. 9, arrest. 5 og 13.

Saalænge noget af Sjælen er tilbage, er der Liv.«[1]) — Ogsaa Juristen de L'Ancre, Medlem af Parlamentet i Bordeaux, udtalte sig imod at tillægge dette Tegn nogen Betydning.[2])

Man vil allerede her have lagt Mærke til, at der er en Forskel i den Maade, hvorpaa dette Spørgsmaal behandles af Juristerne nord og syd for Alperne. Selv om de italienske Retslærere ikke helt kan sætte sig ud over Baareprøvetroen, og skønt Puteo f. Eks. kommer til det samme Resultat som Jean Bodin eller Tholosanus, er der dog en fremtrædende Forskel i deres Ræsonnementer. Italieneren naar sit Resultat i Kraft af en Betragtning, der i Virkeligheden er al Ære værd: Respekten for Iagttagelserne og for Erfaringens Betydning, medens de to Franskmænd deler deres Samtids tykkeste Overtro og for Resten nøjes med Henvisning til Autorerne. Og det bliver ikke bedre, naar vi nu gaar over til Tyskland. Man vil med nogen Grund kunne søge Aarsagen hertil i den samme Omstændighed, som vi paapegede, hvor Talen var om Filosofferne, nemlig i de to forskellige Tidsaldre: de italienske Jurister begynder at skrive om Baareprøven i det 15de Aarh., de tyske og franske ikke før i det 16de. Men samtidig faar man dog et Indtryk af, at Italienerne i og for sig var bedre Jurister end Franskmænd og Tyskere: der er mere Logik i deres Tænkning og en klarere Opfattelse af, hvor Grænsen mellem Juraens og de andre Videnskabers Omraade skal drages.

I Tyskland kom nu hertil, at Juristerne ikke, som i Italien og Spanien, kunde beraabe sig paa, at der intet

---

[1]) Rerum judicatarum Pandectæ, l. 8, tit. 4, c. 18.

[2]) L'Incrédulité et Mescréance du Sortilège, Paris 1622, S. 353. — Heffter (»Archiv des Criminal Rechts«, N. F., 1835, S. 465) og efter ham Martin o. fl. har forvekslet ham med den samtidige og mere bekendte Marschal d'Ancre.

stod i Lovene om Baareprøven, og derfor rolig se helt bort fra den. Thi, som vi har set, nævnedes Baareprøven ret ofte i middelalderlige Love fra det tyske Riges Omraade. Dog var det kun i Provinslove og Stadsretter, den forekom. I Karl V.'s store Rigslov »Peinliche Halsgerichtsordnung« fra 1532 findes den ikke, lige saa lidt som i dennes nærmeste Forløbere, den Bambergske Halsgerichtsordnung fra 1507 og den Brandenburgske fra 1516. Carolina synes endog at optræde fjendtlig mod Baareprøven, idet den bestemmer (§ 21), at ingen skal fængsles eller pines efter Angivelse af dem, der mener at kunne spaa ved Hjælp af Trolddom eller andre Kunster, hvorimod selve disse Spaamænd skal straffes saa vel som den Dommer, der lader sig bedrage af dem. Denne Bestemmelse skulde jo synes at passe godt paa Baareprøven; men der kendes dog intet Eksempel paa, at man har givet den en saadan Anvendelse, og Baareprøven florerede i Tyskland lige saa vel efter som før Aaret 1532.[1]) Ikke desto mindre gjorde Carolinas overlegne

---

[1]) Følgende Eksempler, om hvilke der haves Beretning fra samtidige, kan anføres:

1473. Michael Rothans i Rotweil dræbt. 8 mistænkte lægger deres Edsfingre i Saaret. Intet Tegn. De mistænkte blev frikendte og fik et Brev udstedt derom. (Birlinger: Aus Schwaben II, 1874, S. 469 f. — Anzeiger f. Kunde der deutschen Vorzeit 1868, S. 11).

1501. Endres Rechen i Nürnberg dræbt. Den unge Rechen og den gamle Pige lægger selvsjette Haand paa Liget. Intet Tegn. (Chron. d. deutschen Städte XI, 641).

1503. Hans Spiess i Ettiswyl (Schweiz) havde kvalt sin Hustru. Han var bleven pint uden at ville bekende. Saa blev den døde optaget af Jorden, og han ført frem til Baaren, der stod paa Kirkegaarden. Jo nærmere han kom, des stærkere flød Blodet ud af hendes Mund, saa det tilsidst løb ned ad Baaren. Da kastede han sig paa Knæ og tilstod Gerningen. (Valerius Anshelm: Berner Chronik, III, S. 254).

1510. Johannes Albusser fra Mosbach dræbt. To Fuglefængere

Tavshed paa dette Punkt sin store Virkning. Den har hjulpet adskillige Jurister til at finde et Standpunkt i det tvivlsomme Spørgsmaal, og det blev efter den Tid vanskeligere at faa Bestemmelser om Baareprøven indsat i andre Love. I et Udkast til en Kriminalordning for Würtemberg fra Aar 1609, i hvilket Afsnittet om Straffeprocessen er forfattet af Dr. Heinrich Bocer, bliver Baareprøven omtalt, men samtidig afvist som utilstrækkelig til at begrunde en troværdig Anklage.[1]) Derimod spøger den endnu saa sent som i den hessiske Landordning fra 1639. »Naar Gerningsmanden er uvis«, siges det her, »men dog bestemte Personer berygtede for Mordet, skal man paagribe dem, føre dem til den dræbte og lade dem

dømtes til at rense sig ved Ed, idet de lagde to Fingre med hvid Uld imellem i den dødes Saar. Da den første svor, skete der intet. Da den anden svor, begyndte Saaret at rødne og Blodet at trænge ud. Han blev da henrettet. (Martin Crusius: Annales Svevicorum III, 536—37).

1576. En Smededreng i Nürnberg dræbt. 4 mistænkte maa lægge Fingrene i Saaret og desuden en Tidlang holde den døde i Haanden. Intet Tegn. (Jäger: Juristisches Magazin I, 328).

1578. En Student ihjelstukket i Sagan i Schlesien. Samtlige Haandværkssvende i Byen underkaster sig Prøven. Intet Tegn. (Zeitschrift für Kulturgesch. N. F. I, 318).

1593. En Mand dræbt i Neumarkt i Ober Steiermark. Magistraten drøfter frem og tilbage, om Baareprøven skal anvendes. Enken frafalder Fordringen herom og ønsker kun, at Liget maa komme i Jorden. Man vedtager at raadspørge Præsten. Slutningen kendes ikke. (Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde VI, 285 ff.).

1599. En Kone i Nürnberg dræbt. Manden lagde sin Haand paa den dødes Bryst og bad til Gud om Tegn. »Da man nu ingen Frygt eller Ubestandighed sporede hos ham, blev han igen løsladt.« (Jäger, l. c.)

1599. Et Mord i Strelen i Sachsen; mistænkte blev ført over Liget, der begyndte at bløde, hvorefter han tilstod. (Savigny Zeitschr., Germ. Abt. VI, S. 188).

[1]) Zeitschr. f. deutsches Recht, XX, Tübingen 1861, S. 239.

røre ved ham paa sædvanlig Maade.« Der kan vel her være nogen Tvivl om, hvorvidt der tales om en egentlig Baareprøve eller kun om en Konfrontation med Liget i moderne Forstand. Som det vil erindres, var en lignende Usikkerhed til Stede i adskillige af de ældre tyske Lovbestemmelser om denne Sag, hvor det ikke af de brugte Udtryk bestemt kunde ses, om man ventede et Tegn fra Liget eller ikke. Det er ikke usandsynligt, at man med Forsæt har holdt Udtrykkene saa ubestemte — derved svækkedes jo ikke Virkningen af Tegnet, hvis det indtraf, og man havde ikke forpligtet sig til at betragte den mistænkte som fri, hvis det udeblev. Slutningsordene »paa sædvanlig Maade« tyder dog nærmest paa, at Forventningen har ligget bag ved; thi den »sædvanlige Maade«, hvorpaa man i Tyskland betragtede Haandspaalæggelsen paa den døde i Tiden omkring 1639, var sikkert endnu den, at man herigennem ventede at faa en direkte Oplysning om den mistænktes Skyld eller Uskyld.

Det er betegnende, at Baareprøvens Optræden i de tyske Love slutter paa den samme uklare, halvt tilslørede Maade, hvorpaa den begyndte. Det ser ud, som om man ikke har villet vise den fra sig og dog heller ikke har haft Lyst til helt at kendes ved den og give den Offentlighedens Sanktion.

Denne samme Uklarhed i Opfattelsen af den kommer frem paa en ganske tilsvarende Maade i de tyske Retslærdes Skrifter. Jævnsides med en videnskabelig Tendens til at forkaste Baareprøven som betydningsløs, træffer vi hos disse Forfattere en Hildethed i deres Omgivelsers Tro og Tankegang, som forhindrer dem i at gøre Skridtet fuldt ud. De ved alle, at Baareprøven bruges mangfoldige Steder i Tyskland, snart paa Øvrighedens Foranstaltning, snart af Menigmand selv, og de kender talrige Eksempler paa, at den har vist sig rigtig. De er vel

heller ikke ubekendt med, at den jævnlig har været foreskrevet i deres gamle Love, og endelig er de jo selv som gode Tyskere underkastet de samme Indflydelser, der virker mere uforstyrret hos den uoplyste Del af deres Landsmænd, og som kom saa klart til Orde i de Udtalelser af Juristen Philip Camerarius, som vi tidligere har anført.[1]) Det er derfor ganske almindeligt, at tyske Jurister begynder deres Undersøgelser om Baareprøven med at forkaste den, og saa, naar de har skrevet frem og tilbage om den i nogen Tid, alligevel ender med at tilraade dens Anvendelse. Bernhard Zieritz har fundet det bedst rammende Udtryk for den tyske Retsvidenskabs Stilling til dette Spørgsmaal, idet han siger: »Baareprøven er ikke ganske irrationel.«[2]) Det var just det, de alle mente, og derfor var det saa vanskeligt for dem at finde et fast Standpunkt.

Ud af den talrige Mængde af tyske Jurister, som i det 16de og 17de Aarhundrede har skrevet om Baareprøven, skal vi anføre nogle enkelte Eksempler, idet vi begynder med dem, der nærmest holder paa Prøvens Beviskraft, for efterhaanden at bevæge os over paa den modsatte Fløj. Begge Yderpunkterne er dog kun svagt repræsenterede; den store Hovedmasse ligger i Midten.

Matthias Berlich (1586—1638) anfører uden noget Forbehold Baareprøven blandt de Indicier, som berettiger til Tortur, og støtter sig til et Tilfælde, han selv har oplevet, hvor denne Prøve (i Forbindelse med Torturen) fremskaffede en Tilstaaelse, efter hvilken tre Mennesker blev halshuggede.[3]) Adrian Gylmann betegner i et Skrift fra 1608 dette Tegn som »et Indicium, ja et meget stærkt Sandsynlighedsbevis (conjectura vio-

[1]) S. 77.
[2]) Notæ et observationes ad Caroli V. const., Frankfurt 1625, cap. 149.
[3]) Conclusiones practicabiles, IV, conc. 11, nr. 74.

lenta), paa hvilket den anklagede kan føres til Tortur; thi paa den Maade er ofte de skyldige opdagede.« [1]). Paul Matthias Wehner (1583—1612) mener, at naar der er andre Indicier til Stede, og Baareprøven sker inden Forløbet af 1—3 Dage, har Erfaringen lært, at dette Bevis sjældent slaar fejl, og saa kan man skride til Torturens 1ste eller 2den Grad, men ellers ikke.[2]) Adam Keller forlanger derimod, at Prøven skal anvendes inden 7 Timers Forløb, og den berettiger kun »ad inquirendum.«[3]) Heinrich Kornmann har underkastet Spørgsmaalet en indgaaende Undersøgelse, og kommer til det Resultat, at det er Sjælen, som gaar ind i det døde Legeme og fremkalder Tegnet for saaledes at hævne sig. I denne Opfattelse mener han at være i Overensstemmelse med dem, hvem Sagen mest direkte angaar. Thi han omtaler det som en almindelig udbredt Tro blandt Mordere, at naar de skærer Øre, Næse eller en anden Legemsdel af Liget og bærer den under Armhulen, kan den saaledes lemlæstede døde ikke hævne sig.[4]) Joh. Hering (1599—1659) kender en lignende Udpyntning af den oprindelige Tro, den nemlig, at naar den dræbte selv en Gang har myrdet et Menneske, kan der ikke ske noget Tegn med hans Lig.[5]) Den bekendte Jurist Benedict Carpzov (1595—1666) nyder i Reglen den Ære at anføres som en af Baareprøvens Bekæmpere. Det er dog kun delvis rigtigt.

---

[1]) Symphoremata supplicationum, III, Frankfurt 1608, S. 311.
[2]) Practicæ juris observationes selectæ, verb. Baarrecht.
[3]) De officiis juridico-politico etc., Constans 1607, S. 408 f.
[4]) De miraculis mortuorum 1610, pars IX, cap. 23. — Denne Forestilling skal forøvrigt være en gammel Overtro, der allerede forekommer i Oldtiden. (Reyes, l. c. S. 227. Döpler: Theatrum poenarum 1693, S. 52). Ogsaa hos flere Naturfolk findes en saadan Forestilling: »Det paastaas, at Lemlæstelse af Legemet vil have en tilsvarende Virkning paa Sjælen.« (Tylor I, 407).
[5]) De homicidio § 235.

Ganske vist har han selv erfaret, at adskillige med Urette er bleven udlagte som Mordere paa dette Indicium, ligesom at et Lig ikke har blødt, skønt den virkelige Drabsmand var til Stede. Men han slutter dog med, at i Forbindelse med andre Omstændigheder, »non levia«, kan Tegnet nok berettige til Anvendelse af Tortur. [1]) Det er netop det Fjerdedels Standpunkt, som Snese af tyske Jurister paa den Tid stillede sig paa, og som de under mange Omsvøb søger at motivere eller undskylde.

En langt klarere Afvisning end hos Carpzov faar Baareprøven hos Heinrich Bocer, der har samlet alle de Grunde imod dens Anvendelse, som den mangesidige Diskussion om den kunde give Anledning til: Den er uforstaaelig i sig selv, og ingen Filosof har kunnet forklare den; den hellige Skrift forkaster ethvert Tegn, ved hvilket man frister Gud; »Constitutio Carolina« kender den ikke, og forbyder tilmed Dommeren at benytte »responsa divinatoria«; »og«, slutter han, »det gør heller intet Indtryk paa mig, at man siger, Erfaringen stadfæster Baareprøven; thi jeg selv husker to Tilfælde, hvor Liget ikke blødte, skønt de virkelige Mordere var til Stede; og andre lignende Eksempler har troværdige Mænd ofte fortalt mig.« [2])

Det stemmer godt nok med de tyske Juristers vaklende Holdning i dette Spørgsmaal, [3]) at vi jævnsides med

---

[1]) Practica nova imperialis Saxonica, III, qu. 122, nr. 36.

[2]) De quæstionibus et torturis, 3 Udg., Tübingen 1630, S. 128 ff.

[3]) Af tyske Jurister, der nærmest er Tilhængere af Baareprøvens Anvendelse, kan endnu anføres: Heinrich Rauchdorn, Hieronymus Treutler († 1607), Joh. Georg Godelmann († 1611), Conrad Hartz, Christopher Crusius, Just Oldekop († 1667). Nærmest afvisende over for den staar Petrus Heigius († 1599), Petrus Theodoricus, Joh. Zanger († 1607), Jeremias Zetzer († 1608), Antonius Bullæus, Dominicus Arumæus († 1637), Antonius Matthæi († 1654), Brunnemann († 1672).

en Mængde Tilfælde, hvor Baareprøven er anvendt og taget for gode Varer, en Gang imellem finder den helt forkastet, uden at der dog gives almindelige Motiver herfor, og uden at en saadan enkeltstaaende Optræden faar nogen Virkning som et Præcedens for Fremtiden. Et af de mærkeligste Eksempler herpaa findes anført hos Carpzov.[1]) I Aaret 1606 besvarede Retskollegiet i Leipzig en Forespørgsel fra Raadet i Zwickau i Sachsen, om hvorledes det skulde stille sig til en saadan foreliggende Sag. Det fik følgende Svar: »Omendskønt nu den dræbtes døde Legeme, som allerede var koldt og stift, da det blev baaret frem for Retten, begyndte at bløde paa ny ud af Saarene med ganske friskt Blod, da de tre fængslede stod foran det uden at ville røre ved det, og vedblev at bløde, saa længe Fangerne stod derhos, uagtet Blodet blev aftørret, eftersom det brød ud af Saarene, medens det standsede, saa snart Fangerne var ført bort fra Retten, saa bør dog, i Mangel af andre kraftige Indicier, intet pinligt af den Grund foretages mod de tre fængslede for nærværende Tid.« Denne Kendelse er noget overraskende. En senere Forfatter paastaar rigtignok, at saaledes dømtes der ofte i Retskollegierne,[2]) men han anfører dog kun dette ene Eksempel, og jeg har heller ikke truffet flere. — Carpzov selv nævner derimod adskillige Tilfælde, hvor de Retskyndiges Erklæring gik i modsat Retning.

Det praktiske Resultat af Juristernes frem og tilbage blev da det, at Baareprøven stadig anvendtes i Tyskland til op imod det 17de Aarhundredes Slutning. Sidste Gang, den blev bragt i Anvendelse paa Rettens Foranstaltning, skal have været under en Retssag fra Pommern i Aar

---

[1]) L. c. nr. 35.

[2]) Hundeshagen: De stillicidio sangvinis, Jena 1679, § 14.

1669.[1]) Blandt Menigmand holdt den sig meget længere og forsvandt først stiltiende i Midten af det 18de Aarhundrede.[2])

I Nordtyskland var den ejendommelige Form »Scheingehen« i stadig og, som det synes, tiltagende Brug. Hamburgs gamle Stadsret kender den ikke; men i en Kommentar til den, som tillægges den hamburgske Borgmester Dr. Langenbeck († 1517), omtales den som brugelig i Praksis.

»For at faa Vished om et Mord og gøre en Adskillelse mellem flere, af hvem det skal være begaaet, lader man de mistænkte, den ene efter den anden, gaa til »schin«, det vil sige, [man prøver] om Blodet af den døde vil give et aabenbart Tegn fra sig til den skyldiges Straf og de uskyldiges Befrielse. Men hvor Saarene ikke giver noget Tegn fra sig . . . , lader man efter god Skik i Hamburg de mistænkte gaa ind til »Bekendelsen«, d. v. s. til Pinebænken, saa længe til man finder en skyldig blandt mange. Saaledes gik det med en, ved Navn Jochum Gunter, der en Aften paa Bjerget havde slaaet en Grovsmed, der boede ved Humletorvet, til Jorden. Samme Jochum blev bragt til »schin«, og »schin« gav ikke noget Tegn fra sig. Men omsider bekendte han i Pinen, at han havde tilføjet ham Saarene, og blev derfor halshugget anno 1511.«[3])

Efter dette synes man i Hamburg at have været et Skridt forud for det øvrige Tyskland. Man bringer den mistænkte paa Pinebænken, naar der intet Tegn indtræffer. Hvad man vilde gøre i modsat Tilfælde, siges ikke; men det ser jo næsten ud, som om man saa regnede ham for overbevist, enten han tilstod eller ikke.

Hvor den afskaarne Haand traadte i Ligets Sted,

---

[1]) Samuel Stryk: De jure sensuum, diss. VII, cap. III, § 5. — Majer: Geschichte der Ordalien, Jena 1795, S. 117.

[2]) Majer S. 121. — Wilda: »Ordalien« i Ersch u. Grubers Encyklopædi III, 4, S. 490.

[3]) Lappenberg: Hamburgische Rechtsalterthümer I, 301.

ventede man det samme Tegn fra den, saaledes som vi saa det i Beretningen om Harmen Røver i York. Og mærkelig nok ventede man heller ikke altid forgæves.

Et af de berømteste Eksempler paa cruentatio er netop en Historie om en afskaaren Haand, der efter at have hængt 10 Aar paa en Bjælke i Røg pludselig begynder at dryppe med Blod, da den ubekendte Morder tilfældig kommer ind i Værelset til den. Begivenheden forefaldt i Itzehoe, og Hjemmelsmanden for den er vor Landsmand, den lærde Henrich Rantzau, der har den fra sin Fader; det var nemlig hans Fader, Feltherren Johan Rantzau († 1565), som man sendte Bud efter, da det mærkelige Tegn indtraf, og det var i hans Nærværelse, at den bestyrtede Morder tilstod Gerningen, for hvilken han derefter fik sin fortjente Straf.[1])

Det er en Fortælling, som er bleven stærkt kommenteret. Næsten alle Skrifter om dette Emne i det 17de og Slutningen af det 16de Aarhundrede har beskæftiget sig med den, og Libavius gør sig megen Umage for at faa den til at passe til hans naturlige Theori. Henrich Rantzau selv er fuldt overtydet om Fortællingens Sandhed og tilføjer, at baade han og mange andre ofte har set Eksempler af den Slags »baade her i Landet og andensteds,« naar han har været anvendt ved saadanne Retssager.

Fra Tysklands Østgrænse, i Bøhmen, foreligger Vidnesbyrd om, at Baareprøven har været i udstrakt Anvendelse i Aarene 1494—1609,[2]) og endnu længere mod Øst, blandt Slaver og Magyarer, har den været saa fast indgroet, at dens Spor endnu næppe i vore Dage er udslettede. Det lille Folk Szeklerne i Siebenbürgen, der længe bevarede en ejendommelig Retsordning og overhovedet

[1]) Danske Samlinger II, 274.
[2]) Dania 1897, S. 191.

hængte stærkt ved alle gammeldags Sædvaner, benyttede Baareprøven i stor Udstrækning. Naar nogen blev myrdet, maatte Indbyggerne i det Sogn, hvor Mordet var sket, enten udlevere Gerningsmanden eller alle lægge Haanden paa den dødes Hoved og sværge sig fri. Den, der vægrede sig, eller under hvis Haand Saaret begyndte at bløde, var dermed kendt skyldig og blev straffet med Døden. Baareprøven kaldtes hos Szeklerne for »Dødsfornyelse« (halalujitás), fordi Døden ligesom blev fornyet, idet Blodet flød.

Da denne Skik blev anset for at stride mod Kristendommen, blev den forbudt ved en Beslutning af Landdagen i Karlsburg 1594. Men Forbudet hjalp intet, og efter et halvt Hundrede Aars Forløb maatte det indskærpes paa ny 1649. Endelig forbød den siebenbürgenske Lovbog fra 1653 for tredie Gang Baareprøven, men ikke desto mindre træffes den endnu i Brug i 1740 og begyndte først at forsvinde, efter at en ordentlig Kriminalret under Maria Theresias Regering (1740—80) havde afløst Szeklernes gamle Retssædvaner. [1])

Hos Sydslaverne er Skikken overhovedet ikke uddød endnu. Den skal saaledes findes i Krain, [2]) og endnu i 1894 omtaler en fransk Rejsende den som brugelig i Bosnien og Herzegovina. [3])

Gaar vi over til England, møder os den Ejendommelighed, at Juristerne slet ikke synes at have beskæftiget sig med Spørgsmaalet om Baareprøven. De sædvanlige Betragtninger om dens Tilstrækkelighed eller Utilstrækkelighed til at betinge Anvendelsen af Tortur mærker vi ikke noget til her, lige som Prøven selvfølgelig ikke omtales i Lovene. Men i Praksis, særlig blandt Menigmand,

[1]) Am Ur-Quell VI, S. 212—14.
[2]) Fra alle Lande 1879, I, S. 348.
[3]) Le tour du monde 1896, S. 171.

har den nu og da været brugt, og vi har tidligere nævnt, hvorledes Kong Jacob I gjorde, hvad han formaaede, for at styrke Troen paa den. At det dog ikke er lykkedes ham at gøre sine Undersaatter fuldt fortrolige med Anvendelsen af dette Inkvisitionsmiddel og at befæste Troen paa dets Ufejlbarlighed, faar vi et Indtryk af gennem en Retssag, som forefaldt 3 Aar efter Kong Jakobs Død.

I Aaret 1628 blev en Kvinde Jane Norkott i Hertfordshire funden død i sin Seng med overskaaren Strube. Hun blev begravet som Selvmorder; men der var adskilligt, som tydede paa, at hun var bleven myrdet af sine egne Slægtninge, og 30 Dage efter hendes Død blev Liget derfor gravet op af Jorden, og en Baareprøve foranstaltet. Trods dennes Udfald blev de mistænkte frikendte ved Underretten, hvorpaa Sagen appelleredes af det offentlige, og Sagføreren Sir John Maynard, der deltog i Proceduren for Overretten, nedskrev da den nøjagtige Beretning om alt, hvad der forefaldt.[1]) Og han fortæller da følgende:

»Efter at de ovenfor omtalte Omstændigheder var anførte, blev Præsten i det Sogn, hvor Gerningen var begaaet, en gammel og ærværdig Mand, taget i Ed for at aflægge Vidnesbyrd. Han berettede, at da Liget var bleven taget op af Graven og laa paa Græsset, blev hver især af de fire tiltalte, som alle vare til Stede, opfordrede til at røre ved det døde Lig. Okemans Kone [ɔ: den dødes Søster] faldt paa Knæ og bad Gud vise et Tegn paa hendes Uskyldighed, hvorefter hun rørte ved Liget. Da begyndte straks den dødes Ansigt, som tilforn havde en blaalig, ligagtig Farve (in terminis, Vidnets ordrette Udtryk) at overtrækkes med en Dug eller mild Sved, som efterhaanden tiltog, indtil Sveden løb i Draaber ned ad Ansigtet. Ansigtet fik et friskt og levende Udseende, og den

[1]) »Because the evidence was so strange,« siger han.

døde aabnede det ene Øje og lukkede det igen, og det gentog sig tre Gange. Ligeledes udstrakte hun Ringfingeren tre Gange og trak den sammen igen, og fra Fingeren dryppede Blod ned paa Græsset.«

Dommeren, Sir Nicholas Hyde, syntes nu at betvivle Sandheden af dette Vidnesbyrd og spurgte Vidnet, hvem der saa det foruden han selv.

Vidnet svarede: »Jeg kan ikke sværge paa, at nogen saa det; men, Mylord, jeg antager, at alle de tilstedeværende saa det; og hvis man havde tænkt, det kunde blive draget i Tvivl, vilde der være bleven optaget Vidne derom, og mange vilde have bekræftet det sammen med mig.« Men da Vidnet fremdeles bemærkede nogen Forundring hos Tilhørerne over disse Ord, fik han sin Broder, der var Præst i Nabosognet og ligeledes havde været til Stede ved Baareprøven, tilkaldt for at bekræfte hans Ord; og Sognepræsten meddelte endnu, at han selv dyppede sin Finger i det Blod, der flød fra Liget, for at undersøge hvad det var, og han mente, at det var Blod.

John Maynard, der har været lige saa forbavset som alle de andre, forsikrer os derpaa endnu en Gang, at »dette Vidne var en meget ærværdig Mand, jeg anslog ham til at være omtrent 70 Aar gammel. Hans Vidnesbyrd blev afgivet alvorligt og værdigt, men til stor Forundring for de tilstedeværende.« [1]) — Just denne Forundring og Tvivl, som John Maynard saa ofte kommer tilbage til, vidner fordelagtig om de engelske Dommeres og Juristers sunde Sans og lader os forstaa, at de ikke til daglig beskæftigede sig med saadanne Spørgsmaal.

Hvem der har ladet Prøven foranstalte, faar vi intet at vide om. Men da ingen Øvrighedspersoner har været til Stede ved den, og intet offentligt Dokument er bleven

---

[1]) Howell: State trials, vol. 14, London 1812, S. 1324 ff.

udfærdiget om den, ligger det nærmest at tro, at det er den ærværdige Præst, som selv har foranstaltet det hele.

Det kunde synes at tyde paa en anden Opfattelse af Baareprøvens Betydning, naar vi en Snes Aar senere ser en Mand som Lord Shaftesbury fortælle om dens Anvendelse, ganske alvorligt og uden nogen Forbavselse eller Misbilligelse. I en Dagbog, han har ført i den Tid, han var Fredsdommer i Wiltshire, skriver han under 11. August 1646: »Syv Personer blev dømte fra Livet, fire for Hestetyveri og to for Røveri, en for at have dræbt sin Hustru. Det var bevist, at da han rørte ved hendes Lig Dagen efter, flød der Blod ud af hendes Næse. Fire blev brændte i Haanden, de tre af dem for Drab; det samme Tegn, at Liget blødte, fulgte ogsaa den ene af dem.« [1]) Det fremgaar jo nok heraf, at man plejede at lade Morderen røre ved Liget; men vi erfarer intet om, hvorvidt det skete paa Øvrighedens Foranstaltning, eller om Prøvens Udfald havde nogen Indflydelse paa Sagens Gang; ja strengt taget faar vi ej heller at vide, hvad den 25-aarige Shaftesbury selv mente om denne Bevismaade.

Rigeligere Oplysninger og et langt klarere Billede af Forholdene møder os derimod, naar vi nu vender os til Skotland, det Land, til hvilket det ældste Tilfælde af Baareprøven er bleven henlagt, og hvis Forfattere paa Reformationstiden søgte at vindicere Skikken som ejendommelig for deres Landsmænd. Her har Troen haft gode Rødder. Hele det 17de Aarhundrede igennem og et godt Stykke ind i det 18de træffer vi jævnlig cruentatio imellem Indicierne i Drabssager, og udførlige Retsakter viser os Landets øverste Retslærde som Tilhængere og Forsvarere af Troen paa den.

---

[1]) Quarterly Review, vol. 130, S. 298. Hr. Rigsarkivar Bricka har velvillig gjort mig opmærksom paa dette Sted.

I dette paa Overtro saa rige Land forekommer Baareprøven hyppig i Forbindelse med Trolddomssager, ligesom det ogsaa kendes her fra Danmark. I 1644 anvendtes den paa Orknøerne imod Marioun Peebles, der beskyldtes for ved Trolddom at have kæntret en Baad og druknet Fiskerne,[1]) og en lignende Sag førtes 1661 i Dalkeith mod Christiane Wilson, et af de mange Ofre for Overtroen, hvis Historie man ikke læser uden at røres. Hun var mistænkt for at kunne øve Trolddom, og da hendes Broder, med hvem hun levede i Uvenskab, blev funden død i sit Hjem, faldt Mistanken selvfølgelig paa hende. Præsten og Retsbetjenten i Dalkeith befalede, at hun skulde bringes hen til Liget og lægge Haanden paa det. Hun kom, skælvende hele Vejen, hen til Huset, men hun vægrede sig ved at komme nær til Liget og røre ved det; thi, sagde hun, hun havde aldrig nogensinde rørt ved et Lig. Imidlertid blev hun alvorlig tilholdt af Præst og Bailiff om at gøre det, og da Solen i det samme skinnede ind i Stuen, sagde hun, »at som Herren lod Solen skinne og give Lys i Huset, vilde han ogsaa give Lys til at opdage Mordet,« og dermed rørte hun ganske let ved Liget. Men hendes Tillid til det lykkelige Varsel blev skuffet. Thi endnu medens hendes Haand laa paa den dødes Legeme, styrtede Blodet ud af et Saar, han havde paa den ene Kind. Hun førsøgte derpaa at flygte bort, men blev paagrebet og sat i Fængsel.[2])

Eksempler paa denne Fremgangsmaade møder os atter og atter i Skotland i det 17de Aarhundrede, tilligemed Udtalelser om, at den var sædvanlig i saadanne Tilfælde. Men det mest karakteristiske er Processen mod Philip Standsfield i 1688.

---

[1]) Pitcairn: Criminal trials in Scotland, III, Edinburgh 1833, S. 194.

[2]) Pitcairn, l. c.

Philips Fader var funden død i en Dam uden for Gaarden, og Sønnen havde i al Hast ladet ham begrave. To Dage efter blev Liget paa Øvrighedens Foranstaltning atter taget op, for at Dødsaarsagen kunde blive konstateret. Liget blev fra Kirkegaarden bragt ind i Kirken, hvor to Læger undersøgte det og i den Anledning blandt andet foretog et Indsnit rundt om den dødes Hals. Deres Attest omtaler, at dette Saar blødte stærkt; men da Undersøgelsen var til Ende, og Liget atter skulde begraves, var Blødningen ophørt. Efter Skik og Brug blev nu den afdødes nærmeste Slægt og Venner anmodede om at lægge Liget tilbage i Kisten. Ogsaa Philip løftede med; men idet han tog paa den dødes Hoved, strømmede Blodet paa ny ud af Indsnittet i Halsen og ud over Philips Hænder. »I Rædsel herover lod han Liget falde og styrtede bort i Forfærdelse, idet han raabte: »Gud være mig naadig,« og kastede sig ned over en Stol i Kirken og tørrede Faderens uskyldige Blod af sine Hænder paa Klæderne.« — Det lærerige ved dette let forklarlige Tilfælde fremkommer først, da Sagen procederedes i Edinburgh for Skotlands højeste Domstol.

Her drøftedes Baareprøvens Beviskraft frem og tilbage mellem de to Anklagere og fire Forsvarere, tilsammen Skotlands lærdeste Jurister. De tyske Retslærdes Udtalelser om Baareprøvens Beviskraft blev drøftede og fortolkede, særlig gik det løs med Carpzov og Antonius Matthæi, medens ingen af Parterne havde nogen retskyndig Autoritet at anføre fra deres eget Land. Philips Defensor Sir Patrik Hume hævdede, at den Beviskraft, man tillagde dette Tegn, kun skyldtes Overtro og ingen Hjemmel havde hverken i Lovgivningen eller i Fornuften. Blødningen var fremkaldt ved Lægernes Indsnit i Halsen og ved Rystelsen: Desuden havde flere andre Personer samtidig rørt ved Liget, saa Blødningen kunde ikke siges at være

fremkaldt af den anklagede mere end af de andre. Lord Advokaten Sir James Dalrymple svarede hertil, at Blødningen ikke skyldtes nogen naturlig Aarsag, men Guds vidunderlige Styrelse for at faa Mordet aabenbaret, saa en Forbrydelse aldrig havde været mere klar og sikker end denne. Det var ganske rigtigt, at et halvt Dusin Personer bar paa Liget samtidig, men dog blev ingens Hænder blodige uden den anklagedes. Defensor Sir David Thoirs tilbød derpaa at bevise, at Philip ogsaa havde løftet paa Faderens Lig, før Indskæringen var foretaget, og da blødte det ikke. Men den offentlige Anklager Sir George Mackensie, som derpaa fik Ordet, tog ingen Notits heraf, men brugte andre Argumenter: »Vi mærker Guds Finger paa ethvert Trin af denne Bevisførelse, og den viser os, at Philip er skyldig. Og denne overnaturlige Tilkendegivelse er bleven gjort, lige saa vel for at vise denne usle Tidsalder, at Verden styres af et guddommeligt Forsyn, som for at godtgøre, at han er skyldig i dette Mord. Gud den Almægtige har selv Del i de Vidnesbyrd, som vi fremlægger. Den guddommelige Kraft, som giver Blodet sin Bevægelse i det levende Legeme, har mange Gange og hos alle Nationer ladet det bryde frem efter Døden i saadanne Tilfælde, men særlig dog ved denne Lejlighed!«

Philip Standsfield blev dømt til Døden; hans adelige Vaaben skulde udrives af Vaabenbøgerne og hans Ejendom hjemfalde til Kongen. Henrettelsen fandt Sted d. 15de Febr. 1688, men Philip benægtede Mordet til sit sidste Aandedræt.[1])

Naar Skotlands første Jurister kunde udtale sig saaledes i 1688, har der sikkert endnu været stor Livskraft i denne Overtro, og vi træffer den da ogsaa vedblivende

---

[1]) Howell XI, 1371 ff.

i den følgende Tid. I en Sag mod Stewart Abercrombie i 1718 fremhæves det, at han uden Frygt eller Angst havde rørt ved den døde, og i 1727 anføres det under en Proces i Dumfries som et stærkt Bevis mod en for Mord tiltalt, at han havde vægret sig ved at gaa hen og løfte paa Liget.[1])

I en Bog fra 1827 fortæller en skotsk Forfatter, at han selv erindrer, at dette Ordale blev anvendt i Aberdeen »for omtrent 20 Aar siden.« Liget af en frugtsommelig Kvinde var bleven fundet i Kanalen, og Blodet flød ud af hendes Næsebor, da den formodede Morder (hendes Kæreste) rørte ved hende. Menigmand ansaa dette Tegn for et tilstrækkeligt Bevis; men da intet andet kunde fremføres imod ham, blev han frikendt.[2]) — I Durham skal der endnu eksistere en interessant Levning af den gamle Overtro. Det er nemlig Skik blandt de fattige Klasser, at enhver, som kommer ind i et Hus, hvor der ligger et Lig, gaar hen og rører ved Liget »til Tegn paa, at de ikke har ønsket den afdøde noget ondt, men har levet i Fred og Forstaaelse med ham.«[3])

Ogsaa til den nye Verden har Udvandrerne taget denne Overtro med sig, og der skal den ligeledes endnu kunne findes. I en Avis paa Newfoundland fra 1894 fortælles saaledes, at endnu for faa Aar siden krævede en Morder derovre Tilladelse til at berøre den dræbte som Tegn paa sin Uskyldighed; »thi det er den almindelige Tro, at den dræbtes Saar vilde bløde, hvis han blot rørte ved ham.«[4])

---

[1]) Pitcairn, III, 191.
[2]) Kinloch: Ancient Scottish Ballads, London 1827, S. 11.
[3]) Dyer: Folk-Lore of Shakespeare, (1883), S. 487.
[4]) Journal of American Folklore, 9, S. 222.

Saa længe Baareprøven med noget Resultat kan anvendes overfor mistænkte, maa der hos Befolkningen være nogen Tro paa dens Betydning og nogen Forventning om, at et Tegn kan indtræffe. Dommeren behøver derimod ikke selv at dele denne Forventning, og vi kan ingenlunde slutte, at dette har været Tilfældet overalt, hvor Prøven er bleven anvendt. Der fortælles om Ferdinand Gonzaga, Hertug af Mantua († 1626), at da et Mord var begaaet, lod han den hele Hob, mellem hvilken man formodede at Morderen var, føre frem til Liget, en efter en. Selv stod han ved Siden og stak sin Haand ind paa de mistænktes blottede Bryst, og da han kom til en, hvis Hjerte bankede stærkere end de andres, sagde han: »Du er Manden.«[1]) — Hertugen selv har altsaa ikke ventet noget Tegn, lige saa lidt som en Dommer i vore Dage, der overværer den mistænktes Konfrontation med Liget. Men den psychiske Virkning af en saadan Akt har jo været langt større, saa længe Forventningen om det indtrædende Jertegn forenede sig med Samvittighedens Anklage og Frygten for Straf. Og set fra dette Synspunkt maa vi sige som de tyske Jurister, at »Baareprøven var ikke ganske irrationel.«

---

[1]) Hundeshagen l. c. § 26.

II. Lægerne. — Troens Bekæmpelse.

»Hvad Mennesket ofte har set, det forbavser ham ikke, selv om han ikke forstaar det. Men hvad han ikke har set før, det regner han for et Jertegn, naar det engang sker.«
Cicero.

Der er noget virkelighedsfjernt over alle de Spekulationer, som vi har set Videnskabsmænd fra forskellige Fakulteter anstille over Baareprøvens Oprindelse og Betydning. Man faar et stærkt Indtryk af, at de fleste af dem aldrig har set et virkeligt Eksempel paa det, de skriver om, og at de i deres Fantasi forestiller sig en saadan Blødning helt anderledes, end den i Virkeligheden vilde tage sig ud. Navnlig Filosofferne og Theologerne svæver i ophøjet Fjernhed fra den realistiske Verden, og deres langtspundne Udviklinger over cruentatios Aarsager og Abels Blod fremkalder kun et svagt Billede af den Scene, som er den egentlige Genstand for deres Undersøgelser. Juristerne har maaske nok en Gang imellem overværet en Baareprøve; men ogsaa de manglede Forudsætningerne for at kunne bedømme den fysiske Side af Eksperimentet, og jo bedre Jurister de var, desto strængere holdt de sig inden for deres eget Fag.

Ad disse Veje kunde man ikke komme længere frem, end dertil, hvor vi nu har fulgt dem. Filosofferne kunde

naa til den Erkendelse, at de ikke var i Stand til at levere nogen tilfredsstillende Forklaring af det mystiske Fænomen, og Juristerne kunde efterhaanden enes om ikke at benytte sig af Prøven som retsligt Undersøgelsesmiddel; men dermed faldt saa deres Interesse for Spørgsmaalet, og de hørte op at beskæftige sig med det. Theologernes Forklaring var fra første Færd afsluttet i sig selv og uimodtagelig for Udvikling; den kunde gentages og indskærpes som et Dogme, men fra den førte intet Spor fremad til nærmere Forstaaelse af Spørgsmaalet.

Det bliver derfor Lægerne, som kommer til at tage det sidste Skridt i denne Sag og føre Gaaden frem til sin endelige Opklaring gennem den nye og dristige Paastand: at det hemmelighedsfulde Mysterium, som man forgæves havde tumlet med i 400 Aar, slet ikke eksisterede, at det hele var en kolossal Misforstaaelse, at cruentatio ikke havde hjemme andensteds end i de lærdes Skrifter og i den overtroiske Almues Fantasi.

Denne Opdagelse kom selvfølgelig ikke med eet Slag. Jævnsides med de herskende Anskuelsers Udvikling og Vækst havde den formet sig i Stilhed hos dem, der bedst havde Lejlighed til at se Sagen med egne Øjne og danne sig en Mening om den paa første Haand. Lejlighedsvis havde den ogsaa stukket sit Hoved frem imellem de raadende Systemers Mangfoldighed; men saa længe Filosofferne og Juristerne førte Ordet, blev der ikke agtet videre paa den, og naar de en Gang imellem nedlod sig til at omtale den, saaledes som f. Eks. Mersennus gjorde, var det kun for at vise den bort med Foragt.

Naar vi spørger Lægerne om deres Mening i denne Sag, kan ganske vist Svaret blive forskelligt: der var jo ogsaa filosoferende Læger og rettroende Læger, hvis Standpunkt paavirkes af deres Livsanskuelse og Uddannelse i det hele. Men der er det fælles for dem alle, at vi hos

dem faar et helt andet Stof som Grundlag for Besvarelsen, end det, vi hidtil har set. I Lægernes Skrifter træffer vi de Beskrivelser af virkelig forefaldne Tilfælde, som de andre — naar de gaar mest grundig til Værks — bygger deres Spekulationer paa, og vi faar dem berettede med en solid og nøgtern Omstændelighed, som giver et stærkt tilforladeligt Indtryk. Selv om Lægen ikke altid drager de Konsekvenser af sine Iagttagelser, som vi vilde gøre, giver han os et faktisk Materiale at bygge paa, der paa en behagelig Maade henflytter os til den faste Jord, efter at vi saa længe har bevæget os i Spekulationernes luftige Rige.

Den franske Læge Valleriola († 1580) ser i Tegnet ved Baaren et Mirakel fra Gud; men samtidig skildrer han udførligt, hvad der tildrog sig med Patricieren Jacob af Aqueria fra Arles under hans fem Dages Sygeleje og efter hans Død, da den Stimand, der havde overfaldet ham, blev ført til Liget, og Tegnet indtraf.[1]) Og Levinus Lemnius († 1568), der i Blødningen ser et Vidnesbyrd om, at den dræbtes Fantasi endnu er virksom, naar denne Slutning efter en lang Udvikling, der for os skulde synes at føre til et helt andet Resultat: »Det kan ske,« siger han, »at det Blod, som findes i Aarerne, kan bryde ud, naar det døde Legeme rystes og bevæges. Vi ser jo, hvorledes det gaar til, naar Ligbærere og Kuske fører Ligene til Jorden: de rystes op og ned, frem og tilbage. Derved aabnes Aarerne og Blodet kan flyde ud af Legemet. Men hvis dette allerede har været dødt i nogen Tid, er det ikke Blod, men en blodblandet Vædske, der flyder ud af Saaret. Hos dem, der er omkomne ved Kvælning, ved Fald eller Nedstyrtning, flyder denne Vædske ud af Legemets naturlige Aabninger, Næse, Mund, Øre

---

[1]) Observationes medicinales, Lyon 1573, II, obs. 7 og 9.

etc. Og saa snart et Lig har været opbevaret ubegravet i to eller tre Dage, ser vi hyppig denne blodblandede Vædske flyde ud, naar Ligbærerne under mange Stød og Rystelser bærer Baaren bort paa Skuldrene. Ogsaa slagtede Okser, der er ophængte i Strikker, pletter Jorden og Stenbroen med Bloddraaber. Man kunde derfor antage, at det omtalte Fænomen indtraf af lignende Aarsager.« [1])

Skønt Lemnius er saa langt fremme paa den rigtige Vej, kommer han dog ikke til Enden; i sidste Øjeblik faar han Betænkeligheder og vender om; men det ses jo let, at saadanne Præmisser før eller senere maatte føre til en anden Konklusion, end den, Lemnius selv opstiller. Hos Andreas Libavius møder vi en lignende Modsigelse mellem hans lægepraktiske Erfaringer og hans forudfattede Tro paa en hemmelig Forbindelse mellem Blødningen og en tilstedeværende Morder. Medens han i sit Skrift fra 1594 som Filosof fordyber sig i Spekulationer over cruentatios Aarsager, hører vi Lægens Røst i et Brev fra ham af 1613. Man havde spurgt om hans Mening i Anledning af, at Liget af en Person, der var bleven hængt, havde begyndt at bløde. Og Libavius svarer, at en saadan Blødning anser han for ganske naturlig, navnlig da Manden var noget korpulent og havde drukket en Del Vin lige før sin Død, og det var om Sommeren, han var bleven hængt. Folks overtroiske Meninger bør ikke bestyrkes, tilføjer han, og man bør ikke give den ukyndige Mængde Vaaben i Hænde over for Domstolene. [2]) — Og saaledes træffer vi overalt hos Lægerne den samme nøgterne Betragtning af, hvad det egentlig var, der skete med disse Lig.

---

[1]) De miraculis occultis naturæ, II. cap. VIII.
[2]) Georg Horst: Opera medica II, Nürnberg 1660, S. 485.

Den schweiziske Læge Felix Platter (1536—1614) fortæller i sin Selvbiografi, at han som tyveaarig Student ved Universitetet i Montpellier var Vidne til, at man opgravede en Kannik af Jorden, hvor han havde ligget i tre Aar, for at hans fordums Tjener, der var mistænkt for hans Død, kunde lægge Haanden paa ham. »Men« siger Platter, »der paafulgte dog intet Tegn med Blødning (som man mener); thi han var allerede temmelig udtørret.«[1]) Medicineren har Øjet aabent for denne meget fornuftige Grund til Tegnets Udeblivelse; men som vi har set, laa den ikke saa nær for de fleste af Platters samtidige. Ved en anden Lejlighed kommer han ind paa en Omtale af Sagen i sin Almindelighed. Han bekræfter, at Lig kan udgyde Blod, særlig hvis der skubbes og stødes med dem; men han tilføjer, at det sker dog ikke, hvis de først har ligget begravede i længere Tid, hvad han kan bevidne af egen Erfaring, da han gentagne Gange har set Lig blive opgravede for denne Prøves Skyld.[2])

Allerede forlængst havde Paracelsus tilraabt sin Samtid: Naturen er en aaben Bog, og man læser den ved at vandre hen over dens Blade! Men stadig sad Filosofferne i deres Studerekammer og søgte ad Tænkningens Vej efter Løsningen paa naturlige Fænomener, som de aldrig selv havde set eller havde nogen paalidelig Viden om. Nu forsøgte endelig Lægerne at vandre ad den Vej, som Paracelsus havde peget paa. De indsamlede og optegnede alle de Tilfælde af cruentatio, som de kunde overkomme, og saa snart der forelaa blot et nogenlunde stort Antal af kontrollerede Tilfælde, var al Diskussion om de hemmelige Aarsager dertil afskaaret med det samme.

---

[1]) Heinrich Boos: Thomas und Felix Platter, Leipzig 1878, S. 270.
[2]) Felix Platter: Quæstionum medicarum centuria, Nr. 8.

Thi Lægerne gjorde den Opdagelse, som mærkelig nok synes at være ny omkring Aar 1600, at der af helt naturlige Aarsager kunde udflyde Blod af et Lig, selv temmelig lang Tid efter Døden; og det blev nu deres Opgave at gøre Menigmand forstaaeligt, at der aldeles ikke var noget dæmonisk eller overnaturligt heri. Men som alle Fordomme har ogsaa denne været sejglivet, og der krævedes et Aarhundredes Arbejde og en hel Literatur af Flyveskrifter, inden Lægernes Meninger kunde siges at være trængt igennem. Man faar et tydeligt Indtryk af den overtroiske Frygt, hvormed man betragtede denne Blødning, ved at læse, hvad den lybske Krønikeskriver Hans Regkmann fortæller i Anledning af den danske Konge Frederik I's Død 1533: »Det er her særlig at bemærke, at da Kong Frederik var død og nedlagt i en beget Ligkiste med Balsam og Voksdug og stillet paa Jorden, saa har Liget begyndt at bløde, saa at Blodet er løbet gennem Kisten, og man maatte stille Fade nedenunder for at opsamle Blodet. Og da Blødning af et dødt Legeme ikke kan være naturlig, har Gud hermed uden Tvivl villet antyde, ligesom ved et haandgribeligt Tegn, den gruelige Straf og Blodsudgydelse, som straks efter er paafulgt. Thi alle Ulykker, Krig og Elendighed opkom derefter i dette Land og i Staden Lübeck.« — Man har her ikke turdet ytre nogen Mistanke om et hemmeligt Mord; men Overtroen søger da en anden Fortolkning, og de følgende Begivenheder gjorde det let at finde den.

I 1533 var der endnu ingen, der nedlagde Indsigelse mod en saadan Opfattelse af denne Blødning. Først et Par Menneskealdre senere er Kampen mod den gamle Overtro begyndt, og da bliver saadanne Tilfælde straks taget under sagkyndig Behandling. Et saadant er udførlig beskrevet af Lægen Georg Horst i Østerig (1578—1636).

Den 26. Decbr. 1604 blev en ung Adelsmand i Blindmarck i Nedre Østerig ramt af en Snigmorders Bøssekugle og dræbt paa Stedet. Den 30. Decbr. blev Liget bragt op i Ligkapellet. Her udflød der daglig Blod af Saaret indtil 8. Jan., da det standsede. Men 13. Febr. begyndte Blødningen igen, ret som om Drabet nylig var sket. I al den Tid holdt Liget sig friskt og uden noget Tegn paa Opløsning.

Den bekymrede Fader, som frygtede for, at der skjulte sig noget Djævelskab herunder, henvendte sig da dels til den unge Læge Georg Horst, dels til det medicinske Kollegium i Wien for at faa deres Erklæring om dette sjældne Tilfælde. Begge Steder fra fik han det ubetingede Svar, at det meget vel kunde have naturlige Aarsager. I Kollegiets Skrivelse fremhæves følgende Grunde til, at Liget i saa lang Tid har kunnet beholde sit friske og rødmussede Udseende:

1. Den dræbte var kraftig, i Besiddelse af megen naturlig Varme.

2. Han havde ikke været syg før Døden.

3. Kuglen kan have været af et saadant Metal, at den modvirkede Forraadnelsen. Thi der siges, at et Metalsøm, som fæstes paa Kødet, kan bevare det friskt i længere Tid.

4. Naar visse stærke Følelser, saasom brændende Kærlighed, rasende Vrede etc. behersker Sindet i det Øjeblik, Døden kommer, vil Liget i længere Tid vedblive at se ud som levende.

5. Det var midt om Vinteren.

Horst beskæftiger sig navnlig med den anden mistænkelige Omstændighed, Ligets Blødning, og tager heraf Anledning til at skrive en Afhandling om cruentatio: Han ved vel, at der er mange, der ligesom Pøbelen mener, at Blødningen staar i Forbindelse med Morderens Til-

stedeværelse, og de bestyrkes i denne Tro ved saa ofte at se, at Øvrigheden fører den mistænkte frem til Liget. Men man fejler her paa samme Maade, som naar man af Mælkens Tilstedeværelse i en Kvindes Bryst vil slutte sig til, at hun har født eller været besvangret. Thi saadan Mælk kan ogsaa findes hos Jomfruer, ja selv hos Mænd. Han gennemgaar derefter de forskellige naturlige Forklaringer paa Baareprøven og viser, at de alle er uholdbare. Om Guds eller Djævelens Indgriben siger han kun de forstandige Ord: Man skal ikke letsindig opdigte en overnaturlig Aarsag, hvor en naturlig ligger for Haanden. Cruentatio er et saadant naturligt Fænomen; det sker kun sjældent, og naar det sker, skyldes det en Tilfældighed.[1])

Fremkomsten af Horsts lille Skrift gav Anledning til, at forskellige Læger i Breve til ham udtalte deres Anskuelser om cruentatio og forsynede ham med nye Eksempler. Ikke alle var enige med ham i hans Betragtning af Sagen, men Horst blev dem ikke Svaret skyldig. Saaledes skriver han i 1619 til Lægen Andreas Hildebrand i Stettin:

»Historien, som du fortæller om cruentatio, synes mig ikke at bevise andet, end hvad der ogsaa staar i min lille Bog, at undertiden kan Blodet bevares temmelig længe friskt i Aarerne og saa senere bryde ud, naar Liget kommer i Bevægelse. Et Eksempel herpaa havde vi ogsaa her i Nabolaget, hvor en Pige havde dræbt sit Barn og kastet det i en Borggrav ved Vintertid, hvor det blev fundet to Uger efter. Da det blev taget op, begyndte der straks at flyde Blod ud af det, ikke fordi Moderen var til Stede, (thi hun var dengang endnu ukendt og laa hjemme, simulerende Sygdom,) men snarere, fordi Hudens Porer aabnedes ved de omstaaendes Varme, og Blodet blev sat i Bevægelse.«[2])

[1]) Opera medica I, Nürnberg 1660, S. 186 ff.
[2]) Opera II, S. 234.

Jo flere Eksempler, der blev bekendt, desto vanskeligere viste det sig at faa de gamle Forestillinger til at passe. Allerede længe havde det vist sig umuligt at opretholde Baareprøvetroen i sin tidligere Renhed, da der udkrævedes et Drab med skarpe Vaaben og et Saar, som Blodet kunde flyde ud af, og man havde af Hensyn hertil stadig maattet omændre og modificere den gamle Overtro. Det bliver saaledes jævnlig paapeget af Lægerne, at Blødningen ofte indtraf ved druknede, der blev tagne op af Vandet, og i saa Fald, enten de var myrdede eller ej;[1]) og vi har tidligere set, hvorledes Tilhængerne af de naturlige Forklaringer søgte at komme over denne Vanskelighed ved at fremhæve, at det i saadanne Tilfælde var Sympathien over for de tilstedeværende Slægtninge og Venner, der fremkaldte Blødningen.[2]) Men heller ikke denne Hypothese var altid tilstrækkelig, og for at faa Theorien til at passe i saa mange Tilfælde som muligt maatte man gribe til yderligere Udvidelser af den oprindelige Tro. Saaledes fremkom da ogsaa den Paastand, at Medviderne i et Mord havde en lignende Indvirkning paa Liget, som selve Morderen,[3]) og omsider naaede man en saadan Udvikling af Systemet, at Liget endogsaa ved større eller mindre Forandringer kunde angive Graden af de forskellige medskyldiges Brøde. Som det mest prægnante Eksempel herpaa fremføres jævnlig følgende Historie, der forefaldt i Wertheim i Franken i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede:

Lorentz, Jørgen og to andre Personer havde lagt sig i Baghold for at overfalde og myrde en Mand. Da den ventede kom, bevæbnet med en Hellebard, løb de to af de sammensvorne dog straks deres Vej, medens Jørgen

---

[1]) Lemnius, l. c., Ant. Mizaldus: Memorabilia, cent. I, aph. 9.
[2]) Saaledes Rudbeck, se S. 147 f.
[3]) Saaledes Lemnius, l. c.

og Lorentz begyndte at angribe ham. Hidkaldt ved Larmen kommer Vægteren Claus løbende; han vil stifte Fred imellem dem, og til den Ende fratager han den overfaldne hans Hellebard. Denne Lejlighed benytter Lorentz til at støde ham ned. — 36 Timer efter anstilles en Baareprøve, og alle de paagældende Personer var til Stede. Først førtes de to bortløbne Stimænd frem til Liget; men det gav ingen Tegn; thi den dræbte havde jo slet ikke set dem. Da Jørgen førtes frem, kom der blodigt Skum ud af Ligets Mund; thi Jørgen havde været til Stede, da Mordet skete. Derefter fremførtes Vægteren Claus, og nu begyndte Saarene at udgyde Blod; thi Claus havde jo ved at afvæbne den dræbte været medvirkende Aarsag i hans Død. Da endelig Lorentz, Drabsmanden, føres frem, kommer der baade Skum ud af Munden og Blod af Saarene.[1])

En Historie som denne, der fortælles atter og atter i det 17de Aarhundredes Skrifter, gav Lægerne noget at tænke paa; og her var det da saa heldigt, at Akterne omhyggelig berettede, hvorledes Liget i de 36 Timer, som forløb mellem Mordet og Retshandlingen, havde ligget dels i en Kælder og dels nogle Timer umiddelbart før Baareprøvens Afholdelse under aaben Himmel i temmelig koldt Vejr og med afdækket Bryst og Underliv. Det var først midt inde i den opvarmede Retssal, at Legemets Vædsker kom i Bevægelse og begyndte at flyde ud, først svagere, derefter stærkere. Det laa da nært at spørge: Hvis man nu havde ført de mistænkte Personer frem i den omvendte Orden, vilde saa ikke denne Baareprøve have givet et helt andet Resultat?

Netop dette Spørgsmaal stillede Lægerne, og Svaret

---

1) Historien fortælles først hos Besold († 1688), l. c., der siger, at han selv erindrer Processen, der blev forelagt for det juridiske Fakultet i Tübingen.

var da givet med det samme. Fortællinger som denne var rent ud dræbende for den gamle Baareprøvetro, og jo mere man søgte at ændre og pynte paa den for vedblivende at faa den til at passe, desto flere Selvmodsigelser indviklede man sig i.

»Hvorfor indtræffer Tegnet ikke hos Dyrene,« spørger den romerske Retslæge Paul Zachias († 1659). »Man svarer maaske, at der ikke fandtes noget forudgaaende Fjendskab mellem Slagteren og det slagtede Dyr. Men hvorfor bløder saa det lille Barn, som Moderen af Vanvare har ligget ihjel, da der vist ej heller her har været noget Fjendskab til Stede? Man vil maaske benægte, at Tegnet sker med det lille Barn. Javel! Jeg benægter baade dette og alt det øvrige tillige.« [1])

Det var en gammel Erfaring, som her fik en ny Bekræftelse, at naar man gaar et Spøgelse nær paa Livet, taber det sin Frygtelighed og forsvinder. De enkelte Tilfælde af cruentatio, som man tidligere havde lagt Mærke til hist og her, havde ved deres Sjældenhed skræmmet Fantasien og gjort Folk bange for at at tage dem fast i Øjesyn. Men da man tog sig for at undersøge Tingen rationelt, viste det sig, at der var mange flere Eksempler af den Slags, end man før havde troet, og dermed var straks det hemmelighedsfulde og uhyggelige forsvundet.

I det 16. Aarh. er Lægerne gennemgaaende ikke kommet videre end til at stille sig skeptisk over for Baareprøvens Betydning, saaledes Johannes Lange fra Lemberg († 1565) [2]) og Italieneren Aldrovandus († 1605) [3]). Omkring Aar 1600 begynder den direkte Kamp mod den gamle Overtro gennem Læger som Georg Horst, Zachias

[1]) Quæstiones medico-legales, V., tit. II, qu. 8, nr. 17.
[2]) Epistolæ medicinales I, ep. 40.
[3]) Monstrorum historia, Bologna 1642, S. 162.

og Johann Sperling († 1658)[1]. Efter Aarhundredets Midte maa Striden siges at være endt inden for den lærde Verden. Naar der endnu efter den Tid optræder Skribenter, der giver sig til at forsvare Baareprøvens Betydning, er dette ikke at regne for andet end Disputereøvelser.[2]

Endnu en Tidlang fortsattes dog Diskussionen om Baareprøven, — ja henimod Aar 1700, da Filosofferne forlængst var færdige med den og Juristerne havde opgivet at benytte den til noget praktisk Formaal, kom der endogsaa et helt nyt Liv i Literaturen om den. I Stedet for enkelte Paragraffer eller indstrøede Bemærkninger i større Værker faar vi nu en Række specielle Skrifter, der udelukkende beskæftiger sig med Baareprøven.[3] Emnet laa jo endnu Tiden saa nær, at Skribenterne kunde have det i frisk Minde, og paa den anden Side havde de dog faaet Fænomenet saaledes paa Afstand, at de kunde betragte det paa en anden Maade end tidligere. Man begyndte at se det som en kulturhistorisk Mærkværdighed og at skrive literære Afhandlinger om det, og man søgte Analogier til Baareprøvetroen i andre overtroiske Fore-

---

[1] Institutiones physicæ.

[2] Se saaledes Gotfried Vogt: Deliciæ physicæ, Rostock 1671, cap. 1, og den smsts. refererede Disputats af Joh. Pfautz: De fluxu sangvinis.

[3] Saaledes: Frentzel: Cadavera humana ad præsentiam occisoris cruentata, Wittenberg 1673. Hundeshagen: De stillicidio sangvinis, Jena 1679. Homburg: Diss. vom Finger Recht. Müller: Diss. Jenensis vom Baar-Recht. Pfautz: Diss. de fluxu sangvinis e corpore occiso. Knittel: Tractat von des Baarrechts Natur, Stargard 1691. — De fire sidstnævnte har jeg dog ikke kunnet opspore paa noget af de Bibliotheker, jeg har haft Adgang til her eller i Udlandet.

stillinger hos Menigmand, som man kun betragtede som Kuriositeter. Nogle Forfattere sammenligner den med den Overtro, der ogsaa var udbredt i Tyskland, at naar Skoene begynder at brænde under Fødderne paa en, der er til Stede ved en Ildebrand, ligger deri et Vidnesbyrd om, at denne Person har anstiftet Branden.[1]) Andre minder om den Skik, at naar et Mord er begaaet, vender man Liget om med Ansigtet mod Jorden og drager den højre Sko af det, idet man derved gør det umuligt for Morderen at komme over By- eller Herredsgrænsen og tvinger ham til at vende tilbage til Gerningsstedet. Ogsaa denne Fremgangsmaade er bleven anvendt af Dommerne, siges der i et Skrift fra 1693.[2])

Nu fremkommer der ogsaa først Antydninger af, at Baareprøven skal være af urgammel germansk Oprindelse. Det udtales hos Nettelbladt 1724.[3]) Zedlers Encyklopædi, der endnu i 1733 giver sig Udseende af at tro paa den, véd, at den er opkommen hos de gamle Tyskere, hos hvilke der ofte forefaldt hemmelige Mord,[4]) og ifølge Pufendorf (1748) skal den ved Folkevandringen være udbredt over hele Evropa.[5]) — Det er saaledes en gammel Misforstaaelse, som gaar igen hos saa mange tyske Forfattere i vort Aarhundrede.

Men disse Tilløb til at skrive Baareprøvens Historie og studere dens Psykologi døde atter hen. Det 18de Aarhundredes Interesser gik i helt andre Retninger; der eksisterede endnu ikke nogen »germanistisk« eller »folkloristisk« Videnskab, og i Løbet af det 18de Aarh. tabtes Interessen for denne Fortidslevning samtidig med, at de

---

[1]) Additiones til Besolds Thesaurus, verb. Baarrecht.
[2]) Jacob Döpler: Theatrum poenarum, S. 51.
[3]) De probationibus, I, S. 98, Note 70.
[4]) Grosses Universal Lexicon, III, Baarrecht.
[5]) Observationes juris universi II, S. 21—24.

sidste Rester af den efterhaanden forsvandt. Efter lang Tids Tavshed hører vi først noget om den paa ny i Majers »Geschichte der Ordalien« fra 1795. Dette Værk kan betragtes som det sidste af den gamle Skole. Det ved ikke andet eller mere om Baareprøven, end hvad man vidste 100 Aar før; det bringer de samme Fortællinger og anstiller de samme Betragtninger. Det var først Romantiken i Tyskland, der drog Baareprøven frem til Behandling i et nyt Lys og efter nye Methoder, og alle de Retshistorikere, som har skrevet om dette Emne i vort Aarhundrede, ser hen til Jacob Grimms Bemærkninger om Baareprøven i hans »Deutsche Rechtsalterthümer« som til det første videnskabelige Grundlag.

III.

Baareprøven i Digtning og Sagn.

En Baareprøves Afholdelse maa have været et Optrin af stor dramatisk Virkning. Omgivelsernes Alvor, den højtidelige Paakaldelse af Gud, Forventningen om det overnaturlige Tegn, som nu skulde indtræffe, og Afgørelsens Betydning for den enkelte har kunnet give en saadan Akt et Præg af Højtidelighed, som maa have grebet de tilstedeværende stærkt og efterladt et dybt Indtryk i deres Erindring. Den kunde danne Udgangspunktet for Sagn og Legender i Folket, og benyttet af Digterne maatte den i en Tidsalder, hvor man endnu troede paa Prøvens alvorlige Betydning, virke med gribende Magt paa Læserens eller Tilhørernes Sind.

Interessen for Baareprøven er gaaet i en Bølgebevægelse, baade inden for den lærde Verden og ganske tilsvarende hos Digterne. Der har været bestemte Tidspunkter, hvor Bevægelsen har faaet et Stød fremad, og hvor dette Spørgsmaal for en Stund har fængslet alles Sind; men saa har Tiden igen vendt sig ad andre Veje, og den larmende Diskussion er bleven afløst af Stilhed og Glemsel. Tre saadanne Bølgetoppe hæver sig op af Tidens Strøm.

Den første og vigtigste Epoke i Baareprøvens Historie er det 12te og 13de Aarhundrede, da Troen paa den opstod eller dog først blev almindelig kendt, da Vincentius fremsatte den første Forklaring af den, og den fra Frankrig tiltraadte sin Vandring over hele Evropa.

Dernæst var det Humanismen og Reformationen, som hver fra sin Side gav Baareprøven ny Vind i Sejlene. Naturfilosoffernes energiske Forsøg paa at oplyse alt det dunkle og den religiøse Brydningstids Mirakeltro vakte den store Strid om Baareprøven, som ikke lagde sig igen, før Spørgsmaalet praktisk set var helt ude af Verden.

Saa glemte man den aldeles. Rationalismen og den oplyste Enevælde havde ingen Interesse for den Slags unyttige Fortidslevninger, ja betragtede dem som skadelig Overtro, der kun skulde forfølges og udryddes. Reaktionen herimod kom med Romantiken; da det gamle blev moderne, og det folkelige kom til Ære, var en saa ærværdig Fortidslevning som Baareprøvetroen sikker paa at vinde Opmærksomhed. Og Interessen for den har holdt sig siden — eller er maaske begyndt paa ny —, og nye Bidrag til Belysning af den fremkommer Aar for Aar.

Det er om disse samme Brændpunkter, at Digternes Vidnesbyrd om Baareprøven grupperer sig.

Hvorledes Middelalderens Digtere forstod at benytte den til virkningsfulde Optrin, har vi tidligere set i Arturromanerne og Nibelungenlied. Ogsaa Latteren saa vi vendt imod den i den franske Fabliau om Munken og Vædderen. Paa begge Maader kommer den igen i det 16de Aarhundredes Literatur.

Tidligst træffer vi den i Italien, hvor den ældste af dette Lands Æventyrfortællere Straparola har benyttet den i den Æventyrsamling, som han udgav i Venedig i

Aarene 1550—54.[1]) I Spanien er den omtalt af Cervantes, der lader Hyrderne modtage den Kvinde, som har voldet deres Kammerats Død, med disse Ord: »Kommer du, o vilde Basilisk, fra dine Bjerge, for at se, om maaske denne ulykkeliges Saar vil udgyde Blod ved din Nærværelse!«[2]) — Skildringen af denne Scene er holdt helt alvorlig, og man mærker ikke nogen Ironi fra Forfatterens Side. Men der er et andet Sted i Don Quixote, som just ikke ligefrem omtaler Baareprøven, men dog ved de brugte Udtryk vækker Forestillingen om den; og hvis dette er tilsigtet af Forfatteren, faar man Indtryk af, at han just ikke har næret stor Ærbødighed for den gamle Overtro. Det er en Scene, hvor man indbilder Helten, at den skønne Altisidora er dødelig forelsket i ham, og for at redde sin Dyd skynder Don Quixote sig med at fly hendes Nærhed. Paa Skrømt sender den skønne ham da et Brev fuldt af de frygteligste Forbandelser for hans Grumhed, og blandt disse forekommer følgende: »Gid Saarene maa udgyde Blod, naar du skærer dine Ligtorne, gid Rødderne maa blive siddende, naar du trækker dine Kindtænder ud!«[3]) De brugte Udtryk »sangre las heridas viertan« er ganske de samme Ord, der anvendes paa det tidligere anførte Sted, hvor Forfatteren uden nogen Ironi taler om Tegnet ved den døde Hyrdes Lig.

Fra Religionskrigenes Tid i Frankrig finder vi en Hentydning til Baareprøven hos Huguenotføreren Agrippa d'Aubigné i hans Værk »Les Tragiques,« der er paa-

---

[1]) Æventyret om den fattige Cæsarino, Notte 10, Fav. 3. (Riises Oversættelse S. 182—86).

[2]) Don Quixote. I, cap. 14. (Charlotte Biehls Overs., Kbhvn. 1776, I, S. 115).

[3]) II, cap. 57. — Hr. Dr. phil. E. Gigas har gjort mig opmærksom paa dette Sted.

begyndt 1577. Idet han skildrer Landets Nød og Kongernes Grusomhed, bruger han Billedet af en Morder og hans Offer: »Naar Tyrannen morer sig i den By, han besøger, da er Byen som et Lig, og han skrider hen over dens Bug. Og det er ikke længer Mælk, som sprøjter i Vejret fra den, det er Blod; og det raaber, saaledes som Ligene kunne raabe: »Afsted til Dommeren!« Og man lægger Liget paa Tingstedet, for at det kan finde sin Morder. Thi den ukendte Morder, mod hvem Liget udgyder Blod, han holdes for skyldig.« [1])

Men den rigeste Benyttelse af Baareprøvetroen finder vi dog hos de engelske Digtere paa Dronning Elisabeths Tid. Shakespeare har selvfølgelig kendt Baareprøven, og vi faar et Indblik i hans Arbejdsmethode ved at efterspore, hvorledes han med fuld Bevidsthed digter den ind i sit Stof. Thi Grundlaget for den Scene i »Kong Richard III«, hvor Liget bløder da Morderen kommer i dets Nærhed, har han fundet givet i den historiske Kilde, han har benyttet.

Annalisten John Stow fortæller nemlig saaledes om Henrik VI's Mord i Aaret 1471:

»Den 21. Maj kom Kong Edward til London med 30,000 Mand, og den samme Nat blev Kong Henrik myrdet i Tower. Om Morgenen blev han i en aaben Ligkiste, med ubedækket Ansigt og med et stort Følge af Mænd, der bar Vaaben, som om de førte ham til Retterstedet, bragt fra Tower gennem Cornhill til St. Pauls Kirken, hvor han blødte; derfra blev han ført til Blackfriars, og blødte der, og derfra i en Baad til Chersey Abbey, hvor han blev begravet. — Siden blev hans Lig ført til Windsor og begravet i Kapellet, hvor han blev dyrket under Navn af Hellig Kong Henrik, hvis røde Fløjlshat ansaas for at kurere Hovedpine hos dem, der satte den paa

[1]) I, v. 585—92.

Hovedet. Der blev han i nogen Tid, men nu er det ikke bekendt, hvad der er bleven af hans Lig.« [1])

Om Annalisten selv har set nogen dybere Betydning i denne Blødning, faar vi ikke at vide; han holder sig kun til den simple Kendsgerning. Shakespeare griber denne Scene, og idet han lægger sin Samtids Opfattelse ind i Ligets Blødning, omformer han Annalistens jævne Fortælling til et virkningsfuldt Optrin:

(Henrik VI's Lig bæres ind i en aaben Kiste. Adelsmænd med Hellebarder omgive det som Vagt; Prinsesse Anna [den dræbte Konges Svigerdatter] følger i Sørgedragt.)

»Kom, bring til Chertsey Eders hellige Byrde,
som fra St. Pauls vi bringe did til Graven;
og naar I trættes ved dens Vægt, saa hvil Jer,
imens jeg jamrer ved Kong Henriks Lig.«

(Bærerne tager Ligbaaren op og gaar videre. Gloster [Kongens Drabsmand] kommer ind):

Stans, I som bære Liget! sæt det ned!

. . . .

Anna:

»Du lede Djævel, bort! forstyr os ikke!
Den skønne Jord har du gjort til dit Helved
og fyldt den med Forbandelser og Veraab.
Hvis Synet af dit onde Værk dig fryder,
se denne Prøve paa din Slagterfærd!
Se, se, I Herrer! Ligets Saar sig aabner
og bløder ud af størknet Gab paany;
Bliv rød, du væmmelig vanskabte Klump:
dit Komme lokker dette Blod af Aaren,
den kolde, tomme, hvor ej Blod har hjemme;
din unaturlige, uhørte Daad

---

[1]) Annales, London 1631, S. 424.

fremkalder mod Naturen denne Strøm.
Gud, som har skabt det Blod, hævn du hans Død!
Jord, du som drak det Blod, hævn du hans Død!
slaa Himmel med dit Lyn den Morder ned,
gab højt, o Jord, og slug ham levende,
som du har slugt den gode Konges Blod,
hvem denne helvedførte Arm har slagtet.«

. . . .

[Efter et længere Replikskifte gaar Anna bort. Gloster har lovet at bisætte Kongens Lig i Chertsey Kloster.]

Gloster:

Tag Baaren op.

En Adelsmand:

Til Chertsey, Eders Naade!

Gloster:

Nej, til White Friars, vent der til jeg kommer.

(Følget gaar med Ligbaaren.)[1])

Ogsaa Shakespeares samtidige og nærmeste Efterfølgere har benyttet eller hentydet til Baareprøvetroen. Den findes saaledes hos Dramatikeren George Chapman (1559—1634) i Skuespillet »Widow's Tears«[2]), og i en smuk Sonnet har den lyriske Digter Michael Drayton (1563—1631) benyttet Forestillingen om den dræbtes Blødning til en af de mange Skildringer, han har givet af sin haabløse Kærlighed:

»Den dagligdags Erfaring (de enfoldiges Vejviser) lærer undertiden sine jævne Tilhængere det, som de lærde næppe forstaar, og som den kloge Forstand ikke kender. Naar man efterforsker et Mord, og det træffer sig, at den skændige Gerningsmand kommer i Nærheden af den døde, saa har det ofte vist sig, at det livløse Legeme vil bløde. Og naar hun,

---

[1]) Kong Richard III, Akt I, Sc. 2. (Lembckes Oversættelse).
[2]) Akt V. Sc. 1. (Old Plays VI, 1825, S. 190—91).

som har dræbt mit stakkels Hjerte, — ak, for længe siden er det dødt, det er ikke mere i denne Verden, — naar hun kommer i Nærheden af mig, saa kan de gamle Saar ikke holde sig længer men begynder at bløde paa ny, som de gjorde tilforn. Men hvad saa! Skulde hun derfor straffes med Døden? Ja, Retten fik sin Gænge; men det hjælper jo ikke den døde.«[1])

I det hele taget har denne Tro været stærkt benyttet af de engelske Renæssancedigtere, og Anvendelsen af den varieres paa mange Maader. Den samme Tanke, som Drayton har udtalt saa smukt paa Vers, kommer allerede frem i en lille skemtsom Historie i en Anekdotesamling fra 1595:[2])

»En Dame gik til Kirke, saaledes tilhyllet, at hun troede, ingen kunde kende hende. Tilfældigvis mødte hun sin Tilbeder, som kendte hende og talte til hende. »Min Herre,« svarede hun, »De tager fejl! Hvorledes skulde De kende mig?« »Kun alt for godt,« svarede Herren; »thi saa snart jeg mødte Dem, begyndte mine Saar at bløde paa ny. Og det er De alene skyldig i.«

Fra den lette Anekdote føres vi helt over til den kaade Spot, og da vi ogsaa paa dette Felt træffer Baareprøven repræsenteret i Englands Renæssanceliteratur, vil det ses, at Shakespeares samtidige har vidst at udnytte denne Forestilling under alle Former. Den saa stærkt omstridte Tro er Pointen i følgende Epigram, der findes i en Samling fra 1598:[3])

»Doktor Laurio svigter aldrig sin rige Patient, saa længe han har Hovedpine. Men er han først død, saa farvel! Doktoren kommer der ikke, han har ikke Tid til, heller ikke Lyst til at vise sig. Han holder ikke af at se Døden i Ansigtet

[1]) Idea, Nr. 46.

[2]) Copley: Wits, Fits and Fancies, se Hazlitt: Popular Antiquities of Great Britain, III, London 1870, S. 209.

[3]) Thomas Bastard: Chrestoleros V, 22.

eller at være med til at lægge den hensovede ned i den moderlige Jord. Jeg siger ikke noget; men hvis det var ham, der gjorde det, saa er han nødt til at blive borte — for at ikke Liget skal bløde.«

Vittigheden ligger jo temmelig nær, og vi har hørt den før. Rimeligvis har den været særdeles yndet i hine Tider, siden ikke blot Spottefugle som Juvenalis Capellus gør sig lystige med den, men ogsaa Paul Zachias omtaler den, og i fuldt Alvor, som noget for Lægerne ubehageligt, der maatte anspore netop dem til at virke for Baareprøvetroens fuldstændige Udryddelse.[1]

Idet Poesien og Videnskaben følges ad i deres Interesse for dette Emne, kommer vi nu til et stort tomt Rum, hvor Digterne ikke har fundet Anledning til at benytte denne gamle Overtro, og ikke har haft noget at bruge den til. Henimod det 17 Aarhundredes Midte var jo den af Renæssancebevægelsen fremkaldte store Drøftelse af dette Spørgsmaal stilnet af, og kun i Tyskland saa vi nogle Efternølere endnu beskæftige sig med den. Men ligesom Esaias Fr. Pufendorf endnu i 1748 ofrede nogle Blade paa den i et juridisk Værk, træffer vi ogsaa hos en samtidig tysk Digter et sidste spagfærdigt Forsøg paa at lade den spille en Rolle i Poesien. Det er i Lessings Sørgespil »Miss Sara Sampson,« der blev trykt første Gang i 1755. Den udsvævende Mellefont har forført Miss Sara og er flygtet bort med hende; men hans tidligere Elskerinde Marwood opsøger dem, og af Skinsyge giver hun Sara Gift. Ved hendes Dødsscene er Mellefont til Stede, og han taler da saaledes:

»Hun dør! Ak endnu en Gang at kysse denne kolde Haand! (falder ned for hendes Fødder) — Nej, jeg tør ikke vove at berøre den. Jeg frygter det gamle Sagn, at den dræbtes Le-

[1]) Quæst. V, 27.

geme vil begynde at bløde ved Morderens Berøring. Og hvem er hendes Morder? Er det ikke snarere mig end Marwood?«

Det er just ikke meget poetisk, og disse pedantiske Ræsonnementer passer særdeles daarlig i en fortvivlet Elskers Mund, — et Øjeblik efter støder han en Dolk i sit Hjerte for ikke at overleve sin eneste virkelige Kærlighed! Men det er netop betegnende, at Lessing ikke har kunnet faa noget bedre ud af dette gamle Motiv, da han nu en Gang havde bestemt sig til at benytte det. Det viser bedst, hvor fjernt Baareprøvetroen nu stod fra Tidens Tanker, den passede lige saa lidt til Frederik II's oplyste Enevælde som til det »borgerlige« Skuespil, der netop holdt sit Indtog i Literaturen med »Miss Sara Sampson«. I disse Omgivelser kunde den Stump gammel Lærdom, som Lessing her vilde have Anvendelse for, kun virke som en afstikkende Lap paa en ensfarvet Klædning.

For at Tegnet ved Baaren igen kunde bruges med Virkning i Literaturen, maatte først Rationalismen løbe ud og Tidens Aandsliv bøje ind paa helt andre Baner. Men da denne Forandring kom med den store Revolution, og da Videnskabsmændene atter tog Baareprøvetroen op til fornyede Undersøgelser, rykkede den ogsaa ind i Literaturen igen, ikke som en abstrakt Aandrighed eller i en enkelt kunstlet Allegori, men som et værdigt Digtningens Emne, der i Bevidstheden om sit eget Værd krævede Plads og Opmærksomhed for sin egen Skyld.

Da Romantikerne begyndte at indsamle fra Folket selv de Fortidslevninger i Sagn og Æventyr, som havde overlevet Tidens Omskiftelser, fandt man ogsaa enkelte Stumper af Baareprøvetroen inddigtede i gamle Folkesange. Dette var navnlig Tilfældet i Skotland, der jo paa alle Omraader har ydet saa rige Bidrag til dens Historie. I de af George R. Kinloch i 1827 udgivne »Gamle skotske Ballader,« der er nedskrevne efter mundtligt Foredrag,

træffer vi den i Visen om Ung Redin. Han bliver dræbt af sin skinsyge Elskerinde; men Liget findes i det dybeste Hul i Clyde Floden, og Sandheden kommer for en Dag:

»Rent og hvidt var hans Vunde vasket,
saa hvidt som et Linneds Skrud;
men da den troløse Kvinde kom nær,
rødt strømmede Blodet ud.« [1])

Et lignende Sagn har Walter Scott fundet i Folkemunde og benyttet i Digtet »Earl Richard«. Jarlen er bleven dræbt af sin Hustru, men hun søger at faa sin Pige Catherine udlagt som den skyldige, og en Baareprøve bliver da forsøgt:

»Og Pigen rørte det kolde Lig:
ej mindste Draabe der flød.
Saa lagde Fruen sin Haand derpaa,
og Jorden farvedes rød.«

Det maa bemærkes, at Digteren udtrykkelig siger om dette Vers, at det er formet over Traditionen.[2])

For Walter Scott var Baareprøven i det hele taget et velkomment Emne, og ligesom han har samlet forskellige historiske Efterretninger om den, har han benyttet den gentagne Gange i sine Skrifter. I Romanen »The fair Maid of Perth« har han endog fremstillet en middelalderlig Baareprøve for os i al sin Udførlighed og med hele det Ceremoniel, som han har tænkt sig der udkræves til den. Naturligvis er det hele ganske fantastisk, lige fra Byskriverens Tale, da han anbefaler Baareprøven som en Institution, »der ofte er stadfæstet i fremfarne Fyrsters Dage, godkendt ved Buller og Dekretaler og an-

---

[1]) Ancient Scottish Ballads, London 1827, S. 3.
[2]) Minstrelsy of the Scottish Border, II, 1812, S. 421.

vendt af Kejser Karl den Store i Frankrig, af Kong Artur i Britannien, af Gregor den Store og af den mægtige Achaius i dette vort Land Skotland,« — og til det store kirkelige Apparat, der sættes i Bevægelse, da Prøven endelig finder Sted i St. Johns Kirken i Perth i Aaret 1396, og hvortil Virkeligheden sikkert aldrig har fremvist noget tilsvarende. Det er heller ikke historisk korrekt af Digteren, at han lader den lærde Byskriver, da han skal udvikle, hvori Princippet egentlig bestaar, begynde med at snakke sort om den Antipathi, der er til Stede mellem den dræbte og Morderen, og ende med at henvise til Guds Vilje; thi i 1396 vilde man rimeligvis ikke have hørt Tale om nogen af disse to Forklaringer, og en saa lærd Mand, som Byskriveren er, vilde snarere have holdt et Foredrag om Spiritus og Pneuma. Af Historiens videre Udvikling erfarer vi, at Liget allerede blødte, da en Medvider og fjern Medskyldig i Drabet tilfældig kom ind i det samme Hus, ligesom det antydes, at det derefter ikke kunde bløde een Gang til, selv om den Mand, der havde ført det dræbende Øksehug, personlig traadte til. Ogsaa denne Opfattelse tilhører en senere Tid og passer ikke paa et Lig fra 1396.[1])

I en lignende poetisk Iklædning fremtræder Baareprøven i et dramatisk Digt »Test of Guilt«, der udkom i London 1808. Dets Forfatter var Oldgranskeren Joseph Strutt, der udtrykkelig havde skrevet dette versificerede Værk for at vise, hvilke Resultater han var kommen til ved sine Studier over Baareprøven. Det var hans Hensigt at forsyne Digtet med historiske Noter, men det naaede han ikke, og hans Søn udgav da Digtet alene efter Forfatterens Død.[2]) — Strutt benytter det samme kirke-

---

[1]) Kap. 20 og 23.
[2]) Pitcairn S. 185.

lige Ceremoniel, som Walter Scott: Liget ligger foran Højalteret, Præster gaar i Procession og synger Ligsalmer, og en gejstlig Mand leder Handlingen. Baade den anklagede og alle hans Anklagere maa berøre Liget, og Prøven giver et overraskende Resultat.

Hos de romantiske Digtere paa Fastlandet træffer vi tidligst en Hentydning til Baareprøvetroen i Schillers »Bruden fra Messina«, der udkom 1803. Man har gjort sig unyttige Spekulationer over, hvorfra Schiller kan have hentet sit Kendskab til den: om muligvis fra sin Læsning i Shakespeare, eller om selve Folketroen endnu paa hans Tid skulde have været levende i Tyskland.[1]) Baade det ene og andet kan tænkes; men for øvrigt er der jo slet intet mærkeligt ved Sagen. Vi har set, at Lessing kendte den et halvt Hundrede Aar tidligere, og Majers Bog om Ordalierne var udkommen i 1795.

I hele Anordningen minder for øvrigt Optrinet hos Schiller stærkt om det tilsvarende hos Shakespeare. Det er ikke nogen egentlig Baareprøve, der anstilles hos nogen af dem; men i begge Tilfælde kommer Morderen tilfældig i Nærheden af den dræbtes Lig. Og ligesom det hos Shakespeare er den sørgende Slægtning, der gennem sin Klage fortæller os, hvad der sker, saaledes er det hos Schiller Choret, der synger:

»Bryder op, I Vunder!
Flyder, flyder,
I sorte Strømme!
Styrter nu frem, I Blodets Bække!
. . . .
Bryder op, I Vunder!
Taler, I stumme,
I sorte Bølger!
Bryder nu frem, I Blodets Bække!«[2])

[1]) Saaledes Martin, l. c., S. 280.
[2]) Akt. IV, Sc. 3. (Joh. Magnussens Oversættelse).

Baaret oppe af Romantikens Bølge kunde saaledes den gamle Folketro endnu en Gang opleve at blive populær og at agtes værdig til højtidelig Behandling i Tragedie og Epos. Men det var dog blot et kunstigt Liv, der saaledes indblæstes i den, og det varede ikke længe. Et Slægtled længer frem, saa trækker Verdensliteraturen allerede overlegent paa Skulderen ad den og giver den det samme Skudsmaal, som Inspektøren ved Lighuset i Dickens' Roman: »Skade, at der ikke var et sandt Ord i den Overtro, at Lig blødte, naar de berørtes af den rette Mands Haand; man fik aldrig Tegn af et Lig, — man fik aldrig noget ud af et Lig, om det saa varede aldrig saa længe.« [1])

Skal Baareprøven i vore Dages Skønliteratur tages alvorligt eller højtideligt, saa maa vi forlade Vestevropa og søge over mod de østlige Egne, hvor Menigmand endnu tror paa den og anvender den. Den ungarske Digter Johan Arany har for faa Aar siden benyttet den som Emne for et episk Digt »Tetemre hivás« (Vorladung zum Leichnam). Den unge Ridder Benō er fundet død med en Dolk i Brystet. Hans Fader lægger ham paa en Baare og stævner alle, som har hørt til hans Omgangskres, til at træde frem for den. Tilsidst kommer hans hemmelige Brud Abigil, der i Letfærdighed har rakt Ridderen den Dolk, med hvilken han gennemborede sig selv. Hun tilstaar alt og bliver vanvittig. [2])

---

[1]) Charles Dickens: Vor fælles Ven. Oversat af L. Moltke. Kbhvn. 1874, S. 37. — I Grev A. Schacks Digt »Das Bahrrecht« (Gesammelte Werke I, 338) fremkommer Digtets Pointe netop derved, at Baareprøven viser sig betydningsløs.

[2]) Am Urquell VI, 212.

Upaavirket af Videnskabens og Literaturens vekslende Strømninger har Folket selv gennem Aarhundreder trolig digtet videre paa de gamle Sagn om Blodet, der vækkes ved Morderens Nærmelse og nedkalder den retfærdige Straf over forglemte Synder; og en endeløs Række af Fortællinger om dette Tegn er lige til vore Dage bleven fremdraget af »Skattegravere« i alle Lande. Fortællingerne er væsentlig ens overalt: det er Vidunderet i dets mest fantastiske Form, som Folkesagnene med størst Forkærlighed har opsøgt og opbevaret; derfor træffer vi her næsten aldrig en ganske nøgtern Fortælling om en Baareprøve, men des hyppigere saadanne æventyrlige Tildragelser, som dem, vi har set Prøver paa i Henrik Rantzaus Beretning om den ophængte Haand i Itzehoe, og i Helgenakternes Vidnesbyrd om det, der skete med Biskop Thomas af Herefords Ben.[1]) Fortællinger som disse hører rettest hjemme i Folkesagnenes Verden, og de adskiller sig kun fra mange andre af samme Slags derved, at de er bleven optegnede paa et tidligt Tidspunkt. Ganske tilsvarende Sagn kan høres den Dag i Dag i alle Lande.

En Parallel til Henrik Rantzaus Fortælling er i vore Dage bleven optegnet paa Vestkysten af Norge: Paa Gaarden Hauge i Vossestranden var et Mord begaaet. En uskyldig blev dømt og henrettet derfor, men Lillefingeren blev hugget af Liget og ophængt i en Traad over Bordet i den myrdedes Dagligstue. 7 Aar efter kom en fremmed Rejsende til Hauge og blev bænket ved Bordet. Som han sad, faldt der tre friske Blodsdraaber fra Fingeren ned paa Bordet. Han gik da til Bekendelse, at det var ham, der havde begaaet Mordet.[2])

[1]) Ogsaa Fortællinger om, at Dyr har kunnet fremkalde Blødningen, træffes i Folkesagn af alvorligt Indhold, se saaledes: Wlislocki: Märchen und Sagen der Bukovinaer und Siebenbürger Armenier, S. 101—103, med en Hund som Hovedperson.

[2]) Haukenæs: Natur, Folkeliv og Folketro paa Voss og Vossestranden, IV, Hardanger 1887, S. 338.

Men navnlig er det saadanne Fortællinger, hvor en enkelt afbleget Knokkel bløder ved Berøringen af Morderens Haand, der atter og atter træffes paa Almuens Læber. Enkelthederne ved det virkningsfulde Optrin kan varieres paa de forskelligste Maader, men Pointen bliver overalt den samme. I Nærheden af Wien er det en Adelsmand, der ser en Knokkel stikke op af Skovbunden. Da han finder, at den kan anvendes som Haandtag til en Hirschfänger, bringer han den hen til en Vaabensmed. Men næppe har Smeden taget Benet i Haanden, før det drypper med Blod.[1]) — I Skotland finder en Mand et Ben af en usædvanlig Form paa Bredden af Floden Yarrow. Han tager det med sig ind i den nærliggende Landsbysmedie, hvor Benet gaar fra Haand til Haand mellem de tilstedeværende. Tilsidst kommer det til en gammel hvidhaaret Mand, der støtter sig paa sin Stav. Men i samme Øjeblik, han tog det mærkelige Ben i Haanden, strømmede det røde Blod ud af det — han havde for 50 Aar siden dræbt sin Ledsager under en Fisketur paa Floden og begravet ham i Sandet ved Flodbredden.[2]) — Paa Island fandt Præsten en Dag før Gudstjenesten en opgravet Hjerneskal med en stor Naal drevet igennem. Han satte Dødningehovedet fast over Kirkedøren og sagde intet; men da Tjenesten var forbi, gik han selv først ud og lagde Mærke til alle, der kom ud gennem Døren. Til allersidst kom en ældgammel Kone ud, og i det samme faldt der tre Blodsdraaber ned fra Hovedskallen. Da sagde den gamle: »Omsider kommer Svig for Dagen!« Hun havde dræbt sin Mand ved at drive Naalen igennem hans Hoved.[3]) — Saaledes lyder Sagnene fra alle Lande,

---

[1]) Abraham a St. Clara: Judas der Erzschelm, Bd. I, 1702, S. 277.

[2]) W. Scott: Minstrelsy II, S. 426.

[3]) Aarbog for dansk Kulturhistorie, 1894, S. 91.

ikke mindst fra vort eget, hvor saadanne Fortællinger er fremdragne fra mange Egne.

Men det er jo ikke vor Opgave her at fordybe os i Folkesagnenes store Labyrinth eller forsøge paa at udrede al den Overtro, der knytter sig til Blod og Dødningeben. En hel Gruppe af Videnskabsmænd sysler i vor Tid med disse Spørgsmaal paa bredere Basis og fra andre Synspunkter. Vi har af det rige Stof kun grebet disse enkelte Fortællinger som Eksempler paa, hvorledes den gamle Overtro har formet sig i Folkemunde efter Aarhundreders Forløb.

IV.

Baareprøven i Danmark.

I Danmark kom Prøven ved Baaren først sent i Brug, og Troen paa dens Beviskraft synes ikke at have haft let ved at finde Indgang her. Skønt Kendskabet til den fra to forskellige Sider trængte ind over Nordens Grænser allerede i Middelalderen, slog den dog ikke Rod. Først i det 16de Aarhundrede hører vi om, at en Baareprøve er afholdt i Norden, og da rimeligvis for første Gang.

Alle de Grunde, som paa Forhaand kunde synes at tale for, at Baareprøven var af germansk Herkomst, er jo lige saa fuldt til Stede i Danmark. Gudsdomme kendtes her fra gammel Tid, en udstrakt Anvendelse af Eden kom senere i Brug, og talrige hedenske Forestillinger om de afdødes Aander, der gik igen og ved mangehaande Kunster plagede de efterlevende,[1]) skulde synes at gøre Tilknytningen let. Ogsaa den særlige Forestilling om den hemmelige Magt, der laa i Blodet, var kendt heroppe, saaledes som det fremgaar af den færøiske Folkesang om Høgne.

Høgne Høgnesøn var vokset op i den Tro, at han var Søn af Kong Artala og Gudrun. Da han blev vok-

[1]) Alfr. Lehmann: Overtro og Trolddom I, 103—10,

sen, mødte han en Dag sin Moder Helvig i Skoven. »Helvig tager saa til Orde og smiler under Lin: »Det sværger jeg ved min Tro, at du er min Søn.« Høgne svarer: »Jeg har ej set nogen lavere Kone bedre kunne lyve end du.« — »Tag du denne lille Kniv (se hvor skarp den er), skær mig saa i Armen og prøv, om det ej gaar dig til Hjertet.« — Han tog Kniven og skar hende i Armen, saa fast sved det i hans Hjerte. Høgne mælede: »Det føler jeg paa mig selv, at du er min Moder.« [1])

Her synes jo Jævnførelsen med en Baareprøve grundet paa Sympathien at ligge lige for. Alligevel findes Baareprøven hverken i Sagaerne, i Landskabslovene eller hos Sakso, mellem hvis mange Æventyrfortællinger den skulde synes at passe fortrinlig ind. Han har da ikke kendt den, og det Materiale af Sagn og Sange, han byggede paa, har ikke vidst noget at fortælle om den. — Baareprøven er ikke oprindelig i Norden, og det styrker i høj Grad Formodningen om, at den heller ikke er oprindelig hos de germanske Folk.

Den første Gang, vore Forfædre gjorde Bekendtskab med den, var da Digtet om Ivan Løveridder blev overført paa de nordiske Tungemaal. Som før berørt, ejer vi ikke mere Hakon den gamles prosaiske Oversættelse fra Midten af det 13de Aarh.; men paa islandsk findes en forkortet Genfortælling af den, Ivents saga Artuskappa, som altsaa maa anses for at indeholde den ældste Omtale af Baareprøven, vi kender i Norden. Sagaen ofrer kun nogle faa Linier paa den Scene, hvor Baaren med den dræbte Ridder bringes ind i Hr. Ivans Værelse, og hvis man ikke kendte dette Optrin andensteds fra, vilde man her kun faa et meget uklart Indtryk af det: »Alle Mænd vare der harmfulde,« siger Sagaen, »og som Liget kom

---

[1]) V. U. Hammershaimb: Sjúrðar Kvæði, Kbhvn. 1851, S. 172.

i Midten af Hallen, toge alle Saarene til at bløde, saa at visselig er den Mand her inde, som har dræbt vor Herre, og de bleve ved at søge.«[1]) Efter denne Gengivelse er man ikke helt sikker paa, at Bearbejderen selv har forstaaet, hvad det hele Optrin egentlig gik ud paa — noget som man let vil tilgive ham, hvis vi har Ret i, at den Tankegang, som ligger til Grund for Baareprøven, endnu paa den Tid var ukendt i Norden.

Imidlertid er den islandske Saga jo kun et Uddrag, og vi kan derfor ikke slutte noget om, hvad der oprindelig har staaet i den norske Prosafortælling. Og den svenske Oversættelse fra 1303 og den lidt yngre danske Bearbejdelse udtaler sig begge saa udførligt om Sagen, at der her ikke er nogen Tvivl om, at de jo har forstaaet den.

»Midt paa Gulvet stod hans Baare,
der Fruen bar for Huen saare.
Medens Klærke synge over den døde,
da tog Liget saa fast at bløde,
at Blodet langt ad Gulvet randt.
Da vidste de alle det for sandt,
at der var inde den samme Mand,
der Livet af hannem vandt.
Hvad de talte, og hvad de gjorde,
Herre Ivan det saa gjørlig hørte.
De toge da alle af ny at lede,
Herre Ivan monne af Angest svede,« etc.[2])

Og vi har jo tidligere omtalt, hvorledes disse nordiske Bearbejdere maaske endogsaa har udviklet Tanken i den franske Original yderligere ved at forandre Chrétiens tilfældige Møde mellem den dræbte og Drabsmanden

---

[1]) Kölbing: Riddaresøgur, Strassburg 1872, S. 91.
[2]) Brandt I, S. 30.

til et bevidst Forsøg paa at finde Gerningsmanden ved Hjælp af Ligets Blødning, — det samme som Kriemhield mere direkte gør i »Nibelungenlied«.

Men ud over denne rent literære Paavirkning havde Bekendtskabet med Baareprøven ingen Indflydelse i Norden, og det samme gælder om det næste Udslag af Baareprøvetroen, der Syd fra naaede ind over vore Grænser, nemlig med Visby Stadsret fra c. 1342. Ved denne overføres Baareprøven som juridisk Bevismiddel til nordisk Territorium, hvorvel kun i en paa tysk skreven Lov for en overvejende af tyske beboet Hansestad. Men nogen Efterlignelse i nordiske Stadsretter har dette Eksempel ikke fremkaldt. Det er først i det 16de Aarh., vi finder en udtrykkelig Angivelse af, at Baareprøven er bleven brugt i Danmark, og da fremtræder netop Efterretningen om den paa en saadan Maade, at vi har Grund til at tro, det virkelig er det ældste Tilfælde her i Landet, der berettes. Vor Hjemmelsmand for denne Baareprøve er den lærde Henrik Rantzau, hvis Interesse for dette Spørgsmaal vi allerede har haft Lejlighed til at lære at kende.

I det tidligere anførte Skrift, et Brev af 1. Juni 1591 til Professor Chytræus i Rostock, fortæller Henrik Rantzau Historien saaledes:

»Jeg erindrer en Begivenhed, som Christiern, den anden Konge i Danmark af dette Navn, har fortalt mig. En Aften opstod der en Strid mellem nogle af hans Hoffolk, og da Lysene vare slukkede og Dolken draget, blev En dræbt i Værelset, hvor dengang elleve til tolv adelige Hoffolk vare tilstede foruden en kongelig Løber. Da man ikke vidste noget om Ophavsmanden til dette Drab, og Adelsmændene skøde Skylden paa Løberen, mente Kongen, der yndede denne saare, at han var uden Skyld, og at derimod Adelsmændene havde sammensvoret sig imod ham; han lod da samtlige, der havde

været forsamlede i Værelset, tage i Forvaring og stille nærved Liget, hvorefter enhver maatte lægge den højre Haand paa den dødes blottede Bryst og med Ed rense sig fra at have nogen Del i det begaaede Drab. Medens dette blev udført af Adelsmændene en efter en, gav den dræbtes Legeme intet Tegn paa frembrydende Blod. Endelig traadte Løberen, der var sig Mordet bevidst, til; han kyssede først hemmelig den dræbtes Fødder, for paa denne Maade at forsone ham for den begaaede Brøde; men saa snart Haanden blev nærmet til den dødes livløse Bryst, brød Blodet straks frem i Mængde saavel af Saaret som af Næsen, og røbede Ophavsmanden til Drabet. Overbevist paa denne Maade ved Blodets Angivelse tilstod han sig skyldig og blev straks henrettet paa Kongens Befaling. Samme Begivenhed har den berømmelige Hertug Ulrik i Meklenborg, den danske Dronning Sophies Fader, hørt Kong Christiern fortælle, hvilket han nok fortæller dig, naar du spørger ham derom. Nogle af de Adelsmænd, som vare mistænkte for dette Drab, leve endnu.

Efter denne Dag lod Kong Christiern den nævnte Maade anvende i hele sit Rige for at erfare Anstifterne af Drab.« [1])

Denne sidste Paastand maa vel næppe tages bogstavelig, og Kristian II's Love indeholder i hvert Fald intet om den nye Skik. Men naar Henrik Rantzaus Fortælling kun opfattes som et Udtryk for, at han vil datere Kendskabet til Baareprøven i Danmark fra Kristian II's Tid, saa er der al Sandsynlighed for, at han har Ret. I den Gærings- og Brydningstid, som Begyndelsen af det 16de Aarhundrede var, da det aandelige Samkvem mellem Nordens Folk og det sydlige Udland var blevet saa stærkt, som det ikke i mange Aarhundreder havde været, og da nye Ideer daglig førtes ind over Grænserne: Reformationen, Hekseprocesserne, Paracelsus' nye Lære — da var just Betingelserne til Stede for at ogsaa den over-

---

[1]) Danske Samlinger II, 274 ff.

troiske Forestilling om Baareprøven kunde skylles op over Norden — den var jo netop i de sydlige Lande paa dette Tidspunkt saa populær og saa stærkt drøftet, som ingen Sinde før. Anvendelsen af den er naturligvis ikke indført ved et Kongebud; men ogsaa i den Henseende lyder dog Henrik Rantzaus Beretning sandsynlig, at Kristian II, der i saa mange Retninger havde lært af Udlandet og paa de fleste Omraader var længere fremme end hans Undersaatter, meget vel kan have været blandt de første, der har bragt Kendskabet til denne nye Skik ind over Danmarks Grænser.

Har Kristian II her som i saa meget andet været Foregangsmanden, er det jo rimeligt, at det endnu vil vare noget, inden Folkets store Masse kommer med. Efter Kristian II.s Tid forløber der da ogsaa næsten et halvt Hundrede Aar, inden vi næste Gang hører Tale om en Baareprøve i Danmark. Men fra c. 1570 bliver Antallet paa dem ret anseligt, og naar det i et Kongebrev af 1586 udtales i Anledning af en Baareprøve i København, at »sligt tit og ofte tilforn sket er, derover man og om saadan vildsomme Drab er kommen udi ret Kundskab«, ligger det jo nærmest at antage, at der herved sigtes til tidligere Anvendelser af Baareprøven i Danmark.

Omtrent fra Frederik II.s Tid og halvandet eller to Hundrede Aar derefter træffer vi altsaa Baareprøvetroen som en almindelig Forestilling i Danmark og Norge. Ligesom andensteds hører den navnlig hjemme blandt Menigmand; og hvorvel hverken den verdslige Øvrighed eller Præsterne stod fremmed for den, er det dog hyppigst Lægfolk, der paa egen Haand sætter Prøven i Scene. Ja, man kan næsten sige, at det var Reglen, at der ved ethvert Dødsfald under lidt mistænkelige Omstændigheder blev skikket Bud til en eller flere, som

man ønskede at hæfte Mistanken paa, hvis den ikke var der i Forvejen, om at komme og lægge Haand paa den døde. Den Tilbøjelighed til at lade alle og enhver sværge paa Liget, som allerede Ruprecht af Freising havde kæmpet imod, da han skrev i sin Lovbog, at »ingen skal tvinge nogen til at rette paa den døde, medmindre da at man sigter ham for Mordet«, — den træffer vi nu i fuldt Flor i Danmark 3—400 Aar efter Ruprechts Tid. Kronbonden Mads Clausen i Langsted paa Fyn, hvis Tjenestedreng var funden død paa Marken, fik saaledes en høflig Anmodning fra den dødes Moder og Venner om, »at han samme døde Person for sin Tjeneste vilde gøre den sidste Ære og følge hans Lig til Graven, og saa lægge sin Haand paa hannem og gøre hans Ed om hans Uskyldighed udi forne Drengs Død;«[1]) At Søren Rasmussen i Svenstrup, der vitterlig havde pryglet sin Tjenestepige nogen Tid før hun døde, fik en lignende Anmodning, kan kun synes rimeligt;[2]) men at Jens Pedersen i Søby, der ikke havde gjort andet end at melde i Byen, at der laa en Mand ihjelslaget ude paa Marken, ogsaa fik Bud om at lægge sin Haand paa den døde, synes næsten for meget. Hvor der boede en Troldkone i Nabolaget, var det en given Sag, at hun ved indtræffende Dødsfald blev opfordret til at godtgøre sin Uskyldighed paa denne Maade.[3])

Paa den anden Side var det ikke ualmindeligt, at Folk, der havde en god Samvittighed, frivillig tilbød sig til denne Prøve. Jens Frandsen i Gimming var saa ivrig for paa denne Maade at bevise, at han ikke havde slaaet sit Bysbarn ihjel, at han, da hans første Anmodning om

---

1) Herredags Dombog 1619, fol. 119.

2) Saml. til jydsk Hist. og Topogr. 3 R. II Bd., hvor ogsaa de følgende Eksempler fra Jylland udførligere omtales.

3) Smstds. S. 16.

en Baareprøve var bleven afslaaet, og den døde derefter begravet, ikke helmede, før han fik Liget taget op af Jorden igen og Prøven afholdt. — Da nogle Karle fra Helsingør i 1572 arbejdede i Skoven, blev Raadmand Jørgen Mohrs Dreng slaaet ihjel af et omstyrtende Træ. De andre Karle, som var til Stede, da Ulykken skete, tilbød da, »at paa det de mue være uden al Mistanke, da vilde de nu, mens den døde laa til Stede, gaa til hannem i godt Folks Nærværelse og lægge deres Hænder paa hannem og formane Gud om et sandt Vidnesbyrd over deres Uskyldighed, hvilket ogsaa skete udi Hr. Rasmusses [ɔ: Sognepræst Rasmus Lauritsen] og for[ne] Borgeres Nærværelse. Og Hr. Rasmus holdt deres Formaning, og hver dennem lagde sin Haand paa den dødes Bryst, den ene efter den anden, og der gaves ingen Tegn fra udi nogen Maader.« [1]) Det var en lignende almindelig Renselse, men i noget større Stil, der fandt Sted i den schlesiske By Sagan i 1578, da samtlige Haandværkssvende i Byen lagde Haanden paa en Student, som var bleven dræbt. [2])

Skønt det ikke udtrykkelig siges, var det formodentlig ogsaa frivilligt og efter eget Ønske, at hele Befolkningen i et Par Gaarde i Bergen samledes til en Baareprøve i 1571. En Kvinde var funden død en Morgen i Kalkkarret i Skomagernes fælles Arbejdshus, og to Dage efter fandt Prøven Sted: »Alle Personer, baade Mænd, Kvinder, Piger, Drenge, som bo udi Krusens Hus, og han selv med, og alle de, som bo udi Datteren Marines Hus, lagde Haand paa for[ne] Ingeborg, om Gud vilde aabenbare, om der var nogen blandt, som kunde være skyldige udi salige Ingeborgs Død.« [3])

---

1) Helsingørs Tingbog $^{20}/_{2}$ 1572.
2) Se S. 203, Note.
3) Norske Mag. I, 401.

Der er saaledes overleveret os tilstrækkelig mange Eksempler af Baareprøver til, at vi af dem kan danne os et Billede af, hvilken Form denne Overtro har antaget her i Landet, og hvorledes Menigmand har opfattet den; eller rettere: hvis vi ikke faar et saadant enkelt Billede frem, ligger det ikke i Manglen af Stof, men i den Omstændighed, at Datiden ikke selv har været klar over, hvad den mente med denne Prøve, og at derfor det ene Tilfælde af den staar i Modstrid med det andet.

Hvis det er rigtigt, at vi, som ovenfor antaget, har faaet Kendskabet til Baareprøven paa Reformationstiden og vel nærmest fra Tyskland, vil allerede denne Tidsangivelse vække en Formodning om, hvorledes Svaret vil komme til at lyde. Vi vil vente at træffe Baareprøvetroen i den Skikkelse, som de tyske Reformatorer havde givet den, altsaa som Forestillingen om en Gudsdom, et Mirakel. Og i de fleste Tilfælde ligger Sagen ogsaa saaledes ren og klar: Det er den anklagedes højtidelige Bevidnelse af sin Uskyldighed og Nedkaldelse af Guds Dom i Form af et Jertegn, hvis man er skyldig, som bliver det afgørende. Men den ældre Opfattelse er dog ingenlunde glemt trods den lange Vandring, Troen har tilbagelagt, inden den kom til os, og i andre Tilfælde træffer vi afgjort Forestillingen om, at vi har at gøre med et Naturfænomen, ligesom enkelte Træk tyder paa, at Blødningen er bleven opfattet som et Udslag af den dødes Hævnlyst.

Saaledes siges det jo udtrykkelig om Løberen i Kristian II.s Gaard, at han hemmelig kyssede den dødes Fødder, inden han lagde Haanden paa ham, for paa den Maade at forsone ham. Og det samme maa have været Meningen med den Adfærd, som en Troldkone, Maren Christens i Brejning Sogn, udviste i Aaret 1616, da hendes Nabokone var død. Den afdødes Svigersøn

vidnede siden derom for Retten, at »Maren Christens kom ind til hans Kones Moder med noget Tag og vilde, at hun skulde sno hende nogen Simer deraf, og hun vilde det ikke gøre. Saa hentede Maren Christens Taget tilbage igen, og siden den Tid skete hans Kones Moder ingen Lykke, og døde derefter en 8 Dage før St. Mikkelsdag, og hun klagede paa forne Maren Christens i hendes sidste, at hun havde gjort hende hendes Sygdom og Skrøbelighed, og hun døde en Lørdag udad Aften. Og saa paa Søndag Morgen, da sad han ved Ilden, da kom Maren Christens ind til hans og løb ind i Stuen og faldt paa Knæ for Rammerne (?), som Liget laa under, og hun gav ingen Ord, hverken hun gik ind eller ud.«[1])

Man har sikkert heri set en Tilstaaelse fra Maren Christens om, at hun havde taget Konen af Dage og nu gjorde et Forsøg paa at faa hendes Tilgivelse derfor, ligesom Jason gjorde i »Argonauterne«, da han havde dræbt Medeas Broder.

Men hvad der afgjort viser os, at Troen paa Blødningens naturlige Aarsager var til Stede, er dette, at man ogsaa tillagde Morderens tilfældige Nærmelse til eller Berøring af Liget den samme Virkning, som den vilde have, naar Anraabelsen af Gud og Præstens »Formaning« var gaaet forud. Da Birkefogden paa Læssø i 1688 havde dræbt en Soldat, og han blev anmodet om at overvære Ligsynet den følgende Dag, turde han ikke komme, fordi, som han betroede sin Medskyldige, »han var bange for, at den døde skulde give noget Tegn fra sig.«[2]) Og ved denne Lejlighed var der dog ingen Grund til at vente, at en formelig Baareprøve vilde blive afholdt. Men vi har ogsaa Beretninger, der paa ganske direkte

---

[1]) Viborg Landstings Dombog C., 1619, fol. 281.
[2]) Saml. til jydsk Hist. og Topogr. IX, 255.

Maade fortæller os, at Blødningen er opfattet som en Naturvirkning, idet en tilfældig Berøring af Drabsmanden var nok til at fremkalde Tegnet. En saadan Begivenhed forefaldt i Jylland i 1623 og gav Anledning til en mærkelig Retssag.

I Tastum i Fjends Herred blev en Pige fundet død i Søen. Først forsøgte en Kone at faa Liget i Land, og derpaa kom en Mand ved Navn Gabriel Jensen til Stede og hjalp hende dermed; men idet han rørte ved den døde, fløød der Blod ud af en Række Saar i hendes Hoved. Paa Grund heraf kom det Rygte i Omløb, at Gabriel havde dræbt Pigen. Rygtet antog mere og mere bestemt Form, uden at der dog kom nye Beviser til; Sandemændene svor Gabriel Gerningen paa, og Landstinget stadfæstede Sandemændenes Ed.

Men Dommerne har dog ikke været blinde for, at Saarenes Blødning mulig kunde skyldes Ligets Rystelse og Bevægelse under Arbejdet med at faa det i Land; thi det hedder herom i Landstingsdommen:

»N. N. og hans Medfølgere udtrykkeligen at have vundet, at der forne Mette Jensdatters Lig blev af Karen Jensdatter omvendt i Vandet, da blødte hendes Saar slet intet; men det første Gabriel Jensen gik til hende i Vandet og tog Haand paa hende og drog Liget af Vandet, da brøste hendes Saar op og blødte fast, saa deraf forfares, samme Lig, der forne Gabriel Jensen haver taget Haand derpaa, haver givet saadan Tegn fra sig.«

Det er denne Sætning, som er Hovedpunktet i Landstingets Dom, og man ser heraf, hvor mærkelig uklar Dommernes Betragtning af denne Sag var. De har været inde paa den rigtige Tankegang, at Blødningen kunde fremkomme ved, at Liget blev »omvendt« i Vandet. Men de har samtidig været saaledes bundne af Fordom-

men og af deres egen Frygt for det overnaturlige Tegn, at de ikke har kunnet tænke denne Tanke helt igennem og faa Øje paa det naturlige i, at Blødningen ikke begynder ved den første Berøring, men først indtræder, da Arbejdet med Liget har været fortsat i nogen Tid. Og denne Mangel paa Konsekvens kommer saa til at gaa ud over Gabriel Jensen, fordi han kom til Stede sidst. Det er den samme Skævhed i Ræsonnementet, som vi saa under mere groteske Former i Sagen mod Lorents, Jørgen og Vægteren i Wertheim.

Kongens Retterting stod lidt mere frit over for Tegnet, idet Dommen her lød paa, at Sagen indtil videre skulde bero og Eksekutionen opsættes, »eftersom denne Sag er befunden fast tvivlsom og mørk at være.« Dog dristede heller ikke Rettertinget sig til helt at frikende Gabriel Jensen, skønt Vidnesbyrdenes Paalidelighed i Mellemtiden var bleven yderligere svækket og ingen nye Indicier imod ham var fremkommen.[1])

I Landene øst for Øresund træffer vi den samme Opfattelse af dette Tegn som i Fjends Herred. En gammel Aftægtskone, der boede hos sin Svigersøn, Svend Nielsen i Aasted Herred i Halland, var funden død i en Aa, og herom hedder det i en 15 Mands Afsigt af Aasted Herredsting d. 11. Septbr. 1610:

»Og den Tid, for^{ne} Kvinde blev funden i Aaen i saadan ynkelige Maader, og for^{ne} Svend Nielsen gik ud til hende og rørte ved hende, da gaves der blodige Tegn fra hende, som ikke skete, naar nogen af de andre rørte ved hende. Og ... efter al for^{ne} Omstændighed vidste for^{ne} 15 Mænd herpaa ikke rettere at sige, end de finder for^{ne} Svend Nielsen at være Birgitte Peders rette Banemand eller vise Mænd for sig eller afværge sig med tre Tylter Mænds Ed, at han er uskyldig

[1]) Saml. til jydsk Hist. og Topogr. 3, II, 21 ff.

i den Sag, efter skaanske Lov 2, 28de og 36te Kap., inden 6 Uger efter Recessen, som samme 15 Mænds Ed til Beslutning formelder.«

Denne Nævningeed blev aldrig fyldestgjort. Svend Nielsen fremskaffede ingen anden Banemand, ej heller værgede han sig med 3 Tylts Ed, og Skældsordet »Kærlingemorder« vedblev derfor i de følgende Aar at hefte ved ham. Det er i Anledning af dette Skældsord, at Sagen bliver draget frem endnu saa sent som i 1630, og at vi derved faar Lejlighed til at lære disse Omstændigheder at kende. Da Svend havde stævnet Amund Sørensen for at have kaldt ham en Kærlingemorder, faar han Medhold baade hos Herredsfogden og Landsdommeren i Halland, der gik ud fra, at »Amund ikke havde bevist, at forne Svend Nielsen udi nogen Maader havde angrebet eller omkommet samme Kærling.« Men Kongens Retterting frikender Amund Sørensen fuldstændig under Henvisning til de 15 Mænds Tov, som ikke var sket Fyldest, og tildømte yderligere Landsdommeren at give Amund 10 Rdlr. til Kost og Tæring.[1])

Men det 17de Aarhundrede var ikke konsekvent i sin Opfattelse af Baareprøven. Derfor peger det ene Tilfælde i een Retning, det andet i en helt forskellig; snart lægges der afgørende Vægt paa en enkelt Omstændighed, og snart gaar den samme Ting upaaagtet hen.

Gabriel Jensen drog Liget op af Vandet, og da det begyndte at bløde under hans Berøring, lagde Øvrigheden sin Haand paa ham og sagde: »Du er Manden.« Svend Nielsen gjorde det samme med sin Svigermoders Lig, og da Tegnet indtraf, regnede i det mindste Almuen ham fra den Tid af for en Kærlingemorder. Men samtidig

---

[1]) Herredags Dombog 1630, fol. 242 b.

kan en tilsvarende Begivenhed indtræffe paa et tredie Sted, og saa sker hverken det ene eller det andet.

I 1617 blev en Mand fra Gammelsogn paa Holmsland funden død i Vond Aa ved Ringkøbing, med tre Skrammer og Huller i Ansigtet. Det betragtes som givet, at han er bleven myrdet, og Sandemænd opkræves. 6 Synsmænd aflægger da Vidnesbyrd om, at straks som han blev optaget af Vandet, udflød der klart Blod af alle tre Saar.

Som man ser, er denne Sags Forløb i enhver Henseende parallel med Begivenheden ved Tastum Sø, og man kunde med nogen Ret vente, at de samme Aarsager havde haft samme Virkning paa de to Steder. Men tværtimod! Der refereres omhyggeligt, at Blodet flød, men der er ikke mindste Antydning af, at man heri har set et »Tegn.« Ingen af de Mænd, der trak Liget paa Land, bliver mistænkt for Mordet, og en helt anden Person bliver paa svage Indicier svoret fra sin Fred.[1])

De Enkeltomstændigheder, der maaske kunde forklare Afvigelsen i de forskellige Tilfælde, kender vi ikke; men Sagerne mod Gabriel Jensen og Svend Nielsen er i hvert Fald tilstrækkelige til at vise, at man har kendt en Opfattelse af Baareprøven, der svarer til Arturromanernes og Humanisternes, og at Forestillingen om Blødningens naturlige Aarsag ikke er bleven glemt under Overtroens lange Vandring op til os. Ja, som vi nu skal se, har man her i Norden ikke blot fastholdt denne Forestilling, men man har endogsaa tilspidset den og drevet den ud i en Yderlighed, som vi ikke har truffet i Baareprøvens sydligere Hjemlande.

I en hel Række Tilfælde møder vi nemlig ikke blot den Opfattelse, at Liget nødvendigvis maa bløde, naar

[1]) Viborg Landstings Dombog C, 1617, fol. 459.

Gerningsmanden rører ved det, men tillige den nye Tilføjelse, at Liget kun kan gøre Tegnet een Gang. Derfor søger Gerningsmanden først hemmelig at komme til at berøre det, saa er han sikret imod at blive røbet, hvis der senere foranstaltes en offentlig Baareprøve. Det er denne Form af Overtroen, som Walter Scott har kendt og lagt til Grund for sin Skildring af Baareprøven i Perth 1396; men den er en senere Afart af Troen og har ingen Hjemmel i nogen af de Hypotheser, der er bleven opstillet til Forklaring af den. Det ses jo let, at den aldeles intet har at gøre med den kirkelige Udtydning af Jertegnet, ja, den er mere anti-kristelig end nogen af de Former for Troen, vi hidtil har set; thi ifølge denne Version vil jo den snedige Røver være i Stand til at krysse Guds Planer ved at fremkalde Tegnet i Utide. Derimod hører den fuldstændig hjemme paa de naturlige Forklaringers Grund, men som en ren folkelig Variant, der ikke bryder sig om, hvorvidt den stemmer med de lærdes Systemer eller ej. Thi hvad enten det var Livsaanderne, Antipathien eller den dødes Fantasi, der bevirkede Tegnet, maatte Blødningen jo kunne gentage sig, saa længe der var noget af den virkende Kraft til Stede; og i en tidligere Tid og i sydligere Lande kender man da ej heller noget til dette Træk. Der bløder Liget, hver Gang Morderen kommer det nær, og vi ser derfor ogsaa, at forsigtige Dommere, der afholder en Baareprøve, lader den mistænkte føre til og fra Liget flere Gange for at iagttage, om Blødningen indtræffer hver Gang. Saaledes bar Dommeren i Byen Mas i Frankrig sig ad, da han i 1639 foranstaltede en Baareprøve paa Torvet. Først gik han selv tre Gange frem og tilbage over den døde, uden at der skete noget Tegn. Derpaa blev den mistænkte ført til og fra Liget, ligeledes tre Gange, og Blødningen indtraf hver Gang. For yderligere Sikkerheds

Skyld fik tre tilfældige Købmænd i Byen Befaling til ogsaa at gaa over Liget, efter at Saaret omhyggelig var aftørret; men heller ikke de fremkaldte noget Tegn.[1]) Og Campanella beretter, at Morderen Nucerinus, som han sad i Fængsel sammen med, selv fortalte ham, hvorledes det gik til, at han blev opdaget. Liget af den Mand, han havde dræbt, var bleven fundet og baaret hen paa Torvet, lige uden for det Hus, i hvilket Nucerinus opholdt sig. Da han gik til Vinduet for at se ud, begyndte Liget at bløde. Det holdt atter op, da han trak sig bort fra Vinduet, men begyndte paa ny, hver Gang han nærmede sig til det.[2])

Dette er saaledes den egentlige og oprindelige Forstaaelse af Blødningens Natur, ligesom det er den eneste, der stemmer med den theoretiske Forklaring. Det Tillæg, som Forestillingen har modtaget her i Norden, er en senere helt »uvidenskabelig« Udsmykning, Overtro i anden Potens.

Den 10. November 1681 blev Ridefogden Peder Hammer i Ornebjerg ved Vordingborg skudt uden for sin Gadeport, som han kom ridende hjem. Det opdagedes senere, at Mordet var forøvet af Ridefogdens forhenværende Skriver, Rasmus Esbensen, der var bortjaget af sin Tjeneste, fordi han stod i Forhold til Ridefogdens Hustru Juliane. Der var da nogen Rimelighed for, at Juliane heller ikke var helt fremmed for Gerningen.

Ved Forhørene i Sagen oplystes det, at den bortjagede Rasmus Esbensen en Dag efter Mordet kom til Julianes Pige Merte, som hun stod ved Faarehusdøren, og bad hende sige til hendes Madmoder, at hun skulde lægge Haand paa Liget i Enrum, saa skulde der ingen

---

[1]) de los Reyes, l. c., 229.
[2]) Campanella l. c., IV, 9.

Tegn gives siden derfra. Juliane fulgte Raadet, hun lod Laaget tage af Kisten, lagde sin Haand paa den dødes Bryst, og stak samtidig en Kniv ind i Liget.[1])

Den 13. Juli 1707 blev en Kvinde, Jørgen Jensens Hustru Margrethe Jakobsdatter i Sjolte i Præstø Amt dræbt i sit Hjem. Det opklaredes siden, at en anden Kvinde der i Byen, Karen Sørens, var Morderskeu, som paa en grufærdig Maade havde omkommet Margrethe. — Karen Sørens bekendte selv, hvorledes hun slog Margrethe ihjel inde i Stuen med en Hakke og slæbte hende derpaa ud over Dørtærskelen i Køkkenet. Da var der dog Liv i hende, saa hun kunde snakke med hende og sagde saa sagte: »Karen, du faar en Ulykke for det!« hvilket hun sagde nogle Gange. Karen gik saa ind i Stuen og tog Laasen, som laa paa Bordet, gik ud og lukte Døren i og hængte Laasen for. Derpaa gik hun hjem og forblev hjemme til om Eftermiddagen. Mod Aften gik Karen Sørens igen ned til Jørgen Jensens Hus, ind ad en Bagdør, hen over Loftet og ned i Stegerset ad en Stige, som Margrethe Jørgens laa hos, og saa lagde hun sin Haand paa hendes Bryst og sagde: »Vilt du give nogen Tegn fra dig, saa giv det nu!« Men hun fornam slet intet Tegn, at hun gav fra sig, saasom hun da var rent død.

Denne Bekendelse blev oplæst i Retten, og Karen tilstod den Ord til andet.[2])

Aar 1738 blev Landsdommer Knud Ahasverus Becker til Bækkeskov i Sydsælland ihjelslaget paa Marken af sine Hovbønder. Endnu efter at han var død, kom alle de forsamlede frem og sloge paa Liget, for at de alle kunde være lige gode om Gerningen, og ingen af dem

---

[1]) Hammer Herreds Tingbog 1678—85, B., fol. 311 b.
[2]) Baarse Herreds Tingbog 1702—08, fol. 484—85.

vidne mod de andre. Men samtidig lagde enhver af dem Haanden paa den døde og sagde: »I Navnet Gud Faders, Gud Søns og Gud Helligaands! Er nogen af os skyldig i din Død, da giv Tegn fra dig!« »Og«, tilføjer Domsakten, »skete sligt i den Tanke, at om den døde gav nogen Tegn fra sig, skete det ikke mere, om de bleve fristede at skulle lægge Hænder paa ham igen.« [1])

Disse tre Eksempler stammer alle fra Sydsælland, og i hvert Fald her har Baareprøven altsaa antaget denne bestemte Form og beholdt den uforandret til langt op i forrige Aarhundrede. I andre Egne af Danmark har jeg ikke truffet denne særlige Forestilling, — med mindre man da vil tyde Maren Christens ovenfor beskrevne Adfærd i denne Retning. Men i en Almuefortælling, der i vore Dage er optegnet i Norge, kommer ganske den samme Opfattelse frem:

»En Røver ved Navn Skule havde stødt en Pige ud i Elven; men siden fandt de Liget. Nu havde de det Kendemærke i den Tid, at naar de vilde udfinde Morderen, skulde han lægge Haanden paa Liget, saa vilde det drøla (ɔ: bløde ud af Næse og Mund). Alle mistænkte Skule. Men Natten før de skulde samles om Liget, listede han sig til og tog paa det, saa det drølte, og da Dagen kom, drølte det ikke mere for ham end for nogen anden. Saa blev det ikke videre undersøgt; for det var sløjt med Ret og Retfærd i de Dage.« [2])

Her har vi i den klareste Form Blødningen opfattet som en blind Naturkraft, hvis Virkning man kan sikre sig imod ved at aflede den efter eget Ønske, ligesom man afleder en Lynstraale. Er først det gjort, kan ikke

---

[1]) Domsakten i Gl. kgl. Saml. Nr. 3031, fol. 2 b. Smlgn. Severin Kjær: Fra Stavnsbaandets Dage S. 266.

[2]) Olav Sande: Segner fraa Sogn II, Bergen 1892, S. 267.

Dommer eller Præst senere igen fremkalde Tegnet, om end de sætter et nok saa stort Apparat i Bevægelse. Her er intet Mirakel, ingen Indgriben af Gud. Naar Hovfolkene ved Landsdommer Beckers Lig paakalder den treenige Gud, er det kun én Formular, der mentes at høre til ved en saadan Lejlighed, men som i Virkeligheden ikke betyder mere, end enhver anden Remse. I de to andre Eksempler er der — mere konsekvent — slet ikke Tale om nogen Paakaldelse af Gud.

Paa den samme hedenske Forestilling om Blodets hemmelighedsfulde Kraft hviler ogsaa den Opfattelse af Baareprøven, at en Slægtning af Morderen vil have samme Indvirkning paa den døde, som Morderen selv, — det er den fulde Konsekvens af Sympathilæren og Theorien om de tilbagevendende Livsaander. Ligesom Forestillingen om, at Liget kun kan bløde een Gang, er ogsaa denne Opfattelse særlig nordisk, og uden for Skandinavien har vi kun truffet den — og paa et noget usikkert Grundlag — i Skotland og England. Fra Skotland haves en Fortælling om Lairden af Auchindrane, der blev henrettet for Mord i 1676. Da Baareprøven afholdtes ved den myrdedes Lig, kom alle de omboende til Stede, undtagen Lairden selv, hvem ingen mistænkte; men af Nysgerrighed løb hans lille Datter ind i Flokken, og ved hendes Nærmelse begyndte Liget at bløde.[1]) Og i en moderne engelsk Roman, hvis Handling foregaar i Cumberland i 17. Aarh. og som af Forfatteren siges at være bygget over cumbrisk Folklore, udfører ligeledes Datteren Baareprøven paa sin Faders Vegne, og dens Udfald bliver af Øvrigheden og Menigmand taget for gyldig.[2]) — Af et enkelt Vidnesbyrd fremgaar det, at

[1]) Pitcairn III, 196. W. Scott: Minstrelsy II, 423, der henfører Begivenheden til 1611.

[2]) Hall Caine: The Shadow of a Crime, Kap. II.

en tilsvarende Forestilling var levende i Danmark i 17. Aarhundrede.

Forvalteren paa Vejbjerggaard i Jylland var bleven skudt i Aaret 1636, og Herredsfogden ønskede Morderen udfunden ved Hjælp af en Baareprøve. Men den Mand, der var mistænkt for Gerningen, Mads Christensen paa Bredalsgaard, var bortrømt, og hans Fader vilde ikke aflægge Prøven paa Sønnens Vegne, men sagde, at denne altid havde været et ulydigt Barn. Hans Vægring ved at aflægge Prøven stammer altsaa netop fra, at han heller ikke selv har troet paa Sønnens Uskyldighed.[1])

Dette er saaledes den ene Side, fra hvilken Baareprøven i Danmark kan ses: det er den gamle hedenske Overtro, Arturromanernes og Vincentius' Baareprøve. Men i fuldt saa mange Tilfælde er det ikke denne, men Kirkens og Reformatorernes Baareprøve, der er anvendt. Kendemærket for denne sidste Form er da det, at Paakaldelsen af Gud bliver det afgørende, og at det Tegn, der skal indtræffe, forudsættes at komme som en Gudsdom.

Selv om Baareprøvetroen var kommen til Danmark udelukkende i sin ældste Form, vilde den sikkert ikke have kunnet holde sig fri for Paavirkning af Forestillinger og Sædvaner, der udsprang fra et religiøst Grundlag, men gav sig Udslag i Former, der laa Baareprøven nær og let kunde blandes sammen med denne. Naar saaledes Præsterne i Anledning af et stedfundet Mord brugte at gøre Bøn fra Prædikestolen om, at Gud vilde lade Mordets Gerningsmand blive aabenbar,[2]) laa det jo særdeles

---

[1]) O. Nielsen: Skodborg og Vandfuld Herreder, S. 168.

[2]) Da Mads Ravn i Køge i 1636 var anklaget for at være medskyldig i sin egen Datters Død, anføres blandt Indicierne imod ham, at han »ej ved den kristne Kirkes Bøn ladet anholde, at Gud aabenbare vilde, hvo udi hendes Død skyldig

nært at tro, at det var ganske det samme, som foregik ved den dræbtes Lig. En saadan Forklaring af Prøven faldt langt bedre sammen med Tidens Tankegang og var navnlig langt mere forstaaelig for Menigmand. Den samme Omdannelse var jo efterhaanden ved Kirkens Paavirken bleven Resultatet ogsaa i andre Lande, og man maa snarest forundre sig over, at der endnu var bleven saa meget tilbage af den tidligere hedenske Forestilling, at Maren Sørenskone i Sjolte kunde sige til Liget: »Vilt du give noget Tegn fra dig, saa giv det nu!«

Ganske anderledes fortrolig var man med den Tanke at vente og kræve en saadan Afgørelse direkte af Gud. Det var et Middel, som man ikke alene havde ved Haanden i Drabssager, naar den mistænkte skulde lægge Haanden paa den dræbtes Bryst; men det faldt saa let for Menigmand at ty til det under alle Forhold, hvor de ydre Omstændigheder ikke var tilstrækkelige til at skaffe Klarhed i Sagen. Fra andre Retssager kan der anføres en Række Eksempler paa saadanne Paakaldelser af Gud, der fuldstændig svarer til en Baareprøves Afholdelse, kun at der ingen Baare og intet Lig var til Stede.

Dorthe Nippers i Helsingør, som var anklaget for Trolddom i 1571, »aarsagede sig med højeste Ed og Undskyldning, og begærede at Gud vilde give et sandt Tegn over hendes Aarsage eller Skyldighed.[1])

været havde, som han billigen, og enhver, udi hvis Hjerte faderlig Blod er at finde, havde burdet, som udi Gerningen kunde vide sig fri og uskyldig at være«. (Herredags Db. 1636 B, 26. Okt.). En saadan Bøn har altsaa været det sædvanlige i slige Tilfælde, og brugtes ogsaa ellers: I 1571 lod Niels Biørnsson i Bergen gøre en Forbøn for sig af Prædikestolen i alle Kirker, at Gud vilde aabenbare det onde Menneske, som havde beløjet hannem, hans Hustru og Kort Elsing (Norske Mag. I, 401).

1) Helsingørs Tbg. 1571, 9/7.

Anne Jenskone i Alrun stod d. 10. Juli 1617 paa Hind Herredsting, og »ved sin højeste Ed, Gud og Salighed med begge sine oprakte Hænder nægtede den Sigtelse, som Jens Nielsen i Alrun hende der den Dag paasigtede, at hun derudi var aldeles uskyldig, raabte og bad alle de, som var ved Tinget, at de vilde tage deres Hat af og *gøre Bøn* for hende til Gud i Himmelen, at Sandheden maatte aabenbares, om hun derudi var skyldig, som han hende paasigtede.«[1])

I det samme lidenskabelige Sprog værgede sig Maren Ibsdatter i Ørridslev, der var beskyldt for at have taget sin Husbond af Dage: »Indeholder samme Vinde for[ne] Maren Ibsdatter at have staaet for Tingsdom, og med grædende Taarer svor og bad sig Gud behjælpe med oprakt Finger ved hendes Sjæls Saligheds Fortabelse, og bad hendes Sjæl skulde aldrig faa Naade hos Gud i Himmerig, om hun var skyldig i hendes Husbond, Brunch Pedersens Død, og bad menige Herredsmænd, som da paa Tinge til Stede var, for Guds Skyld, at de skulde alle bede med hende, at Gud allermægtigste vilde aabenbare og *lade et sandt Tegn komme paa hende*, om hun var skyldig udi for[ne] hendes Husbonds Død, enten med Raad eller Gerning i nogen Maade.«[2])

Over for slige Udbrud vil ingen sige, som vi sagde ovenfor om Hovfolkenes Ord ved Knud Beckers Lig, at de fremsagde en Formular, en Remse. Disse Kvinder henflyr til Gud som den sidste Tilflugt om Redning i deres yderste Nød, og hvad de beder om er, at han, den alvidende, ved et Under skal kundgøre for Menneskene deres Skyldfrihed eller Skyld.

Og ved Afholdelsen af en Baareprøve bruges lignende

---

[1]) Viborg Ldstgs. Dbg. C. 1617, fol. 308.
[2]) Smstds. B. 1618, fol. 271.

Ord, og Scenen foregaar paa samme Maade. Selvfølgeligt, at den Tro, som ligger bag ved Ordene, i begge Tilfælde maa blive den samme.

Det lyder ganske som de før nævnte Kvinders Ord, naar Jens Andersen i Ribe, der var mistænkt for et Drab, hentes frem til Liget, »og for det første gjorde sin Bøn til Gud i Himmelen udi mange godt Folks Nærværelse og bad dennem, at de vilde gøre Bøn med hannem at Gud skulde give nogen Jertegn, om han udi nogen Maade var skyldig i forne Hans Jessens Død; og saa straks lagde han sin Haand paa hannem, og siden med mange Formaledidelser og Forbandelser, han udi lige Maade gjorde, om han gjorde hannem Saar eller Skade, eller om han var skyldig udi hans Død udi noger Maade; og slet intet Jertegn der gav sig tilkende udi noger Maade.« [1]) Ligeledes i Ribe maatte en Kvinde lægge Haanden paa sit Barns Bryst, idet hun bad Gud om, at der skulde ske et sandt Jertegn, hvis hun var skyldig, og at hun, dersom hun var uskyldig, da maatte være fri derfor. [2]) Ja disse Eksempler kunde forøges med alle de Tilfælde, i hvilke vi har en udførlig Beretning om en paa Øvrighedens Foranstaltning afholdt Baareprøve; thi i dem alle fremhæves Henvendelsen til Gud, ikke blot af selve den anklagede, men af samtlige tilstedeværende. »Og der forne Lig blev optagen, kom der meget Folk tilsammen, Mand og Kvinde, at beskue samme Lig, og der de var forsamlet, og Ligkisten blev opladt, da faldt de alle paa deres Knæ og bad til Gud alsommægtigste, vilde gøre Tegn med forne Lig, om der var nogen, som var skyldig udi hans Død.« Eller: »Da fild Jens Frandsen i Gimming paa sine Knæ, og med de

---

[1]) Saml. til jydsk Hist. og Topogr. I, 291—92.
[2]) Smstds. 292.

andre Godtfolks Forbønner til Gud alsommægtigste i Himmelen, at dersom for[ne] Jens Frandsen var skyldig i for[ne] Peder Andersens Død eller Bane, at Gud vilde lade nogen Jertegn ske.« [1])

Hvis der ikke ved alle Baareprøverne saa omhyggelig meddeltes, om der skete nogen Forandring ved Liget eller ikke, kunde man næsten tro, at den hele Ceremoni, naar den mistænkte kaldtes frem for at »gøre sin Aarsag« paa den dræbtes Lig, kun var en særlig højtidelig Form for Edsaflæggelsen, og at man ikke ventede noget andet Resultat heraf end af enhver anden sand eller falsk Ed. Den for Manddrab mistænkte vilde da ikke være stillet anderledes end Kvinderne paa Tinget, som paakalder Guds Vidnesbyrd; thi ogsaa de anraaber om et Jertegn, de venter maaske et Jertegn. Og oprindelig har det vel været Tanken med Eden, at Gud øjeblikkelig vilde slaa den, der kaldte ham til Vidne paa en Løgn, at enhver Mened maatte drage et Jertegn efter sig. »Ikke alle Mensvorne faar Apopleksi,« siger Libavius og antyder derved Regelen, som i Tidernes Løb har vist sig at taale mange Undtagelser.[2])

---

[1]) Smstds. 3. II. S. 6, 11.

[2]) Ogsaa ved andre Lejligheder end i Drabssager træffer vi den Opfattelse, at det at sværge en Ed er det samme som at nedkalde et Jertegn. Saaledes stod i 1681 to Bønder i Hids Herred og stredes om, hvis Tur det var at køre i Ægt for Herskabet. For at faa Trætten afgjort erklærede da Peder Christensen, at han vilde sværges med Christen Thamesen om samme Ægt, og saa løb han ind i sit Hus og kom ud med Salt og Vand og faldt paa sine Knæ og vilde sværge. Og Christen Thamesen faldt ogsaa paa sine Knæ og rakte sine Hænder i Vejret og bad, at Gud vilde gøre Jertegn paa den af dem, som gjorde den anden Uret. (Saml. til jydsk Hist. og Topogr. IX, 185). Den Skik at sværge paa Salt forekommer oftere: I 1617 var Troldkonen Karen Thomasdatter paa Mors anklaget for at have vist Djævelen paa den vanvit-

Ligesom i det øvrige Evropa har vi altsaa ogsaa her i Danmark de to forskellige Opfattelser af Baareprøven løbende jævnsides hinanden. Lige fra den første Anvendelse af Prøven i Kristian II's Gaard og til de sydsællandske Bønders Brug af den i forrige Aarhundrede møder os den gamle hedenske Tro paa de hemmelige Kræfter i den dræbtes Blod. Men jævnsides hermed optræder Baareprøven iført det sædvanlige kirkelige Klædebon, med Anraabelse af Gud og Forventningen om, at han vil lade Tegnet ske. Og denne sidste Opfattelse kunde saa meget lettere faa Indgang, som Menigmand overalt var tilbøjelig til at forlange en saadan Tilkendegivelse fra Gud, og Præsterne paa forskellig Maade bestyrkede denne Forventning.

Thi naar vi spørger om Gejstlighedens Stilling til Baareprøven her i Landet, kan der kun blive Tale om de to Standpunkter: Ansaa Præsterne denne Prøve for en from og kristelig Paakaldelse af Guds Bistand, eller fordømte de den som Gudsbespottelse og Djævelskab? For at besvare Spørgsmaalet behøves kun Oplysning om, hvorvidt Præsterne var til Stede og assisterede ved disse Prøver, eller de holdt sig borte fra dem. Dermed vil samtidig deres Standpunkt til den hele Overtro være givet.

Det er tidligere omtalt, at Hr. Rasmus i Helsingør holdt Formaningen for de Karle, der havde tilbudt sig til Baareprøve, da deres Kammerat var kommen af Dage i Skoven. At han indlod sig paa dette i et Tilfælde, hvor

tige Anne Nielsdatter, der sad bunden til en Støtte i sit Hus. Karen Thomasdatter tog da en Haandfuld Salt, og bad dem, som var i Huset samme Tid, at de vilde bede med hende, at dersom hun var skyldig udi Anne Nielsdatters Sygdom, eller havde vist noget ondt til hende eller havde ladet det gøre, at Gud skulde saa straks i deres Aasyn straffe hende, at Djævelen skulde splitte hende ad. (Viborg Ldstgs. Dbg. A. 1617, fol. 354 b).

der ikke forelaa Anklage mod nogen som helst, viser bedst, at han har anset en saadan Baareprøve for en god kristelig Ceremoni, og at han vist i det hele taget har egnet sig godt til at være Præst i det af saa mange Troldkvinder hjemsøgte Helsingør. At Baareprøvetroen har haft en frodig Jordbund i denne By, er forstaaeligt, og Hr. Rasmus forsømte ikke at yde sin Medvirken til dens Befæstelse. Da saaledes to helsingørske Skoledrenge havde været i Slagsmaal, og den ene af dem var død nogle Dage derefter, var atter Præsten til Rede, som Tingbogen fortæller:

»Hr. Rasmus Lauridsen bekendte herom under sin Sandhed udi saa Maade, at han var og fordret at være hos for[ne] døde Lig; havde han med sig for[ne] Mons, Skolemesteren, og Mads Larsen her ibidem, havde og til Stede den Dreng, som mistænkt er i den andens Død, og udi for[ne] døde Drengs Fader Jens Pedersens Nærværelse æsket Hr. Rasmus for[ne] Benth (ɔ: Drengen) frem, og han lagde sin Haand paa det døde Lig, og Hr. Rasmus trende Gange formanet Gud herover, at hvis samme Benth var skyldig udi den andens Død, Gud vilde give det til Kende ved et sandt Tegn, og der gaves ingen Tegn paa den dødes Krop.« [1])

Ogsaa en anden helsingørsk Præst viste sig villig til at assistere ved saadanne Prøver. I et stort Slagsmaal i 1594 var baade en Bøsseskytte og en Baadsmand fra et lybsk Skib blevne paa Pladsen, og Baadsmand Laurids Ratke fra Slesvig var mistænkt for at have givet dem begge deres Bane. I den Anledning fortæller da Tingbogen, »at Laurids Ratke var hos de døde, der de laa paa Ligbøren, og gjorde Hr. Anders (ɔ: Kapellanen

[1]) Helsingørs Tbg. 1570 $^{10}/_{7}$. — Ved en anden Baareprøve i Helsingør i samme Aar nævnes ingen Præst som nærværende, men der siges kun, at Prøven blev afholdt »udi Godtfolks Nærværelse« (Tingbog $^{16}/_{1}$ 1570).

Anders Christensen) først Formaning, siden Laurids Ratke, som lagde hans Haand hos Saarene paa de døde, det Gud vilde tillade nogen Tegn, om han var skyldig i deres Død. Og intet Tegn befandtes.« [1])

Men det var ikke alene de helsingørske Præster, der saaledes tog sig af disse Ting. I Nibe forestod Præsten Laurids Mikkelsen en Baareprøve i Aaret 1618 og forrettede selv Bønnen derved,[2]) og i 1622 var Præsten i Kerteminde til Stede ved en Baareprøve, der afholdtes paa Byens Kirkegaard.[3])

Saaledes er der adskillige Træk, der peger i Retning af, at Baareprøven var godkendt af Kirken og havde Præsternes fulde Billigelse. Men lige over for de anførte Eksempler staar da de mange andre, hvor der ingen Præst har været til Stede. Nu betyder det vel ikke saa meget, at Præsten ikke omtales ved de ikke faa Tilfælde af Baareprøver, der afholdtes uden Øvrighedens Mellemkomst. Thi ved disse Lejligheder, hvor man i Anledning af et Dødsfald sendte Bud ind til Naboen og bad ham komme og lægge Haanden paa den døde, eller hvor Naboen — for alle Tilfældes Skyld — selv meldte sig med et Ønske derom, har det sikkert gaaet meget formløst til. Men det betyder mere, at Præsten ogsaa savnes, hvor det er Øvrigheden, der foranstalter Prøven afholdt og derved giver den et officielt Præg. Da Peder Andersen i Gimming blev optaget af sin Grav den 4de Aug. 1616, for at Jens Frandsen kunde lægge sin Haand paa ham, var hele Menigheden forsamlet paa Kirkegaarden, og et Dokument om det passerede blev udstedt af Herredsfogden i Støvring Herred, den afdødes Hustru og 9 navngivne Bymænd. Men Sognepræsten omtales ikke i Dokumentet,

---

[1]) Tingbogen 1594 $^{21}/_{10}$.
[2]) Saml. til jydsk Hist. og Topogr. 3, II, S. 15.
[3]) Danske Saml. II, 275.

og dette maa være ensbetydende med, at han ikke har været til Stede. Og dog skulde man netop i dette Tilfælde særlig vente hans Medvirkning, da det her drejede sig om paa ny at optage et Lig af Jorden, og Prøven afholdtes paa Kirkegaarden ganske som ved Baareprøven med Jane Norkott i England, hvor Stedets Præst spillede en saa fremtrædende Rolle.

Men naar vi gaar højere op i de gejstliges Rækker, træffer vi tilmed direkte Udtalelser af gejstlige Mænd, som rent ud fordømmer den hele Skik. Danmarks største Theolog i det 16de Aarh., den lærde Niels Hemmingsen, har udtalt sig herom i saare forstandige Ord:

»Saa spørges fremdeles om den Undersøgelsesmaade, som bruges, naar Ophavsmanden til et Manddrab er ubekendt, nemlig at den mistænkte bliver befalet at lægge sin Haand paa den dødes Lig. Hvis saa Blodet flyder ud enten af Saaret eller af Ligets Mund eller Næse, dømmes han skyldig, som har lagt Haanden paa det. Men hvis Blodet ikke flyder ved Berøringen, løslades han som uskyldig. Men jeg vilde rigtignok ønske, enten at denne Undersøgelse slet ikke fandt Sted; thi den hviler paa Overtro og strider mod Guds Bud. Eller at den ikke brugtes for Alvor, det vil sige, ikke saaledes, at man deri søgte et sikkert Bevis for Gerningen, men at man paa den Maade vilde fremlokke en frivillig Bekendelse. Dog hvad siger jeg? Alvorlige Ting burde vel behandles i Gudsfrygt og efter Guds Anordning. Her vil maaske en eller anden minde mig om Abels Blod, der raabte om Hævn fra Jorden. Jeg svarer dertil: Hint Raab var intet andet end Kains frygtelige Samvittighedsnag over det forøvede Brodermord. Det samme Raab hører alle Mordere i deres Samvittighed, eller de vil i hvert Fald faa det at høre i Dødens Stund.« [1])

Niels Hemningsen er, mig bekendt, den eneste danske

---

[1]) De superstitionibus magicis. Kbhvn. 1675, J. 8.

Forfatter, der har givet sit Bidrag til den lærde Strid om cruentatio. Men vi er vel tjente med ham som vor Repræsentant paa Literaturens Valplads, og hans Tanker om Baareprøven, som i det hele de Betragtninger over Overtro og Trolddom, der findes i det anførte Skrift, viser en Forstandighed og Humanitet, undertiden ogsaa en vis befriende Humor, som i høj Grad gør ham Ære.

Fra et Landemode i Roskilde 1649 har vi en Udtalelse af Sællands Biskop Jesper Brochmand, der viser os, hvorledes Baareprøven stadig var almindelig, og hvorledes Biskoppen kæmpede imod den:

»Rygtet siger med Sandhed, at der findes nogle iblandt os, som udforske Sandheden ved tvivlsomme Mord ved, at Liget bløder, naar den mistænkte lægger sin Haand paa det og fremsiger en bestemt Bønsformular om, at Liget maa bløde, hvis han er skyldig. Dette er en afskyelig Afgudsdyrkelse, som i høj Grad krænker Gud, der har forbudt, at de levende maa gøre Spørgsmaal til de døde (Deut. 18, 11—12. Esai. 8, 18—19). Derfor formanes Præster og Provster til at minde deres Tilhørere om, at denne Synd opregnes mellem de skændige Gerninger, for hvis Skyld Gud med Harme udjog fordum de afgudiske Indbyggere i Kanaan fra deres Hjem.« [1])

De stærkere Udtryk, som bruges her, viser, hvorledes Tiderne havde forandret sig noget siden Niels Hemmingsens Dage.

Det er maaske ikke tilfældigt, at det netop er en theologisk Professor og en Biskop, vi træffer som Modstandere af Baareprøven; og den Vaklen, der er i Gejstlighedens Stilling til denne Overtro, er muligvis betinget af, at de mere oplyste gejstlige saa anderledes paa den Sag end det lavere Præsteskab. Men spørger vi da, om en lignende Nuance i Opfattelsen kan spores hos den

[1]) Danske Saml. II, 276.

verdslige Øvrigheds forskellige Instanser, finder vi egentlig intet, der støtter en saadan Antagelse.

At Øvrigheden i hvert Fald ikke stillede sig fjendtlig over for Baareprøven, er der mange Eksempler paa. Herredsfogden i Støvring Herred var til Stede ved Baareprøven paa Gimming Kirkegaard 1616, og Herredsfogden i Skodborg Herred ønskede at anvende den i 1636. Borgmester og Raad i Nykøbing paa Mors lod i 1617 en mistænkt hente ovre fra Salling, for at han kunde underkaste sig Baareprøven[1]), og i Helsingør havde ikke blot Præsterne, men lige saa fuldt Byens Øvrighed dette Middel paa rede Haand, som vi ser af Tingbogen under 6. Okt. 1579:

»Da forhørtes Jens Bagers Hustru hvorledes hun vilde bekende, at det saa ulykkelig er tildraget, at hendes fattige Husbond for[ne] Jens nu udi Aftes sig selv hængte og saa ynkelig omkom. Og hende forholdet, at hun ved sin Saligheds Ed og rette Samvittighed skulde sige Sandhed og intet andet. Og hun sig haardt beklagede og jammerlig anstillede, at hun ikke ved, hvorledes tilgik, men berettede, at som hun var ganget et Værf hen her i Byen til hendes Fader, og var ikke længe ude, var Jens inde og bestillede i Huset, hvis han havde at gøre, og da skete Ulykken. Hvad Aarsag dertil var, sagde hun ynkelig at vide intet af.

Var nu disse Mænd tilkaldet af Borgerne [12 Navne] og dem af Øvrigheden befalet at hedengaa i Jens Bagers Hus at bese, hvis dennem kan synes, om han selv haver sig hængt eller anderledes er omkommen, desligest at paase, at for[ne] hans Hustru lagde sin Haand paa ham for Mistankes Skyld og formaned Gud om Tegn af den døde, om hun var skyldig. Og det saa skete. Og der gaves ingen Tegn, ej heller andet kunde ses, end den død er, død blev. Og den usle døde Krop blev da udført og begravet udi Stejlebakken.«

---

[1]) Saml. til jydsk Hist. og Topogr. 3, II. 13.

I Vinteren 1620 fandtes en Bonde ihjelfrossen paa Flemløse Mark i Fyn. En Mand fra Randers, som havde været sammen med ham den Nat, han forsvandt, blev fængslet og derefter oversvoret af Sandemændene i Baag Herred, hvis Tov stadfæstedes ved Fyns Landsting. Ved Kongens Retterting blev han imidlertid frikendt, blandt andet fordi det var bevist, han »haver ladet forbyde den dødes Lig, siden det var fundet, nogensteds at bortføre, førend han kom til Stede og det kunde lade syne og Haand derpaa lægge; haver og hos Øvrigheden gjort Anfordring og deres Skrivelse forhvervet, den dødes Lig af Jorden at maatte optages udi hans Nærværelse, der han personlig er mødt, blive beset, hvis Benbrud tilforn om vundet er, og med Bøn og Paakaldelse sin Haand paa Liget at lægge, hvilket hannem dog med Magt er bleven forhindret.« [1]) Den Øvrighedsperson, som i nærværende Tilfælde gav Tilladelse til Ligets Optagelse og Prøvens Afholdelse, var Lensmanden. Men ogsaa Landets allerhøjeste Øvrighed kunde gaa med til en saadan Foranstaltning, som det fremgaar af et Kongebrev til Kristoffer Walkendorff, Statholder i København, af 3. Sept. 1586. Dette Brev var foranlediget ved, at en Student Hans Buch var bleven dræbt ved et Stenkast. Der var to Personer mistænkte for at have kastet Stenen, og begge havde de lige stærk Sandsynlighed imod sig; og da de 16 Nævninger ikke kunde træffe deres Valg imellem dem, havde de anmodet om en Baareprøve. Herpaa resolveredes da saaledes i Kongebrevet:

»Da paa det at den sageløse maatte befries, og den skyldige lide Straf, og efterdi sligt tit og ofte tilforn sket er, derover man og om saadan vildsom Drab er kommen udi ret Kundskab, have vi efter deres underdanigste Anlangende det og naadigst bevilget. Bedende Eder derfor og ville, at naar de

[1]) Herredags Dbg. 1621, fol. 334 b.

Eder med dette vort Brev besøgendes vorder, I da befaler, at den døde igen optages og opgraves, og forskrevne tvende Fanger at lægge deres Hænder paa hannem og siden lader forordne der efter, hvis Ret er.«

Prøven blev afholdt, men gav ikke noget Resultat, og Nævningerne svor da den ene af de mistænkte Sagen paa. Men et Par Dage senere, og inden man endnu i Kancelliet havde erfaret, at Kendelsen var afsagt, blev der udfærdiget et nyt Kongebrev om, at begge de fængslede skulde løslades mod en Bøde.[1])

Ogsaa fra Norge møder vi Eksempler paa, at Regeringen benyttede sig af dette Inkvisitionsmiddel. Saaledes fortæller Absalon Pedersen i Bergens Kapitelsbog, at en Garpedreng[2]) var død i Dramshus i Bergen den 25de Aug. 1570 under mistænkelige Omstændigheder, og under 29de Aug. fortsættes derpaa: »Var jeg Absalon, Hr. Tomes, Pastor til Korskirke, Hr. Herman Mynter, Pastor til St. Morten, udsendte af velbyrdig Mads Scheil, Slotsherre, til Dramshus ved Bryggen, som Karlen døde, at alle Hosbonder i Gaarden med alle deres Tjenere skulde komme i Skytstuen (ɔ: Borgestuen) og der ordentlig gaa til og lægge deres Hænder paa Liget, om Gud vilde give Tegn, hvo den Gerning havde gjort; men der saas intet Tegn.«[3]) Her har vi baade den verdslige og den gejstlige Øvrighed repræsenteret saa officielt som vel muligt.

Altsaa: baade Konge, Lensmand, Borgmester og Herredsfoged gaar med til at foranstalte Baareprøve, og Øvrigheden har altsaa ikke anset denne Fremgangsmaade for ganske betydningsløs. Men et andet Spørgsmaal er, hvor meget Hensyn man bag efter, naar Prøven var af-

---

[1]) Kbhvns. Dipl. IV, 675, 676. Kirkehist. Saml. 3, II, 480—82.
[2]) Garp ɔ: tysk Købmand i Bergen.
[3]) Norske Magazin I, 381.

holdt, har taget til dens Udfald. Skønt det af det foregaaende er klart, at man ikke udelukkende har betragtet den som en blot aandelig Tortur, der var egnet til at fremkalde en Tilstaaelse, er det dog et Spørgsmaal, i hvor høj Grad man følte sig bunden ved det Udfald, Prøven gav. For at faa et Svar herpaa, maa vi gaa til Domstolene og undersøge den Indflydelse, som en Baareprøve mulig kan have haft paa de forskellige Domsinstanser: Tovsmændene (Sandemænd og Nævninger), Landstinget eller Raadstueretterne og endelig Kongens Retterting.

Naar vi nedenfor opstiller en Tabel over de Drabssager, i hvilke det er os bekendt, at en Baareprøve har været anstillet eller paatænkt, og hvor vi tillige kender den Dom, som blev fældet ved en eller flere af de nævnte Instanser, maa det straks bemærkes, at der ikke kan bygges megen Statistik paa dette Grundlag. Dels er Eksemplernes Antal alt for lille: thi adskillige af de Tilfælde, vi i det foregaaende har omtalt, kan ikke bruges her, da vi ikke ved, hvad Udfald Sagen fik, eller der overhovedet ingen Anklage blev rejst. Og dels kan de Enkeltomstændigheder, der foruden Baareprøven har været bestemmende for Dommens Udfald, ikke ses af Skemaet, hvorfor de Sager, som her efter et ensidigt Hensyn anføres i samme Rubrik, i Virkeligheden kan være af meget forskellig Natur. Men paa den anden Side maa det dog erindres, at Prøven kun anvendes i tvivlsomme Sager, hvor der intet bedre Bevis havdes mod den anklagede, og hvor Prøvens Udfald altsaa var et af de vigtigste, om ikke det eneste Indicium, paa hvilket Kendelsen kunde funderes. Og dernæst er det jo som Regel det samme Materiale, der i uforandret Form forelægges de forskellige Domsinstanser, saa der dog bliver en Mulighed for, at

	By eller Herred	Sandemænd eller Nævninger	Landsting eller Raadstueret	Kongens Retterting
Baareprøve nægtet	Nykøbing M. 1617	Skyldig	Skyldig	
	Skads H. 1619	Skyldig	Skyldig	
	Sønd. Dyrs H. 1619	Skyldig	Skyldig	
	Odense H. 1619	Fri	Skyldig	Fri
	Nørre Dyrs H. 1622	Skyldig	Skyldig	
Baareprøve tilbudt	Randers 1616	Skyldig		
	Baag H. 1621	Skyldig	Skyldig	Fri
	Ribe 1626	Skyldig	Fri	
Baareprøve uden Tegn	Helsingør 1570, $^{16}/_{1}$	Fri		
	Helsingør 1579	Fri		
	København 1580	{ Skyldig Fri		(Fri)
	Helsingør 1594	Fri		
	Randers 1616		Fri	
	Lø H. 1616	Skyldig	Skyldig	
	Nibe 1618	Skyldig	Fri	
	Kerteminde 1662	Fri		
Baareprøve med Tegn eller tilfældig Blødning	Ribe 1580	Skyldig		
	Aasted H. 1610	Skyldig		
	Fjends H. 1624	Skyldig	Skyldig	Tvivlsom

en afvigende Vurdering af dette Materiale kunde vise os et afvigende Syn paa Baareprøvens Betydning.

Hvad der da først falder i Øjnene ved denne Oversigt, er, at det har været en farlig Sag for den mistænkte at vægre sig ved at lægge Haanden paa Liget, naar han af Øvrigheden eller Eftermaalsmanden blev opfordret dertil. I de fem anførte Tilfælde har Landstinget og i de fire af dem ligeledes Tovsmændene kendt vedkommende skyldig. Som Regel er Nægtelsen vistnok bleven opfattet som en indirekte Tilstaaelse.[1])

Men Forholdet bliver mindre klart, naar den mistænkte ikke har noget imod at give Møde, og i saa Tilfælde hører ogsaa Enigheden mellem Underetten og Overretterne op. De tre Personer, der selv tilbød at underkaste sig Prøven, blev ikke desto mindre alle kendt skyldige af Tovsmændene; men Raadstueretten frikender den ene af dem og Rettertinget den anden. Det tredie Tilfælde fik Overinstanserne ikke Lejlighed til at udtale sig om. En Baareprøve, som ikke giver noget Tegn, og som altsaa skulde vidne for den mistænktes Uskyldighed, tillægges i Regelen ingen Betydning: baade Tovsmændene og Landsdommerne siger »skyldig« hver anden Gang. Indtræffer endelig Tegnet, enten ved en tilfældig Berøring eller ved en formel Baareprøve, siger baade Tovsmændene og Landsdommeren skyldig, medens Kongens Retterting i et saadant Tilfælde henstiller Sagen som tvivlsom.

---

[1]) I det enkelte Tilfælde, hvor Sandemændene ikke tager noget Hensyn til, at den mistænkte undlod at møde til Baareprøven, foreligger der ikke nogen absolut Nægtelse fra hans Side. Men da Budet kom med Anmodningen til ham, havde han forstukket sig og »vilde ikke udi sit Hus eller noget nærværende Sted lade sig finde.« (Herredags Dombog 1610 fol. 119). — Her kan ogsaa bemærkes, at den anklagede i Kerteminde 1622 bliver svoret »till Frede och Boede«, og at Eksemplet fra Ribe 1626 omtales hos Kinch: Ribe Bys Historie, II, 891. De øvrige Eksempler har været omtalt her tidligere.

Saa meget fremgaar altsaa af denne Oversigt, at vore Dommere ikke har følt sig bundne til at tage Hensyn til en Baareprøves Udfald. De har betragtet den som et Indicium mellem flere og har forbeholdt sig Ret til i hvert enkelt Tilfælde at afveje, hvor meget eller hvor lidt Betydning der kunde tillægges den. At Sandemænd og Nævninger skulde have tillagt Prøven større Betydning end Overinstanserne, er der intet, der tyder paa, — det ser endogsaa ud til, at Landstingets Domme hyppigere end Tovsmændenes Kendelse er i Overensstemmelse med Baareprøvens Udfald.

Kom Baareprøvetroen saaledes end forholdsvis sent til Danmark, har den dog slaaet gode Rødder heroppe og har holdt sig længe. Den udbredte sig over hele Norden og findes selv paa Færøerne[1]) og Island.[2]) I Drabssager fra Sydsælland har vi set den anvendt saa sent som i 1738, og endnu nogle Aar frem i Tiden kan vi træffe den i Tingbøger fra samme Landsdel. I 1746 var en Mand, der arbejdede i Gavnø Have, funden dræbt ved Snesere Vad, og Martin Larsen af Blangsbo beskyldtes for Gerningen. Amtmanden havde paalagt Birkedommeren paa Gavnø at lade den døde syne og besigtige, og da de fire udmeldte Synsmænd derefter møder paa Birketinget for at afhjemle deres Syn, bliver det Spørgsmaal stillet til dem af Herskabets Fuldmægtig: »Om de kunde se nogen Forandring paa den døde, da Martin Larsen lagde sin Haand paa ham, den første Dag de forrettede deres Syn?« De fire Mænd svarede nej.[3])

Det synes som om Sydsælland særlig har været et

[1]) Museum 1893, II, 13.
[2]) Se S. 246.
[3]) Gavnø Birks Tbg. 1737—53, fol. 261.

Tilholdssted for denne Overtro, siden den endnu er saa livskraftig, at den finder Vej til Retsprotokollerne Hundrede Aar efter, at Sællands Biskop havde ivret for dens Bekæmpelse. Og det stemmer godt hermed, at Provst Friis i sin Beskrivelse af Skelskør Købstad i 1759 omtaler Haandspaalæggelse af den formente Manddraber paa den ihjelslagne som meget brugelig, uden at man dog kan se af hans Ord, hvilket Tidsrum han derved sigter til. Men han tilføjer, at han »finder ikke, at derved skete noget Tegn.«[1]) Han har altsaa haft bestemte Eksempler for Øje, hvilke han dog ikke har fundet det Umagen værd at optegne.

Fra andre Egne af Danmark kendes ingen Eksempler paa den fra saa sen en Tid, kun en enkelt stærkt udskejende Anvendelse af Prøven forefaldt i Nordslesvig i 1720. Det var en Bondemand i Bevtoft, der foranstaltede en formelig Baareret i Anledning af, at en Høne var bleven slaaet ihjel og med afrevet Hoved kastet ind i hans Gaard. For at udfinde Ophavsmanden hertil fik han en Del af Sognefolkene til at falde paa Knæ omkring den døde Høne, hvorpaa de læste Fadervor og bad til Gud om, at den Person, der saaledes havde handlet med Hønen, maatte blive aabenbaret. — Der er ingen Tvivl om, at de enfoldige Bønder har ment det hele i dyb Alvor, og at enhver Tanke om Bespottelse har været fjernt fra deres Sind. Derfor protesterede de ogsaa, da Biskoppen paalagde dem at staa aabenbart Skrifte for deres Adfærd. De hævdede, »at Fadervor var jo en god Bøn, for hvis Brug de ej burde at straffes, og at ved det Middel de havde søgt at faa at vide, hvo den skyldige maatte være, paa det de uskyldige maa blive umistænkte.« Sagen maatte da gaa til Kancelliet, der tog meget stilfærdigt paa den. Stedets Præst fik Paalæg om paa en bestemt

[1]) S. 162.

Søndag i sin Prædiken at forklare for Sognemændene, hvori deres Forseelse bestod, og Stiftamtmanden blev det paalagt at tilsige enhver af de skyldige i Bevtoft »en liden taalelig Mulkt efter deres Lejlighed.«[1])

I Norge har en Baareprøve været afholdt af Almuen midt i dette Aarhundrede, og den gamle Overtro viste endnu til det sidste den Magt over Sindene, hvorpaa dens virkelige Betydning for Domstolene til alle Tider har beroet. I 1845 fandtes en Kvinde liggende død ved Foden af et 22 Favne højt, lodret Fjæld. Da Liget blev fundet, og der var Formodning om, at det ikke var et Ulykkestilfælde, men et Drab her forelaa, opfordrede Kvindens Fader samtlige de tilstedeværende til at bevidne deres Uskyldighed ved at berøre den afdødes blottede Bryst med den flade Haand, hvilket de ogsaa gjorde. Men da Turen kom til den afdødes fraskilte Mand, »skød han blot sin Haand hurtig hen over Liget og saaledes, at han fik Trøjen imellem samt kun berørte det med Fingerenderne.« Uden at have afgivet nogen Tilstaaelse om sin Skyld, blev han ved Højesteret dømt fra Livet, og hans mistænkelige Adfærd ved Baareprøven anføres i Højesteretsdommen som et af Vidnesbyrdene imod ham.[2])

Ogsaa hos os lever Mindet om Baareprøven endnu blandt Menigmand i talrige Fortællinger og Sagn, ja hist og her i gamle Skikke, hvis Betydning dog halvvejs er glemt. Man taler ikke gerne højt om det; men naar et Drab er begaaet blandt vor Landsbybefolkning, og en eller anden i den Anledning stævnes for Øvrigheden, saa siger Bønderne mellem hverandre indbyrdes: »Han skal nok lægge Haand paa Liget.« Og i Vestjylland har man endnu den Skik, at man ikke maa se et Lig uden at

[1]) Danske Saml. III, 274—75. Jydske Tegnelser XXIV, 330 b, 331 b.

[2]) Norsk Retstidende 1845. S. 57.

berøre det med den blotte Haand; thi siger Meddeleren,[1]) ellers vil den afdøde »staa for« en og ængste en i Mørke. Men denne Forklaring af Skikken er sikkert ikke den oprindelige. Naar den sammenholdes med den ganske tilsvarende Skik i Skotland, som før er omtalt, og hvor Forklaringen tydelig viser, at det er en Levning fra Baareprøven, vi har for os, kan der næppe være nogen Tvivl om, at det samme oprindelig har været Meningen i Vestjylland, selv om den gamle Betydning nu maaske er glemt.

Den over hele Evropa udbredte Fortælling om det opgravede Ben, der bløder ved Berøring af Drabsmandens Haand, kendes ogsaa her i mange Varianter; hyppigst faar Sagnet den Form, at det er Drabsmandens Le der under Høstarbejdet hugger i Benet, saa Blodet flyder deraf.[2]) Ogsaa formelige Baareprøver ved Almuen at fortælle om, saaledes da »Rødedans« og hendes tre Sønner havde dræbt Ladefogden paa Favrskov, og hans Lig derpaa blev stillet til Skue i Vaabenhuset til Lyngaa Kirke, saa alle Folk skulde gaa forbi det den næste Søndag. Da Rødedans kom, sprang der Blod ud af Ligets Næse, og hun blev da grebet og dømt.[3])

Og saa til Slutning endnu kun denne smukke Historie, som Meddeleren siger, at han har hørt som Dreng af sin gamle Faster i Hanherred:[4])

«Der var strandet et Skib paa den inderste Revle, og alle Folkene vare druknede saa nær som en; ham fik de et Tov kastet ud til og skulde trække ham i Land, men den der

---

[1]) Jens Kamp: Danske Folkeminder, S. 387.

[2]) Thiele: Folkesagn I, 153. E. T. Kristensen: Jydske Folkeminder, 3. Saml. 160, 8. Saml. 183. Danske Sagn IV, 448—49. Skattegraveren, 4. Halvaarg. 236.

[3]) E. T. Kristensen: Det jydske Almueliv, V, 180.

[4]) Kvolsgaard: Fiskerliv i Vester Han Herred. Kbhvn. 1886, S. 66—67.

havde med det at gøre, havde nok holdt ham saa længe i Kedelen imellem Revlen og Landet, at han kom af med Livet, og det skulde nok være for at faa det hele, baade Skibet og Ladningen, for var han kommen levende i Land, saa kunde de ikke saadan have taget det. Men om Øvrigheden havde faaet Mistanke om, at der var Fejl ved det, eller hvorledes det kunde være, nok er det, at alle de, der var til Stede ved Strandingen, de skulde lægge deres Haand paa den dødes Bryst og gøre Ed paa, at de ikke var Skyld i hans Død. Imellem alle andre var der ogsaa en gammel Mand og saa hans Søn. Det gik godt med dem hver en, til denne Søn, Kristen hed han, skulde til at gøre Ed. Aldrig saa saare han havde lagt sin Haand paa Brystet af den døde, før Blod strømmede ud af Næse og Mund paa Liget, og Kristen styrtede ned paa Gulvet ved Siden af den døde og var besvimet, og hans Fader skreg, saa de kunde høre det langt hen: »Men Kristen, Kristen, hvorfor gjorde du det?«

Slutningsord.

Ude paa de vidtstrakte Omraader, hvor den erfaringsmæssige Viden hører op, og Troen eller Overtroen begynder, vandrer man som mellem bølgende Taageskikkelser, hvis Form og Omrids man aldrig kan fastholde. Her er Subjektivitetens Tumleplads. De Billeder, som Frygten og Fantasien har skabt, er forskellige, som de enkelte Mennesker er forskellige. Den ene ler ad det, som den anden skælver for; hist gaar man ligegyldig forbi det, som man tilbeder her. For den, der tror, sker der Jertegn ved de helliges Grave, de uskyldige vandre uskadt over glødende Plovjern, og den dræbtes Lig røber ved Tegn den ukendte Morders Tilstedeværelse. Men for den vantro sker der intet af dette.

Og dog ligner disse Taagebilleder hverandre, som det ene Menneske ligner det andet; og for den, der vil søge at forstaa, hvad der saaledes bevæger sig i Menneskesjælens uklare Dyb, gælder det om at finde det, som er fælles og alment i det individuelle. Det flydende maa gøres fast, rette Linier maa trækkes gennem det bølgende Virvar, Overtroen saa vel som Troen trænger til at fæstnes i Dogmer.

Hvis jeg havde kunnet skrive denne Bog, som den var tænkt, skulde man ved Læsningen af den have faaet

et Indtryk af dette Folkesjælens boblende Dyb, hvor Fantasifostre og ufuldbaarne Tanker koger som i en Kedel; dernæst af Tænkernes Sisyfusarbejde med at gribe og fastholde de flygtige Billeder, forme dem til Tanker, ordne dem i Række og System; endelig af den sejrende Videnskab, der jager Spøgelserne paa Flugt og omsider fører Menneskeslægten et nyt Skridt fremad paa Vejen mod Klarhed, Orden og Lys. — Men hvor langt det er fra, at Bogen svarer til dette sit Ideal, føler jeg selv saa godt som nogen.

En og anden vil maaske sige, at det hele kun er unyttige Snurrepiberier, gamle skrinlagte Vildfarelser, som ingen Interesse kan have for Nutidens Mennesker og ikke er Arbejdet værd. Men hvad andet er Kulturens Udviklingsgang end Menneskenes Famlen sig frem gennem en Labyrinth af Vildfarelser for trinvis at arbejde sig op til Forstaaelse? Og for den, der elsker Fortiden, og som Dyrker af Historien søger at bevare Erindringen om den, er Kendskabet til de tidligere Slægters Vildfarelser lige saa kært som hans Viden om deres Heltegerninger og Bedrifter. Han spørger ikke om godt eller ondt, om nyttigt eller unyttigt, men kun om, hvad der virkelig v a r.

Jeg tænker, at det, der er skrevet i denne Bog, kun har været kendt af ganske faa blandt mine Landsmænd. Og hvad Arbejdets Unyttighed angaar, kunde jeg derfor fristes til — i al Beskedenhed og med en stærk Følelse af Bogens Mangler — at minde om Lessings Ord: »Ikke til Unytte har jeg læst det unyttige, hvis efter mig ingen behøver at læse det mere.«

Ex. H. L. S.
1/28/04

